

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Tereza Svojsíková

Vývoj havlíčkovských festivit a komemorací

Diplomová práce

Praha 2013

Autorka práce: **Bc. Tereza Svojsíková**

Vedoucí práce: **Mgr. Martin Sekera, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2013**

Bibliografický záznam

SVOJSÍKOVÁ, Tereza. *Vývoj havlíčkovských festivit a komemorací*. Praha, 2013. 159 listů, [9] listů příl. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Martin Sekera, Ph.D.

Anotace (abstrakt)

Diplomová práce na základě dobového tisku zjišťuje, jak noviny psaly o Karlu Havlíčkovi Borovském v období výročí jeho narození a úmrtí, a zda vůbec. Všímá si tak vývoje Havlíčkova mýtu a podílu tisku na jeho utváření. Zajímá se o atributy, které byly u Havlíčka v novinových textech zdůrazňovány, a také o to, jakými způsoby byla jeho výročí v jednotlivých obdobích připomínána. Při analýze byl využit vybraný česky psaný periodický tisk, a to v období od roku 1866 do roku 2011. Samotnému výzkumu předcházejí kapitoly věnované některé odborné i populárně-naučné literatuře pojednávající o Havlíčkovi nebo o vybraných aspektech jeho tvorby (např. lingvistických), jeho vydané korespondenci a edicím jeho děl. Následující kapitoly přibližují problematiku Havlíčkova mýtu a kultu nebo problematiku slavností z pohledu některých historiků.

Abstract

The thesis based on contemporary press identifies how the newspaper wrote about Karel Havlíček Borovský during the anniversaries of his birth and his death and whether it wrote about him at all. Thereby, traces the development of the myth of Karel Havlíček and the role which the press has played in this process. The paper focuses on Karel Havlíček's attributes which were used in the articles to describe his personality. It also shows different types of festivities commemorating the anniversaries. In the analysis selected Czech written press from the period from 1866 until 2011 was used. Before the research is introduced, chapters presenting some of academic and scholarly books as well as non-fictional ones describing Havlíček or selected aspects of his work (e.g. linguistic); editions of the letters of his and some editions of his work are mentioned. Following chapters deal with the issue of myth and cult of Karel Havlíček and with the issue of festivities/celebration seen from the perspective of several historians.

Klíčová slova

Karel Havlíček Borovský (1821–1856), česky psaný periodický tisk 19. a 20. století, výročí narození, výročí úmrtí, festivity, komemorace, mýtus a kult

Keywords

Karel Havlíček Borovský (1821–1856), Czech written press of the 19th and 20th century, anniversary of birth (birthday), death anniversary, festivities, commemoration, myth and cult

Rozsah práce: 264 581 znaků (počítáno od úvodu k závěru).

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby byla práce zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 23. května 2013

Tereza Svojsíková

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala svému vedoucímu Mgr. Martinu Sekerovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a podněty i za čas a energii, které přípravě práce věnoval.

Pracovníkům Oddělení časopisů Knihovny Národního muzea a Národní knihovny v Praze za ochotu a vstřícnost při shromažďování podkladového materiálu.

Rodičům za trpělivost a toleranci.

A kolegyním z KSKI Aleně, Evě a Radce za společné přežití všech studijních výzev.

SCHVÁLENO



Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce									
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:									
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Svojsíková Tereza	Razítko podatelny: <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd</td> </tr> <tr> <td>Došlo dne:</td> <td style="text-align: center;">10 -06- 2011 -1-</td> </tr> <tr> <td>Čj. 11042 Příloh: 3</td> <td>Škartační číslo:</td> </tr> <tr> <td>Přiděleno:</td> <td></td> </tr> </table>	Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd		Došlo dne:	10 -06- 2011 -1-	Čj. 11042 Příloh: 3	Škartační číslo:	Přiděleno:	
Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd									
Došlo dne:		10 -06- 2011 -1-							
Čj. 11042 Příloh: 3		Škartační číslo:							
Přiděleno:									
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2010									
E-mail diplomantky/diplomanta: t.svojsikova@seznam.cz									
Studijní obor/typ studia: Mediální studia/prezenční									
Předpokládaný název práce v češtině: Vývoj havlíčkovských festivalů a komemorací									
Předpokládaný název práce v angličtině: Development Havlíčekian Festivities and Commemoration									
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok – vzor: ZS 2012) (diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí, tedy teze schválené v LS 2010/2011 umožňují obhajovat práci nejdříve v LS 2011/2012): ZS 2012/2013									
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Karel Havlíček je považován za osobnost, z jejíhož profesního vzoru vychází hodnotový model moderního českého novináře. Toto hodnocení začalo vznikat již krátce po Havlíčkově smrti a nebylo zpochybnováno žádným z předcházejících, ani současných diskursů věnovaných tradici české žurnalistiky. Havlíček však přesahuje úzce profesní ohraničenost, je současně významným prvkem v systému povědomí a vědomí o kolektivní české národní tradici. Díky tomuto mimořádnému zakotvení v historické paměti se on i jeho dílo dočkaly stovek literárních (neodborných i vědeckých) zpracování. Vědecké „traktování Havlíčka“ se děje ve dvou liniích; ta první sleduje jeho aktivní role v soudobé společnosti, v níž Havlíček působil, a to z pohledu různých oborů (obecná a literární historie, lingvistika, politologie). Druhá linie je zaujata tvorbou a působením Havlíčkova mýtu a kultu jako dějnotvorného faktoru. Přestože se zdá, zvláště pod vlivem poslední Havlíčkovy biografie (J. G. Morava), že je tato druhá linie již dokonale popsána a známa, není tomu tak. Například důležitý prostředek popularizace Havlíčkova mýtu a kultu, totiž oslavy a slavnosti při výročí jeho narození a úmrtí), jsou sice zobecňovány v tvrzení, ovšem nijak nezpochybnitelné, že se zvláště v průběhu 20. století proměňovala jejich hodnotová vybavenost a apelativnost, ale dosud nebyly skutečně přehledně a detailně analyzovány v úhrnné chronologii. Jen příkladově. Tyto festivaly přitom již tvoří dlouhou řadu příležitostí k interpretaci jejich organizačních forem a obsahů ve vztahu k daným společenským kontextům, v nichž probíhaly. Z toho důvodu, a také proto, že si právě připomínáme jeho dvojité výročí (1821 – 1856), považujeme tyto skutečnosti za podnět ještě rozšířit obsáhlou škálu příspěvků věnovaných tomuto novináři.									
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Cílem práce bude: A) vytvořit přehledovou mapu modelů festivalních a paměťových rituálů podle časových období. Vycházíme ze známého faktu, že v jednotlivých obdobích byla hodnocení KH ovlivněna politickou utilitaritou různých, v daném čase působících skupin (politické strany, zájmové spolky, soustavy a rámce politických režimů) a současně se uchovával jakýsi „stálý a neměnný KH“ v povědomí lidí nezávisle na tlacích uvedených skupin. Zajímá nás, jaké atributní znaky a symboly měly proměnnou hodnotu, jaké naopak tvořily stereotyp, jaké byly jejich obsahy, významy a formy. B) Vysvětlit tuto mapu ve vztahu k rozhodujícím pracím o KH, pod jejichž vlivem se tvořil odborný									

historický diskurs. Pokusit se zjistit, kdy byl vliv tohoto diskursu na hodnotovou podobu komemorace silnější a kdy slabší.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

Úvod: Karel Havlíček biografické heslo i myšlenkový problém (krátký biogram KH a dvojí svět myšlení o Havlíčkovi: a) zařazení Havlíčka do myšlenkového kontextu jeho doby, b) zařazení Havlíčka do kontextu tzv. České otázky)

I. Interpretace Karla Havlíčka (kapitola věnovaná literatuře o Havlíčkovi)

I.1 Historické a politologické

I.2 Literární a lingvistické

I.3 Čistě politické

II. Havlíčkův kult a mýtus (shrnutí znaků a projevů těchto kontinuálních procesů utvářejících rysy Havlíčkova tzv. druhého života)

III. Festivity, komemorace a jejich rituály (metodologická kapitola věnovaná výkladu pojmů v různých metodologických přístupech – antropologie, historiografie, sociologie, mediální studia)

IV. Analýza znaků forem a obsahů (popis a analýza materiálu uspořádaného po obdobích, v každém období bude sestaven reprezentativní model festivitního rituálu paměťového obsahu, včetně popisu jejich prostředků)

IV.1 1856 – 1886

IV.2. 1887 – 1914

IV.3 1914 – 1918

IV.4 1918 – 1938

IV.5 1939 – 1945

IV.6 1946 – 1989

IV.7 1989 – 2011

V. Interpretace neměnných a proměnných znaků (srovnáním modelů z předchozí kapitoly vznikne abstrahovaný přehled trvalých havlíčkovských atributů, které festivity fixovaly v společenské paměti a současně i přehled prostředků a rituálových forem).

Závěr

Vymezení podkladového materiálu (např. tituly a období, za které budou analyzovány):

Zdroje materiálu jsou: A) dobový periodický tisk, jehož tituly budou vybírány tak, aby s ohledem na dlouhý časový záběr práce zaručily, že ve svém obsahu nesou reprezentativní zpravodajské svědectví o festivitních a komemoračních akcích a projevech (tzn. hlavní dobové tituly novin, případně časopisů), B) internet (pro období od 90. let 20. století je v něm uchována část mediální paměti). C) výjimečně i jiná média, pokud je budeme považovat z hlediska sdílení festivitních a komemoračních aktivit za podstatná – např. 1966 film Jaromila Jireše Občan Havlíček.

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Popis a analýza oslav a slavností za tzv. kulatých výročí (5, 10 let) s přihlédnutím k významnějším oslavám, které budou vyvozeny z informací sekundární literatury. Základem je průzkum dobových periodik, případně brožur. Časové srovnání mezi jednotlivými obdobími (srovnání „ideálních modelových typů“). Komparace modelových typů s dobovým odborným havlíčkovským diskursem získaným z informací primární odborné literatury (např. Masaryk, Chalupný, Kazbunda aj.). Přehled významů havlíčkovských atributů a jejich proměn podle původců jejich používání.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech

titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

- a) **Zásadní biografické monografie a stati o Havlíčkovi (od Karla Tůmy, T. Masaryka, A. Srba, E. Chalupného..... až po Moravu, neuvádíme výčetem, znamenají mezníky jak pro Havlíčkovu osobnost, tak pro biografický žánr historiografický, zařazujeme sem i významnější laické práce: Tůma, Srb))**
- b) **Příklady novější literatury tematizované (uvedené studie jsou důležité zejména svým interpretačním pojetím, Stichovy práce postihují aktuální Havlíčkovu práci s jazykovými prostředky a také naznačují vývoj Havlíčkova mýtu, Šimůnkovy články rozebírají Havlíčkův kult a mýtus na základě bohatého základního výzkumu:**

Stich, Alexandr: *Sabina – Němcová – Havlíček (Textologický a stylistický příspěvek k sporům o Sabinových zásazích do cizího díla)*; edice Stylistické studie III (Praha: Ústav pro jazyk český) 1976

Týž: *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi* (Praha: Torst 1996)

Šimůnek, Michal: *Karel Havlíček a katolická církev na počátku 50. let 19. století*. Havlíčkovobrodsko 15, 1999, s. 161-181.

Týž: *Karel Havlíček a jeho kult v praxi českých politických stran*. In: Osobnost v politické straně: Sborník referátů z konference "Úloha osobností v dějinách politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1861-1999". Olomouc, 19.-20. října 1999. Rosice u Brna, Nakl. Gloria 2000, s. 170-180

Týž: *Pro památku Havlíčkovu 1861-1862. K Havlíčkovu politickému mýtu*. Havlíčkovobrodsko Havlíčkův Brod, Okresní vlastivědné museum, SOA 17, 2003, s. 32-43

- c) **Příklady pomocné literatury (slouží jako opora pro orientaci v době, nebo bibliografické vodítko - až do r. 1967 velmi spolehlivý a vyčerpávající pramen :**

Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*. Brno 2005

Šik Hynek – Laiske Miroslav: *K. H. Borovský. Soupis hlavní literatury o jeho životě a díle*, Praha 1967

- d) **Příklady metodologické aj. literatury (literatura české provenience zachycuje domácí aplikaci sémiotické analýzy, literatura zahraniční provenience je buď obecně metodická (Maurer) pro téma interpretace festiválních symbolů a rituálů, v práci bude použita další odkazující na konkrétní příklady festivit z jiných kulturních identit.)**

Pokorný Jiří – Hojda Zdeněk: *Pomníky a zapomínky*, Paseka 1997, 2. Vyd.

Macura, Vladimír: *Český sen*, Praha, LN, 1998

Šima Karel: „Člověk nestojí za nic, nenadchne-li ho blízkost velkého muže.“

Personifikace významového prostoru národních oslav 60. a 70. let 19. století, *Theatrum historiae* 3, Pardubice 2008

Maurer, Michael (Hg.), *Das Fest. Beiträge zu seiner Theorie und Systematik*, Köln – Weimar – Wien 2004

Pešek, Jiří: *Slavnost jako téma dějepisného zkoumání*, in: Jiří Pešek (vyd.), *Pražské slavnosti a velké výstavy*. Sborník příspěvků z konferencí Archivu hlavního města Prahy 1989 a 1991, Praha 1995 (=Documenta pragensia XII.), s. 7-29

Rak Jiří – Pokorný Jiří: *Öffentliche Festtage bei den Tschechen*, in: Emil Brix – Hannes Stekl (Hg.), *Der Kampf um das Gedächtnis. Öffentliche Gedenktage in Mitteleuropa*, Wien – Köln – Weimar 1997, s. 171-188.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)	
Šimůnek, Michal: <i>Obraz Karla Havlíčka v české politické praxi let 1856-1862</i> , Poznámky k politickému mýtu. Praha, 2001. FF UK	
Schneider, Emil: <i>Politische, religiöse und soziale Fragen bei Karel Havlíček, Karel Sabina und Svatopluk Čech</i> , Praha, 1938. Německá univerzita	
Datum / Podpis studenta/ky	<i>Tereza Gajdošová</i>
9.6.2011	

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:	
Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu: Nemám.	
Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu: Zatím nemám.	
Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na UK FSV vykonávám.	
Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.	
Sekera Martin	9.6.2011 <i>Martin Sekera</i>
Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga	Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY UK FSV. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU KOPÍÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE DOPORUČENÉ PEDAGOGEM/PEDAGOŽKOU BUDE VEDENÍ IKSŽ POUZE BRÁT NA VĚDOMÍ, TEZE PODÁVANÉ STUDENTEM/KOU SAMOSTATNĚ BUDE PROJEDNÁVAT.

Obsah

ÚVOD	3
1 KAREL HAVLÍČEK BIOGRAFICKÉ HESLO I MYŠLENKOVÝ PROBLÉM	4
2 INTERPRETACE KARLA HAVLÍČKA	6
2.1 HISTORICKÉ A POLITICKÉ.....	6
2.2 LITERÁRNÍ A LINGVISTICKÉ.....	7
2.2.1 <i>Edice</i>	8
2.2.2 <i>Korespondence</i>	9
2.3 MEDIÁLNÍ.....	9
3 HAVLÍČKŮV KULT A MÝTUS	11
4 FESTIVITY, KOMEMORACE A JEJICH RITUÁLY	21
5 ANALÝZA ZNAKŮ FOREM A OBSAHŮ	28
5.1 I. OBDOBÍ: 1856 – 1886.....	31
5.1.1 <i>Národní listy</i>	31
5.1.2 <i>Pokrok/Hlas národa</i>	36
5.2 II. OBDOBÍ: 1887 – 1914.....	40
5.2.1 <i>Národní listy</i>	40
5.2.2 <i>Hlas národa</i>	49
5.2.3 <i>Čas</i>	53
5.2.4 <i>Venkov</i>	56
5.3 III. OBDOBÍ: 1914 – 1918.....	61
5.3.1 <i>Národní listy</i>	61
5.3.2 <i>Venkov</i>	62
5.3.3 <i>Národní politika</i>	64
5.3.4 <i>Čechoslovan</i>	65
5.4 IV. OBDOBÍ: 1918 – 1938.....	67
5.4.1 <i>Lidové noviny</i>	67
5.4.2 <i>České slovo</i>	73
5.4.3 <i>Právo lidu</i>	78
5.4.4 <i>Rudé právo</i>	80
5.4.5 <i>Venkov</i>	82
5.5 V. OBDOBÍ: 1939 – 1945.....	88
5.5.1 <i>Lidové listy a Lidové noviny</i>	88
5.5.2 <i>Venkov</i>	88
5.5.3 <i>Čechoslovák</i>	89
5.6 VI. OBDOBÍ: 1946 – 1989.....	91
5.6.1 <i>Rudé právo</i>	91
5.6.2 <i>Lidová demokracie</i>	95
5.6.3 <i>Mladá fronta</i>	98
5.6.4 <i>Svobodné noviny/Lidové noviny</i>	100
5.6.5 <i>Večerní Praha</i>	103
5.6.6 <i>Pochodeň</i>	105
5.7 VII. OBDOBÍ: 1989 – 2011.....	108
5.7.1 <i>Lidové noviny</i>	108
5.7.2 <i>Mladá fronta DNES</i>	110
5.7.3 <i>Právo (Rudé právo)</i>	111

5.7.4	<i>Reflex</i>	114
5.7.5	<i>Respekt</i>	115
6	INTERPRETACE NEMĚNNÝCH A PROMĚNNÝCH ZNAKŮ	117
6.1	ATRIBUTY.....	117
6.2	FESTIVITNÍ RITUÁLY.....	122
6.3	FORMY	125
7	ZÁVĚR.....	126
8	PRAMENY A LITERATURA.....	129
8.1	PERIODICKÝ TISK	129
8.1.1	<i>Čas (1901, 1906)</i>	129
8.1.2	<i>Čechoslovák (1941)</i>	130
8.1.3	<i>Čechoslovan (1916)</i>	130
8.1.4	<i>České slovo (1921, 1926)</i>	130
8.1.5	<i>Hlas národa (1886, 1891, 1896, 1906)</i>	132
8.1.6	<i>Lidová demokracie (1946, 1956, 1961, 1971)</i>	133
8.1.7	<i>Lidové noviny (1921–1936, 1951, 1991–2011)</i>	134
8.1.8	<i>Mladá fronta (1951, 1956, 1971)</i>	136
8.1.9	<i>Mladá fronta DNES (1991–2011)</i>	136
8.1.10	<i>Národní listy (1866–1916)</i>	136
8.1.11	<i>Národní politika (1916)</i>	140
8.1.12	<i>Pochodeň (1961, 1971, 1976, 1981)</i>	140
8.1.13	<i>Pokrok (1871–1881)</i>	140
8.1.14	<i>Právo (1996–2011)</i>	141
8.1.15	<i>Právo lidu (1921–1931)</i>	141
8.1.16	<i>Reflex (1991–2011)</i>	142
8.1.17	<i>Respekt (1991–2011)</i>	142
8.1.18	<i>Rudé právo (1921, 1936, 1946–1991)</i>	142
8.1.19	<i>Svobodné noviny (1946)</i>	143
8.1.20	<i>Večerní Praha (1956, 1966, 1971, 1986)</i>	143
8.1.21	<i>Venkov (1906, 1911, 1916, 1921, 1936, 1941)</i>	144
8.2	LITERATURA	146
8.3	PŘÍSPĚVKY VE SBORNÍCÍCH.....	147
8.4	MONOGRAFIE O HAVLÍČKOVĚ	147
8.5	VYBRANÉ EDICE HAVLÍČKOVA DÍLA	148
8.6	KORESPONDENCE.....	149
8.7	ELEKTRONICKÉ ZDROJE	149
9	SEZNAM PŘÍLOH.....	150
10	PŘÍLOHY	151

Úvod

Výsledná podoba práce se od schválených tezí na některých místech odchyluje. Předně je to cíl práce, který byl poněkud zjednodušen. Z analýzy periodik jsme nevytvořili přehledovou mapu rituálů a ustoupili jsme také od speciálního popisu modelů (velkých oslav a slavností). Tyto modely vyplývají z analyzovaných textů a nakonec je shrnujeme do jedné podkapitoly spolu s výčtem slavnostních aktů, které představují další způsoby oslav (ve smyslu připomenutí). Stejně tak neporovnáváme tuto mapu s odbornými havlíčkovskými pracemi.

Původně plánovaný popis obou výročí (tj. narození i úmrtí) v letech kulatých jubileí (po 10 letech) i půlkulatých (po 5 letech) byl v případě půlkulatých výročí nakonec zredukován na průzkumné sondy a do analýzy byla půlkulatá jubilea zahrnuta pouze u jednoho titulu (*Lidové noviny*) v nejnovějším období (tj. 1989–2011). Náhodně vybrané roky v dalších obdobích, u nichž byla sledována i půlkulatá výročí, slouží spíše jako ukázka toho, že tomuto výročí bylo v novinách leckdy věnováno více pozornosti než výročí kulatému.

Dále bylo upuštěno od průzkumu Internetu v nejnovějším období (1989–2011). Důvodem bylo jednak velké množství materiálu, které by mohlo být zpracováno samostatně, a jednak naše snaha zachovat stejný typ podkladového materiálu pro celé zkoumané období. Rovněž zamýšlené filmové zpracování Havlíčkova příběhu nebylo do analýzy zahrnuto. Pro účely výzkumu byl tak ponechán pouze periodický tisk.

V kapitole *Interpretace Karla Havlíčka* věnující se autorům – autoritám – kteří o Havlíčkovi psali, jsme oproti tezím spojili podkapitoly *Historické a politologické* a *Čistě politické* do jedné podkapitoly *Historické a politické*, jelikož tato zpracování jsou nejčastější. Sem jsme pak zařadili i občasné výklady Karla Havlíčka, ať už je to psychologický a sociologický v případě Emanuela Chalupného nebo výklad Karla Tůmy či Adolfa Srba, které jsou spíše literaturou faktu než odbornou prací. Z podkapitoly *Literární a lingvistické* interpretace jsme vydělili samostatné *Edice* Havlíčkových děl a jeho vydanou korespondenci. Přidána byla i podkapitola *Mediální* [interpretace], v níž popisujeme naši metodu výzkumu.

1 Karel Havlíček biografické heslo i myšlenkový problém

Karel Havlíček (31. října 1821, Borová – 29. července 1856, Praha) podle svého rodiště Borové používal přídomek Borovský a jeho rodná ves zase po letech dostala jméno jeho. Narodil se do rodiny kupce, chtěl se stát knězem, posléze byl vychovatelem v Rusku, nakonec se proslavil jako novinář a spisovatel. Jeho žurnalistická činnost je v povědomí dnešní veřejnosti poněkud upozaděna ve prospěch jeho literární tvorby. Během svého života se ale proslavil především jako novinář a publicista. Tři satirické básně (*Tyrolské elegie*, *Král Láavra*, *Křest sv. Vladimíra*) vznikaly až během jeho konfinace v Brixenu a ke svým čtenářům se dostaly později, nejdříve v opisech.

Když vstupoval do světa žurnalistiky, byla tu už několik desítek let trávající tradice českého novinářství, byť stále ještě nepříliš rozvinutá a zvláště vůči německy psané žurnalistice nepříliš konkurenceschopná. Havlíček na tuto linii navázal a v mnohém ji posunul dál. Poprvé na sebe upozornil kritikou Tylovy novely *Poslední Čech*, kdy si jako prakticky neznámý mladík zvolil za svůj terč práci člověka známého a dlouho působícího. Pro svoje zviditelnění si tak nemohl vybrat lépe. Úspěšně vedl noviny nejdříve úřední, potom vlastní, nějakou dobu se angažoval v politice jako poslanec. Po porážce revoluce 1848/1849 v novinářské činnosti chvíli pokračoval i v nových podmínkách, nakonec odešel do ústraní. Krátce na to byl odvezen do tyrolského Brixenu. Odtud se po pěti letech vrátil do Čech a zanedlouho zemřel.

Poměrně krátký život Havlíčkův pokračuje i po jeho smrti, kdy žil dál svůj „druhý“ život ovlivněný mnohými legendami, polopravdami, nepravdami, ba i nesmysly. Havlíček je pojem, který přitahuje pozornost již téměř půldruhého století od svého úmrtí. Obecné povědomí o Havlíčkovi je stále poměrně silné, informace jsou však často nepřesné a ani havlíčkovské vědecké práce nebyly s to tento Havlíčkův tradovaný a silně zakotvený obraz změnit a upravit úměrně pokrokům v kritickém historiografickém poznání dobové skutečnosti. Tento stav pro účely našeho výzkumu nekonstatujeme, ale spíše předpokládáme coby hypotézu, kterou máme prověřit.

Naším cílem je prozkoumat Havlíčkův mýtus a vymezit podíl periodického tisku na jeho dlouhodobém utváření a potvrzování. Jsme si vědomi toho, že havlíčkovský mýtus spoluutvářela i jiná média, nebyl to pouze tisk. Jde o kontextuální mediální působení představované intertextuálně i intermediálně přebíranými a sdílenými obsahy,

znaky a symboly. Kromě periodického tisku byl tento kontext tvořen médii typu brožur, odborných i neoborných článků, vědeckých i populárně-naučných publikací, dále uměleckými i amatérskými obrazy, jejich barvotiskovými reprodukcemi, pohlednicemi, užitou grafikou, písněmi, divadlem nebo filmem. Karel Havlíček se objevoval i na různých upomínkových předmětech, které jeho kult (jako nástroj mytizace) přižívovaly a zapomínat nesmíme ani na Karla Havlíčka na pomníkových podstavcích, pamětních deskách, v názvech ulic a náměstí na plechových cedulích, jakož i v pojmenování dvou českých měst. Z tohoto bohatého materiálu se zaměřujeme pouze na tisk, je však nutno mít na paměti, že vše ostatní bylo neustále přítomno.

Jednotlivé prvky Havlíčkova mýtu byly tedy tvořeny nejen v různých historických situacích a příležitostech, ale také různými, technologickým vývojem podmíněnými médii, včetně dnešního internetového komunikačního prostředí. My jsme zvolili průzkum česky psaného periodického tisku publikovaného v době Havlíčkových výročí. Pokusíme se zmapovat, jak v období výročí jeho narození a úmrtí o Havlíčkovi psal a zda vůbec.

Pro tento účel jsme vymezili dlouhé časové období od 60. let 19. století do roku 2011, kdy jsme si připomenuli 190 let od jeho narození a 155 let od jeho smrti. Sledovat budeme jednak, kolik příspěvků se o Havlíčkovi v tisku objevilo, jaké byly povahy, a také to, jaké vlastnosti a zejména atributy jsou u něj zdůrazňovány a jakými způsoby bylo výročí v různých obdobích připomínáno. Tématu zatím nebyla věnována pozornost komplexně, ačkoliv ani tento text si přese všechno nemůže činit nárok na to být vyčerpávajícím. Předkládaná práce je založena na metodě sond, a tak kvantifikace obsahových zjištění nebude mít absolutní a autoritativní váhu. Nebylo v naší moci provést rozbor veškerého vycházejícího tisku, ale jen jeho vzorku. Nicméně i tak si troufáme vyslovit přesvědčení, že podáme užitečné vodítko pro odpověď na hlavní tezi naší hypotézy: populární (ve smyslu nevědecké) mediální obsahy, zastoupené vybranými novinovými a časopiseckými tituly, po celou dobu konstrukce havlíčkovského mýtu jen málokdy reflektovaly kritický přístup k historické realitě. Populární neboli laický obraz a interpretace Karla Havlíčka jsou tedy odlišné od interpretace odborné. Pro účel naší práce je důležité i z této skutečnosti vycházet, přestože se nezabýváme srovnáním obrazu populárního a vědeckého, nýbrž identifikací obrazu populárního, tak jak ho předložily některé vědecké výklady havlíčkovského mýtu.

2 Interpretace Karla Havlíčka

V předchozí kapitole jsme se zmínili o různých médiích, jejichž prostřednictvím byl Havlíčkův obraz v širokém povědomí lidí utvářen, sdílen a posilován. Souběžně se objevovala i jiná zobrazení a interpretace Karla Havlíčka, jejichž původcem byla odborná a vědecká literatura. Jen zřídka k ní můžeme připojit i nemnoho literatury popularizující. „*Není v české literatuře osobnost, o jejímž životě by existovalo tolik různých výpovědí jako o Havlíčkovi,*“¹ říká Jiří Morava, jeden z autorů, kteří se mu biograficky věnovali. O Havlíčkovi se vyjma vědeckých prací psalo v beletrii, v novinách, časopisech a sbornících. V šedesátých letech minulého století připravili Hynek Šik a Miroslav Laiske soupis hlavní literatury o životě a díle Karla Havlíčka. Navázali tak na první pokusy bibliografických zpracování od Karla Nosovského z roku 1921 (a na pozdější doplněné vydání z roku 1932), kam autor zařadil mj. knižní vydání Havlíčkova díla, jeho překlady do cizích jazyků, beletrii a hudební díla o něm.² Do poloviny roku 1966 obsahoval tento – v té době ještě needitovaný soupis – 7 000 záznamů.³ Po jeho utřídění bylo v konečné verzi publikováno 1 700 příspěvků. Do této bibliografie nebylo zařazeno ani literární ani novinářské dílo Havlíčkovo, ale jen práce jiných autorů o jeho životě a díle. Soupis za posledních padesát let zcela jistě mnohonásobně narostl a v dnešní době bychom mohli započítat i záznamy objevující se na Internetu. Z toho všeho vyjmeme pro účel naší práce nejdříve příklady prací odborných, abychom zachytili osu vědeckého zobrazení a interpretace. Poté bude následovat úvod do zobrazení svou povahou i způsobem publikace nevědeckého, který ještě zužujeme a zaměřujeme se pouze tak na patrně nejpočetnější druh média v havlíčkovské popularizaci – na periodický tisk nevědeckého zaměření; jde o materiál našeho výzkumu.

2.1 Historické a politické

Jen zmiňujeme nedokončenou práci Karla Kazbundy, která je uložena v Archivu Národního muzea v podobě rozpracovaného materiálu. Dále připomínáme monografie Karla Tůmy⁴ a Adolfa Srba,⁵ které sice působí dojem solidních obsažných textů, jsou

¹ MORAVA 1991: 14.

² ŠIK – LAISKE 1967: 1.

³ ŠIK – LAISKE 1967: 2.

⁴ První svazek dvoudílné monografie *Karel Havlíček Borovský: Nejslavnější publicista českého národa* vyšel v roce 1883, druhý pak o dva roky později.

však především díly publicistickými. Zapomenout nesmíme na Havlíčka z pera Tomáše Garrigue Masaryka,⁶ jímž byl novinář začleněn do kontextu „české otázky“, dále na sociologicky a psychologicky nazíraného Havlíčka v pojetí Emanuela Chalupného.⁷ K novějším autorům patří Milena Beránková a Jiří Morava. Beránková⁸ zaměřená především na Havlíčka žurnalistického, Morava⁹ přicházející s novými archivními dokumenty, které osvětlují realitu Havlíčkovy konfinace. Pro všechna uvedená díla platí, že je spojuje v základě přístup historický interpretující Havlíčka jako osobnost politickou.

2.2 Literární a lingvistické

Samostatně stojí interpretace Havlíčka z hlediska literárních historiků a lingvistů. Jejich přístup vyjadřují metody zkoumající Havlíčkovu individuální jazykovou kulturu a Havlíčkovu roli v oblasti literární umělecké tvorby. Uvádíme nejdůležitějšího autora této skupiny – Alexandra Sticha. Ve své práci *Neologismy a slovní hříčky v Havlíčkově publicistickém slohu* Stich upozorňuje na to, že ačkoliv je Havlíček spolu s Boženou Němcovou nebo Josefem Kajetánem Tylem řazen mezi ty autory, kteří vytvořili praktický vzor nové spisovné češtiny, ve srovnání s jeho kolegy je literatura o Havlíčkově jazyce a stylu prozatím velmi skrovná.¹⁰ Z velkého množství Havlíčkových neologismů, které Stich podrobně představuje, se jich ale mnoho nevžilo, tudíž „*Havlíčkův přínos pro standardní spisovnou českou zásobu byl, pokud jde o vžití jeho neologismů, poměrně malý*“,¹¹ vysvětluje. Důvodem jsou okolnosti vzniku Havlíčkových neologismů a jejich funkce. Zcela výjimečně totiž Havlíček sáhl k tvorbě nového slova, aby mohl něco sdělit, tzn. v případě, že slovní zásoba tehdejší češtiny

⁵ V roce 1906 vydává Adolf Srb k padesátému výročí Havlíčkova úmrtí monografii *Karel Havlíček Borovský: Neohrožený bojovník za práva národu českého*.

⁶ Spis *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení* vyšel v roce 1896, čtyřicet let od úmrtí Havlíčkova. Publikace připomíná svou grafickou úpravu podobu zákonů (s paragrafy, dělením kapitol na „hlavý“ apod.), ještě za Masarykova života se dočkala dalších dvou vydání. Čtvrté vydání bylo plánováno, ale v době Protektorátu Čechy a Morava, kdy měla publikace vyjít, bylo vydání zastaveno. V pořadí čtvrté vydání tak pochází až z roku 1996, kdy ho vydává Ústav T. G. Masaryka (viz Ediční poznámka k edici Masarykova Havlíčka, srv. MASARYK 1996: 347).

⁷ Emanuel Chalupný vydal svého Havlíčka s podtitulem *Obraz psychologický a sociologický* v roce 1908. Kromě jiného v roce 1921 v SVU Mánes vychází jeho ilustrovaná monografie a druhé vydání jeho monografie *Havlíček: prostředí, osobnost a dílo* (1929).

⁸ Spisek *Karel Havlíček Borovský* vychází v edici Medailóny poprvé v roce 1973.

⁹ Jiří (Georg) Morava přispěl monografií *C. k. disident Karel Havlíček*, kterou sám označil za „*první velký úplný životopis po více než sto letech, tak jeho první kritickou biografii vůbec*“ (MORAVA 1991: 15). Při její přípravě využil do té doby neznámé úřední dokumenty, které objevil na konci sedmdesátých let v archivu v italském Bolzanu. Díky této úřední korespondenci týkající se Havlíčkova pobytu v Brixenu byl pak „Moravův“ Havlíček oproštěn od legend a mýtů.

¹⁰ STICH 1996a: 15.

takové slovo neznala. Jeho neologismy jsou v převážné většině expresivní. „*Publicistické neologismy jsou jedním z prostředků lexikální roviny jazyka, kterými se v publicistickém (persvazivním)*¹² *textu uskutečňuje jeho slohová funkce. Bývají velice často tvořeny ad hoc pro potřebu daného jazykového projevu a s ním často i zanikají [...] Jazykový projev jimi nabývá výrazně expresivního zabarvení a silně se aktualizuje*“,¹³ dodává Stich.

Havlíčkovy neologismy v jeho publicistických textech, nejsou podle Sticha projevem jeho individuálního slohu a dokládá to na tvorbě neologismů u jiných známých žurnalistů (Neruda, Čapek, Šalda aj.) Co ale je příznačné pro Havlíčkův individuální sloh, je „*jejich velká frekvence, neobvykle rozmanitý počet typů, které je možno u něho nalézt, velice silné satirické zaměření většiny jeho neologismů a hojné využívání i cizího a přejatého jazykového materiálu k těmto účelům*“,¹⁴ shrnuje.

O jazyku Havlíčkově se Stich zmínil např. i ve stati o Karlu Sabinovi. V tomto svém textologickém příspěvku zkoumajícím Sabinovy úpravy textů jiných autorů, upozorňuje na to, že Sabina měl určité představy o jazyce, jeho ideálem byl spisovný jazyk „*jasně ohraničený proti útvarům nespisovným, knižní až archaický*“,¹⁵ čímž stál proti jazykovému vývoji i proti dílům svých současníků, jímž byl mj. i Havlíček.

2.2.1 Edice

Náš stručný průřez vědeckou interpretací Karla Havlíčka by byl neúplný bez příspěvku editorů, kteří zpřístupňovali jeho dílo z originálních záznamů jeho tvorby. Vydávané edice děl významných spisovatelů obsahují zpravidla i úvodní studii editora, v níž bývají důležitá nová fakta nebo výklady zachycené editorem při práci s materiálem. Havlíčkovy dílo připravili k vydání v průběhu let např. Zdeněk Tobolka (Havlíčkovy politické spisy), dále Ladislav Quis, František Václav Krejčí, Jaromír Bělíč. Z dalších editorů můžeme vzpomenout Miloslava Novotného, Alexandra Sticha nebo Jiřího Korejčíka, který v 80. letech připravil dvousvazkové vydání.

¹¹ STICH 1996a: 22.

¹² O jiném příkladu persvazivního textu píše Michal Šimůnek v článku *Karel Havlíček a katolická církev na počátku 50. let 19. století*, v němž se zaměřuje na druhé vydání Havlíčkových Epištol kutnohorských z roku 1851, které jsou podle něj „*především interesantním příkladem praktické české politické persuaze...*“ (ŠIMŮNEK 1999: 180).

¹³ STICH 1996a: 29.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ STICH 2011a: 124.

2.2.2 Korespondence

Vedle edice autorského díla je druhou ediční variantou edice soukromých dokumentů osobnosti, především korespondence. Ta je nejen cenným svědectvím o soukromí, způsobu psaní, o jazyku, ale má samozřejmě i svou hodnotu historickou. Vybranou Havlíčkovu korespondenci připravil k vydání např. Václav Vladimír Zelený pod názvem *Karla Havlíčka rodinné listy brixenské* již na konci 19. století. Díky Ladislavu Quisovi vyšla v roce 1903 Havlíčkova korespondence souhrnně, ale od té doby se objevovaly její doplňky, dílčí výběry. Na vydání kompletní Havlíčkovy korespondence v současnosti pracuje tým badatelů v rámci pětiletého grantového projektu,¹⁶ na němž se podílí kromě historiků i lingvisté a literární vědci.¹⁷ Korespondence bude probádána po stránce jazykové, stejně tak jako přispěje dalšími poznatky o Havlíčkově životě a určitě i linii odborné interpretace prohloubí.

2.3 Mediální

Noviny a časopisy mohou při festivitní události nejen informovat a popisovat, ale také přinášet vlastní hodnocení, ať už oslavované osobnosti nebo celé události. Tisk tím může při komemoraci plnit dvojí funkci. Obraz Karla Havlíčka je v našem výzkumu získán pomocí analýzy periodického tisku. Jedná se o kvalitativní výzkum, zohledněny jsou spíše sondy, které nemohou v úplnosti popsat Havlíčkův obraz, ale naznačují jej. O tomto typu výzkumu píše například Jan Hendl a zdůrazňuje, že „[n]eexistuje jediný obecně uznávaný způsob, jak vymezit nebo dělat kvalitativní výzkum.“¹⁸ Připomíná dále, že plán výzkumu není pevný, což znamená, že „se z daného základu rozvíjí, proměňuje a přizpůsobuje podle okolností a dosud získaných výsledků.“¹⁹

Pro naši analýzu bylo vybráno velmi dlouhé časové období (60. léta 19. století až rok 2011), tj. 145 let. Doba téměř půldruhého století byla samozřejmě historicky podmiňována a ovlivňována, a proto byla rozdělena na sedm dílčích úseků, které považujeme za určité předěly. Jako podkladový materiál jsme zvolili český periodický tisk, většinou deníky. Pro jednotlivé etapy byly vybrány minimálně dva tituly, nejvíce

¹⁶ Název grantu: *Korespondence Karla Havlíčka*, číslo grantu: P406/12/0691, řešitel: doc. Mgr. Robert Adam, Ph.D., příjemce: Univerzita Karlova v Praze, doba řešení (roky): 5 (Udělené grantové projekty v roce 2012. In: *Grantová agentura České republiky: Grantové projekty - statistika* [online]. © 2007 [cit. 2013-05-07]. Dostupné z: <http://www.gacr.cz/statistiky/2/2012/4>).

¹⁷ Řešitelský tým: doc. Robert Adam, prof. Jaroslava Janáčková, doc. Karel Komárek, prof. Alena Macurová, Mgr. František Martínek, Mgr. Petr Píša, doc. Magdaléna Pokorná, Mgr. Lucie Rychnovská (Projekty řešené s podporou Grantové agentury ČR. In: *Ústav českého jazyka a teorie komunikace* [online]. ©2011 FFUK [cit. 2013-05-07]. Dostupné z: <http://ucjtk.ff.cuni.cz/node/413>).

¹⁸ HENDL 2008: 47.

¹⁹ HENDL 2008: 61.

však sedm. V každém ze sedmi období je vždy jeden konstantní titul, který zahrnuje všechna léta daného úseku, a k němu byla zvolena další periodika. Ta pouze výjimečně pokrývají všechny roky určitého období (např. léta 1989–2011). Konstantní tituly mohou přecházet i do dalších období (např. *Národní listy*, *Rudé právo/Právo*), některá periodika pak byla mnohdy v průběhu sledované etapy přejmenována (např. *Pokrok*, pozdější *Hlas národa*), některá byla vůbec zastavena (*Lidové noviny* v roce 1952, *Venkov* po roce 1945). Během dvou válečných let (1916 a 1941) byly vybrány i tituly s nižší periodicitou (týdeníky) a pro nejnovější období (1989–2011) i dva časopisecké tituly. Podkladovému materiálu se podrobněji věnujeme v kapitole 5 *Analýza znaků forem a obsahů*.

V analýze se zaměřujeme především na psané texty zveřejněné na stránkách českých periodik u příležitosti Havlíčkových výročí. Mezi příspěvky bývají leckdy i obrázky nebo fotografie, někdy jako součást článku, jindy samostatně stojící. Obrazovým materiálem se ale nezabýváme nebo jen zcela výjimečně. Některé příspěvky pak zařazujeme na ukázkou na závěr v příloze, do níž vybíráme spíše zajímavosti, kterými byla výročí připomínána, stranou pak ponecháváme Havlíčkova vyobrazení. Na základě textů sledujeme podobnosti v referování o Havlíčkovi, stereotypy, případně vybočení.

Při průzkumu zohledňujeme i „kvantitativní“ analýzu, ale tu jen okrajově, neboť není provedena podle zásad. Jedná se tak spíše o jednoduché součty. Analýze předchází kapitoly popisující vývoj a proměnu Havlíčkova obrazu v průběhu let. Opíráme se při tom zejména o práce Alexandra Sticha, Vladimíra Macury nebo Michala Šimůnka. Porovnáním jejich poznatků s výsledky naší analýzy zjistíme, zda se shodují. V případě popisu oslav a slavností vycházíme z prací Mileny Lenderové a Marie Mackové či Zdeňka Hojdy a Jiřího Pokorného.

3 Havlíčkův kult a mýtus

Havlíček působil jako novinář pouze pět a půl roku, ovšem jeho vliv pokračoval i po smrti a pokračuje dodnes, upozorňuje Alexandr Stich v práci *Novinář Karel Havlíček očima následujících generací a očima dneška*. Havlíček měl totiž schopnost oslovovat nové a nové generace. Jeho duchovní obraz se v průběhu let proměňoval, posouval se, rozšiřoval a znovu redukoval; hodnocení Havlíčkova působení ve společenském životě i hodnocení jeho díla bývala a jsou občas přímo protikladná. Jeho význam dokazuje to, že se zařadil mezi ty osobnosti, v nichž se naše národní společenství opakovaně sebeidentifikuje.

Novinářské dílo Havlíčkovo je přístupné stále novým výkladům avšak lidé si Havlíčka dnes spojují spíše s jeho satirickými básněmi. Během jeho života to byla ale žurnalistika, kde se prosadil a svou proslulost si zajistil pouze jako novinář, upozorňuje Stich. Byl významným společenským, politickým a kulturním aktérem, ale ani mládí ani pozice mu neumožňovaly, aby mohl být zařazen mezi národní vůdce. Byl tedy jedním z mnoha účastníků společenského dění své doby, dodává Stich.

Havlíčkův obraz se v českém společenském myšlení rozvíjel a proměňoval již během jeho života, ale mnohem intenzivněji k tomu dochází zejména po jeho smrti. Je jednou z mála osobností v českých dějinách, které se v takové míře staly předmětem úcty, obdivu, přímo celospolečenského kultu, zdůrazňuje Stich. Havlíček, jeho život i dílo, měly velkou schopnost stávat se předmětem mýtu, ale i antimýtu.²⁰ Do těchto mytizovaných posmrtných podob se promítaly ideologické snahy a názory dalších období, a ony jsou tak historickou skutečností stejně jako jeho původní reálná existence,²¹ upozorňuje dále.

Havlíček se stal „*předmětem reflexe a pokusů o komplexní zhodnocení už za jeho života, a to pouze ze stanoviska kruhů krajně konzervativních; jeho činnost byla odmítána a prohlašována vcelku za škodlivou. Nehledě na to však začal už za Havlíčkova života vznikat pozitivní kult jeho osoby a činnosti. Tento proud... měl výrazně lidový a spontánní charakter.*“²² Právě takovou povahu měl například Havlíčkův pohřeb, tedy první veřejný projev Havlíčkova kultu. Součástí mytizace byl i vznik legendy o trnové koruně, kterou prý na jeho rakev položila Božena Němcová. Jak

²⁰ STICH 1996b: 46–48.

²¹ STICH 2011b: 190.

²² STICH 2011b: 191.

ale Stich upozorňuje, z její korespondence je možno vyčíst, že ona bylo pouze inspirátorkou tohoto gesta.²³

Vladimír Macura ve stati *Sen o trnové koruně*²⁴ přibližuje vznik této legendy. U jejího počátku byl zřejmě dopis B. Němcové Vilému Dušanu Lamblovi, kde svůj nápad s věncem popisovala a kde legendu možná sama přiživila. Macura vychází z textu policejního hlášení, které bylo o Havlíčkově pohřbu odesláno do Vídně, a upozorňuje, že zpráva se nezmiňuje ani o Němcové jako o účastnici, natož pak o věnci. Gesto bylo chápáno jako projev její statečnosti a tento výklad se také později stereotypně opakuje. Trnový věnec byl atributem mučedníků Havlíčka i Němcové, novodobých světců.

Jak Stich dále vysvětluje, Havlíčkův kult se mohl začít rozvíjet s koncem tzv. neoabsolutismu a se zavedením ústavního života v roce 1861. Na jeho utváření ale překvapivě neměli velký podíl Havlíčkovi bývalí političtí kolegové (budoucí staročeši). Palacký, Rieger, Brauner aj. se sice k Havlíčkovu odkazu hlásili,²⁵ angažovali se kupř. ve sbírce pro „dceru národa“ Zdenku, ale ve vytváření jeho kultu mnoho iniciativy nevyvíjeli.²⁶

Paradoxně původní Havlíčkovi odpůrci, radikálové z roku 1848 „jsou vlastními zakladateli oficiálního kultu Havlíčkova“,²⁷ píše Stich. Jedním z prvních projevů jeho kultu byla životopisná stať o Havlíčkovi, kterou uveřejňoval Alois Krása v *Času*. V srpnu 1862 pronesl pak Karel Sladkovský na slavnosti v Borové o Havlíčkovi první velkou oslavnou politickou řeč. Prvním velkým tištěným projevem kultu bylo pojednání Jana Erazima Sojky v publikaci *Naši mužové*, jejímž editorem byl Karel Sabina. Rovněž on se o Havlíčkovi vyjadřoval jen v superlativech, když 14. srpna 1871 pronášel svou řeč při odhalení pamětní desky v Borové. Oba, jak Sladkovský, tak Sabina, ve svých postojích vůči Havlíčkovi zcela obrátili.

Havlíčkův kult se pak od sedmdesátých let začíná šířit do všech vrstev, skupin a organizací národního společenství. Ty ho vytvářejí, upravují a rozšiřují, a to tak, jak ony potřebují. Nebylo sice možné Havlíčka celého přetvořit – hranice byly dány

²³ STICH 2011b: 192.

²⁴ MACURA 1998b: 119–128.

²⁵ STICH 1996b: 50.

²⁶ „Bylo to pravděpodobně způsobeno především vlastními osobními zkušenostmi hlavních představitelů bývalých národních liberálů roku 1848 se skutečným Havlíčkem, jehož v politických záležitostech rozhodně nelze možno považovat za myšlenkového eklektika. Navíc si museli být vědomi skutečností, že některé pozdější taktické kroky staročeské politiky v konstituční éře (např. spojenectví se šlechtou) bylo v přímém protikladu s Havlíčkem prosazovanými názory. Pravděpodobně zde fungovaly i zábrany slušnosti či ostych využívat tragického osudu bývalého přítele při získávání politického kapitálu.“ (ŠIMŮNEK 2000: 172).

²⁷ STICH 2011b: 192.

Havlíčkovým skutečným životem, jeho povahou i literárním dílem – modifikace však vznikaly zdůrazňováním určitých rysů či naopak potlačováním těch nevhodných. Vyskytly se ale i případy, jak podotýká Stich, kdy se symbolický Havlíček dostal se svým reálným protějškem do rozporu.²⁸

Národní strana svobodomyšlná, mladočeši, zdůrazňovali Havlíčkův demokratismus, v čemž se shodovali s představiteli „*rakouské státní moci, kteří v Havlíčkovi viděli už za jeho života exponenta ‚nižších‘, popřípadě ‚nejnižších‘ vrstev společnosti*“;²⁹ a také jeho antiaristokratiismus.³⁰ Později se mladočeský důraz zaměřil na křivdu, kterou Havlíčkovi způsobila vídeňská vláda, na jeho mučednictví a také na jeho vlastnosti: pravdomluvnost, poctivost, zásadovost, neoblomnost. Z jeho názorů byly připomínány mj. federalismus, politický evolucionismus nebo důraz na osvětovou práci mezi lidem. V devadesátých letech vyzdvihovali Havlíčkovu lidovost, demokratismus, pokrokovost a jeho samotného jako protiklad „*odkazu ‚aristokrata‘ Palackého*“.³¹ Oživeny byly Havlíčkovy ekonomické názory, např. podpora středního a malého výrobního podnikání, rovněž v církevních otázkách měl Havlíček svůj prostor, když byly připomínány jeho návrhy na reformu církve a nechuť ke klerikalismu a hierarchii. Mohl být prezentován jako nepřítel církve, stejně tak jako ho později bylo využito ke snahám o její reformu.

Pokroková radikální strana a strana státoprávní přinášejí do Havlíčkova kultu důraz na jeho úsilí o samostatnost českého státu. To se sice zakládalo na skutečnosti, ovšem to, že Havlíček byl pro zachování a federalizaci Rakouska, už nezmiňovaly.

Realisté převzali pojetí Havlíčka od mladočechů, avšak s poukazem na to, že mladočeši tohoto Havlíčka „*sami nakonec zavrhli a jeho odkaz zradili*“.³² Podle Michala Šimůnka pak zvláště Masaryk Havlíčka „*zvědečtil*“ „*a učinil integrální součástí či dokonce jedním z výchozích bodů své politické koncepce a filozofie*“.³³

Hodnocení Havlíčka u představitelů sociální demokracie bylo podle Sticha zpočátku zdrženlivé ve snaze nesklouznout k nekritickému obdivu a vidět spíše autentického, živého Havlíčka, jenž byl pro sociální demokraty mravním hrdinou. Na počátku dvacátého století se nejpočetnější a nejzanícenější složkou slavností spojených s Havlíčkovou osobou stává právě sociálně demokratické dělnictvo.

²⁸ STICH 2011b: 194.

²⁹ STICH 2011b: 195.

³⁰ STICH 1996b: 50.

³¹ Tamtéž.

³² STICH 2011b: 195.

Vzor celonárodního nadstraničtví vidělo v Havlíčkovi např. Sokolstvo, před první světovou válkou sloužil propagaci české otázky v zahraničí, zejména v USA (Češi usídlení v Americe ho srovnávali mimo jiné s Abrahamem Lincolnem).³⁴ Také hlasatelé ideje jednotného československého národa v něm našli svůj argument.³⁵ Vzestup Havlíčkova kultu nastal během první světové války, vyvrcholil v roce stého výročí smrti. Stal se „*symbolem protirakouského odporu a československé státnosti*“.³⁶

Během první republiky byl také „*zdůrazňován jako symbol budování a upevňování republiky*“³⁷ oceňován jako liberální demokrat, první český uvědomělý socialista. Edvard Beneš v něm viděl „*obhájce socialistických tendencí doby a zároveň protivníka „komunistických výstředností*““.³⁸ Havlíčkova odkazu bylo využíváno v národnostních sporech mezi českou menšinou a českými Němci v pohraničí nebo k propagaci armády, brannosti, tělovýchovy.

Komunistické hnutí se k havlíčkovské tradici přiklonilo zejména díky dílu Zdeňka Nejedlého a Julia Fučíka na konci třicátých let, „*vidouc v ní jeden z prvků pokrokové tradice národní a zdůrazňujíc v ní prvky mravně výchovné*“.³⁹ Ve shodě s historickou realitou oba u Havlíčka vyzdvihovali především jeho lidovost, demokratismus a boj s rakouskou reakcí, připomíná A. Stich v další ze svých prací o Havlíčkovi.⁴⁰

Havlíčkův kult měl i svou „uchopitelnou“, vnější podobu, např. uměleckou. Od sedmdesátých let devatenáctého století vzniká množství pomníků, bust, pamětních desek nebo medailí. Pojmenovávány jsou po něm spolky nejrůznějšího zaměření, knihovny, čítárny, sokolské nebo hasičské sbory či vojenské jednotky. Tento kult byl však omezen na Čechy, na Moravě nebyl Havlíček až do druhé světové války vřele přijat především zřejmě pro své názory na církev, domnívá se Stich. Dalším projevem jeho kultu jsou i místní pojmenování – jeho jméno nesou mnohé ulice, náměstí, sady, dokonce dvě města.⁴¹

Nedílnou součástí kultu jsou jednotlivé atributy, které byly Havlíčkovi v průběhu let připisovány. Jejich počet se zvětšoval, některé atributy ustoupily do

³³ ŠIMŮNEK 2000: 173.

³⁴ STICH 2011b: 195n.

³⁵ STICH 1996b: 51.

³⁶ STICH 2011b: 196.

³⁷ STICH 1996b: 51.

³⁸ STICH 2011b: 196.

³⁹ STICH 2011b: 197.

⁴⁰ STICH 1996b: 51.

⁴¹ STICH 2011b: 196n.

pozadí, jiné zmizely úplně. Vzájemnou kombinací atributů a vztahy mezi nimi získával pak Havlíčkův obraz často nový význam. Jak podotýká Stich, není to postup výjimečný, ovšem rozsahem a intenzitou mnoho podobných případů v české historii není.⁴²

Již od počátku proti sobě stály protikladné představy: „bojovník“ vs. „mučedník“. Druhý atribut často převažoval, ale i on byl posléze kritizován a parodován. Jedním z jeho projevů byla i píseň *Spi, Havlíčku, v svém hrobečku*. Tento atribut byl rovněž doprovázen představou císaře jakožto mučitele. Na rozšíření tohoto přívlastku má zásluhu spor vídeňské vlády s plzeňskými novinami *Pilsner Bote*, které Havlíčka označily za mučedníka.⁴³ Rakouský stát na ně roku 1862 podal žalobu⁴⁴ s poukazem na to, že Havlíček nebyl mučen a pak, že jeho pobyt v Brixenu byl výsledkem rozhodnutí samotného císaře. Až do roku 1918 byl tak atribut mučedníka spojován s císařem-„mučitelem“. Na veřejnosti se toto spojení mohlo objevit samozřejmě jen mimo území monarchie. Stich zmiňuje konkrétně rok 1911, kdy se Havlíček objevuje jako „největší, nesmiřitelný a věčný protichůdce ‚věrolomného‘ a ‚tyranského‘ monarchy, jehož ‚zpuštělý trůn‘ nakonec pod názory Havlíčkových idejí neobstojí“⁴⁵ a dodává, že „obdobný, i když skrytý symbolický smysl mělo i veškeré oslavování Havlíčka jako mučedníka i doma“.⁴⁶

Další z atributů, Karla Havlíčka „osamělého a opuštěného“, vytvořil Karel Sabina s cílem obvinít Havlíčkovy politické spolupracovníky, pozdější staročechy, z toho, že Havlíčka zradili. Od těchto asociací se atribut později odpoutal a osamostatnil se.⁴⁷ Z druhé Stichovy práce doplňme, že toto pojetí později z Havlíčkova obrazu zmizelo, objevilo se v novější době, ale bylo odmítnuto jako další z mýtotvorných prvků.⁴⁸

Druhý obraz Havlíčkův – Havlíček-bojovník – byl oproti „mučedníku“ ve veřejném mínění často upozaděn, ale nikdy zcela nezmizel. V určitých dobách bylo naopak toto druhé vnímání Havlíčka velmi silné. Zejména tehdy, kdy „mučedník“

⁴² STICH 2011b: 198.

⁴³ V *Národních listech* ze dne 5. srpna 1906 byl uveřejněn příspěvek *Kdo je mučedníkem?*, jehož pisatelem je syn jednoho z obviněných vydavatelů. V krátké epizodě ze soudní síně připomíná tento spor a uvádí výklad pojmu mučednictví, jak jej předložil předseda soudu: „Nu tak viděj, já jim povím, co je to mučedník. To se jdou podívat k Františkánům a tam uviděj‘ velkej obraz, kde je vymalováno, jak v Chině tam křížujou křesťany, tahaj‘ jim řemeny s těla a jiný špatnosti s nima dělají. To jsou mučedníci, ale ne takovej pán, kerej za erární peníze hezky sedí v Tylóřích.“ (SCHIEBL, Jaroslav. Kdo je mučedníkem? *Národní listy*. 5. 8. 1906, roč. XXXXVI, č. 214, s. 2).

⁴⁴ STICH 1996b: 52.

⁴⁵ STICH 2011b: 199.

⁴⁶ STICH 2011b: 199.

⁴⁷ Tamtéž.

ztrácel svým opakováním na účinnosti a také v případě, kdy se nová generace chtěla vymezit proti starší generaci, zdůraznit svoji aktivitu.⁴⁹

Znám je i atribut Havlíčka-vůdce, který se ale nutně musel vyvíjet až později, v době, kdy vzpomínky na Havlíčka, na jeho konkrétní působení a život nebyly již tak silné či vůbec žádné. Zde dosahoval Havlíček až mytických rozměrů, kdy se z něj stával „*ve stylu mýtu svatováclavského jakýsi druhý „dědic české země“*“.⁵⁰ Jedinou srovnatelnou českou osobností pak mohl být Jan Hus. Představa se utvářela pomalu, nebyla sice většinovou záležitostí, ale měla velký ohlas i dosah ve společnosti.

Krátké trvání měl naopak atribut „věstce, proroka“.⁵¹ Užití tohoto přívlastku bylo namířeno proti Sabinovi a radikálním demokratům. Sabina totiž hledal českého věstce, jakousi českou revoluční obdobu polského romantického básníka Adama Mickiewicze. Havlíček byl ale Mickiewiczovým naprostým protipólem, což později vyslovili i realisté (Herben, Masaryk). Přirovnáním Havlíčka, racionálního a neromantického odpůrce povstání, k někomu jako Mickiewicz, tak byla sabinovská politika i s jejím revolučním pojetím odmítnuta.

Nejtrvalejší a nejsilnější byl však symbol Havlíčka jakožto morální autority, člověka oplývajícího neobyčejnými povahovými i mravními vlastnostmi. V projevech všeho druhu byl Havlíček označován za vzor poctivosti, opravdovosti, neohroženosti, nepoddajnosti, neúplatnosti atp., na čemž se shodovali nejen jeho názoroví odpůrci (Karel Sabina, Josef Václav Frič, Karel Sladkovský, Jakub Malý) ale i rakouští policejní ředitelé (Leopold Sacher-Masoch a Anton Päumann). Z dalších připomínaných charakterových vlastností to byla energie, mravní a volní síla, cílevědomost, neromantická věcnost, a dokud žili ještě současníci Havlíčkovi, zdůrazňována byla také jeho bojovnost, útočnost, ba i bezohlednost. V rámci mytického Havlíčkova obrazu se objevovaly i charakteristiky opačné jakou je mírnost, vřelost, tolerance k soupeři aj.⁵²

Havlíček byl tedy i přes rozporné a kolísavé hodnocení neustále „*prezentován jako morální vzor národního společenství a ztělesnění jeho nejlepších vlastností, skutečných i požadovaných; je a má být vtělením českého morálního typu a kodexu.*“⁵³ Takový ideální obraz byl ve veřejném mínění velmi silně zakořeněn, takže pokud byly uveřejněny nové skutečnosti, které tomuto obrazu neodpovídaly, lidé je odmítli.

⁴⁸ STICH 1996b: 52.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ STICH 2011b: 199.

⁵¹ STICH 2011b: 199.

⁵² STICH 1996b: 53n.

Příkladem budiž po první světové válce objevený protokol, který Havlíček podepsal a svým podpisem tak stvrzoval, že se vzdává novinářské činnosti výměnou za propuštění z Brixenu.⁵⁴ Nicméně i přes různé spory o jeho působení politicko-historické zůstává jako „jeden ze sloupů české umělecké literatury, jako tvůrce české novodobé žurnalistiky, jako významný literární kritik, spolutvůrce nové spisovné češtiny atd.“⁵⁵ zdůrazňuje Stich.

Havlíčkovu rozpornost, zmiňovanou výše, měla řešit teorie „dvojího Havlíčka“: na jedné straně je umírněný Havlíček v revoluci roku 1848–49, na druhé straně Havlíček pokrokový, ten, který prozřel a zcela změnil své postoje a taktiku. Za onen zlom bývá nejčastěji považováno rozpuštění Kroměřížského sněmu nebo jeho odchod do Kutné Hory. Havlíček jako novinář musel často a rychle reagovat na aktuální záležitosti, navíc se jeho názory postupem času tříbily, takže v jeho textech lze najít určité nesrovnalosti, přesto je ale Havlíčkův postoj během jeho veřejného působení v zásadě stále stejný bez velkých výkyvů, zdůrazňuje Stich. On tedy zůstal stejný, to, co se změnilo, byla politická situace na jaře 1849. Právě setrvání u jeho původního programu i za nových politických podmínek oktrojované ústavy bylo tím, co způsobilo jeho heroizaci, upozorňuje.

Autorem této teorie byl opět Karel Sabina, využívaje přitom podnětů mj. Jakuba Malého.⁵⁶ Pomocí textologického rozboru Stich dokazuje, že Sabina v publikaci *Naši mužové* záměrně upravoval cizí texty, vypouštěl to, co se mu nelíbilo a těmito zásahy dokonce měnil původní obsah a tím i smysl textů. Právě to provedl Havlíčkovi „*dokázav*“ *upravenými texty jeho bezcharakternost a vytvořiv teorii „dvojího Havlíčka“*“,⁵⁷ uvádí Stich. Sabinovým cílem bylo „*vyrovnat se s rozvíjejícím se kultem Havlíčkovým a využít ho pro své záměry*“,⁵⁸ což je ostatně osud, který jej „*provázel více či méně i v dalších významných interpretacích jeho díla a činnosti*“,⁵⁹ připomíná. Sabina tím vytvořil koncepci, že Havlíček během vydávání kutnohorského Slovana přebírá ideologii i postupy revolučních demokratů, přičemž „*tato koncepce, v zásadě nesprávná, se pak často opakuje až do dnešní doby*“,⁶⁰ upozorňuje dále Stich. Jak také

⁵³ STICH 2011b: 201.

⁵⁴ STICH 1996b: 54.

⁵⁵ STICH 2011b: 210.

⁵⁶ STICH 2011b: 210.

⁵⁷ STICH 2011a: 121.

⁵⁸ STICH 2011b: 211.

⁵⁹ STICH 2011a: 25.

⁶⁰ STICH 2011a: 27.

poznává, o změně Havlíčkových postojů a tím i změně jeho politického smýšlení se hovořilo již za jeho života, čemuž se on sám bránil.⁶¹

Tuto teorii později využívá levicově zaměřená česká historiografie. Ta vyzdvihovala úlohu radikálních demokratů v revolučních letech 1848–49, liberální demokrat Havlíček byl proto podroben kritice, ať už pro jeho nerevoluční postup nebo odmítavý vztah k revolučnímu hnutí v Německu, Vídni či Uhrách. Tato koncepce proti sobě postavila Havlíčka v revoluci 1848 jako zaslepeného a chybuujícího a na jaře 1849 pak jako toho, který prozřel a pak sám bojuje spolu se svým kutnohorským Slovanem. V tomto vidění tak přebírá ideje svých bývalých odpůrců, radikálních demokratů, a pokračuje v jejich linii, jelikož oni sami jsou z boje vyloučeni sedíce ve vězení. Avšak ani debaty o Havlíčkově účasti/neúčasti v revoluci neměly vliv na vnímání Havlíčkovy osobnosti a jeho symbolizované představy, zdůrazňuje Stich.⁶²

Problematické politického mýtu se věnuje Michal Šimůnek, když píše, že veřejné mínění, které vzniká v určitém kontextu, čímž je neopakovatelné a jedinečné, může být přeneseno i do dalších generací. K tomu dochází v případě, že je fixováno soustavou vzájemně souvisejících představ, postojů a konstatování, která neustálým opakováním získává znaky stereotypu. Jednou z nejdůležitějších forem politického mýtu je podle něj slavnost.⁶³

Konkrétním příkladem mu je Sbor pro památku Havlíčkovu, který 8. července 1861⁶⁴ zakládá mezi jinými F. Palacký, F. L. Rieger, F. A. Brauner nebo J. E. Purkyně. Jeho náplní byla kromě péče o Havlíčkovu památku i starost o Havlíčkovu dceru Zdeňku. Prostředky měl získat zejména díky „národní loterii“, do níž lidé zasílali věcné dary, které měly být posléze slosovány. V květnu 1862 byla v Praze na Žofině uspořádána výstava všech shromážděných předmětů a s touto výstavou „*ve dnech 17. až 18. května 1862 přímo souvisela i historicky první hromadná vzpomínková akce uspořádaná v Praze od roku 1849*“.⁶⁵ Ta se sice konala „*ve jménu Havlíčkovy památky*“,⁶⁶ ale byla to v podstatě na svou dobu velkolepá prezentace národních spolků a zástupců české samosprávy, uvádí Šimůnek.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² STICH 1996b: 54n.

⁶³ ŠIMŮNEK 2003: 32.

⁶⁴ Šedesátá léta devatenáctého století jsou podle Šimůnka pro další vývoj Havlíčkova mýtu stejně důležitá jako období předcházející, které následovalo po jeho smrti (ŠIMŮNEK 2003: 32).

⁶⁵ ŠIMŮNEK 2003: 35.

⁶⁶ Tamtéž.

„Národní loterie“ byla uspořádána ve prospěch Zdeňky Havlíčkové „nedospělého dítěte, jež bylo jako sirotek považováno svým okolím za bezprostřední součást či za stálou připomínku Havlíčkovy památky (živá dcera – mrtvý otec)“.⁶⁷ Založení Sboru pro památku Havlíčkovu „byl již ve své době přisuzován podstatný, ba dokonce i primární politický význam, když byl v podstatě skrze charitativní sbírku na ‚dceru národa‘ v pražském centru české honorační politiky přejat a přijat spontánně vytvořený Havlíčkův obraz několika minulých let.“⁶⁸ Díky „národní loterii“, a zejména díky Havlíčkovým přátelům a jejich vlivu byl posílen jak symbol „pravdivého proroka/vůdce“⁶⁹ tak „bojovného ‚čistého‘ mučedníka/trpitele bez poskvrny“.⁷⁰

Národní sbírka byla řízena z centra (z Prahy), byla první v řadě akcí, která „významně přispěla k přeměně Havlíčkova odkazu v politicky využitelnou strukturu, v politický mýtus“.⁷¹ Důležitost této akce spočívá podle M. Šimůnka i v její důkladné organizaci, která ukazuje „fungování vztahů mezi pražským centrem a periferií zbytku českých zemí“,⁷² a také ve větší míře oficiality.

Havlíčková dcera Zdeňka je vůbec zajímavým celonárodním symbolem, „znakem nehynoucí památky otcovy, jejím pokračováním“.⁷³ Byla v podstatě relikvií, připomínkou velkého muže, uvádí Vladimír Macura. Byla nucena hrát roli „dcery národního mučedníka“ a „dcery národa“, její život nemohl být „běžný“, neměla prakticky žádné soukromí a vše, co dělala, bylo posuzováno z hlediska „národního zájmu“.⁷⁴ Její postavení bylo mimořádné, ale na druhou stranu za něj platila vysokou daň. Zdenčin mýtus byl vytvářen jako „odlesk mýtu havlíčkovského“⁷⁵ a samotná legenda „dcery národa“ mohla fungovat, jen pokud žila, po její smrti ztrácel mýtus rychle na významu.⁷⁶ Macura také upozorňuje, že během příprav k národní sbírce se objevuje pozdější Zdenčin oficiální titul „dcera národa“ a že v národní loterii se rodil rituál, který se stal důležitým předchůdcem pozdější sbírky na stavbu Národního divadla.⁷⁷

⁶⁷ ŠIMŮNEK 2003: 36.

⁶⁸ ŠIMŮNEK 2003: 37.

⁶⁹ ŠIMŮNEK 2003: 38.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ ŠIMŮNEK 2003: 39.

⁷² ŠIMŮNEK 2003: 40.

⁷³ MACURA 1998a: 131.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ MACURA 1998a: 142.

⁷⁶ MACURA 1998a: 141n.

⁷⁷ MACURA 1998a: 132.

Mýtus a kult odděluje Michal Šimůnek v jiné své práci. Zatímco mýtus označuje za „komplex představ především literárního a memoárového charakteru“,⁷⁸ kult je „aktivním vyjádřením jeho mýtu“,⁷⁹ aktivním vyjádřením těchto představ. Podoba kultu se odvíjí od tzv. kultovního jednání, pro něž je důležitá „přítomnost fenoménu oběti“,⁸⁰ kolem které se kultovní jednání vytváří a která způsobuje „pozitivní pocit soudržnosti“.⁸¹ S kultovním jednáním úzce souvisí také jeho hmotná podoba (vnější kult), která je podle Šimůnka „nejsložitější a také zároveň nejvyšší stupeň v hierarchii projevů Havlíčkova kultu“.⁸² Ten obvykle „souvisel s odhalením pomníku či pamětní desky; samotný akt odhalení postupně nabýval mnoho jiných konotací“,⁸³ mohl být vymezen teritoriálně nebo ho doprovázel „vznik upomínkových kultovních předmětů“.⁸⁴

Zejména kultovní jednání bylo pro politické strany příležitostí „k integraci duchovních představ či jen pouhých tendencí, které jsou nezbytným předpokladem každé úspěšně provedené politické mobilizace“,⁸⁵ ke spolupráci stranických subjektů již během organizace oslav. Neméně významná je možnost oslovit a ovlivnit během shromáždění velké množství lidí najednou, připomíná dále.⁸⁶

Havlíčkovy oslavy se nelišily od „obecného vzorce kommemoračního chování pouze zde byla při každé příležitosti ještě více podtržena úloha Havlíčka coby oběti“,⁸⁷ podotýká Šimůnek. Téměř každý veřejný proslov byl pak tvořen více či méně pevným sledem slov a úkonů, který zahrnoval „evokace vzpomínek na mrtvého (oběť) / ujištění o solidaritě živých s ním / historické poučení z jeho činů pro současnost / slib, že odkaz mrtvého (oběti) bude splněn“.⁸⁸ V projevech byly často využívány aktuální odkazy, které mohly argumentačně směřovat ven (argumenty určené rakouské vládě) nebo dovnitř (zaměřené na ostatní české politické subjekty).

⁷⁸ ŠIMŮNEK 2000: 170.

⁷⁹ ŠIMŮNEK 2000: 174.

⁸⁰ ŠIMŮNEK 2000: 171.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² ŠIMŮNEK 2000: 171.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ ŠIMŮNEK 2000: 171.

⁸⁵ ŠIMŮNEK 2000: 172.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ ŠIMŮNEK 2000: 172.

⁸⁸ Tamtéž.

4 Festivity, komemorace a jejich rituály

Významná výročí, která sledujeme v periodickém tisku, bývají spojena s nějakým slavnostním připomenutím. Výročí jsou tedy slavnostní událostí, a proto zde festivitám věnujeme kapitolu.

Slavnost je, jak uvádí Jiří Pešek v článku *Slavnost jako téma dějepisného zkoumání*, tématem rozmanitým. Chápat ji můžeme jako přerušení každodennosti, jako výraz politických představ, slavnost mohla sloužit jako sociální ventil a některé politické slavnosti mohly v pozdější době fungovat „jako zástupné řešení otevřeně nepřátelského formulování nároků, názorů či nepřátelství“.⁸⁹ Neméně důležitá jsou kulturně-umělecká hlediska slavností.

Slavnost je tedy „nutná coby protiváha každodennosti [...] je to potvrzení jeho [člověkovy] vlastní identity, akcentace významných okamžiků života a zároveň prostředek, jak získat klid a čas potřebný k tomu, aby člověk zvládl a vydržel krizové životní situace.“⁹⁰ Slavnost je také „něčím, co se v jisté míře opakuje, nebo co slouží tomu, převést jedinečnou událost (lhostejno, zda pro člověka či komunitu v zásadě pozitivního nebo negativního charakteru) do řádu společensky zvládnutého a uchopitelného bytí. Pozbude-li životní běh slavností, které ho rytmizují a osmělují, je-li každodennost absolutizována a ani nejzávažnější existenciální momenty života nejsou provázeny rituálem, resp. slavností, ztrácí život smysl a cenu“,⁹¹ upozorňuje Pešek.

O vybočení z každodennosti píše také Milena Lenderová a Marie Macková v textu věnovaném slavnostem 19. století.⁹² Podle autorek je festivity rozdílem „mezi povinností všedního a radostí svátečního dne“,⁹³ specifickým projevem každodennosti. Svátek, slavnost, festivity bývala akcí jedinečnou, jindy zase periodicky se opakující, měla určité rysy, které ji vydělovaly ze všedního dne. Byla to výjimečná událost, která byla očekávaná, vítaná a také vyžadovaná, zdůrazňují. V devatenáctém století se zapojením do určité festivity naskytla možnost vyjádřit svůj postoj nebo názor. V některých případech tak šlo i o druh společenské identifikace, např. národní či náboženské.

⁸⁹ PEŠEK 1995: 8.

⁹⁰ PEŠEK 1995: 9.

⁹¹ PEŠEK 1995: 10.

⁹² Autorky ve svém příspěvku uvádí více příkladů festivit a slavnostních aktů. My jsme však pro účely práce vybrali jen ty aspekty, které bylo možno předpokládat při Havlíčkových oslavách.

⁹³ LENDEROVÁ – MACKOVÁ 2010: 277.

Slavnost je podle nich jednak principem společenské deklarace vyjádřené aktivní účastí na slavnosti, přijetím nebo naopak odmítnutím určitých svátků a slavností a tím v důsledku i jejich nositelů; jednak osobním potěšením, vybočením, oddychem, které je dostupné každému členu společnosti. V době, o níž mluvíme, tedy v devatenáctém století, měl svou nezanedbatelnou roli také stát, upozorňují M. Lenderová a M. Macková. Mohl to být on, kdo slavnosti zajišťuje, akceptuje či vůbec zamítá.

Festivity byly motivovány zejména potřebou lidí být spolu, zdůrazňují. Každý svátek nebo slavnost přispěly k setkávání lidí, ať už příslušníků stejné části společnosti nebo různých jejích částí. Slavnost se mohla odehrávat pod širým nebem nebo v prostorách, které pojaly velké množství lidí, např. kostely či veřejné budovy. Takovou veřejnou budovou mohlo být divadlo, spolkový dům, hostinec, restaurace nebo školní aula. Venkovní prostory zahrnují náměstí a ulice a také sportovní hřiště. Později na tento seznam přibývají zahradní restaurace a v určitém období mají velký význam výletní vlaky a lodě. Důležité je, že místo, kde se měla slavnost uskutečnit, muselo být dostatečně velké, aby se tam vešlo co nejvíce lidí a muselo být také snadno dostupné, snad pouze „s výjimkou poutních a památných míst, kde jistá námaha, oběť spojená s jejich dosažením, byla nezbytná“,⁹⁴ doplňují autorky.⁹⁵

Součástí oslav byly rovněž zvuky, světla, barvy i chutě, které znamenaly pro tehdejšího člověka něco mimořádného, vpravdě slavnostního. Podle Peška ke slavnosti patří také „procesí, průvody, vjezdy, tedy pohyblivá prezentace lidského zástupu“,⁹⁶ v nichž šlo „o komunikaci, o prezentaci jistých představ, hodnot či obsahů prostřednictvím procesí... o podívanou... o prezentaci moci či síly, bohatství, umění nebo společenského postavení...“.⁹⁷

Hudba doprovázela divadelní představení, koncerty, pohřby nebo mše, ale také odhalování nejrůznějších pomníků. U hudebních vystoupení ale nebyla důležitá jejich kvalita (hudebníci i pěvci bývali nejčastěji amatéři), a přestože tedy byla většina hudebních produkcí „poplatná zkušenostem a zručnosti místních hudebníků... byla většinou účastníky pokládána za příjemnou a důležitou část slavnosti“,⁹⁸ zdůrazňují M. Lenderová a M. Macková. Hudba a zpěv při slavnostních akcích byly vnímány stejně

⁹⁴ LENDEROVÁ – MACKOVÁ 2010: 278.

⁹⁵ LENDEROVÁ – MACKOVÁ 2010: 277n.

⁹⁶ PEŠEK 1995: 19.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ LENDEROVÁ – MACKOVÁ 2010: 280.

jako vyzvánění zvonů nebo slavnostní salvy – jako zvláštní zvuky vymykající se běžnému dni.

Stejně tak i umělé světlo patřilo k atributům slavností. Velkou oblibu měly až do období války např. pochodňové průvody, pořádané v předvečer hlavního dne oslav. Městské slavnosti často využívaly slavnostního osvětlení umístěného za okny domů směřujících na veřejná prostranství. Světlo bylo lidmi chápáno jako nedílná součást slavnosti.

Významné místo měly během oslav barvy a jejich přesná symbolika, zatímco zapojení chuti do slavností nebylo na rozdíl od předchozích atributů tak samozřejmé. Opatření dobrého jídla a pití totiž spočívalo zejména na samotných účastnících, oproti předchozím, kde náklady zcela nebo z větší části hradil organizátor.

Podle M. Lenderové a M. Mackové se slavnosti dělí s ohledem na jejich charakter na veřejné (kam autorky zařazují např. festivity církevní) a soukromé a na festivity pravidelně se opakující a jedinečné. Opakující se slavnosti, souvisely s církevním kalendářem či profesními zvyklostmi. Mezi venkovským a městským prostředím bylo možno pozorovat stále větší rozdíly. Součástí mnohých festivit světského charakteru byla mše nebo alespoň slavnostní požehnání.⁹⁹

Původně čistě církevní festivity – pouť, putování – dostala v 19. století ještě další význam. Ten souvisel s identifikací s novodobým národem, která byla prokazována „*formou putování s cílem vzdát hold symbolu tohoto národa*“,¹⁰⁰ podotýkají. U nás to byly především v šedesátých letech tábory lidu, které se konaly na nejrůznějších památných místech.

Náboženské svátky, které bychom možná spíše zařadili mezi rodinné události, často vyjadřovaly nějaký vztah k „*pospolitosti daného církevního společenství*“.¹⁰¹ Kupříkladu pohřeb. Zejména pohřby veřejně činných osob se často stávaly politickými manifestacemi. Pohřeb byl vnímán jako okamžik úcty, kdy se nehodí mluvit o mrtvém špatně, a tak nekrology „*nezřídka ztrácejí jakoukoliv informační hodnotu*“.¹⁰² Stejně tomu bylo u zaznamenaných smutečních projevů. Účast konkrétních lidí během pohřbu mohla přinést objektivnější informace, ale i zde je nutno postupovat v hodnocení obezřetně, upozorňují.

⁹⁹ LENDEROVÁ – MACKOVÁ 2010: 279–283.

¹⁰⁰ LENDEROVÁ – MACKOVÁ 2010: 285.

¹⁰¹ LENDEROVÁ – MACKOVÁ 2010: 290.

Soukromé, ale ani veřejné festivity, nebyly v 19. století tak časté, aby na ně lidé rychle zapomněli, spíše naopak. Jak autorky uvádí, lidé si každou oslavu dlouho pamatovali a „řada z nich se ocitla i v minimálně krátkodobé kolektivní paměti“.¹⁰³ Zapamatování mohl napomoci i fakt, že u příležitosti slavnosti byly vydávány pamětní brožurky, obrazové materiály nebo příležitostné tisky, které pak „připomínaly slavnostní událost a dovolovaly slavit výročí původní oslavy“;¹⁰⁴ upozorňuje J. Pešek na případný „druhý“ život mnohých festivit.

Mezi světské oslavy veřejného charakteru řadí M. Lenderová s M. Mackovou oslavy národní, které měly v devatenáctém století i další roviny. Byly spojovány s kultem historických či novodobých významných osobností, jejich projevem bylo „putování na významná místa, nebo naopak byly spjaty se zhmotněním některého ze symbolů identifikace s novodobým národem“.¹⁰⁵ S tím je spojena i stavba pomníků a jejich slavnostní odhalování.

Právě jim se podrobně věnovali Zdeněk Hojda a Jiří Pokorný. Pomník je „na prvním místě symbolem, pak teprve artefaktem“¹⁰⁶ a jako pomník je „veřejností chápán (či uctíván) z důvodů převážně mimoestetických“,¹⁰⁷ upozorňují.

Druhou polovinu 19. století a počátek století následujícího označují za klasickou dobu pomníku. Devatenácté století přináší nové chápání pomníku, s nastupující modernizací je vyzdvihnuta jeho urbanistická, mýtotočivná úloha a „pomníky slouží k organizaci prostoru, jejich budování souvisí s potřebou nalézt významové těžiště, pointu nových bulvárů a rozlehlých náměstí“.¹⁰⁸ Stavění pomníků bylo důsledkem sekularizace společnosti, uvádí Hojda s Pokorným. Pomníkový kult měl ale mnoho společného s úctou, která byla prokazována sochám svatých a u pomníkových ceremoniálů najdeme rovněž mnohé podobnosti s církevními slavnostmi. Pomníky se tak často stávaly novými poutními místy.

Jejich úkolem bylo rovněž potvrdit současníkům již zažitě tradice a dalším generacím je předat k následování.¹⁰⁹ V této době se objevují noví národní hrdinové,

¹⁰² LENDEROVÁ – MACKOVÁ 2010: 291.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ PEŠEK 1995: 14.

¹⁰⁵ LENDEROVÁ – MACKOVÁ 2010: 297.

¹⁰⁶ HOJDA – POKORNÝ 1996: 14.

¹⁰⁷ HOJDA – POKORNÝ 1996: 15.

¹⁰⁸ HOJDA – POKORNÝ 1996: 16.

¹⁰⁹ Tamtéž.

jimž je společný „*vysoký stupeň obecného uznání*“ a „*jejichž sestava vypovídá o kolektivním historickém vědomí jako málokterý jiný pramen*“,¹¹⁰ připomínají.

Důležité je podotknout, že téměř každý pomník představuje určitý politický akt a to nejen s ohledem na jeho provedení. Slavnostní odhalení pomníku nabízí možnost k propagaci politických postojů při proslovech,¹¹¹ u pomníků se mohou konat manifestace, jsou cílem průvodů, jsou ozdobovány věnci, apod. Navíc pomníky ukazují vliv, který je určitá skupina obyvatel v mnohonárodnostním prostředí schopna na konkrétním místě prosadit.¹¹² To je pro případ českých zemí v Habsburské monarchii obzvláště důležité.

Zájem lidí, je to, co dělá pomník pomníkem, ať už je to zájem pozitivní nebo negativní.¹¹³ Pomníky mohou být „*zástupným terčem národnostních a politických sporů*“¹¹⁴ a jejich likvidace je „*stejně legitimním projevem živého vztahování se k minulosti jako jejich vytváření*“,¹¹⁵ připomínají autoři.

Mezi další festivity světského a veřejného charakteru řadí M. Lenderová a M. Macková např. kladení základních kamenů. V devatenáctém století jsou aktivní také nově zakládané spolky, které pořádají vlastní bály nebo spolkové výlety. Do veřejného prostoru se rovněž přesouvají původně spíše soukromé oslavy – plesy, koncerty, nebo divadelní představení.¹¹⁶

Ze soukromých festivit světského charakteru připomeňme oslavu narozenin, která se většinou konala v kruhu rodinném, případně mezi nejbližšími přáteli. Jak autorky zdůrazňují, pouze „*pro nemnoho zcela výjimečných osobností působících nepřehlédnutelným způsobem na veřejnosti se oslava narozenin – především ve vyšším věku, případně ‚kulatého‘ počtu – stávala veřejnou oslavou*“.¹¹⁷

Svátky a slavnosti byly přístupné v podstatě každému. Převažující byly slavnosti veřejného charakteru, jelikož „*festivita byla projevem soundážitosti, ať už v širším slova smyslu, nebo alespoň ve vymezeném společenství shodně nebo podobně*

¹¹⁰ HOJDA – POKORNÝ 1996: 17.

¹¹¹ Jak pak ukazují mj. na příkladu odhalení Havlíčkova pomníku v Kutné Hoře.

¹¹² HOJDA – POKORNÝ 1996: 18.

¹¹³ Rolí tu hraje fakt, že to, co má pomník reprezentovat, není nutně totožné s tím, jak je skutečně vnímán, upozorňují autoři (HOJDA – POKORNÝ 1996: 17).

¹¹⁴ HOJDA – POKORNÝ 1996: 20.

¹¹⁵ HOJDA – POKORNÝ 1996: 20.

¹¹⁶ LENDEROVÁ – MACKOVÁ 2010: 298n.

¹¹⁷ LENDEROVÁ – MACKOVÁ 2010: 300.

smýšlejících lidí“.¹¹⁸ Byla vybočením z každodennosti, do které zároveň umožňovala návrat, shrnují.

Karel Šima se ve svém příspěvku o personifikaci významového prostoru národních oslav v šedesátých a sedmdesátých letech¹¹⁹ 19. století věnuje popisu národní festivitní kultury (symbolická personifikace je jednou z možností, jak ji popsat).¹²⁰

Symbolizaci prostřednictvím personifikace označuje za proces, v jehož rámci „jsou významové rámce přesunovány z figur oslavenců na figury Národa a zpět. Slavnostní akty pak umožňují... evokaci časově a prostorově blízkého vztahu mezi oslavovaným(i) a oslavujícím(i), ve spojení mezi Národem oslavujícím a Národem oslavovaným...“.¹²¹ Na příkladu slavnostních aktů spojených s významnými českými osobnostmi přibližuje důležité aspekty, které se během slavností objevovaly a které později také vidíme u oslav Havlíčkových.

Symbolická personifikace měla podle Šimy podvojnou funkci: oslavované osoby mají být předmětem dějin a předmětem materiální/fyzické komemorace (pomníky). Tyto osoby si pak vzhledem ke své velikosti zaslouží fyzickou připomínku a je tedy nutné je nějak zpodobnit, aby si společenství mohlo připomínat jejich význam, a tím také upevňovat skupinovou identitu.¹²²

Oslava osob se pro národní identifikaci stává důležitou zhruba od šedesátých let a model vztahů národ – oslavovaná osoba – oslavující obecnost se začíná významněji ustalovat, mj. během pohřbu Karla Havlíčka. V počátcích je u oslavovaných osobností zdůrazňována křesťanská symbolika mučedníků, k níž se zároveň hledají křesťanské metafory vzkříšení či probouzení. Tehdy je „mučednictví“ spolu s odpovídajícími typy festivit převažujícím proudem národních sebeidentifikačních procesů, uvádí Šima.

Kromě pohřbu mohla být významná osobnost připomenuta např. oslavou věnovanou její upomínce. Součástí takové oslavy bývalo často odhalení pamětní desky či pomníku.¹²³

¹¹⁸ LENDEROVÁ – MACKOVÁ 2010: 301.

¹¹⁹ Šedesátá a sedmdesátá léta jsou významným obdobím, dobou tvorby identity. Národní slavnosti měly významnou mobilizační funkci. V této době dochází také ke střetu starých a nových významů a v rámci národní identity paralelně existují různé další identity, např. regionální, lokální, třídní, profesionální (ŠIMA 2008: 233).

¹²⁰ ŠIMA 2008: 202.

¹²¹ ŠIMA 2008: 232.

¹²² ŠIMA 2008: 227.

¹²³ ŠIMA 2008: 205n.

Počátek šedesátých let znamená počátek organizačně i programově komplikovanějších oslav, které nakonec vyvrcholily oslavou u příležitosti položení základního kamene k Národnímu divadlu. Pro tyto oslavy byl charakteristický větší počet slavnostních aktů konaných ve více dnech.¹²⁴

Konec šedesátých let přináší nové chápání vztahu národ – oslavovaná osoba – oslavující obecnost, kdy jsou aktéři oslav ztotožněni s národem, a významná osobnost je oslavována v rámci národa jako člověk privilegovaného postavení.¹²⁵ V této době se pak podle Šimy také vytváří na jedné straně představa národa jakožto kolektivu, na druhé straně se v rámci této představy objevují „*hierarchické struktury*“¹²⁶ národní reprezentace, významní účastníci slavností.

Oslavenec nemusel být nutně spojován s národem, ale jeho činnost mohla být chápána jako činnost pro národ. Zde se opět objevuje mučednická symbolika v motivu oběti („obětoval se národu“) související se snahou vytvářet soubor národních svatých. Jak Šima upozorňuje, v průběhu 60. a 70. let bylo v různých typech festivaltů možno nalézt řadu analogií s křesťanskou symbolikou. Později dochází k zapojení tzv. národních mší a u některých slavností najdeme i katolické rituály, např. posvěcení (základního kamene).¹²⁷

V sedmdesátých letech jsou to oslavy, kdy „*slavnostní dění samo o sobě vytváří identifikační situace, které je potom nutné naplnit významem*“,¹²⁸ oslavenec tu není cílem slavnosti a důraz se pak „*přesunuje z personifikace jako identifikace osoby s národem na život národa jako na ústřední metaforu*“.¹²⁹

Specifický typ oslavovaných osob, které se objevují prvně v šedesátých letech, jsou tzv. historické postavy, které jsou „*zasazeny do významového rámce národních dějin*“.¹³⁰ Oslavování velkého muže přináší znalost historického kontextu, povědomost o tom, co oslavovanou osobu vztahuje k národní myšlence.¹³¹ Důležitým momentem festivaltů národního hnutí je téma svornosti, jednoty,¹³² objevuje se tu rituál společné hostiny, která zakládá pospolitost.¹³³

¹²⁴ ŠIMA 2008: 207.

¹²⁵ ŠIMA 2008: 209.

¹²⁶ ŠIMA 2008: 232.

¹²⁷ ŠIMA 2008: 228.

¹²⁸ ŠIMA 2008: 209.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ ŠIMA 2008: 217.

¹³¹ ŠIMA 2008: 219.

¹³² ŠIMA 2008: 217.

¹³³ ŠIMA 2008: 216.

5 Analýza znaků forem a obsahů

Podkladem pro analýzu se stal denní tisk, výjimečně týdeníky.¹³⁴ Sledována byla dvě výroční data: *31. říjen* v letech zakončených číslicí jedna, tedy kulatá výročí Havlíčkova narození (1821) a *29. červenec* v letech končících číslicí šest, tj. kulatá výročí Havlíčkovy smrti (1856).¹³⁵ Konkrétně se zaměřujeme na časový úsek jeden týden před výročím a jeden týden po něm, dohromady tedy dva týdny.

Celkové sledované období od roku 1856 do roku 2011 bylo rozděleno na sedm jednotlivých částí, které jsou uzavřené, liší se vybranými periodiky použitými pro analýzu. První období začíná rokem 1856, resp. 1866 a končí rokem 1886, druhý úsek zahrnuje období od roku 1887 do 1914, třetí období 1914 až 1918 obsahuje vlastně jen rok 1916. Roky 1918 až 1938 zastupují čtvrté období, páté je období druhé světové války (1939–1945). Zde je však opět jako v případě války první pouze jeden rok (1941). Nejdější období, poválečné, je vymezeno roky 1946 až 1989 a poslední sedmé období zahrnuje léta 1989 až 2011. Následující přehled zachycuje jednotlivé výroční roky v každém z období:

- I. **období: 1856–1886:** (1866—1871—1876—1881—1886)
- II. **období: 1887–1914:** (1891—1896—1901—1906—1911)
- III. **období: 1914–1918:** (1916)
- IV. **období: 1918–1938:** (1921—1926—1931—1936)
- V. **období: 1939–1945:** (1941)
- VI. **období: 1945–1989:** (1946—1951—1956—1961—1966—1971—1976—1981—1986)
- VII. **období: 1989–2011:** (1991—1996—2001—2006—2011)

V každém ze sedmi časových úseků byla pro analýzu vybrána určitá periodika. Jejich počet se liší např. v závislosti na jejich dostupnosti (roky válečné), pro každé období máme k dispozici minimálně dva tituly, maximálně však sedm.¹³⁶

Pokrytí sledovaných období jednotlivými periodiky pak můžeme pozorovat na třech úrovních: v první řadě má každé období jeden konstantní titul, který je použit v každém z analyzovaných roků.

¹³⁴ Tituly vycházející jednou týdně během dvou válečných let 1916 a 1941 a dva časopisecké tituly v období 1989–2011.

¹³⁵ Pouze jedinkrát se v analýze věnujeme i půlkulatým výročím, tzn. 31. říjen v letech zakončených číslicí „6“ a 29. červenec v letech končících číslem „1“. Tímto jediným případem jsou *Lidové noviny* v letech 1991–2011.

U klíčových výročí 50, 100 a 150 let jsou zastoupeny všechny tituly vybrané pro dané období (s výjimkou období 1946–1989, kdy krajský deník *Pochodeň* začíná vycházet až od šedesátých let a *Lidové noviny* po roce 1952 již nevycházejí). Jedná se o jubilejní roky 1871, 1906, 1921, 1956, 1971 a 2006.

Ostatní roky jsou nakonec doplněny náhodně vybranými sondami. U nich nebylo použito žádné specifické kritérium výběru, jelikož se nesnažíme o vyčerpávající analýzu celého politického spektra, tj. listů různého politického zaměření.

Takto náhodně byly provedeny i průzkumné sondy u některých výročí půlkulatých (tj. výročí Havlíčkova narození v roce končící číslicí šest, tj. v roce jeho úmrtí a obráceně). Z tohoto drobného průzkumu vyšla najevo zajímavá skutečnost, že v některých letech bylo v tisku věnováno více pozornosti půlkulatému výročí než výročí kulatému.¹³⁷

Tabulka názorně ukazuje jednotlivé výroční roky (druhý sloupec) v jednotlivých analyzovaných obdobích (první sloupec) a periodika použitá při analýze (v dalších sloupcích; na prvním místě je konstantní titul). Tučně jsou vyznačena klíčová výročí.

I.	1866	<i>Národní listy (NL)</i>				
	1871	<i>NL</i>	<i>Pokrok</i>			
	1876	<i>NL</i>	<i>Pokrok</i>			
	1881	<i>NL</i>	<i>Pokrok</i>			
	1886	<i>NL</i>	<i>Hlas národa</i>			
II.	1891	<i>NL</i>	<i>Hlas národa</i>			
	1896	<i>NL</i>	<i>Hlas národa</i>			
	1901	<i>NL</i>	<i>Čas</i>			
	1906	<i>NL</i>	<i>Venkov</i>	<i>Čas</i>	<i>Hlas národa</i>	
	1911	<i>NL</i>	<i>Venkov</i>			
III.	1916	<i>NL</i>	<i>Venkov</i>	<i>Národní politika</i>	<i>Čechoslovan</i>	
IV.	1921	<i>Lidové noviny (LN)</i>	<i>Venkov</i>	<i>Rudé právo (RP)</i>	<i>Právo lidu</i>	<i>České slovo</i>
	1926	<i>LN</i>	<i>České slovo</i>			
	1931	<i>LN</i>	<i>Právo lidu</i>			
	1936	<i>LN</i>	<i>Venkov</i>	<i>Rudé právo</i>		
V.	1941	<i>Venkov</i>	<i>LN</i>	<i>Lidové listy</i>	<i>Čechoslovák</i>	
VI.	1946	<i>RP</i>	<i>Lidová demokracie</i>	<i>Svobodné noviny</i>		
	1951	<i>RP</i>	<i>Mladá fronta</i>	<i>Lidové noviny</i>		
	1956	<i>RP</i>	<i>Lidová demokracie</i>	<i>Mladá fronta</i>	<i>Večerní Praha</i>	
	1961	<i>RP</i>	<i>Lidová demokracie</i>	<i>Pochodeň</i>		
	1966	<i>RP</i>	<i>Večerní Praha</i>			
	1971	<i>RP</i>	<i>Mladá fronta</i>	<i>Pochodeň</i>	<i>Večerní Praha</i>	<i>Lidová demokracie</i>
	1976	<i>RP</i>	<i>Pochodeň</i>			

¹³⁶ Neznamená to ovšem, že jsou všechna zvolená periodika v daném období využita k analýze každého výročního roku.

¹³⁷ Např. deník *Pokrok* neuveřejnil mezi 24. říjnem a 7. listopadem 1871 (50. výročí Havlíčkova narození) o Havlíčkovi ani jediný článek, naproti tomu v úseku od 22. července do 5. srpna 1871 (15 let od Havlíčkova úmrtí) bylo uveřejněno hned šest příspěvků připomínajících nějakým způsobem toto jubileum. V tomto konkrétním případě byla většina otištěných textů povahy informačně organizační, jelikož v polovině srpna se měla uskutečnit Havlíčkova slavnost v Německém Brodě.

	1981	RP	Pochodeň			
	1986	RP	Večerní Praha			
VII.	1991	LN	MF DNES	Rudé právo	Reflex	Respekt
	1996	LN	MF DNES	Právo	Reflex	Respekt
	2001	LN	MF DNES	Právo	Reflex	Respekt
	2006	LN	MF DNES	Právo	Reflex	Respekt
	2011	LN	MF DNES	Právo	Reflex	Respekt

Pro rozřídění článků bylo zvoleno pět kategorií, které představují formy. Z jejich obsahu pak zjišťujeme jednotlivé významy. Jedná se o autorské vymezení, uzpůsobené (a upravené) i s ohledem na charakter článků.

První skupinou jsou články nazvané „primárně personální“. Sem byly zařazeny texty, které se více než polovinou svého obsahu zaměřují na něco, co se týká samotného Havlíčka – jeho osobnosti, života díla, stejně tak jako fotografie, které se jako samostatný příspěvek objevily. K tomuto typu pak samozřejmě řadíme i otištěné texty, básně, úryvky z korespondence, jejichž autorem je Havlíček sám.

Druhým typem jsou příspěvky „reportážní“. Kromě klasických reportážních textů, které se hojně vyskytovaly zejména v periodikách přelomu devatenáctého a dvacátého století, a které podrobně popisovaly Havlíčkovy slavnosti, program, účastníky, jejich projevy, sem byly započítány i kratší zprávy, referáty, články informační, které přináší podrobnější informace z oslav. Posouzení, který článek jen oznamuje a který již přináší větší množství informací, tedy takové, aby mohl být zařazen mezi „reportážní“, je velmi subjektivní, a proto by mohlo být podrobena revizi.

Třetí kategorií je glosa, příp. komentář.

Nejčastěji pak byly zastoupeny texty „informační/organizační“, i proto, že jejich vymezení je nejvolnější. Najdeme mezi nimi stručná oznámení o pořádání slavností, přednášek, o konání výstav; výzvy ke spolkům, aby se zapojily do oslav. Organizační záležitosti zastupují informace o vlakových spojeních, možnostech ubytování v místě slavnosti. Zařadili jsme sem i stručnější zprávy z akcí již konaných, které se omezily na stručné „kdy, kde, co“; informace o vydání knih, výstavách, divadelních představeních, drobné zajímavosti apod.

Poslední, pátou, kategorií jsou příspěvky „komerční“, do kterých byla zařazena inzerce. Kromě reklamních sdělení opatřených příslušným inzertním číslem, sem započítáváme i příspěvky, u nichž inzertní číslo chybí, avšak obsahem, vzhledem nebo umístěním je lze za reklamu považovat.

5.1 I. období: 1856 – 1886

Období je sice vymezeno již rokem Havlíčkovy smrti, avšak naši analýzu jsme započali až deset let poté, v roce 1866. Toto datum bylo zvoleno proto, že se jednalo o první kulaté výročí, které následovalo po slavnosti v Borové roku 1862.¹³⁸

V tomto období byly pro analýzu použity *Národní listy* (jako konstantní titul), *Pokrok* a *Hlas národa*. Národní listy byly založeny v roce 1861, povolení k jejich vydávání získal Julius Grégr, a jako orgán Národní strany fungovaly do léta roku 1863. Česká politika byla tehdy názorově rozdělena a v nastalé polemice se Národní listy pod vedením Eduarda Grégra přidávají na stranu radikálnějšího proudu české politiky, k mladočechům.

Pokrok a *Hlas národa* jsou listy spojené se staročechy, s Národní stranou. *Pokrok* začal vycházet v dubnu 1869, po změnách v redakci vychází od března 1886 pod názvem *Hlas národa*.¹³⁹

Pro rok 1866 jsme ponechali pouze Národní listy, vydávání deníku *Národ* patřící Národní straně bylo zastaveno v květnu 1866,¹⁴⁰ a proto ho do analýzy ani nebylo možno zahrnout.

5.1.1 Národní listy

5.1.1.1 Výročí úmrtí: 1866, 1876, 1886

Výročí Havlíčkova úmrtí jsou v tomto období zastoupena léty 1866, 1876 a 1886. V roce 1866, 10 let po smrti Karla Havlíčka, přináší *Národní listy* jedinou poněkud tklivou zprávu. Je otištěna v předvečer jeho výročí v rubrice *Denní zprávy*: „*Zejtra tomu plných deset let, co přerván tlukot srdce jednoho z nejšlechtnějších synů národa českého – Karla Havlíčka Borovského. Žel Bohu, nelze národu našemu v osudné době nynější oslaviti památný tento den slavnosti, důstojnou velkého nenahraditelného bojovníka.*“¹⁴¹ Připomenuta je také Havlíčkova ryzí a neoblomná povaha.

O deset let později neuveřejnily Národní listy ani zmínku, zato v roce 1886 bylo otištěno celkem třináct¹⁴² příspěvků. Dne 31. července 1886 byla pořádána akademie

¹³⁸ O jejím významu pro Havlíčkův kult byla zmínka výše.

¹³⁹ CIBULKA 2005: 119–121.

¹⁴⁰ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPOVÁ 2011: 116.

¹⁴¹ *Zejtra tomu plných deset let. Národní listy*. 28. 7. 1866, roč. VI, č. 205, s. 2.

¹⁴² Resp. jedenáct, pokud budeme započítávat pouze ty, které zmiňovaly Havlíčka samotného. V souvislosti s pořádanou slavností byly dvakrát zveřejněny upomínky organizačního rázu (např. oznámení spolkům chystajícím se slavnosti účastnit, že žádost o povolení na úřadech byla již podána), které se týkaly slavnosti, ale Havlíčka samotného ani slovem nepřipomínaly.

v Německém Brodě a na druhý den pak národní slavnost v Borové. Oslavy byly věnovány nejen Havlíčkovi, ale i dalšímu borovskému rodákovi Václavu Zelenému. Z počtu třinácti textů jich pocházelo nejvíce z kategorie „informační/organizační“, jeden článek připomínal ve výroční den osobnost samotného Havlíčka, zařazujeme jej tedy do kategorie „primárně personální“. Zbývajících pět článků bylo reportážních. Ve skutečnosti se jednalo o dvě reportáže uveřejněné na pokračování: jedna informovala o slavnosti v Německém Brodě, druhá přibližovala průběh oslav v Borové (započítány byly jako čtyři články). Poslední příspěvek se podrobně věnoval projevu přednesenému Janem Strakatým při odhalení pamětní desky V. Zelenému.

Články informační/organizační přinášejí důležité informace o pořádané slavnosti, připomínají její konání, zveřejňují program německobrodské akademie. Prostřednictvím denního tisku se účastníkům sdělují podstatné organizační záležitosti spojené s dopravou do místa oslav (přesný výčet vlakových spojení) nebo s ubytováním. V neposlední řadě také informují kupř. o divadelním představení, které bude na památku slavného českého publicisty uspořádáno ochotnickým spolkem.

S výjimkou dvou článků byly všechny texty uveřejněny v ranním vydání. Pokud se nějaký článek objevil i v odpoledním vydání, jednalo se o zprávu informačního/organizačního charakteru.

Ve výroční den Havlíčkova úmrtí, 29. července, otiskly Národní listy na titulní straně článek *Památce Karla Havlíčka*¹⁴³ připomínající toto jubileum. Text vykresluje Havlíčka jen pozitivně, obsahuje mnohé hodnotící charakteristiky, upozorňuje na odkaz, který nám zanechal a na který bychom měli pamatovat: „*Dnes tomu plných třicet let, co zemřel nám náš nezapomenutelný, jediný Karel Havlíček Borovský! Ba, jistě nezapomenutelný. Neboť jakým bychom to byli národem, kdyby mohla v nás hasnouti a vadnouti láska i vděčnost k tomuto nejpochtivějšímu a nejstatečnějšímu našemu příteli a obranci, k tomuto muži, rovněž velikému srdcem jako duchem, geniem jako povahou.*“

Havlíček je připomínán také jako politický vychovatel národa, jako ten, kdo ukázal Čechům během revoluce 1848 směr, podněcoval je a šel jim příkladem. Oceňován je také jako člověk, který zachoval svůj názor, nehledě na důsledky, jak se doslova v článku píše „*zůstal věrně a nezvratně, když jej všickni někdejší spolubojovníci zůstavili za bouře reakce osamělého na baště, takým zůstal [...] – ažtě sám poslední v celém Rakousku bránil prápor konstituční svobody a rovnosti, nedbaje o svou hlavu,*

¹⁴³ Památce Karla Havlíčka. *Národní listy*. 29. 7. 1886, roč. XXVI, č. 208, s. 1n.

ni o blaho své rodiny [...]“, prostřednictvím jeho vlastních slov je připomínán jako mravní vzor: *„[n]ení moudré, ani mužné v nepříznivých dobách od svého přesvědčení upouštět.“* Vyzdvihnout je pochopitelně také za své profesní zásluhy novinářské, když hlásal *„lidu českému evangelium nové doby“* a za to, co během svého působení dokázal.

Z dalších charakteristik uvedme například: *„nezapomenutelný, jediný Karel Havlíček Borovský“*, *„hrdiný apoštol života národa, jeho práva, jeho pravdy, duch vulkanické síly“*, který *„bojuje mužně vždy jen za věc pravou a spravedlivou, bez bázně a strachu, děj se co děj“*. Havlíček *„jako pravý, ryzí Čech a Slovan vychovával národ český v duchu svobodomyšlném“*, je to náš *„zvěčnělý bojovník i apoštol“*. Vyskytly se i odkazy k husitské tradici, ať už je to *„pero Havlíčkovo, jako by z ocele husitských mečů ukováno“* nebo připomenutá výzva Havlíčkova z jeho Národních novin, v nichž se ke čtenářům obrací jako k *„potomkům Táborův“*.

Reportážní texty popisovaly slavnosti Havlíčka a Zeleného v Německém Brodě a oslavy v Borové. Slavnost v Německém Brodě¹⁴⁴ se uskutečnila 31. července a jednalo se o menší akci připravenou pro účastníky slavnosti borovské. Vzpomínka nebyla věnována jen Karlu Havlíčkovi, *„prvnímu publicistovi národa českého, jasnému vzoru člověka a muže, občana a vlastence“*, ale také jeho rodákovi Václavu Zelenému, jeho pozdějšímu životopisci, jemuž měla být na jeho rodném domku odhalena pamětní deska. Německý Brod je připomínán jako místo, z něhož *„našeho světce národního odváželi do Brixenu“*, velký význam oslavy je zdůrazňován tím, že měla mít podle zpravodaje *„ráz velkého národního svátku“*.

Obširný popis slavnostního setkání přináší Národní listy v dokončení druhý den, 4. srpna v ranním vydání.¹⁴⁵ Referent podrobně popisuje průběh slavnostní akademie, od pěni chorálů, přednesu básní a písní, po hudební příspěvky. Velmi emotivně přibližuje atmosféru, kterou jednotlivá vystoupení vyvolala.

Po skončení akademie následoval přátelský večer, během něhož se ke slovu přihlásili někteří účastníci se svými připitky, a jak uvádí referující, *„nebylo v něm řečnické nudy“*. V připitcích se objevila aktuální témata politická, když např. jeden z řečníků upozorňoval na to, že je *„právě v nynější době zapotřebí, učiti se na příkladě Havlíčkově občanské neohroženosti“*. Jiný také připomínal, že je nutné následovat jeho příkladu, že *„[ž]ivot Havlíčkův nás poučuje, na co musíme být vždycky připraveni, co*

¹⁴⁴ Slavnost Havlíčkova a Zeleného v Německém Brodě. *Národní listy*. 3. 8. 1886, roč. XXVI, č. 213, s. 2.

¹⁴⁵ Slavnost Havlíčkova a Zeleného v Německém Brodě. *Národní listy*. 4. 8. 1886, roč. XXVI, č. 214, s. 2.

nás vždycky očekává.“ Z dalších přípitků zmiňme ještě Havlíčka jako „*mučedníka přesvědčení*“, jako „*zosobněnou ideu demokratickou*“, jiný řečník vidí v Havlíčkovi vtělenou myšlenku české demokracie, která provázela už Husa nebo Žižku, další připíjející považuje Havlíčka i Zeleného za „*vzory českých Sokolů*“.

Popis borovské slavnosti, která se konala v Havlíčkově rodišti 1. srpna,¹⁴⁶ přinesly Národní listy také na pokračování. V porovnání s německo-brodskou akademií jí bylo věnováno mnohem více prostoru, samostatným příspěvkem pak byla řeč Jana Strakatého, notáře, starosty Umělecké Besedy a předsedy spolku pro opatření pamětní desky na rodný dům Václava Zeleného.

Text reportáže začíná pasáží o počasí, které se prý opět nevydařilo: „*Nebe zkoušelo tentokráte zase lásku českého lidu jako v r. 1863 k národnímu patronu jeho Karlu Havlíčkovi Borovskému. Spustilo tu nejfádnejší svoji píseň, pleskajíc a třeskajíc od předvečera slavnosti po celý takřka den 1. srpna těžkými a těžšími, lehkými a lehčejšími dešťovými kapkami po rozkošném tom proužku českomoravského pomezí, obci Borové a okolí jejím...*“ Referent oceňuje, že ani tentokrát nepříznivé počasí neodradilo lidi od účasti a přesto, že slavnost nebyla dostatečně propagována (vinu přičítá novinářům) s radostí konstatuje, že byla „*do jisté míry významnou a potěšující*“. Borovská slavnost Havlíčkova byla toho roku spojena se slavností jiného místního rodáka Václava Zeleného.

Jak se redaktor domnívá, Borová¹⁴⁷ „*postupem času, jímžto jmenu Havlíčkovu na lesku stále přibýváti bude, stane se jedním z nejčastěji a nejčtetněji navštěvovaným poutnickým místem českým*“ a zdůrazňuje, že přece „*v utrpení Havlíčkově jest zosobněno utrpení celého národa*“. Oceňuje, že se borovští na uctění památky „*svých slavných rodáků*“ náležitě připravili a pokračuje popisem slavnostní výzdoby a průběhu celé akce, která započala již v předvečer slavnostním průvodem s lampiony za zvuků moždířů a hudby. Druhý den, jak již zmíněno, bylo konání slavnosti ohroženo nepříznivým počasím, ale vše se nakonec v dobré obrátilo. Vzpomenuto je množství hostů, kteří se oslav účastnili, ať už to byl říšský poslanec či mnohé korporace z blízkého i dalekého okolí, jejichž účast byla připomenuta jednotlivě. Po dopolední mši dostal prostor řečník Jan Strakatý, který promluvil ze stejného místa jako „*zvěčnělý patriarcha náš*“ Karel Sladkovský o 23 let dříve.

¹⁴⁶Slavnost Havlíčkova a Václava Zeleného v Borové dne 1. srpna. *Národní listy*. 3. 8. 1886, roč. XXVI, č. 213, s. 2.

Jeho proslov byl otisknut jako samostatný příspěvek¹⁴⁸ bezmála na celé druhé straně vydání. Řečník mluvil téměř tři čtvrtě hodiny, jak se uvádí v reportáži o dva dny později. Projev byl přednesen u příležitosti odhalení pamětní desky Václavu Zelenému, takže se sice dotýkal zejména jeho, avšak Havlíček rozhodně opomenut nebyl. V úvodu své řeči nazval J. Strakatý Borovou „*Betlemem národa českého*“, kteréžto spojení bylo použito již v krátkém informačním článku z 23. července, který zmiňoval „*národní pouť do českého Betléma, do Borové*“.¹⁴⁹ Během oslav „*nesmrtelných rodáků borovských*“ vzpomenu J. Strakatý tato „*místa posvátná, jež byla kolébkou dvou mužů, o náš národ, o naši vlast velice zasloužilých, mužů, jež s chloubou nazýváme svými...*“ a kteří „*pro národ ten žili, pracovali, trpěli, zemřeli,*“ připomenul jejich zásluhy.

Po vyličení životních osudů Zeleného se opět věnoval Havlíčkovi. Václav Zelený totiž pracoval na Havlíčkově biografii, „*bylť on jako rodák vrstevník a dlouholetý druh tohoto znamenitého muže především povolán ku sepsání životopisu jeho*“. Životopis ale nestihl dokončit. Nad tím J. Strakatý vyjádřil lítost, nejen kvůli tomu, že by dílo „*bylo přispělo ku vyvrácení všech těch cynických, oplzlých a škodolibých nájezdů, jichž se dostalo našemu mučenníku brixenskému ze strany člověka, kterýž nebyl hoden, aby jen rozvázal řemínky na obuvi našeho miláčka.*“ Řeč byla o Jakubu Malém, jehož názory na Havlíčka označil za „*paškvil na muže o národ tak velice zasloužilého*“.

V závěru proslovu využil řečník Strakatý pasáže z Havlíčkových *Obrazů z Rus*, na jejíž účinek v řadách obecnstva reportér zvláště upozorňuje. Po jeho projevu byly přečteny telegramy, které zaslali jednotlivci, spolky či korporace, své proslovy přednesli další řečníci, byla odhalena pamětní deska, u Havlíčkova rodného domu zapěna píseň *Spi, Havlíčku* a „*s nekonečným voláním slávy památce Havlíčkově*“ se účastníci oslav vraceli na náměstí, kde byl připraven slavnostní bazar a občerstvení.¹⁵⁰

5.1.1.2 Výročí narození: 1871 a 1881

Jubilea připomínající v tomto období Havlíčkovo narození připadají na léta 1871 a 1881. V prvním z roků se tisk věnoval spíše záležitostem domácí politiky,¹⁵¹ a tak

¹⁴⁷ Slavnost Havlíčkova a odhalení desky Václava Zeleného v Borové dne 1. srpna. *Národní listy*. 5. 8. 1886, roč. XXVI, č. 215, s. 2.

¹⁴⁸ Řeč dra. J. Strakatého při odhalení desky V. Zelenému v Borové dne 1. srpna. *Národní listy*. 3. 8. 1886, roč. XXVI, č. 213, s. 2.

¹⁴⁹ Denní zprávy: Slavnosti národní. *Národní listy*. 23. 7. 1886, roč. XXVI, č. 202, s. 5.

¹⁵⁰ Slavnost Havlíčkova a odhalení desky Václava Zeleného v Borové dne 1. srpna. *Národní listy*. 5. 8. 1886, roč. XXVI, č. 215, s. 2.

¹⁵¹ Aktuální byly tzv. fundamentální články.

první články věnované vzpomínce na Havlíčka nacházíme až roku 1881, kdy byly připomínány Havlíčkovy nedožitě šedesátiny. Na stránkách Národních listů bylo ve sledovaném období uveřejněno osm článků, z nichž dva jsme označili za reportážní a zbylých šest jsme zařadili mezi informační/organizační.

Ani jedna z reportáží se svým rozsahem nemůže rovnat výše zmiňovaným textům, připomínány jsou akce podstatně komornější. Tou první je slavnost literárního odboru spolku Hálek,¹⁵² který Havlíčkovu památku oslavil 24. října, pět let před borovskou slavností, o níž byla řeč výše. Součástí programu byla přednáška, v níž byl vylíčen „život, činnost a utrpení našeho Havlíčka“, zpěv, hra na piano a další nástroje, svůj prostor dostaly i přípitky, kupř. „statečnosti národa našeho v duchu Havlíčkově“, přál si jeden z řečníků.

Druhý reportážní text s názvem *Návštěva olšanských hřbitovů* přibližuje atmosféru, která panovala v období tzv. Dušiček. Speciální pozornost je věnována hrobu Havlíčkově.

Informační články často na několika málo řádcích informují o tom, že určitý spolek položil věnec na Havlíčkův hrob, že v Kutné Hoře vznikl spolek pro vybudování jeho pomníku,¹⁵³ případně že spolek akademiků pořádá přátelský večer k počtě Havlíčkově, během něhož zazní přednáška Josefa Baráka. Na tuto akci upozorňuje oznámení s předstihem¹⁵⁴ a rovněž na ni upomíná v den konání.¹⁵⁵

5.1.2 Pokrok/Hlas národa

5.1.2.1 Výročí úmrtí: 1876, 1886

Havlíčkovu úmrtí nebylo v Pokroku roku 1876 vůbec připomínáno, v roce 1886 přináší již pod novým názvem Hlas národa celkem šestnáct příspěvků.¹⁵⁶ Z nich tři můžeme označit za tzv. primárně personální, dva za reportážní texty¹⁵⁷ a zbytek, tedy jedenáct článků, je z kategorie „informační/organizační“. Posledně jmenovaný soubor textů je značně nesourodý, nalezneme mezi nimi nejen prostá oznámení o tom, že spolek ochotníků bude u příležitosti Havlíčkova výročí pořádat divadelní představení, ale také fejeton věnovaný druhému oslavenci Václavu Zelenému, v němž se ale autor o

¹⁵² Památku Karla Havlíčka. *Národní listy*. 29. 10. 1881, roč. XXI, č. 267, s. 3.

¹⁵³ Pomník Karla Havlíčka. *Národní listy*. 5. 11. 1881, roč. XXI, č. 274, s. 1.

¹⁵⁴ Přátelský večer akademiků. *Národní listy*. 5. 11. 1881, roč. XXI, č. 274, s. 1.

¹⁵⁵ Přátelský večer Akad. čten. spolku. *Národní listy*. 7. 11. 1881, roč. XXI, č. 276, s. 2.

¹⁵⁶ Stejně jako v případě Národních listů, ne všechny se týkají Havlíčkovy osoby, ale nějak s ním souvisí (týkají se např. slavností, které jsou Havlíčkovi věnovány).

¹⁵⁷ Jedná se o jednu reportáž, rozdělenou na pokračování do dvou vydání.

Havlíčkoví v krátkosti také zmiňují. Stejně jako Národní listy i Hlas národa obsahuje praktické informace účastníkům borovské slavnosti, uveřejňuje plánovaný program německobrodské akademie nebo informuje o ochotnících z Bělohradu, kteří nazkoušeli divadelní hru *Karel Havlíček Borovský* autora Františka Ferdinanda Šamberka.

Mimo uvedené uveřejnil list na svých stránkách během dvou týdnů další část z cyklu *Naše časopisectvo v letech 1848-50. Příspěvky k dějinám české žurnalistiky*.¹⁵⁸ Autor textu Ferdinand Čenský se tentokrát zaměřil na humoristické časopisy, a proto nemohla chybět zmínka mj. o Havlíčkově *Šotku*. Výklad pokračuje chronologicky k dalším vydavatelům a titulům, takže je možno předpokládat, že tento příspěvek Havlíčka neupomíná cíleně (s ohledem na výročí).

Článek *Památce Václava Zeleného*¹⁵⁹ je, jak z názvu patrně, věnován druhému borovskému rodákovi. Text by mohl být zařazen mezi tzv. primárně personální, jelikož ale není zaměřen na Havlíčka, byl v našem případě označen za informační. Otisknut byl poslední červencový den. Příspěvek je zahájen veršem o borovském kostelíčku a městečko samo je tématem celého úvodu, jelikož „*vydala nám Borová Rudná dva muže rudy ušlechtilé, jichž skutkové pevností železa se honosí a stkví se jako zářivé příklady leskem stříbra ryzého. Tam ke kolébce těch mužů celých a nezlomných chvátají dnes vlastenci z blízka i dáli, aby vzdali poctu jich památce blahoslavené, nikdy nehynoucí. Havla Borovského bylo včera v tomto listu vzpomenu, povinná úcta ukládá nám věnovati vzpomínku též mladšímu soudruhu, ctiteli a následovníku jeho Václavu Zelenému.*“, připomíná autor. Tím o Havlíčkoví končí a věnuje se již jen druhému oslavenci.

Reportáž z borovské slavnosti není tak obsáhlá jako ta uveřejněná v Národních listech. Přestože je také rozdělena do dvou částí¹⁶⁰ na pokračování, není zde věnována zvláštní pozornost proslovu Jana Strakatého (v Národních listech byl otištěn i text proslovu), text je také přehledněji strukturován. Tato reportáž se také více zaměřuje na vyličení atmosféry, je méně faktografická. I redaktor Hlasu národa zmiňuje špatné počasí, jímž slavnost začínala, oceňuje ty účastníky, kteří se i přes deštivé počasí dostavili, vyjmenovává příslušné deputace. Borovský kostel, „*ctihodný pomník*

¹⁵⁸ ČENSKÝ, Ferdinand. Naše časopisectvo v letech 1848–50: Příspěvky k dějinám české žurnalistiky. (příloha Nedělní listy). *Hlas národa*. 25. 7. 1886, roč. 1, č. 204, s. 76.

¹⁵⁹ J. L. T. Feuilleton: Památce Václava Zeleného. *Hlas národa*. 31. 7. 1886, roč. 1, č. 210, s. 1.

¹⁶⁰ Borovská slavnost. *Hlas národa*. 3. 8. 1886, roč. 1, č. 213, s. 3.; Borovská slavnost: (Dokončení). *Hlas národa*. 4. 8. 1886, roč. 1, č. 214, s. 3.

*Havlíčková mláďa*¹⁶¹ hostil účastníky při slavnostní mši, po níž následoval projev J. Strakatého. Také v tomto případě zpravodaj připomenul Karla Sladkovského, který na jeho místě řečnil před 23 lety. Jan Strakatý, žák Václava Zeleného, zapůsobil podle autora reportáže svým projevem na obecnost, neboť „známa jest neobyčejná vroucnost jeho slov, která se chvějí nejsrdečnějším citem, kdykoli se dotýkají památky mužů, kteří žili a trpěli pro náš národ.“¹⁶² Po tomto proslovu přerušovaném „hojnými projevy nadšeného souhlasu“¹⁶³ byly přečteny přípisy a telegramy těch, kteří se nedostavili (mj. F. L. Riegra), promluvil borovský starosta a po zastávce u rodných domků obou borovských oslavenců následoval slavnostní bazar, bufet a společný oběd.

5.1.2.2 Výročí narození: 1871 a 1881

Stejně jako v případě výročí úmrtí, ani výročí Havlíčkova narození nebylo na stránkách Pokroku v sedmdesátých letech připomenuto,¹⁶⁴ o šedesáti letech, jež uplynuly od jeho narození, se pak Pokrok roku 1881 zmínil třemi krátkými informačními příspěvky.

Konec října, kdy jsou Havlíčkovy narozeniny připomínány, má blízko k svátku památce zesnulých, a proto se jedna ze zpráv věnuje návštěvě hřbitovů. Informuje, že městská správa hřbitovů „pamětliva byla i letos hrobů mužů o vlast a národ zasloužilých“¹⁶⁵ a na místa jejich posledního odpočinku položila věnce, mezi jinými rovněž na hrob Havlíčkův.

Zbylé dva příspěvky informují stejně jako konkurenční Národní listy o ustavení spolku pro zbudování Havlíčkova pomníku v Kutné Hoře¹⁶⁶ a také oznamují, že na Havlíčkovu počest se koná přátelský večer Akademického čtenářského spolku, kde zazní přednáška o Havlíčkově životě a působení.¹⁶⁷

V prvním období, tj. letech 1866 až 1886 dostávají Havlíček a jeho výročí v tisku více prostoru až od osmdesátých let. Převažujícím typem textu jsou informační/organizační příspěvky, které upozorňují nejen na výročí samotné, ale i na

¹⁶¹ Borovská slavnost. *Hlas národa*. 3. 8. 1886, roč. 1, č. 213, s. 3.

¹⁶² Borovská slavnost: (Dokončení). *Hlas národa*. 4. 8. 1886, roč. 1, č. 214, s. 3.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Naproti tomu výročí úmrtí připomínané na konci července bylo téhož roku, tj. 1871 bylo vzpomenuo šesti články. Vidíme zde další příklad, kdy kulaté výročí zůstává nepovšimnuto, zatímco půlkulaté nikoliv.

¹⁶⁵ Z pražských hřbitovů. *Pokrok*. 2. 11. 1881, roč. 13, č. 269, s. 1.

¹⁶⁶ Z Kutné Hory. *Pokrok*. 4. 11. 1881, roč. 13, č. 271, s. 3.

různé formy jeho připomenutí (přednášky, větší organizované akce, divadelní představení).

S Havlíčkem jsou spojovány vlastnosti a charakteristiky: velký a nenahraditelný bojovník, šlechetný, nezapomenutelný, nejpoctivější a nejstatečnější, přítel a obránce; veliký srdcem, duchem, povahou; mravní vzor, zářivý příklad, neústupný, politický vychovatel národa, učitel lidu, jediný, bojovník a apoštol, první publicista, vzor muže a vlastence, statečný, náš miláček, mučedník brixenský, zasloužilý o národ.

Kromě hodnocení jeho osoby jsou to charakteristiky s jeho osobou související. V tomto případě je to jeho rodiště (poutní místo, posvátné místo). Objevuje se i křesťanská symbolika (Borová – Betlem národa českého, národní pouť do českého Betléma, náš světec národní, národní patron, památka blahoslavená).

Z popisu větší slavnosti organizované v tomto období můžeme rekonstruovat její průběh a program. Začátek oslavy byl již v předvečer, důležitou součástí byla slavnostní výzdoba, průvod, hudba. Na druhý den byla slavnostní mše, proslov, případně proslovy. Zdůrazněno bylo množství hostů, alespoň symbolicky jsou přítomni ti, kteří se nemohli dostavit osobně (přečtením jejich telegramů), oslavu doprovázel zpěv písní a odpolední zábava zahrnující občerstvení (bufet), posléze i společná večere se slavnostními přípitky.

V obou denících byla hodnocení v podstatě stejná, Národní listy oproti Pokroku či Hlasu národa věnovaly článkům na svých stránkách více prostoru.

¹⁶⁷ Přátelský večer Akad. čten. spolku. *Pokrok*. 7. 11. 1881, roč. 13, č. 274, s. 2.

5.2 II. období: 1887 – 1914

Pro tento časový úsek byl k *Národním listům*¹⁶⁸ a *Hlasu národa* vybrán Herbenův *Čas* spojený s realistickou stranou a agrárnický *Venkov*.

5.2.1 Národní listy

5.2.1.1 Výročí narození: 1891, 1901, 1911

5.2.1.1.1 Rok 1901

Národní listy se v roce 1891 Havlíčkovu výročí ve sledovaném období nevěnovaly, v roce jeho nedožitých osmdesátin o deset let později připomenuly Havlíčka jedním článkem. Text otištěný v rubrice *Feuilleton* pod názvem *Ze „slavnosti založení“*¹⁶⁹ pojednává o Brixenu a zejména o oslavách milénia, které od jeho založení uplynulo. Na pozadí těchto slavností se ale autor více věnuje Havlíčkovi, který tu strávil pět let. Při zmínce o jeho bývalém domu používá jako ekvivalent „vězení jeho“ a připomíná, že toho roku to bylo již 50 let, co byl „náš slavný Havel“ do Brixenu přivezen. Přijel proto přesvědčit své známé, aby byla na Havlíčkův dům instalována pamětní deska. Kromě toho vyjmenovává lidi, kteří se s Karlem Havlíčkem v Brixenu znali, a čtenářům o nich v krátkosti přináší podrobnosti.

5.2.1.1.2 Rok 1911

V roce 1911 je Havlíčkovu výročí vzpomenu dvěma informačními články. V prvním z nich se čtenářům oznamuje, že lidový spolek *Beseda Havlíček v Praze*, jehož úkolem je mj. zbudovat v Praze pomník „*brixenskému mučedníku Karlu Havlíčku Borovskému*“,¹⁷⁰ bude v nastávajícím zimním období rozvíjet zvýšenou činnost a vybízí případné nové členy k zaslání přihlášek. Druhý informační příspěvek krátce zpravuje o tom, že *Beseda Havlíček v Praze* položila ve včerejší výroční den na hrob „*brixenského mučedníka*“¹⁷¹ věnec se stuhami českých barev.

5.2.1.2 Výročí úmrtí: 1896, 1906

5.2.1.2.1 Rok 1896

Čtyři desetiletí po Havlíčkově smrti se na stránkách *Národních listů* objevilo třicet dva příspěvků, jednadvacet z nich v ranním vydání, jedenáct ve

¹⁶⁸ Stále jako konstantní titul.

¹⁶⁹ KARÁSEK, Josef. Feuilleton: Ze „slavnosti založení“. *Národní listy*. 1. 11. 1901, roč. XXXXI, č. 301, s. 1.

¹⁷⁰ *Beseda Havlíček v Praze*. *Národní listy*. 29. 10. 1911, roč. 51, č. 299, s. 3.

¹⁷¹ Památce Karla Havlíčka Borovského. *Národní listy*. 1. 11. 1911, roč. 51, č. 302, s. 4.

vydání odpoledním. Drtivou většinu zastupují příspěvky informační/organizační, s počtem dvacet osm. Najdeme zde také tři inzeráty a jen jediný, zato obšírný, příspěvek je z kategorie tzv. primárně personální.

Ten byl otisknut na první straně přesně ve výroční den a zabírá celou titulní stranu. Palcový titulek nese název *Karlu Havlíčkovi Borovskému*¹⁷² a příspěvek je zalomen do dvou sloupců. Taková grafická úprava je neobvyklá (stránky byly v deníku obvykle zalamovány do více sloupců), naznačuje výjimečnost události a nutně zaujme čtenáře hned na první pohled. Ve spodní části je otisknuta báseň Jana Nerudy, která ale nestojí samostatně, je součástí celého příspěvku.

Úvodní slova textu čtenářům připomínají, že právě ten den je *„tomu čtyřicet let, když tichým červencovým večerem rozlétna se po zasmušilé Praze zpráva, že právě pohasla ubohému národu našemu jedna z nejkrásnějších jeho hvězd: jeho chrabrý, sebeobětovný apoštol – Karel Havlíček Borovský.// Jako bleskem dotknuto strnulo každé upřímné srdce české a nevýslovné hoře ulehlo v tisíce věrných českých duší. Tak milován, tak oplakáván byl snad jen kdys lidem českým Mistr Jan.“*

Další popis se věnuje Havlíčkovu novinářskému působení, vyzdvihnuta je jeho výjimečnost, která je doceňována postupně, kdy teprve dnes *„z náležité dálky zahrobové vyvstává postava našeho nenahraditelného Karla v celé velikosti“*. Byl významnou a vlivnou osobností, jejíž obdobu u jiných národů nenajdeme: *„[z publicistů jiných národů] takových účinkův trvalých, takových stop hlubokých a požehnaných nezůstavil žádný!“*, zdůrazňuje text.

Havlíčkův význam odráží množství charakteristik: *„veliký Čech“*, *„bohatýr ducha“*, často také *„náš (nesmrtelný) Karel Havlíček“*. Označen je rovněž za *„brixenského našeho Promethea“* a objevuje se tu také jako člověk *„ducha i srdce tak ryze českého a slovanského, tak vznešeného a chrabrého“*.

Zdůrazněna je jeho nebojácnost a bojovnost, odvaha a jeho zásadovost, když je připomenuta jeho *„pevnost a rovnováha duševní“*, jeho úsilí *„za národnost a svobodu, za rovnost demokratickou všech občanů...“*, to, že vedl *„tuhý, bezpříkladně statečný a neohrožený zápas“* a že byl *„nejkurážnějším, nejvěrnějším obrancem, poctivé svobody“*. Opomenuto samozřejmě nezůstalo jeho mučednictví, když *„za toto učení své bojoval, trpěl a umřel jako hrdinný mučedník“*, připomíná se v textu.

¹⁷² Karlu Havlíčkovi Borovskému. *Národní listy*. 29. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 207, s. 1.

Některá témata zmiňovaná v souvislosti s Havlíčkem (např. aristokracie a volební právo i pro méně majetné, národnostní spory) byla v devadesátých letech stále aktuální. U Havlíčka je proto vyzdvižen boj proti německví (volby do frankfurtského parlamentu a „*plamenné filippiky Havlíčkovy proti Frankfurtu*“) jeho protiněmecký postoj („*Neuznával žádných vyvolených národův, žádného ‚nadčlověka‘ a potíral nadutost Němcův na setkání.*“), antiklerikalismus („*nemohl ovšem Havlíček náš strpěti toho, aby se lidu našeho, lidu to Husova a Komeniova – zmocnila kdy opět nebezpečná strana papeženská: Vystoupil proti této farizejské straně duchovních absolutistů, proti této ‚nejkrutější odvěké nepřítelkyni našeho národa‘*“) a antiaristokratismus („*proti všeliké aristokracii, ať rodové, peněžní, stavovské nebo plemenné*“, jinde se pak objevuje, že „*neméně potíral aristokratické choutky šlechty*“). Oceněn je také jeho demokratismus (byl „*demokratem v nejušlechtilejším slova významu*“) nebo důraz na úlohu vzdělání (pouze „*vzdělání národové mohou býti opravdivě svobodni...*“)

Zajímavostí je i pestrý slovník popisující Havlíčkova protivníka, tehdejší vládu: „*bohomrzká reakce*“ či dokonce „*národomorný ten systém libovlády potřísněný v dějinách justiční vraždou nejhoršího druhu: umučením to našeho Havlíčka v čtyřletém exilu brixenském beze všeho soudu, jen z pouhé mstivosti nebo ze strachu před jeho charakterem a duchem.*“ Podle textu bychom měli být „*vždy věrni jeho naukám, jež plynuly z ducha i srdce tak ryze českého a slovanského, tak vznešeného a chrabrého, a věru že nepochybíme a nezbloudíme.*“ Závěr je výzvou a přáním, aby Havlíček zůstal „*vždy tím drahým naším vzorem*“, ke kterému je třeba vzhlížet s vroucností.

Informační/organizační příspěvky, kterých bylo osmadvacet, jak již zmíněno výše, se objevily hned na začátku sledovaného období (týden před výročím) a jejich výskyt nepřestal až do jeho konce (týden po výročním dni). Tyto texty jsou nejčastěji krátkými oznámeními o budoucích akcích nebo nedlouhými zprávami o slavnostech, které se již uskutečnily. Počet příspěvků ale neodpovídá skutečnému počtu slavností či oslav, těch bývá mnohem více, jelikož mnohdy je pod jedním větším nadpisem ve sloupci otisknut výčet jednotlivých akcí. To ale platí i pro jiné tituly.

Z tradičních způsobů uctění Havlíčkovy památky zmiňme přednášky, slavnostní schůze, recitace básní, zpěv písní, pietní položení věnců a květin, kterému mohla v této době přihlížet policejní hlídka připravená zabránit projevům úcty jinou formou než

květinami. Zprávy občas obsahovaly i jména osob či korporací, které věnec na hrob věnovaly.¹⁷³

Ovšem i mezi věcnými informacemi nalezneme hodnocení Havlíčkovy osobnosti, jeho významu a zásluh. Z jednotlivých oznámení a zpráv vybíráme „*uctění 40. výročí úmrtího dne velikého Čecha*“¹⁷⁴ v Mělníku, oslavu „*k paměti čtyřicáté ročnice úmrtí slavného publicisty a neohroženého bojovníka za práva lidu*“,¹⁷⁵ kterou pořádají ve Velvarech, ve Vysokém Mýtě pak bude pronesena řeč „*o životě a působení velikého vlastence*“.¹⁷⁶ V Rokycanech bude uspořádána přednáška „*za příčinou 40. výročního dne úmrtí nezapomenutelného publicisty národa českého*“,¹⁷⁷ kde řečník podá „*nástin životopisu brixenského mučenníka*“.¹⁷⁸ Ve Vršovicích uctí památku „*velikána českého národa*“,¹⁷⁹ v Ústí nad Orlicí „*úmrtí slavného publicisty a horlivého národního bojovníka*“¹⁸⁰ a v Plzni pak vzpomenu „*40letého úmrtí nejslavnějšího publicisty českého národa a mučenníka brixenského*“.¹⁸¹ Národní jednota severočeská pořádá schůzi „*k upomínce na nesmrtelného bojovníka za práva lidu*“¹⁸² vyzývá zároveň, aby také další odbory uspořádaly přednášky, aby „*lid český byl povzbuzen upomínkou na vzorného Čecha-bojovníka a mučenníka*“.¹⁸³ Pardubický Klub národní strany svobodomyšlné oslaví „*památku národního mučedníka a neohroženého bojovníka... způsobem důstojným, manifestačním*“,¹⁸⁴ Rychnov nad Kněžnou uctí „*brixenského mučedníka*“¹⁸⁵ a úmrtí „*největšího Čecha*“.¹⁸⁶ V Moravské Ostravě pak připomenou „*úmrtí mučenníka brixenského, našeho Karla Havlíčka Borovského*“¹⁸⁷ a v Humpolci bude „*na paměť 40tiletého úmrtí předního buditele a bojovníka za právo národa*

¹⁷³ Ke hrobu Karla Havlíčka Borovského. *Národní listy*. 29. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 207, s. 4.

¹⁷⁴ K oslavě památky Karla Havlíčka Borovského. *Národní listy*. 23. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 201, s. 3n.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. *Národní listy*. 25. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 203, s. 3.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. *Národní listy*. 25. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 203, s. 4.

¹⁸¹ K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. *Národní listy*. 26. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 204, s. 3.

¹⁸² Z Národní jednoty severočeské. *Národní listy*. 29. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 207, s. 4.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. *Národní listy*. 29. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 207, s. 4.

¹⁸⁵ K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. *Národní listy*. 30. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 208, s. 3.

¹⁸⁶ K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. *Národní listy*. 30. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 208, s. 4.

¹⁸⁷ Tamtéž.

našeho, poslance říšského za město Humpolec“¹⁸⁸ uspořádána lidová slavnost. Občanský klub v Holešovicích-Bubnech uctil „v den 40. ročnice úmrtí nezapomenutelného našeho Karla Havlíčka Borovského... mučedníka por [sic] pravdu a právo a zářícího vzoru občanské uvědomělosti a neohroženosti“,¹⁸⁹ oslava „zvěčnělého Čecha a nezapomenutelného člověka“¹⁹⁰ uskutečněná v Rokycanech byla věnována „nehynoucí památce Havlíčkově“.¹⁹¹ Hodnocení se často opakují, nebo jsou si velmi podobná, tato byla vybrána pro ilustraci.

Rozsáhlejší zpráva z průběhu oslav ve Vysokém nad Jizerou¹⁹² upozorňuje, že právě toto „městečko v nejsevernějším cípu českém na hranici pruské“ je teprve druhým městem vedle Kutné Hory, kde stojí pomník „brixenského mučedníka“ a zřejmě také proto dostalo v novinách více prostoru. Zdůrazněna je zde velká Havlíčkova obliba u místních a v porovnání s ostatními zprávami jsou tu čtenáři informováni o průběhu oslav podrobněji. Nechyběla střelba z děl, slavnostní průvod za zvuků hudby a slavnostní osvětlení parku, kde Havlíčkova socha stojí.

5.2.1.2.2 Rok 1906

Padesát let od Havlíčkovy smrti připomenuly Národní listy celkem šedesátkrát a to jak na stránkách ranního tak i odpoledního vydání. Z těchto šedesáti příspěvků bylo třicet čtyři informačních/organizačních, dvanáct tzv. primárně personálních, pět reportážních, sedm komerčních a dvě glosy.

Již tradičně jsou nejvíce zastoupeny informační příspěvky. V období před výročním dnem jsou to spíše příspěvky oznamující konání slavnosti, přednášky, tábory lidu, průvodu, slavnostní schůze nebo mimořádného lidového představení k připomenutí Havlíčkova výročí. Mimo to jsou čtenáři upozorňováni na uveřejněné časopisecké články o Havlíčkovi nebo na vydané knihy, které pomohou poznat jeho povahu a názory, což by mělo být „trvalým výsledkem dnešních oslav Havlíčkových. Jinak veškeré oslavy ty vedle holdu památce mučedníkově zaniknou po čase, aniž by dosáhly pravého vysokého cíle svého, totiž aby velký vzor Havlíčkův měl pronikavý vliv i na zušlechtnění a zásadnost politického a veřejného života našeho“,¹⁹³ píše se v jednom

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. *Národní listy*. 31. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 209, s. 4.

¹⁹⁰ K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. *Národní listy*. 1. 8. 1896, roč. XXXVI, č. 210, s. 3.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Oslava Karla Havlíčka Borovského. *Národní listy*. 31. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 209, s. 4.

¹⁹³ Povahu a názory Havlíčkovy. *Národní listy*. 31. 7. 1906, roč. XXXVI, č. 209, s. 4.

z příspěvků. Později jsou to krátké zprávy z různých míst českých zemí, kde oslavili Havlíčkovu výročí, popisující v krátkosti průběh vzpomínkových akcí. Nechybí informace o tom, že ten či onen spolek položil věnec na Havlíčkův hrob.

Oslavy, na něž příspěvky upozorňovaly, se konaly na různých místech země, byly pořádány korporacemi či místní samosprávou, měly charakter skromnější či okázalejší. Ze zajímavostí vybíráme například informaci, že Havlíčkův pomník v Jičíně „*velebně se pne... a všeobecně budí obdiv*“¹⁹⁴ nebo dva přípisy, které u příležitosti oslav zaslali jednak zástupci srbského novinářského spolku „*českým bratrům*“, jednak členové bělehradské korespondenční kanceláře.¹⁹⁵

Reklamy upozorňují potenciální kupující, že právě padesát let po Havlíčkově smrti vychází prvně jeho úplné beletristické dílo, že v Pištěkově lidovém divadle na Královských Vinohradech je na programu *Karel Havlíček Borovský, „národní hra o 4 jednáních“*.¹⁹⁶ Přesvědčují také o tom, že „*[n]ejlépe uctíte památku K. Havlíčka-Borovského, budete-li čísti a rozšiřovati jeho spisy*“,¹⁹⁷ právě ty, které vydává určité nakladatelství, případně nabízejí „*důstojnou výzdobu všech českých místností*“¹⁹⁸ – Havlíčkovu novou podobiznu.

Ještě v týdnu před výročím je jedno z ranních vydání věnováno vzkazu, který zasílá *Spolek českých žurnalistů svým členům k oslavě Havlíčkově*.¹⁹⁹ Havlíčkovým novinářským následovníkům se v něm připomíná, že především oni mají „*povinnost památné výročí toto uctíti, neboť velikán, jehož zásluh vděčný národ v nejbližších dnech bude vzpomínati, byl členem stavu našeho, byl naším soudruhem v povolání*“, čehož si samozřejmě váží. Text dále upozorňuje, že to nebyla jen „*novinářská činnost, jíž zapsal se nesmrtelně v novodobé dějiny drahého nám národa*“, Havlíček byl veliký také jako básník, ale skutečně „*největším a epochálním je brixenský mučenník jako novinář*“. Podle textu se pak může řadit „*k nejskvělejším representantům novinářstva všech věků a národů*“ jako tvůrce a zakladatel české politické žurnalistiky. Novináři se zde hlásí k tomu, že „*stále pamětlivi budeme jeho nesmrtelného vzoru, když při každém kroku svém dbáti budeme příkazů, jež z odkazu jeho pro nás vyplývají!*“ To a snaha „*přiblížiti*

¹⁹⁴ Oslava památky Karla Havlíčka Borovského. Havlíčkův pomník v Jičíně. *Národní listy*. 22. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 200, s. 3.

¹⁹⁵ Z Bělehradu. *Národní listy*. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 4.

¹⁹⁶ [Pištěkovo lidové divadlo]. [inzerce]. *Národní listy*. 3. 8. 1906, roč. XXXXVI, č. 212, s. 4.

¹⁹⁷ [Nejlépe uctíte památku KHB]. [inzerce]. *Národní listy*. 5. 8. 1906, roč. XXXXVI, č. 214, s. 10.

¹⁹⁸ [K hromadnému rozšiřování]. [inzerce]. *Národní listy*. 22. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 200, s. 6.

¹⁹⁹ Spolek českých žurnalistů svým členům k oslavě Havlíčkově. *Národní listy*. 26. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 204, s. 1.

se velikému, nehynoucímu jeho vzoru“ se v textu považuje za nejlepší způsob, jak by novináři měli uctít Havlíčkovu památku.

V jubilejní den je titulní strana věnována Havlíčkovi – básní Augustina Eugena Mužíka, literární statí *Havlíček a Tyl* a jedním velkým textem. Posledně zmiňovaný příspěvek nazvaný *Slavné paměti Karla Havlíčka*²⁰⁰ připomíná, že je tomu padesát let, kdy se Prahou roznesla „žalozvěst, že 29. července 1856 o 5. hodině odpolední náš chrabrý, jediný Karel Havlíček dotrpěl!“ Poznává, že „[m]álo kdo byl tak milován a tak oplakán,“ že všichni na Havlíčka vzpomínají a že dnešní celonárodní oslava je důkazem „fenomenální, trvalé, dějinné velikosti charakteru našeho prvního českého publicisty jako o zdravotě a zachovalosti mravní, a vlastenecké vroucnosti a neporušitelnosti duše české.“

Havlíček se tu objevuje jako „nejzdárnější syn národa“, „miláček náš“ nebo „Jonák, vyšlý z lidu českého“. Je nazván také „věrným a poctivým obráncem své vlasti a svého národa“, mužem „neobyčejné ryzosti a pevnosti povahy,“ spojující v sobě „nejznamenitější vlastnosti ducha i srdce, takže v něm národ viděl svůj ideál, vtělení svých nejlepších cností a vlastností národních,“ je to „vzor pravého ryzího Čecha“. Vyzdvihnuto je „zlatu jeho statečného charakteru“ a připomenuto, že jeho Národní noviny „staly se lidu českému evangeliem“. V době vydávání Slovana to byl jeho „nevídaný, obdivuhodný souboj ducha s násilím, pravdy se lží a křivdou, světla s temnotou, jež bojoval náš opuštěný novověký Roháč z Dubé za svatou českou věc.“ Až nakonec „dobojoval a dotrpěl pro národ svůj náš novověký hrdina a mučedník, zůstaviv zářící stopu jednoho z těch vzácných, nemnohých charakterů a veleduchů v dějinách, na nichž nelpí nejmenší poskvrvny,“ vrcholí zbožštění Havlíčkovo. „Nechť září vzor a příklad velkého, spanilého charakteru našeho Karla Havlíčka nám i budoucím [...]“, praví se závěrem.

Další z velkých textů *K. Havlíček. Několik myšlenek o osobnosti a době*²⁰¹ se vrací k době Havlíčkova působení, připomíná tehdejší poměry ve společnosti. Havlíček je vzpomenut jako „popularizátor a žurnalista par excellence“, jeho duch „jasný, střízlivý a praktický“ a on sám jako „mravní vůdce a učitel národa“, u něhož vynikala „heroická mužnost jeho duše“ a který je jedním „z hrdin kovu nejryzejšího“.

²⁰⁰ Slavné paměti Karla Havlíčka. *Národní listy*. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 1n.

²⁰¹ A. Z. K. Havlíček: Několik myšlenek o osobnosti a době. *Národní listy*. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 2.

Text *Neznámé rukopisy Havlíčkovy*²⁰² zpravuje o zajímavém objevu – o nálezu prvopisu Havlíčkovy básně *Má hvězda* věnované manželce Julii a o celé krabici Havlíčkových rukopisů, které má v držení jistá paní z Nového Bydžova. Důvodem, proč o tom autor píše, je jeho přesvědčení, že se jistě najde nějaký mecenáš, který by rukopisy odkoupil a věnoval Národnímu muzeu, jelikož je to „*přímo povinností našeho obětavého národa a proto na nález tento ihned upozorňuji ve dnech, kdy se bude tolikrát vyslovovati a psáti jméno Karla Havlíčka Borovského.*“ Z těchto 43 svazků Havlíčkovy písemné pozůstalosti, jež byla vytvořena nejen v Čechách, ale i během jeho pobytu v Rusku a později v Brixenu, přibližuje čtenářům vybrané pasáže.

Karel Havlíček osobně je autorem dalšího příspěvku *Z Havlíčkových výroků*, do kterého byly vybrány krátké úryvky z jeho novinových článků.

Rozsáhlý reportážní text *Uctění památky Havlíčkovy na staroměstské radnici pražské*²⁰³ popisuje slavnostní schůzi uspořádanou na „*paměť brixenského mučedníka*“ v předvečer jeho výročí v zasedací síni staroměstské radnice. Velmi detailně rozebírá tři projevy, které u příležitosti oslav pronesli Eduard Grégr, Václav Klofáč a Karel Baxa. V prosloveh o Havlíčkovi mluvili jako o „*jednom z největších našich buditelů národních a vůdců politických*“, zdůraznili, že „*předčasnou smrtí vyrván z lůna národa našeho jeden z nejdárnějších, nejlepších, nejzasloužilejších synů jeho*“, „*bojovník*“, který „*život svůj zasvětil těžké práci v službě národa.*“ Připomenuli jeho „*statečnost, nepoddajnost, důslednost, vytrvalost*“, bystrost a zdůraznili, že „*nejlepším uctěním jeho památky je následovat jeho příkladu*“. Vyzdvihli také, že zasluhuje úctu za „*neúhonnost, čistotu a ušlechtilost své povahy, pro velikou mravní výši svého charakteru.*“ E. Grégr připomenul, že jak „*nebylo možno nalézt na jasném štítu velikého našeho světce Jana Husa nejmenší skvrny, tak nepodařilo se dosud protivníkům Havlíčkovým vysлідiti nějakou mravní vadu, nějakou mravní chybu na čistém charakteru jeho,*“ pokračuje v Havlíčkově adoraci. Havlíček by nám měl být „*zářícím příkladem a vznešeným vzorem*“ a jemu „*budiž věčná, nehynoucí Sláva!*“ Ta byla provolána i na závěr celého slavnostního shromáždění.

Jedna z glos *Německý tisk a Havlíček*²⁰⁴ upozorňuje na to, že „*[v]eřejný tisk milých našich sousedů druhého jazyka*“ se Havlíčkovu výročí téměř vůbec nevěnoval a

²⁰² KARÁSEK. Josef. *Neznámé rukopisy Havlíčkovy. Národní listy. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 2.*

²⁰³ *Uctění památky Havlíčkovy na staroměstské radnici pražské. Národní listy. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 3n.*

²⁰⁴ *Německý tisk a Havlíček. Národní listy. 31. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 209, s. 3.*

pokud ano, že ho vůbec nepřipomněl jako velkého českého žurnalistu. To autor nepovažuje za nic divného, neboť „*i u nás byla těchto dnů památka Havlíčkova jako velkého českého žurnalisty oslavována poměrně nejméně. A přece všechna ostatní literární činnost Havlíčkova mizí u porovnání s tím, co byl vykonal pro svůj národ jako publicista,*“ zdůrazňuje.

Z dalších textů připomeňme kratší reportážní příspěvky ze slavnostního předání Havlíčkova pomníku městu Jičínu, ze slavnosti z jeho rodiště Borové nebo z olšanských hřbitovů.

Jičínská slavnost²⁰⁵ byla zahájena slavnostním představením divadelní hry *Karel Havlíček Borovský*, což „*tvořilo vhodný úvod k slavnosti*“, ocenil redaktor a vyzdvihl dále, že „*osvětlení města v sobotu večer bylo úchvatné, pohádkové. Průvod nedělní z Nového Města k pomníku imponoval i počtem účastníků, slavnostní řeč red. K. St. Sokola, věcná, srdečná, uchvátíla množství a zůstavila nejkrásnější dojem. Odpolední animované slavnosti v libosadě zúčastnily se tisíce lidí.*“ Slavnosti v Jičíně²⁰⁶ se Národní listy věnovaly i druhého dne, a to rozsáhleji. Oslava byla dvoudenní, převzetí pomníku postaveného „*na počest mučenníka brixenského*“ si nenechali lidé ujít, a tak „*ke chvíli tak významné sjel se do Jičína český lid z daleka široka*“, popisuje redaktor. Nechybělo slavnostní osvětlení, kdy „*zatonul Jičín v záplavě překrásného všeobecného osvětlení. V oknech plály svíčky, v hájích květin tu i tam vystavena poprsí Havlíčkova i jiných velikánů našich...*“ osvětlení bylo velmi vydařené, chválí jičínské obyvatele zpravodaj.

Druhý den bylo město „*ozdobené zelení a veselými barvami praporů*“, již od rána tu bylo množství lidí. Ještě před polednem se lidé seřadili na Novém Městě, odkud „*průvod za zvuků hudby křepce vyrazil*“ směrem k Havlíčkovu pomníku. Podle zpravodaje se ho mohlo zúčastnit až 3000 lidí. U pomníku byla přichystána tribuna, na níž vystoupili mnozí řečníci. V projevech byl pomník označen za symbol „*utrpení Havlíčkova i utrpení národa našeho, národa, za nějž dal Havlíček vše, co měl*“, Havlíček sám za „*Čecha, politika, charakterního člověka, postavu, zářící věkům*“ nebo za „*muže, který silou poctivosti dovedl vésti národ český*“. Připomenuta byla jeho neústupnost, neohroženost či ryzí poctivost jeho charakteru. Zmíněna byla i Božena Němcová, „*veliká žena*“, která jediná „*hlásila se k němu otevřeně*“. Následoval

²⁰⁵ Odevzdání pomníku Karla Havlíčka-Borovského v Jičíně. *Národní listy*. 30. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 208, s. 2.

²⁰⁶ Slavnost Havlíčkova v Jičíně. *Národní listy*. 31. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 209, s. 2.

„[h]romový potlesk“, přednes básně a po odevzdání pomníku do správy městu Jičínu byly přečteny pozdravné telegramy a dopisy. Na programu byl dále společný oběd, zábavné odpoledne a přátelský večírek v místní Sokolovně. Ke koupi zde byly pamětní medaile a plakety, pohlednice s vyobrazením pomníku a Havlíčkovy spisy.

5.2.2 Hlas národa

5.2.2.1 Výročí narození: 1891

V roce Havlíčkových sedmdesátých narozenin otiskl Hlas národa na svých stránkách jeden tzv. primárně personální článek *Památce Karla Havlíčka*.²⁰⁷ Kromě typických atributů: „*nezapomenutelný mučenník národní*“ připomíná text jeho duševní velikost, charakterizuje jej jako „*povznášející obraz neústupné národní hrdosti a pravé vtělení národního genia českého*“ a zdůrazňuje, že „*duch jeho žije v celém národě*.“ Zmiňuje aktuálnost jeho spisů: „*Psaná slova Havlíčkova mají moc takovou, jako by pronesena byla v tom okamžiku. Jako spisovatel umělecký Havlíček ani po čtyřiceti letech neustupuje žádnému básniku mladšímu co do přímého účinku na čtenáře českého*.“ Zatímco jeho smrt byla pro literaturu „*nenahraditelnou ztrátou, národnímu rozvoji českému Havlíčkova smrt dala posvěcení, přecházející na všechny Čechy, kteří pochopili krásný osud jeho*.“ Poznává dále, že jeho spisovatelský odkaz je stále živý a silný, ale že „*[m]nohem hloub do národa však proniká památka hrdinského bojovníka Havlíčka, jejíž láska k ideálu národnímu dovedla k oběti života. Lid český s úmyslem hluboce dojímavým podnes zpívá a ještě dlouho bude zpívati o Havlíčkovi píseň, která jest prostým svědectvím největší popularity v našem národě*.“ Redakce doufá, že se k Havlíčkovu hrobu ve výroční den vypraví mnohé veřejně činné osobnosti, a proto také na výročí upozorňuje o den dříve.

5.2.2.2 Výročí úmrtí: 1896, 1906

5.2.2.2.1 Rok 1896

K připomenutí 40 let od smrti Karla Havlíčka připravil Hlas národa dva tzv. primárně personální články. Oba byly otištěny ve výroční den 29. července, jeden na titulní straně, druhý na prvním místě v rubrice *Různé zprávy*.

První z textů²⁰⁸ připomíná památku „*muže tak skvělých a znamenitých ctností občanských, jehož povaha v politickém našem zápase zůstává nám neustále vzorem, muže o národ náš neskonalými zásluhami vynikajícího*.“ Připomíná, že byl publicistou

²⁰⁷ Památce Karla Havlíčka. *Hlas národa*. 30. 10. 1891, roč. 6, č. 298, s. 2.

²⁰⁸ Havlíčkova památka. *Hlas národa*. 29. 7. 1896, roč. 11, č. 207, s. 1.

národním, což se nikomu po něm dosud ve stejné míře nepovedlo a oproti svým konkurentům „opanoval a povznesl se nade všemi a co mu ještě scházelo na zbožné přímo účtě, to doplnil a to vyzískal svým konečným vyhnanstvím, svým brixenským utrpením.“

V celém textu se průběžně objevují i Havlíčkovy charakterové vlastnosti: „opravdovost“, „lásku ku poznané pravdě“, „věrnost ku přesvědčení“, „lásku k lidu českému a k jeho právům“, obětavost, „železná píle a neúmorná vytrvalost“, v jeho jednání zdůrazněna „železná důslednost, která imponovala i mocným nepřátelům, poněvadž provázena byla neutuchající odvahou“. Pro národ je velkou mravní oporou „svou nezištnou obětivostí, svými šlechetnými snahami pro humanitu vůbec, pro práva lidu našeho zvláště“. Autor doufá, že lidé budou číst jeho spisy, zdůrazňuje však „nikoliv ovšem skomoleniny spisů jeho a obmyslný jich výklad“, aby se lid náš „jeho vzorem spravoval“, a aby tak snáze odhalil ty, kteří opravdu usilují o blaho a dobro národa.

Druhý článek²⁰⁹ upozorňuje na to, že *Pražský ilustrovaný Kurýr* uveřejňuje téhož dne *Tyrolské elegie* doplněné ilustracemi, a proto v tomto příspěvku uvádí okolnosti vzniku básně. Pozornost je věnována Havlíčkovu veřejnému působení od roku 1848, jeho žurnalistické činnosti, vydávání *Národních novin*, které „lid český četl jako pravé evangelium a jež vykonaly ve směru probuzení a uvědomění jeho znamenité dílo“ a pozdějšímu *Slovanu*, kde „plamenné slovo jeho hromovalo“. Roky pobytu v Brixenu podle textu „užíraly a podlamovaly sílu jeho jako jed“, až tedy „svolil ministr Bach k návratu zmořené své oběti do Prahy“, ale nedlouho po té „veliký muž ten na nenahraditelnou škodu národa“ umírá.

Nechybí tu ani některé Havlíčkovy vlastnosti – vroucnost, neúnavnost, typické přívlastky jako „smělý duch Havlíčkův“ nebo „mučedník [také jako mučenník] Havlíček“.

5.2.2.2.2 Rok 1906

Půl století od Havlíčkova skonu bylo v *Hlasu národa* ve sledovaném období zveřejněno dvacet šest příspěvků, z nichž osmnáct bylo informačních/organizačních. V nich jsou čtenáři upozorňováni na chystané přednášky a oslavy „na paměť 50letého výročí úmrtí našeho velkého Karla Havlíčka Borovského“, ²¹⁰ na dostupné knihy Havlíčkovy či spisy o něm, nebo na divadelní představení uváděné v den výročí.

²⁰⁹ Karel Havlíček Borovský. *Hlas národa*. 29. 7. 1896, roč. 11, č. 207, s. 2.

Zajímavostí jsou dvě informace, které shodně apelují na solidaritu čtenářů. Vyzývají je k dobročinnosti a zaštiťují se právě Havlíčkem. První příspěvek je věnován posluhovačce Anně Vedralové, která prý „*stála až do poslední chvíle u úmrtního lože mučedníka brixenského*“.²¹¹ Teď ale žije v bídě, a proto by podle redakce bylo „*šlechetným skutkem, kdyby ctitelé památky Havlíčkovy přispěli i věrné služebníci jeho k zlepšení posledních dnů jejího života*“.²¹² Velmi podobná výzva se objevuje i ve druhém příspěvku, který čtenáře informuje o Václavu Kulhánkovi,²¹³ o jednom z „*nemnohých vrstevníků tohoto velikána*“.²¹⁴ Text přesvědčuje, že by bylo „*i vzácným uctěním památky Havlíčkovy, aby tomuto starci poslední léta života byla poněkud příjemnější*“.²¹⁵ Adresa nechybí.

Zatímco informační články a komerce (zastoupena dvakrát) se objevují během sledovaného období průběžně, velké texty, v našem rozdělení tzv. primárně personální, jsou otisknuty ve výroční den či v nejbližších dnech následujících.

Na titulně straně se v den Havlíčkova jubilea objevují dva velké texty. První má název *29. červenec 1856*²¹⁶ a připomíná, že je to 50 let, kdy „*v dlouhé řadě bojů dobojoval boj svůj poslední brixenský vyhnanec, oběť bachovského absolutismu, Čech nehynoucí paměti, Karel Havlíček-Borovský. Otevřený a naskrz poctivý, milovník pravdy až k smrti, rozumný, bystrý a jasný pozorovatel věci do nejjemnějších podrobností, muž, jehož statečné srdce bylo v tak vzácném souladu s rozumem, nejvěrnější milovník svého národa...*“ a závěrem se v něm ujišťuje, že „*národ, za nějž se hrdina brixenský bil, nezhynul a dnes ve zbožné, přímo dětině úctě, v posvátném chvění, hází kvítí na jeho hrob, aby dokázal, že Karel Havlíček-Borovský sice zemřel, ale památka jeho že potrvá, dokud národ bude žít.*“

Druhý text,²¹⁷ je reportážní zprávou o slavnosti, která se konala o den dříve v zasedací síni Staroměstské radnice. Na tuto akci upozorňovala redakce krátkými oznámeními v době před jejím uskutečněním. Zájem lidí o to, aby „*důstojně uctili*

²¹⁰ Z Blatné. *Hlas národa*. 24. 7. 1906, roč. XX, č. 202, s. 4.

²¹¹ Služebnice Karla Havlíčka Borovského. *Hlas národa*. 28. 7. 1906, roč. XX, č. 206, s. 4.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Národní listy se o tomto muži ve vydání z téhož dne také zmiňovaly, o Havlíčkově vrstevnici již nikoliv. Srv. Ke dnům Havlíčkovým. *Národní listy*. 31. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 209, s. 3.

²¹⁴ Havlíčkův vrstevník. *Hlas národa*. 31. 7. 1906, roč. XX, č. 209, s. 3.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ 29. červenec 1856. *Hlas národa*. 29. 7. 1906, roč. XX, č. 207, s. 1.

²¹⁷ Na paměť 50. výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského. *Hlas národa*. 29. 7. 1906, roč. XX, č. 207, s. 1n.

památku jednoho z největších našich buditelů národních a vůdců politických“, byl velký, soudě podle informace, že vstupenky byly vyprodány již dva dny předem.

Ve slavnostních projevech byl připomenut Havlíčkův význam, jeho *„láska k pravdě, hloubka přesvědčení, jeho poctivost a neohroženost“*, *„bezúhonný charakter Havlíčkův, na němž ani největším jeho nepřátelům nepodařilo se naléztí kazu, [kladen] za příklad a skvělý vzor všem Čechům, jimž blaho národa na srdci leží.“* Řečníci Eduard Grégr, Václav Klofáč i Karel Baxa sklidili prý za své proslovy nadšený potlesk.

Další reportážní text je ze slavnosti z druhého dne Havlíčkových oslav, která byla uspořádána v Měšťanské besedě.²¹⁸ Zúčastnilo se jí množství lidí i organizací, při slavnostních projevech řečníci připomenuli Havlíčkovu opravdovost a statečnost, uvedli *„několik zajímavých vzpomínek na nesmrtelného bojovníka“*, vyjádřili přání, *„aby zásady Havlíčkovy nepojily nás jen při slavnostech, ale i ve všem ostatním životě“*, nebo vybízeli *„všechny příslušníky národa českého, aby následovali Havlíčka v jeho lásce, hrdosti národní a statečnosti!“*.

Třetí text reportážního charakteru popisuje slavnost odhalení Havlíčkova pomníku v Jičíně.²¹⁹ Již v roce 1901 tu vzniklo družstvo, jehož cílem bylo postavit důstojný pomník *„velikému synu národa českého“*, který je teď *„výborně vystihnout, pokud znázorňuje utrpení a velikost Havlíčkovu,“* chválí zpravodaj. Popis slavnosti se velmi podobá reportáži uveřejněné v Národních listech.

Čtvrtá a poslední reportážní zpráva informuje o tom, že Havlíčkova oslava v Náchodě byla *„velkého trpitele velice důstojna“*.²²⁰ Součástí byl slavnostní průvod, přednáška, živá hudba, koncert a zábava až do noci. Slavnost se podle všeho vydařila a redakce vyjádřila svoji spokojenost. Opět se zde o Havlíčkovi píše jako o brixenském mučedníku a v případě Náchodu měla oslava i rozměr národnostní: *„Náchod – město na samém pomezí velké Germanie – podal veškerému okolí, domácím i zahraničím, jehož je střediskem, jasný důkaz o veliké úctě, jakou chová k brixenskému trpiteli a horlivému bojovníku za práva svého českého lidu“*, uzavírá zpráva.

*Svědek smutných chvil*²²¹ je článek přibližující osudy Anny Vedralové. S jejím jménem se měli čtenáři možnost setkat o několik dní dříve (viz výše). Příběh bývalé Havlíčkovy služebné, která byla v Praze u toho, když umíral, zaznamenal redaktor rozhovorem se starou paní. Dojemné vyprávění provází typické havlíčkovské atributy

²¹⁸Havlíčková oslava. *Hlas národa*. 30. 7. 1906, roč. XX, č. 208, s. 2.

²¹⁹Slavnost odhalení pomníku Havlíčkova v Jičíně. *Hlas národa*. 30. 7. 1906, roč. XX, č. 208, s. 2.

²²⁰Oslava Karla Havlíčka v Náchodě. *Hlas národa*. 1. 8. 1906, roč. XX, č. 210, s. 3.

(brixenský mučedník), místy se použitý jazyk blíží hagiografii, to když se mluví o „*relikvii na brixenského exulanta*“, tedy o Havlíčkově dopise, kterou si stařenka schovala na památku.

5.2.3 Čas

Roku 1886 zakládá Jan Herben čtrnáctideník *Čas*, list spojený s realistickým hnutím (tzv. realisté). V počátcích hnutí se objevují jména jako T. G. Masaryk, Josef Kaizl, Karel Kramář nebo Jan Herben, který byl redaktorem listu. V roce 1889 se titul mění na týdeník, roku 1901 na deník.²²²

5.2.3.1 Výročí narození: 1901

V Času byly ve sledovaném období u příležitosti 80. výročí Havlíčkova narození otisknuty tři příspěvky: dva informační/organizační a jeden reportážní. Oba informační články oznamovaly konání akce k připomenutí Havlíčkovy památky. Jednou to byl Havlíčkův večer v Ivanovicích na Hané, podruhé oznámení o přednáškové schůzi, kterou pořádala Česká Beseda ve Lvově. V obou případech zahrnoval program přednášku a recitace některých Havlíčkových děl.

Reportáž *Oslava 80. narozenin Havlíčkových v Libšicích nad Vltavou*²²³ informuje o slavnostní přednášce T. G. Masaryka, kterou pronesl u příležitosti Havlíčkova výročí, která se nakonec ubírala docela jiným směrem. Vysoká účast lidí z různých vrstev je podle referujícího důkazem, že „*Havlíček našemu lidu je mnoho*“. Do slavnostní atmosféry se ale vloudil i Masarykův tehdejší spor s Františkem Ladislavem Riegrem a nakonec se do polemiky s Masarykem pustil i přítomný pan farář. Předmětem výměny názorů bylo Havlíčkově mínění o církvi a náboženství, což později duchovní využil k vlastnímu kázání, Havlíčka zanechav Havlíčkem.

5.2.3.2 Výročí úmrtí: 1906

Také v případě deníku Čas bylo půl století od Havlíčkovy smrti významnou událostí, a proto se během sledovaného období na jeho stránkách objevilo padesát tři příspěvků. Dvacet osm z nich bylo informačních/organizačních, glosa byla zastoupena jedenáctkrát, tzv. primárně personální příspěvek sedmkrát, dále tu byly tři reportáže a čtyři komerční příspěvky.

²²¹ NOVOTNÝ, Karel. Svědek smutných chvil. *Hlas národa*. 1. 8. 1906, roč. XX, č. 210, s. 1n.

²²² BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 142n.

²²³ Oslava 80. Narozenin Havlíčkových v Libšicích nad Vltavou. *Čas*. 29. 10. 1901, roč. XV, č. 298, s. 1n.

Stejně jako u konkurenčních deníků, je i zde titulní strana v den Havlíčkova jubilea věnována oslavenci. Autor příspěvku *Úcta k Havlíčkovi*²²⁴ rekapituluje, jak se vyvíjela znalost Havlíčka mezi lidmi a poukazuje na to, že postupně slábla. Národ prý měl o něm úsudek vždy dobrý a úcta k němu byla vždy veliká, dokonce taková úcta, která „*přecházela ve zbožňování*“. Lidé rozuměli jeho článkům a znali jeho „*poctivost a neohroženost jeho charakteru*“, ale postupem času se památky Havlíčkovy zmocnili muži z lidu a Havlíček začal být vnímán jen jako mučedník. Jeho utrpení nebylo zapomínáno, avšak jeho myšlenky a zásady ano. To, že širší znalost Havlíčkových myšlenek pronikla opět mezi lidi, „*je zásluha hnutí, jemuž od počátku sloužil náš list*“, vyzdvihuje zásluhy Času a zdůrazňuje, že „*realisté to byli, kteří se postarali o vydání spisů Havlíčkových, vůdce hnutí sám upravil Havlíčkovu učení v politickou čítanku pro českou inteligenci; proto právem dnes zní Masarykův hlas u rodného domu Havlíčkova v Borové*“, uzavírá redaktor svůj příspěvek.

V rubrice *Beseda* přinesl Čas stať *Havlíčkoviána* otištěnou ve dvou částech, první část ještě před výročím, druhou po něm. Také zde je vyzdvihována Masarykova zásluha o širší povědomí o Havlíčkovi. Svým spisem, který „*je základním kamenem pro poznání ducha a učení Havlíčkova*“,²²⁵ Masaryk totiž prý doslova „*vykopal Havlíčka z rumu*“.²²⁶ Zdůrazňována je ale i potřeba dalších Havlíčkových biografí, jelikož o jeho osobě dosud kolují různé legendy. Některé z nich se autor textu snaží uvést na pravou míru. Poukazuje také na to, že lidé neznají mnohé důležité podrobnosti z Havlíčkova života a stěžuje si, že program některých oslav „*nebyl Havlíčka dost důstojný*“.²²⁷ Nalézáme tu i Havlíčkovo hodnocení, ať už je to „*nezapomenutelný publicista český*“, „*zakladatel českého publicistického slohu*“, „*mučedník pravdy*“ nebo „*veliký buditel, zakladatel programu národního, bystrý myslitel*“.²²⁸

Také Čas se věnoval zhodnocení jedné z oslav na počest Karla Havlíčka, té, která byla uspořádána na Staroměstské radnici.²²⁹ Ve srovnání s textem reportáže uveřejněné např. v Národních listech je Čas při popisu mnohem kritičtější. Redakce Času vlastně přináší vůbec nějaké vlastní hodnocení. Je pochopitelné, že Národní listy nebudou kritizovat výkon Eduarda Grégra, kterému redaktoři Času vyčetli, že svou řeč strhl na sebe a Havlíček se tak skoro vytratil. Vytkli mu také využívání Havlíčka, např.

²²⁴ Úcta k Havlíčkovi. Čas. 29. 7. 1906, roč. XX, č. 207, s. 1.

²²⁵ Beseda: Havlíčkoviána. Čas. 27. 7. 1906, roč. XX, č. 205, s. 2n.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ Beseda: Havlíčkoviána II. Čas. 1. 8. 1906, roč. XX, č. 210, s. 2–4.

²²⁸ Vše Tamtéž.

tím, že „*dr. Grégr bil Havlíčkem do mladočeských ministrů a do volební předlohy*“. Jinak ale nic určitého prý neřekl žádný z řečníků, „*nanejvýš dr. Baxa, který aspoň uvedl několik citátů; jinak se skládaly řeči z opentlených slov o neochvějnosti, neoblomnosti bojovníka za právo a svobodu...*“, poukazují tu na tradiční obsah většiny tehdejších projevů. Po tomto úvodu se text soustředí na samotné proslovy. Všem třem řečníkům, tj. Grégrovi, Klofáčovi i Baxovi, je vyhrazen více méně stejný prostor, oproti Národním listům, kde se projevy posledních dvou pánů ztrácí ve prospěch Grégrův. Celkový rozsah je také větší v Národních listech, v Času je mu věnován jeden sloupec.

Ani v Času nechybí používání typického „havlíčkovského slovníku“. Ve zprávě o Havlíčkových oslavách v Borové²³⁰ se dozvídáme, že do rodiště Karla Havlíčka přijelo okolo 20 000 lidí, aby vzdalo „*hold světlé památce vyhnance Brixenského*“. Po zpěvu písní, o něž se postaral zpěvácký spolek, vyšel slavnostní průvod spolků od Havlíčkova domu směrem na náměstí k jeho pomníku, kde byly obecnstvu přečteny zaslané příписy od Havlíčkova bratra Františka, který se nemohl zúčastnit nebo od pražské obecní samosprávy, která v té době pořádala vlastní oslavu. Pozornost byla věnována proslovu T. G. Masaryka, v němž bylo podle vyjádření Času „*viděti, že o Havlíčkovi mluví člověk, který ho má v krvi a který nad jiné je povolán o něm mluvit*“, vysvětluje tak hluboký dojem, jaký prý na obecnstvo jeho řeč udělala. Dopolední slavnost pak byla opět ukončena zpěvem, odpoledne byl na programu koncert. Redakce si posteskla, že i když bylo „*v řadách hostů značné množství intelligence*“, většinu diváků tvořilo dělnictvo, zejména sociálně-demokratické.

Zajímavou glosou je článek *Některé poznámky po Havlíčkových slavnostech*,²³¹ v níž si autor stěžuje, že se do Havlíčkových oslav nezapojují představitelé vyšší kultury a kritizuje „*vynucené poetické fráze A. E. Mužíkovy*“, otištěné v Národních listech, nazývá je „*oslavnými výkřiky*“ a upozorňuje, že v těchto samých Národních listech byla kdysi dávno otisknuta také „*Nerudova duchaplná báseň ‚Moje barva červená a bílá‘*“. K tehdejší módě pamětních obrazů podotýká, že se tak dostali „*ke kšeftu dva tři diletanti, zrobivše v potu tváře ohavné, strašně dojemné obrazy*“, ale nejhorší je podle něj to, že lidé oslavují Havlíčka „*blbou odrhovačkou ‚Spi Havlíčku!‘*“ a že si při tom myslí „*bůh ví, jak uctí památku muže tak železného, když tahavě mu zazpívá ubřečenou odrhovačku flašinetáře z pražského chorobince*“, rozčiluje se nad tímto úpadkem.

²²⁹ Oficiální oslava Karla Havlíčka Borovského. *Čas.* 29. 7. 1906, roč. XX, č. 207, s. 5n.

²³⁰ Oslava Havlíčkova v Borové. (29. července). *Čas.* 30. 7. 1906, roč. XX, č. 208, s. 2.

²³¹ Některé poznámky po Havlíčkových slavnostech. *Čas.* 2. 8. 1906, roč. XX, č. 211, s. 2n.

Příspěvky informační/organizační převažují a stejně jako u ostatních titulů oznamují konání oslav a s nimi spojených doprovodných akcí (divadelní představení ochotnická i profesionální, přednášky, veřejná schůze, tábor lidu aj.). Zajímavostí, kterou v jiných denících nenajdeme, je např. drobná zpráva v rubrice *Páté přes deváté*, která přináší „*pro příštího historika Havlíčkových oslav*“²³² seznam lidí, kteří pracovali ve výboru Spolku pro oslavu Havlíčkovu, nebo oznámení o tom, že Spolek českých žurnalistů vydal u příležitosti výročí svým členům poučení, jak se mají chovat, aby byli Havlíčkovými důstojnými nástupci. Také v těchto příspěvcích se občas vyskytne oslavencova charakteristika, např. „*bojovník za práva lidu*“ nebo připomínka, že „*celým svým životem hlásal věrnost a neohroženost ve vyznávání svého přesvědčení*“.

Redakce Času je v porovnání s ostatními deníky kritičtější, pokud jde o průběh Havlíčkových oslav. Poukazuje zejména na to, že žádná z mnoha slavností neměla charakter národní, že oslavy byly významnější všude jinde jen ne v Praze a že se oslavenec ztrácí na úkor řečníků. Nezbyvá však než mít víru v budoucnost, neboť víra „*podněcující k ustavičné a vytrvalé práci, je jedním z nejcennějších odkazů, které nám zůstavil Havlíček*“²³³ připomíná se v jednom textu závěrem.

5.2.4 Venkov

První číslo deníku vyšlo 29. března 1906. *Venkov* byl ústředním orgánem českých agrárních, tedy Československé strany agrární. V celém Rakousku byl prvním deníkem zaměřeným výhradně na venkovské obyvatelstvo.²³⁴

5.2.4.1 Výročí narození: 1911

Jediný informační článek otisknul deník *Venkov* v roce, kdy uplynulo devadesát let od Havlíčkova narození. Příspěvek se netýká Havlíčka samotného, oznamuje, že lidový spolek *Beseda Havlíček*, jehož náplní je kromě vzdělávání také „*vzbudovati v našem hlavním městě důstojný pomník brixenskému mučedníku Karlu Havlíčkovi Borovskému*“²³⁵ rozvine v zimním období zvýšenou činnost a zve k zápisu nové členy. Stejný obsah jsme mohli nalézt již na stránkách Národních listů.

5.2.4.2 Výročí úmrtí: 1906

Půl století od Havlíčkova skonu bylo na stránkách deníku *Venkov* ve sledovaném období dvacet osm příspěvků. Z nich tzv. primárně personální a reportážní

²³² Páté přes deváté. *Čas*. 31. 7. 1906, roč. XX, č. 209, s. 5.

²³³ O Havlíčkových oslavách. *Čas*. 5. 8. 1906, roč. XX, č. 214, s. 4.

²³⁴ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPOVÁ 2011: 147.

²³⁵ *Beseda Havlíček v Praze. Venkov*. 29. 10. 1911, roč. VI, č. 256, s. 6.

byly zastoupeny každý dvěma texty, komerční příspěvky měly jednoho zástupce a zbylých dvacet tři bylo informačních/organizačních.

Ty jako obvykle informují o slavnostních schůzích, oslavách, přednáškách, pěni vlasteneckých písní, ochotnických představeních, o táborech lidu, návštěvě Havlíčkova hrobu, nebo např. o tom, že v Jičíně bude uspořádána slavnost u příležitosti odevzdání pomníku K. Havlíčka Borovského.²³⁶ Mnohá sdělení obsahují i výzvu k účasti: „*Ctitelé památky Havlíčkovy dostavte se do jednoho!*“²³⁷ nebo „*Hojná účast žádoucí*“²³⁸ dočteme se jinde.

V tomto vzorku není mnoho Havlíčkových charakteristik, ale přesto se objevily, ať už v oznámení o slavnosti „*našeho velkého Karla Havlíčka Borovského*“²³⁹ o oslavě „*k uctění památky velkého Čecha*“²⁴⁰ případně v informaci o připravované slavnostní schůzi „*na paměť padesátiletého výročí úmrtí nezapomenutelného Karla Havlíčka Borovského*“²⁴¹ který je zde popsán jako „*zářivý příklad vytrvalosti a všech národních cností*“.²⁴² Mezi oznámeními o plánovaných oslavách na Havlíčkovu počest na různých místech českých zemí jsou i dvě sdělení informující o spojení oslavy „*velikánů, Husa a Havlíčka*“²⁴³ tedy o jedné oslavě věnované dvěma významným osobnostem. Kromě přednášek, slavnostních schůzí, průvodů, ochotnických představení a oslav všeho druhu, nacházíme mezi jednotlivými příspěvky také sdělení, že byl vydán pamětní list věnovaný památce Havlíčkově,²⁴⁴ případně čistě organizační záležitosti, např. doplňující informace určené účastníkům jičínské slavnosti.

Celá titulní strana je ve vydání z 29. července, tedy v jubilejní den, věnována Havlíčkovi prvním z tzv. primárně personálních textů.²⁴⁵ Hned na začátku je připomenuta Havlíčkova důležitost a význam, když autor praví, že „*jedno jubileum vyniká nad ostatní mohutným, imponantním významem. Veškeren český lid bez rozdílu vzpomíná dnes padesátileté úmrtí jednoho z největších svých synů, Karla Havlíčka Borovského, muže, jaké dávají dějiny národům jen v řídkých okamžicích své minulosti.*“ Havlíček byl podle autora člověk „*srdce královsky vznešeného*“ a „*mozku zázračně*

²³⁶ Družstvo pro zřízení pomníku Havlíčkova v Jičíně. *Venkov.* 24. 7. 1906, roč. 1, č. 98, s. 5.

²³⁷ O Karlu Havlíčkovi Borovském. *Venkov.* 1. 8. 1906, roč. 1, č. 105, s. 3.

²³⁸ Slavnost Havlíčkovu. *Venkov.* 1. 8. 1906, roč. 1, č. 105, s. 4.

²³⁹ Společnou oslavu. *Venkov.* 24. 7. 1906, roč. 1, č. 98, s. 5.

²⁴⁰ Oslava Havlíčkova v Přešticích. *Venkov.* 4. 8. 1906, roč. 1, č. 108, s. 3.

²⁴¹ Ze Zámrsku. *Venkov.* 25. 7. 1906, roč. 1, č. 99, s. 6.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Ze Slivence. *Venkov.* 27. 7. 1906, roč. 1, č. 101, s. 3.

²⁴⁴ „Památce Havlíčkově“. *Venkov.* 27. 7. 1906, roč. 1, č. 101, s. 4.

²⁴⁵ Karel Havlíček Borovský. *Venkov.* 29. 7. 1906, roč. 1, č. 103, s. 1.

bystrého“ a jeho tvorba – „*péro prostého publicisty stalo se pochodní svítící celému národu a mocnou zbraní, jejíž ostří a břitkost budily zasloužený respekt všech odpůrců a škůdců českého národa*“, připomíná. Přibližuje dobu, v níž Havlíček vstoupil do českého veřejného života, kdy „*jako na zavalanou zazářila na politickém nebi hvězda prvního řádu*.“ Připomíná jeho „*bystrý zrak, neoblomně pevný charakter*“ a že pozornost si získal „*silou své rázovité, pevné individuality, opravdovostí a vroucí zaníceností... pevnou, před ničím necouvající důsledností*“, vyzdvihuje některé jeho vlastnosti. Zdůrazňuje také, že jeho předností byla schopnost promlouvat ke čtenářům a „*nejkarakterističtější pro Havlíčkovo nazírání na politiku*“ byla péče o vzdělání lidu. Právě svým důrazem na demokratismus a pokrok si získal „*srdce venkovského lidu českého*“ a venkovský lid na něj vzpomíná s vděčností. Tato demokratická a pokroková tradice se táhne již od husitského hnutí, připomíná se dále. Byl „*mužem přítomnosti a budoucnosti*“ a podotýká, že „*nebylo u nás bystřejší hlavy nad něho. Stál nad svou dobou, daleko před ní, před svými vrstevníky*.“ Před padesáti lety sice umírá „*uštván persekucemi vládními, po pětiletém brixenském vězení*“, ale dočkal se „*vzácného údělu velikých lidí, že čím doba je jim vzdálenější, tím více rostou do výše před zrakem příštích pokolení*.“

Druhý z textů byl také otištěn v den Havlíčkova výročí pod názvem *Jak se chtěl Havlíček státí hospodářem*.²⁴⁶ Příspěvek vybírá některé Havlíčkovy dopisy rodině a přátelům, v nichž psal o svých plánech začít s hospodařením. Takové téma není na stránkách Venkova, orgánu Československé strany agrární, nijak překvapující. Stať jen výjimečně zmiňuje nějakou Havlíčkovu charakteristiku: „*nejslavnější náš publicista*“ nebo „*jeho pronikavý duch a jeho železná vůle*“, to když vyjadřuje lítost nad tím, že jeho hospodářské záměry nebyly uskutečněny.

První z reportážních příspěvků popisuje program slavnostního večera v pražské Měšťanské besedě²⁴⁷ uspořádaný „*na oslavu památky velikého Karla Havlíčka Borovského*“. Mimo to bylo Havlíčka vzpomenu jako „*brixenského mučedníka*“, „*velikého vlastence českého*“ či „*velikého syna národa našeho a neohroženého bojovníka za naše práva národní*“. Jednotliví řečníci, kteří během večera pronesli svůj projev, připomenuli Havlíčkovu opravdovost, statečnost a práci pro lid, kdy se stal „*neohroženým bojovníkem za práva lidu, ale také nejlepším jeho učitelem*“, vzpomenu ho jako člověka „*ducha tak bystrého*“, jako „*vzor publicisty českého*“, který byl

²⁴⁶ M. V. Jak se chtěl Havlíček státí hospodářem. *Venkov*. 29. 7. 1906, roč. 1, č. 103, s. 2n.

²⁴⁷ Slavnostní večer v Měšťanské besedě pražské. *Venkov*. 31. 7. 1906, roč. 1, č. 104, s. 2n.

nakonec „*uštván ku smrti mučednické*“ v boji za své ideje. Zdůraznili rovněž, že mezi českými vlastenci, kteří „*pustili se v zápas nerovný s četnými a silnými nepřátely [sic] národa našeho, mezi těmito muži sílenými jediným jen věrným pomocníkem: horoucí láskou ku svému národu, duševním i hmotným statkům jeho, byl v přední řadě oslavenec náš K. Havlíček.*“ A rovněž Havlíčkova památka „*pevně se zakotvila v srdcích lidu českého... hlásané jeho slovo zůstalo slovem živým*“, upozorňovali řečníci.

Druhý z reportážních textů je rozšířenou zprávou pojednávající o oslavě uskutečněné ve Svatce místními sdruženými vzdělávacími spolky.²⁴⁸ Text je krátký, vystoupil pouze jediný řečník poslanec František Udržal, který připomenul, že „*duch jeho byl nezlomný a neumučitelný*“ a při svém projevu používal obvyklé přívlastky např. „*mučedník brixenský*“. Oslava zakončena zpěvem, přednesem vybraných pasáží Havlíčkových děl a divadelním představením Šamberkovy divadelní hry.

Poslední desetiletí devatenáctého století a první dekáda století nového je prvním z období, které přináší velké množství příspěvků, zejména při 50. výročí Havlíčkovy smrti v roce 1906. Zatímco 50 let od jeho narození nebylo vzpomenuáno ani jednou, výročí smrti bylo událostí velkého významu. Jubilea jsou obvykle připomínána mnoha způsoby na mnoha místech českých zemí a o konání těchto akcí se čtenáři na stránkách tisku dozvídají. Proto jsou nejvíce zastoupeny příspěvky informační/organizační. Přednášky, slavnostní schůze, součástí oslav jsou průvody, divadelní představení, projevy, přednesy básní, zpěv, hudba, osvětlení. Z těchto příspěvků je také možno rekonstruovat, na jakých místech se oslavy konaly.

Na stránkách titulů vystupuje Havlíček stále jako mučedník, neohrožený/národní bojovník, náš příklad, nezlomný; chrabry, veliký, nenahraditelný, nezapomenutelný, nesmrtelný; miláček náš, vzor pravého ryzího Čecha, novověký Roháč z Dubé, mravní vůdce a učitel národa, veliký vlastenec, slavný publicista... Připomenuta je jeho nebojácnost, bojovnost, odvaha, zásadovost, statečnost, nepoddajnost, důslednost, vytrvalost, neúnavnost, poctivost, neohroženost, bezúhonnost, železná píle, antiaristokraticismus, demokratismus, antiklerikalismus, jeho velký a nehynoucí vzor a nehynoucí památka, památné výročí, a že vděčný národ bude následovat jeho příkladu...

²⁴⁸ Ze Svatky. *Venkov*. 3. 8. 1906, roč. 1, č. 107, s. 6.

Ve všech titulech je Havlíčkova osobnost připomínána prakticky stejně a vždy jen dobře. Rozdíl mezi tituly je pak v tom, jak o některých věcech referují (Národní listy nehodnotí vystoupení Edvarda Grégra jinak než kladně a naopak Čas vyzdvihuje úlohu Masaryka při oslavách). Při srovnání stejného roku v každém jednotlivém periodiku nalezneme nejvíce příspěvků v Národních listech. Jejich texty bývají také delší. Deník Čas je zejména oproti Národním listům ve svém zpravodajství střízlivější, kritičtější např. k průběhu oslav. Redaktoři Času nevidí všechno jen nekriticky pozitivně, ale upozorňují i na případné nedostatky.

Listy často připomínají důležitost znalostí Havlíčka a jeho myšlenek. V devadesátých letech vidíme i národnostní tematiku.

5.3 III. období: 1914 – 1918

V době první světové války, konkrétně v roce 1916, na nějž připadlo výročí Havlíčkovy smrti, bylo nutné podkladový materiál vybrat podle dostupnosti (např. vydávání původně uvažovaného Času bylo zastaveno již v roce 1915). Z domácích listů byly použity *Národní listy*, *Venkov* a *Národní politika*, kategorii exilových periodik zastupuje *Čechoslovan* vydávaný v Kyjevě.

Tisk o Havlíčkovi nemlčel ani během války. V každém ze čtyř periodik bylo šedesáté výročí Havlíčkova úmrtí připomínáno, někde četněji, jinde poskrovnu, ale zprávu o tom nevynechal žádný z titulů.

5.3.1 Národní listy

Nejvíce článků z analyzovaných periodik otiskly Národní listy – celkem sedmáct příspěvků. Z nich nejpočetnější skupinou byly jako již tradičně texty informační/organizační s počtem jedenáct, další čtyři byly příspěvky komerční a po jednom byly zastoupeny texty tzv. primárně personální a reportážní.

Přesně ve výroční den přinesl list na titulní straně článek²⁴⁹ k Havlíčkovu jubileu: „*Výročí třetího mučedníka vzpomíná již český národ po Husovi a Jeronýmovi pod těžkým mrakem světové války: před šedesáti lety zemřel, sotva pětatřicetiletý Karel Havlíček, jeden z prvních a největších, kteří stojí na prahu nových politických dějin našich.*“ Havlíček je zde vykreslen jako vychovatel národa, jako ten, který se lidi snažil v období roku 1848 přivést k činu, jako člověk, který neustupuje a trvá na svém. Popsány jsou rovněž události revolučního roku a Havlíčkova úloha v nich – v jeho osobě a činnosti se spojuje vše, „*čím český národ v památném roce 1848. byl a čím se tehdy chtěl stát.*“ Z dalších hodnocení se v textu objevily mimo jiné „*ryzost jeho lásky k českému národu*“, zmíněna byla také jeho popularita, jež „*nedotčena žádnou změnou trvá*“, autor také upozorňuje na „*jeho šlechetnou duši*“. Použité přívlastky jsou výrazně adorující, ať už je to sdělení, že „*[v]šecko je na jeho povaze a životě příkladné, všecko budí srdečné sympathie*“, že z jeho projevů „*mluví mužné přesvědčení*“, že on sám byl „*prostý, věrný syn české země [...] symbol svého národa ve své velké touze i ve svém utrpení*“ a že „*[ž]il a zemřel jako hrdina a zavazuje svým příkladem všecky, kdo na něho dnes vzpomínají.*“

²⁴⁹ Šedesát let po smrti Karla Havlíčka. *Národní listy*. 29. 7. 1916, roč. 56, č. 208, s. 1.

Skladba příspěvků informačního/organizačního charakteru je obdobná jako v předchozích obdobích. Jsou tu oznámení o tom, že bude pořádána vycházka k Havlíčkovu hrobu a k hrobům jiných vlastenců, že na jeho olšanský hrob položila Jednota českých novinářů věnce a u příležitosti Havlíčkovy památky nebylo zapomenuto ani na hrob jeho matky a dcery, k němuž byla vyslána deputace.

Redakce upozorňuje na (nově) vydané spisy o Havlíčkovi a také na jeho vlastní tvorbu, neboť četbou jeho knih „*a pochopením cest, které ukazoval, odměníme Havlíčkovy služby, národu prokázané*“,²⁵⁰ připomíná jeden příspěvek. V dalším se pak oznamuje, že v nejnovějším čísle časopisu *Zlatá Praha* vychází o Havlíčkovi článek a báseň, jimiž je vzpomenu 60. výročí jeho úmrtí. Období jubilea je pro mnohé vydavatele příležitostí připomenout, že právě u nich vycházejí Havlíčkovy spisy, monografie z pera významných autorů nebo Havlíčkovy podobizny.

Mezi informačními příspěvky nacházíme také oznámení²⁵¹ o výletu českých žurnalistů do „*Havlíčкова města*“, tehdejšího Německého Brodu, a do Borové, kde hosté „*ze stavu, jehož byl Havlíček ozdobou nej přednější*“ vzdají „*tichý hold duši velkého člověka, zakladatele novějšího českého novinářství*“.

Této výpravě se pak Národní listy věnují o dva dny později, v poslední červencový den, kdy o ní přinášejí reportážní článek.²⁵² Příspěvek nejdříve zdůrazňuje význam navštěvovaných míst, zejména Německého Brodu pro Havlíčka samotného, posléze se již zaměřuje na průběh návštěvy. Zástupci českých novinářů (ale i novinářek) a jiné veřejně činné osobnosti navštívili kromě Německého Brodu a Borové také Příbyslav, „*nejbližší sousedství jeho [Havlíčkovy] kolébky*“. Hosté byli všude srdečně přivítáni místními starosty a obecními představiteli, prohlédli si místa spojená s Havlíčkovým působením, setkali se s pamětníky, nemohla chybět ani návštěva Žižkova Pole. Po dvou dnech opouštěli novináři „*kraj, kde hluboce pocítili stopy ducha Havlíčkova,*“ uzavírají příspěvek Národní listy.

5.3.2 Venkov

Deník připomenul Havlíčkovu výročí v roce 1916 sedmi články. Ze tří informačních/organizačních příspěvků jsou dva obsahově totožné s Národními listy – i Venkov informuje o tom, že Jednota českých novinářů položila věnec na Havlíčkův

²⁵⁰ Šedesáté výročí smrti 35letého Havlíčka. *Národní listy*. 29. 7. 1916, roč. 56, č. 208, s. 4.

²⁵¹ Do kraje Havlíčkova. *Národní listy*. 29. 7. 1916, roč. 56, č. 208, s. 4.

²⁵² Uctění památky 60. výročí smrti Havlíčkovy v jeho rodném kraji. *Národní listy*. 31. 7. 1916, roč. 56, č. 210, s. 2.

hrob a že novinářská deputace vzpomene památku Havlíčkovy matky a dcery. Stejně tak i redakce Venkova doporučuje Havlíčkovy vydané spisy a odkazuje k uveřejněné inzerci. Třetí příspěvek byl otištěn téměř týden před výročím. Vyjadřuje naději, že sokolské jednoty vzpomenu Havlíčkovo výročí rozšiřováním a čtením jeho spisů. Dále byly otištěny dva texty primárně personální, jeden reportážní a jeden inzertní příspěvek.

V předvečer výročního dne přináší Venkov v příloze *Národní hospodář* článek *Havlíčkovy názory a snahy hospodářské*.²⁵³ Jak se hned v úvodu praví, před šedesáti lety přišel český lid o „svého poctivého novináře, svého politického vychovatele“ a při této příležitosti je v souvislosti s Havlíčkem připomínán i Mistr Jan Hus: „Lid vzpomínal Havlíčka [...] zároveň s betlemským kazatelem [...] obou jako vyznávačů pravdy“. Jádrem příspěvku je však vzájemná korespondence mezi Karlem Havlíčkem a jeho bratrem Františkem, která prezentuje Havlíčkovy názory na hospodářství. Z jednotlivých dopisů zaslanych v době brixenské konfinace se tak dozvídáme o jeho postoji ke včelařství, produkci oleje nebo chovu hospodářských zvířat.

V den jubilea byl na titulní straně otisknut druhý z tzv. primárně personálních příspěvků, úvodní sloupek.²⁵⁴ Opět jsou zde zdůrazňovány Havlíčkovy zásluhy, příkladný charakter, vzpomenu je jako „jeden z největších lidí, jimiž naše české dějiny se mohou pochlubit“. „Velikým byl jako politik a učitel národa a stejně mohutným jako spisovatel-beletrista“ a „naučil náš národ politicky myslet, občansky cítit a národně se vzdělávat,“ vyjmenovává autor jeho zásluhy. Připomenuta je jeho neústupnost, že stál za svým názorem „celou svou osobností, celým svým čistým charakterem. A od toho neupustil“ a že „tím, co hlásal, sám se také Havlíček řídil“. Je vzorem „hlubokého politika a národního pracovníka“ a jeho život „opravdový a čistý, všechna jeho práce, důsledná a moudrá – stala se příkladem českému národu.“ Zkrátka „[v]eliký spisovatel, veliký politik, nedostižný učitel-novinář, neoblomný charakter – který mu přinesl mučednickou korunu,“ shrnuje text.

Reportáž²⁵⁵ na stránkách Venkova rovněž popisovala výpravu některých českých žurnalistů pražských a venkovských do Havlíčkova kraje, do Německého Brodu, Borové a do Přibyslavi. Ve srovnání s textem Národních listů je tento o něco stručnější. Shodně s Národními listy Venkov informuje o první zastávce účastníků v Německém Brodě, kde navštívili i hrob Havlíčkovy matky a dcery, o jejich návštěvě Přibyslavi a

²⁵³ SVOBODA, J. Havlíčkovy názory a snahy hospodářské. *Venkov*. 28. 7. 1916, roč. XI, č. 179, s. 1.

²⁵⁴ Karel Havlíček Borovský: K 60. výročí jeho úmrtí. *Venkov*. 29. 7. 1916, roč. XI, č. 180, s. 1.

²⁵⁵ Do kraje Havlíčkova: Borová – Něm. Brod – Přibyslav. *Venkov*. 1. 8. 1916, roč. XI, č. 182, s. 7.

následně Borové. Nechyběla zastávka u Žižkovy mohyly, odkud byl podle zpravodaje krásný výhled, a tak bylo možno vidět i „*věčný pomník miláčka lidu českého Havlíčka Borovského*“, kostel v Borové. Druhý den se novináři vraceli do Prahy „*plni vzpomínek hřejivých, které prožili v rodném kraji nesmrtelného K. Havlíčka Borovského, kde poznali, jak lid uvědomělý, ušlechtilý a sebevědomý vděčně vzpomíná a miluje svého Karla a dle jeho zásad žije a pracuje*“, uzavírá text reportáže.

5.3.3 Národní politika

Deník *Národní politika* se vyvinul v dubnu 1885 z česky psané přílohy v německy psaném deníku *Politik*. Tento deník vydával od září 1862 Jan Stanislav Skrejšovský ve snaze propagovat českou politiku v němčině, jak to již dělaly noviny *Union* v letech 1849–1850.²⁵⁶ Vydávání Národní politiky bylo po druhé světové válce zastaveno, jelikož během okupace vycházela legálně.²⁵⁷

Redakce Národní politiky připomenula Havlíčkovo jubileum devíti texty. Titul měl v některých dnech v týdnu ranní i odpolední vydání a pouze dva příspěvky byly otištěny ve vydání odpoledním.

Také zde jsou čtenáři informováni o událostech, o kterých jsme se mohli dočíst na stránkách předchozích dvou titulů. Shodný obsah přináší celkem tři příspěvky – reportáž a dva ze tří informačních článků. První referuje o tom, že Jednota českých novinářů položí na Havlíčkův hrob věnec a že bude vyslána novinářská deputace do Německého Brodu. Druhý text, upozorňující na vycházku k Havlíčkovu hrobu na Olšanech, kterou pořádá Svaz českých spolků ženských, se až na drobné odchylky shoduje s oznámením, které přinesly Národní listy téhož dne, 30. října.

Třetím a posledním příspěvkem, jehož obsah je společný všem třem domácím periodikům, je reportáž o cestě českých novinářů na Havlíčkovu Vysočinu, do „*rodiště nezapomenutelného zakladatele nového českého novinářství, jakož i míst, kde Havlíček prožíval svoje jinošská léta, kde zahájil kulturní práci a kam uchýlil se pak po návratu z Brixenu*“.²⁵⁸ Národní politika ji otiskla 1. srpna, ve stejný den jako deník Venkov, Národní listy byly o den rychlejší.

²⁵⁶ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 116n.

²⁵⁷ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 232.

²⁵⁸ Čeští novináři v kraji Havlíčkově. *Národní politika*. 1. 8. 1916 [odpolední vydání], roč. XXXIV, č. 211, s. 5.

Za další informační článek můžeme považovat poučnou stať *Reforma správy veřejné a budoucnost samosprávy*, v níž autor odkázal právě na Havlíčka. V odstavci věnovaném působnosti obcí připomíná, co řekl „*náš nezapomenutelný a opravdu stále časový Havlíček*“²⁵⁹ k této problematice již před 70 lety.

První ze čtyř tzv. primárně personálních textů *Havlíčkovo a Smetanovo gymnazijní vysvědčení*²⁶⁰ byl uveřejněn v předvečer výročí, jemuž byl také věnován. Předkládá studijní výsledky Karla Havlíčka a Bedřicha Smetany a „*seznam spolužáků obou našich velikánů*“ z dob jejich studií na německobrodském gymnáziu.

Druhý text byl otisknut na první straně ranního vydání 29. července „*k dnešnímu úmrtnímu jubileu*“ pod názvem *Karel a Julie Havlíčkovi ve vzpomínkách Zdenčiny chůvy*.²⁶¹ Text je založen na vyprávění paní Kateřiny Mrázkové, která byla „*v rodině slavného publicisty našeho*“ za jeho pobytu v Kutné Hoře chůvou dcery Zdeňky. Drobné črty umožňují nahlédnout do Havlíčkova soukromí.

Zbývající dva články *Lidový písničkář Haisz a popěvek o Havlíčkovi*²⁶² a později otištěné doplnění prvního textu *Ke vzpomínce na Karla Havlíčka*²⁶³ vysvětlují vznik a původ písně *Spi, Havlíčku, v svém hrobečku*. V obecném povědomí byla prý píseň považována za útvar lidový, na jejím vzniku se ale údajně nepřímo podílel sám Havlíček, a to když ji napsal jako parodii na sentimentální popěvky.

Rovněž inzerce měla ve sledovaném období své zastoupení a to jednou reklamou nabízející oslavencovy spisy.

5.3.4 Čechoslovan

Exilový list *Čechoslovan* s podtitulem *Neodvislý list boje za samostatnost národa* vycházel jednou týdně v Kyjevě, ve sledovaném období byla proto k dispozici pouze tři čísla. Vzhledem k jeho periodicitě se výročí věnoval jen v jednom vydání, a to v neděli 31. července, jediným příspěvkem.²⁶⁴ Připomenuty jsou v něm zásluhy „*brixenského mučeníka*“, zejména v boji za udržení a samostatnost národa. Otázka

²⁵⁹ JOACHIM, Václav. Reforma správy veřejné a budoucnost samosprávy: Budoucnost samosprávy. *Národní politika*. 23. 7. 1916, roč. XXXIV, č. 202, s. 1.

²⁶⁰ J. St. Havlíčkovo a Smetanovo gymnazijní vysvědčení. *Národní politika*. 28. 7. 1916, roč. XXXIV, č. 207, s. 8.

²⁶¹ NOVOTNÝ, Karel. Karel a Julie Havlíčkovi ve vzpomínkách Zdenčiny chůvy: K dnešnímu úmrtnímu jubileu. *Národní politika*. 29. 7. 1916, roč. XXXIV, č. 208, s. 1.

²⁶² Lidový písničkář Haisz a popěvek o Havlíčkovi. *Národní politika*. 30. 7. 1916, roč. XXXIV, č. 209, s. 6.

²⁶³ Ke vzpomínce na Karla Havlíčka. *Národní politika*. 3. 8. 1916 [odpolední vydání], roč. XXXIV, č. 213, s. 5.

²⁶⁴ TUREK. Karel Havlíček Borovský. *Čechoslovan*. 31. 7. 1916, roč. VI, č. 20, s. 3.

samostatnosti českého národa a jeho boje za ni je v době první světové války velmi aktuální. Havlíček je podle autora „*jedním z těch našich velikánů, kteří po dvousetleté porobě našeho národa počínají opět vésti boj za jeho samostatnost a který [...] měl by nám při každém činu tanouti na mysli*“. Povzbuzení národa k snaze o jeho zachování je podle autora Havlíčkovou hlavní zásluhou a důvod vidí v tom, že Havlíček svým novinářským působením pronikl mezi širší vrstvy národa. Tím si získával sympatie českého lidu, „*jehož stával se miláčkem*“ a i přes vzrůstající nelibost vlády „*vystupoval jako neohrožený bojovník za práva českého národa, bil se za jeho samostatnost a snažil se v každém českém člověku vypěstovat pevný charakter...*“ Přiblíženy jsou i další Havlíčkovy životní osudy: jeho působení v parlamentu, návrat k novinám, v nichž se opět věnuje výchově národa, pobyt v Kutné Hoře, vydávání Slovana, soud, odchod do ústraní, Brixen, návrat do Čech a jeho skon.

Závěr je výzvou českému obyvatelstvu, budoucím československým občanům a shrnutím toho, čeho se českému národu za 60 let od smrti Havlíčkovy podařilo dosáhnout. Autor tu zdůrazňuje, že *[c]hceme dokázati, že jsme hodni svých slavných předků a že to, co národ náš pozbyl svojí roztráštěností, dobudeme pro něho opět svojí sjednoceností.*“

Během první světové války přestaly vycházet různé tituly a ty, které byly vydávány, byly často postihnuty cenzurou. Nicméně i v těchto těžkých časech periodika na Havlíčka nezapomínají. Tolik slavností jako v předchozím období pochopitelně nemohlo být uspořádáno, ale i přesto se nejrůznější vzpomínkové akce konají, jsou však mnohem skromnější. Mezi zprávami tak nacházíme spíše zajímavosti týkající se Havlíčka.

Havlíček se tu vyskytl jako mučedník, neústupný, hrdina, velký člověk, zakladatel novějšího českého novinářství, příklad, který zavazuje, poctivý/veliký novinář a politický vychovatel, učitel národa, miláček lidu českého, vzor a příklad českému národu, který je nesmrtelný; neohrožený bojovník, bojovník za samostatnost národa, což je obzvláště v době nesamostatnosti státu připomínat. Několikrát je tu zdůrazněna nutnost číst Havlíčka a rozšiřovat jeho spisy a připomenuto, že jeho dílo aktuální a lid na něj neustále vzpomíná.

5.4 IV. období: 1918 – 1938

Pro období první republiky bylo vybráno pět titulů: brněnské *Lidové noviny*, jako noviny nadstranické nezávislé,²⁶⁵ oficiálně se nehlásící k žádnému politickému uskupení; národně socialistické *České slovo*, sociálně demokratické *Právo lidu*, komunistické *Rudé právo* a znovu agrárnícký *Venkov*.

5.4.1 Lidové noviny

Brněnský deník vznikl v roce 1893 sloučením *Moravských listů* a olomouckého časopisu *Pozor*. Majitelem se v roce 1898 stává Adolf Stránský, který noviny do té doby vedl.²⁶⁶ Ve vlastnictví rodiny Stránských zůstávají až do roku 1939, kdy o ně pro svůj židovský původ přichází.²⁶⁷ Od roku 1920 mají Lidové noviny pobočku v Praze a v polovině 30. let se pak do hlavního města přesunula celá redakce. S Lidovými novinami jsou spojeny významné prvorepublikové osobnosti: šéfredaktor Arnošt Heinrich, bratři Čapkové, Eduard Bass, Ferdinand Peroutka, Rudolf Těsnohlídek, Karel Poláček či Arne Novák.²⁶⁸

5.4.1.1 Výročí narození: 1921, 1931

5.4.1.1.1 Rok 1921

Celé století od narození Karla Havlíčka bylo na stránkách Lidových novin připomenuto různým způsobem sedmapadesátkrát, a to dohromady ve vydáních ranních i odpoledních. Dvanáct je tzv. primárně personálních textů, jeden reportážní, dvě reklamy, dvě glosy a drtivou většinu představují příspěvky informační/organizační, kterých bylo čtyřicet.

Ty oznamují konání oslav, několikrát upozorňují na slavnostní divadelní představení, nebo projekci v biografu, informují o chystaných přednáškách nebo čtenářům sdělují, že vyšla nová vydání Havlíčkových spisů nebo prací o něm. Oslavy mohly být spojeny i s oslavami založení republiky, jak tomu bylo např. v Letovicích, kde místní organizace čs. národní demokracie uspořádala tábor lidu k připomenutí těchto dvou výročí.²⁶⁹ Nalezneme zde i zajímavá upozornění např. na nově vydaný pamětní plakát s portrétem Karla Havlíčka a jeho výroky, které „se hodí vyvěsiti ve

²⁶⁵ KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG 2010: 41.

²⁶⁶ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 141.

²⁶⁷ KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG 2010: 95.

²⁶⁸ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 171.

²⁶⁹ Z čs. národní demokracie: Letovice. *Lidové noviny*. 27. 10. 1921, roč. 29, č. 539, s. 6.

*školách, hostincích, na radnicích atp.*²⁷⁰ či na to, že na Havlíčkovu výstavu v Národním muzeu přibyl nový artefakt, oslavencův pečetní prsten. Zpravují také o odhalení pamětní desky v Batelově u Jihlavy, kde Havlíček skládal svoji *Dumku*.²⁷¹

Nejvíce článků bylo otištěno v předvečer Havlíčkova výročí. Hned na titulní straně byl velký článek Arne Nováka.²⁷² „*Mezi svými duchovními hrdiny a vůdci, kteří provázejí potomstvo dlouho po své tělesné smrti jasným příkladem a mravním povzbuzením, mívají národové nevelikou družinu zvláštních miláčků, jimž dávají přednost i před samozřejmými auktoritami a k nimž se vracejí celá pokolení s pocitem důvěry a něhy,*“ začíná svoji rozsáhlou stat'. Podle něj pak paradoxně ti, na které další generací nejvíce vzpomínají, často nebyli za svého života uznáváni. Mezi takové osobnosti zařazuje kromě Karla Havlíčka také Karla Hynka Máchu. Mácha a Havlíček jsou dvojicí „*básník snu vedle básníka činu*“, připomíná, že oba odešli velmi mladí a že Mácha prožil svůj život v „*metternichovském temnu*“, zatímco Havlíček přicházel v době, kdy „*nastával úsvit*“ a jeho hlas „*přivolával blížící se den*“.

Havlíček „*velký politický realista, učí politicky mysliti, politicky mluvit, politicky jednati*“, je „*proniklý tradicemi národními*“. Podle A. Nováka je to „*první důsledný osvícenec po Josefu Dobrovském*“ a vzájemný vztah mezi ním a Františkem Palackým „*náleží k nejsvětlejším kapitolám našeho národního obrození*“, domnívá se. Palacký jakožto „*duševní aristokrat s panským a učeneckým odstupem od lidu potřeboval novinářského apoštola,*“ vysvětluje. Havlíčkovi podle něj nechyběl „*smysl pro podstatné, mravní zanícení, řízný vtíp*“ a jako „*první náš novinář byl zároveň naším žurnalistou největším*“. Připomíná, že to byl „*důsledný, rázný demokrat, lidový až do dřeně kostí, rozhodný v slově i činu*“ a majitel mužných ctností „*jaké jenom zřídka se objevují v moderním životě politickém*“.

I když poznamenává, že si nijak neliboval v úloze mučedníka, sám popisuje jeho osud jako křížovou cestu z Prahy do Kutné Hory a Německého Brodu přes brixenskou Kalvarii do hrobu olšanského. Zdůrazňuje, že „*Karlem Havlíčkem ztělesněna je česká národní povaha v kladných a plodných svých rysech*“ a že je „*celý náš*“, shrnuje.

Téhož dne se v Lidových novinách objevil i článek *Počátky v Brixenu*,²⁷³ v němž jsou přiblíženy některé události, které předcházely příjezdu Havlíčkovy ženy Julie s dcerou do Brixenu. Redaktor při popisu využívá tehdy dostupných archivních

²⁷⁰ Duch Karla Havlíčka Borovského. *Lidové noviny*. 27. 10. 1921, roč. 29, č. 539, s. 7.

²⁷¹ Odhalení Havlíčkovy desky v Batelově u Jihlavy. *Lidové noviny*. 2. 11. 1921, roč. 29, č. 547, s. 5.

²⁷² NOVÁK, Arne. Karel Havlíček Borovský. *Lidové noviny*. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 1.

materiálů z rakouských archivů. Vychází zejména z úředních písemností rakouského státního aparátu, jak z Vídně, tak z Brixenu, zmiňuje i korespondenci Havlíčkovu. Pro ilustraci je otištěna Havlíčkova vlastnoručně napsaná žádost ministru Bachovi o přidělení jiného místa pobytu. Autor v textu správně používá výraz konfinace, vyvrací domněnky, že Havlíček neměl žádné peníze, když ve shodě se skutečností připomíná, že si svou novinářskou činností vydělal značné jmění. Vytknout je však třeba jeho informování o vlivu brixenského pobytu na něj i na manželku Julii. Uvádí, že manželka i s dcerou Zdenkou odjížděla do Čech „*se zárodky choroby v plicích*“, což znamená, že „*Brixen nám zahubil oba*“, uzavírá.

Svým příspěvkem se na oslavě Havlíčkova výročí podíleli také Jaroslav Durych, který u Havlíčka vyzdvihuje, že „*jen těžký útlak osudu odkrývá pravou moc ducha*“,²⁷⁴ Antonín Sova, jehož báseň *K věčné chvále Karla Havlíčka Borovského* zaujímal titulní stranu, nebo Eduard Bass, který svou kritickou poznámkou o novinářské neúčasti na Havlíčkově výstavě určené právě žurnalistům, poukazuje na to, jak si ho jeho pozdější kolegové od tisku skutečně považují. Básní přispěl i Jakub Deml a třikrát se objevil příspěvek *Z Havlíčkových epigramů*, kde vždy jeden jeho epigram doprovázela tematická kresba. Obrazem byl Havlíček vzpomenut také v celostránkovém příspěvku²⁷⁵ (viz Příloha č. 8).

Z reportážních příspěvků uveřejnil list zpravodajství o průběhu Havlíčkových oslav ze tří velkých československých měst.²⁷⁶ Nejdříve z Prahy, kde Havlíčkovo sté výročí „*vznělo v imponantní oslavě památky velikého našeho politického učitele, národního vychovatele a bojovníka za demokracii a svobodu*“, píše se v článku. Slavnost na olšanském hřbitově uspořádalo Sokolstvo a čs. obec novinářská, zúčastnili se jí i přední političtí představitelé. O oslavenci byly proneseny projevy, zazněly obě státní hymny a na jeho hrob byly položeny květiny zaslané různými spolky.

Vyvrcholením oslav bylo slavnostní shromáždění v pantheonu Národního muzea. Tomu byl přítomen i prezident Masaryk a někteří členové Havlíčkovy rodiny. Tyto nejvýznamnější slavnosti doplňovaly přednášky pořádané na tehdejších pražských předměstích, výpravy k Havlíčkovu hrobu a večerní představení v Národním divadle, jemuž předcházel proslov.

²⁷³ DOLEŽAL, Jaromír. Počátky v Brixenu. *Lidové noviny*. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 2n.

²⁷⁴ DURYCH, Jaroslav. Havlíček. *Lidové noviny*. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 11.

²⁷⁵ [kresba]. *Lidové noviny*. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 9.

²⁷⁶ ČTK. Havlíčkovy oslavy. *Lidové noviny*. 31. 10. 1921, roč. 29, č. 544, s. 2n.

V Brně byla uspořádána oficiální přednáška, stejně jako se konalo mnoho dalších referátů pořádaných jednotlivými spolky a večer byl věnován divadelnímu představení. Bratislava připomněla Havlíčkovu výročí stejně jako v Brně Šamberkovou divadelní hrou *Karel Havlíček Borovský* a druhý den byla o Karlu Havlíčkovi uspořádána veřejná přednáška v sále vládní budovy.

5.4.1.1.2 Rok 1931

V roce 1931 uveřejnily Lidové noviny tři komerční upozornění na projekci filmu *Karel Havlíček Borovský* v brněnském Kině Dopz. Čtvrtý příspěvek, který byl informační/organizační povahy, oznamoval, že Spolek českých bibliofilů pořádá v Národním muzeu výstavu havlíčkovských památek. Artefakty na výstavu zapůjčili prý sami členové spolku.²⁷⁷

5.4.1.2 Výročí úmrtí: 1926, 1936

5.4.1.2.1 Rok 1926

V roce, kdy bylo připomínáno sedmdesáté výročí Havlíčkova úmrtí, se na stránkách Lidových novin objevilo ve sledovaném období dvanáct²⁷⁸ příspěvků. Šest z nich je informačních/organizačních, čtyři tzv. primárně personální a dvě glosy.

První strana vydání z výročního dne obsahuje stať Arne Nováka *Havlíček po sedmdesáti letech*,²⁷⁹ během kterých byl podle autora naším společníkem jako „účastník všech našich bojů, jako posilovatel našich řad, jako mravní příklad našeho politického života“ a zdůrazňuje, že žádnému „z našich velkých mrtvých, jediného Palackého vyjmajíc, nenáleží tou měrou čestný název našeho osvoboditele“ jako Havlíčkovi. Připomíná jeho zásluhy o národní svobodu a to, že k němu vzhlížíme jako „k předku a připravovateli 28. října“. Zdůrazňuje, že my naplňujeme jeho odkaz a že „[c]ílů Havlíčkovy politiky je dosaženo: rakousko-uherské soustátí pod žezlem Habsburků rozmetala světová válka a s ním odstranila nemravnou hegemonii německou a maďarskou; národ je pánem ve svém státě, kam zahrnul ve vědomí jednoty i větev slovenskou; ústava demokratická [...] školství omlazené“, vypočítává.

Havlíček se tu objevuje jako „vzor mužného charakteru“, náš politický učitel, jadrný mistr jazyka, příkladem by nám měl být jeho „mužný postoj, jeho neohroženost slova a činu, temení z mravní jednoty myšlenky a vůle, jeho statečnost..., jeho

²⁷⁷ M.N. Kulturní kronika: Havlíčkově památce. *Lidové noviny*. 3. 11. 1931, roč. 39, č. 549, s. 7.

²⁷⁸ Příspěvek s názvem V předvečer Havlíčkova úmrtního dne (29. 7. 1926, roč. 34, č. 377, s. 2) se o Havlíčkovi zmiňoval pouze v nadpisu. Započítán byl mezi texty informačního charakteru.

²⁷⁹ NOVÁK, Arne. Havlíček po sedmdesáti letech. *Lidové noviny*. 29. 7. 1926, roč. 34, č. 377, s. 1.

humor...“, stále je zapotřebí jeho *„ostrého, světlého, přímého pohledu do věcí, jeho kriticky bezprostředního rozpoznání situace, jeho pronikavého racionalismu,“* vyjmenovává.

Jeho přínos jako spisovatele a stylisty podle Arne Nováka ještě poroste, podotýká, že *„Havlíčkovovo místo v literární historii je nesporné“*, pokud jde o jeho práci s jazykem nebo o jeho satirickou tvorbu. Zdůrazňuje, že se od něj máme stále co učit a zejména v novinářství, *„pokud toto má být složkou kulturního života a svědomím národním“*, není Havlíček jen *„trvalým vzorem, nýbrž přímo aktuálním mementem v hlubokém úpadku české publicistiky přítomné,“* kritizuje tehdejší poměry a dodává, že jeho *Národní noviny* i *Slovan* jsou pro tehdejší dobu zahanbením. Vyjadřuje naději, že jednou přijde čas, kdy budou jeho deníky opět vzorem: *„z obzoru českého novinářství Havlíček nikdy nezmizí,“* zdůrazňuje. Závěrem dodává, že při oslavách stých narozenin *„uvědomovali jsme si, zač jsme za vše dlužni. Sedmdesáté jubileum jeho skonu vznítilo v nás úvahy, jak jsme od něho vzdáleni a jak málo jsme ho dnes hodni“* a doufá, že ti, kteří si budou připomínat sté výročí Havlíčkovy smrti, se budou řídit jeho mravním vzorem, a tak pokračovat v havlíčkovské tradici.

V dalším příspěvku je uveřejněn projev zasláný prezidentem Masarykem z Lán u příležitosti Havlíčkových oslav. Proslov²⁸⁰ byl přečten při oslavě na Olšanských hřbitovech,²⁸¹ která se konala v předvečer výročí. Po slavnostních fanfárách a zpěvu písní se dostaly na řadu projevy. Na prvním místě projev prezidentův, po kterém již vystupovali řečníci promlouvající např. za české novináře, za novináře jihoslovanské, za Rumuny, Poláky, Rusy či Ukrajince. Slavnost byla vysílána rozhlasem. Oslavě a z ní zejména prezidentově projevu je pak v odpoledním vydání věnován další z informačních příspěvků.

Mezi informačními/organizačními příspěvky najdeme také zápis ze slavnostní schůze pražského zastupitelstva, na níž radní připomněli oslavencův život a význam a na závěr jednomyslně přijali návrh uvolnit z rozpočtu 100 000 korun na stavbu Havlíčkova pomníku, který by měl stát před parlamentem. O této schůzi informovalo i České slovo.

To, jakým způsobem je také Karel Havlíček lidmi vnímán, dokládá krátký článek *U Havlíčkova hrobu*²⁸² popisující příhodu, která se stala u hrobu *„miláčka*

²⁸⁰ MASARYK, T. G. Havlíčkův politický odkaz. *Lidové noviny*. 29. 7. 1926, roč. 34, č. 377, s. 2.

²⁸¹ ma. Oslava Havlíčkova na Olšanských hřbitovech. *Lidové noviny*. 29. 7. 1926, roč. 34, č. 377, s. 2.

²⁸² djk. U Havlíčkova hrobu. *Lidové noviny*. 29. 7. 1926, roč. 34, č. 378, s. 2.

českého lidu“. Jeden z procházejících občanů utrousil prý poznámku: „*Ten by měl vstát a všechno to spráskat!*“, pročež se redaktor obrací k tehdejším politickým představitelům: „*jakpak to vedete národ, když na nejlepší své syny nevzpomíná jinak nežli s přáním, aby vstali z hrobu a přišli, to všechno ‘spráskat?’*“, táže se.

Mezi dalšími texty to byly také dvě krátké německobrodské legendy o Karlu Havlíčkovi, kreslený vtíp nebo zajímavá informace, že jeho krajan, poslanec Josef Hyrš si nechal oholit svůj bílý plnovous kvůli titulní roli v Šamberkově „národní“ hře, kterou nastudovali ochotníci z Okrouhlic.²⁸³

5.4.1.2.2 Rok 1936

Osmdesát let od Havlíčkovy smrti se v Lidových novinách objevilo sedm příspěvků. Tři z kategorie informační/organizační oznamovaly čtenářům, že poslední den Havlíčkovy výstavy v Belvederu se vydařil, že oslava 80. výročí Havlíčkova úmrtí se konala „*v předvečer smutného výročí*“²⁸⁴ a její součástí byl průvod uspořádaný národními socialisty nebo že rozhlas uvede ve výroční den zdramatizované životopisné pásmo. Dvě reklamy lákají na četbu knih o Havlíčkovi.

Jeden reportážní text²⁸⁵ je vlastně obsírnější text informační, uvádí podrobnosti o sokolské slavnosti u Letohrádku královny Anny, o slavnosti národních socialistů k uctění „*památky brixenského mučedníka*“ a o jejich pietním průvodu. O něm již Lidové noviny informovaly téhož dne v ranním vydání.

Obě akce se uskutečnily u Královského letohrádku v předvečer Havlíčkova výročí. Ve slavnostních projevech napřed řečník Československé obce sokolské „*kladl za vzor Havlíčkovy hrdinské cnosti, jeho rozvahu a statečnost*“. Později to byli již národně-socialističtí řečníci, senátor Klofáč, který upozornil, že „*z Havlíčka rostl Masaryk, z Havlíčka rostli i národní socialisté. Bohatí dnes na Havlíčka zapomínají. V srdcích lidu Havlíček žije. Havlíčka cítí všichni jako živý zákon.*“ Jeho nástupce za řečnickým pultem připomenul Havlíčkovy zásluhy o naše obrození a „*že z velkých synů se obrozuje celý národ do několika pokolení*“, podtrhl.

Jediný z tzv. primárně personálních textů zveřejňuje dva Havlíčkovy dopisy adresované kolegovi Janu Klumparovi. První text z doby, kdy byl Havlíček ještě v semináři a druhý z jeho pobytu v Moskvě. Oba „*významné dodatky k někdejší první*

²⁸³ kzk.[KLÍMA, Karel Zdeněk]. Hyršova oběť Karlu Havlíčkovi. *Lidové noviny*. 30. 7. 1926, roč. 34, č. 380, s. 1.

²⁸⁴ di. Před Havlíčkovými oslavami: Průvod národních socialistů. *Lidové noviny*. 29. 7. 1936, roč. 44, č. 376, s. 4.

²⁸⁵ Havlíčkovy oslavy v Praze. *Lidové noviny*. 29. 7. 1936, roč. 44, č. 377, s. 2.

souborné edici listů Havlíčkových, již uspořádal před třiceti lety Ladislav Quis“²⁸⁶ jsou otištěny v jubilejní den k osmdesátému výročí Havlíčkova úmrtí.

5.4.2 České slovo

České slovo se stalo deníkem České strany národně-sociální roku 1907.²⁸⁷ V období první československé republiky je hlavním tiskovým orgánem Čs. strany národně socialistické, vychází v největším tiskovém koncernu tehdejšího Československa, v Melantrichu.²⁸⁸ Během druhé světové války vycházelo legálně, po válce se od své protektorátní minulosti distancovalo a pokračovalo pod novým názvem *Svobodné slovo*, nadále jako ústřední deník Československé strany národně socialistické.²⁸⁹

5.4.2.1 Výročí narození: 1921

Velké výročí si zasluhuje velké oslavy, a tak je u příležitosti Havlíčkových stých narozenin otištěno šedesát osm příspěvků. Čtyřicet devět z nich pochází jak již tradičně z kategorie informační/organizační. Oproti Lidovým novinám sídlícím v Brně, neupozorňuje *České slovo* na oslavy nebo přednášky konané v moravské metropoli. Velkou pozornost věnuje pochopitelně vzpomínkovým akcím pořádaným vlastním hnutím a rovněž slavnostem, které zaštiťuje Československá obec sokolská. Kromě informací o přednáškách nebo oslavách, upozorňuje na mnohá slavnostní divadelní představení, ať už profesionální, nebo ochotnická a na jiné formy připomenutí Havlíčkova výročí. Zajímavou informací je zpráva o Havlíčkově oslavě v Sofii, kterou uspořádalo místní slovanské družstvo nebo sdělení, že členové Havlíčkovy rodiny byli přijati na Staroměstské radnici pražským primátorem Baxou.

České slovo v pondělí nevycházelo, a jelikož 31. říjen 1921 bylo pondělí, věnoval se list Havlíčkovu výročí o den dříve. V tomto vydání nacházíme většinu ze všech velkých textů. Na titulní straně jsou portréty oslavence, jeho ženy, obrázek Havlíčkova pomníku v Chicagu a samozřejmě text.²⁹⁰ Havlíček je v něm vzpomenut mj. jako náš „*vynikající politický buditel*“, jehož „*pokrokovost a opravdový demokratism přibližují jej naší době*“, jako „*novinář opravdu příkladný*“, který žurnalistiku chápal jako poučování a byl „*mistrem v lidovém snadně pochopitelném výkladu*“. Autor článku si přeje, „*aby ho lid nejen ctíl a oslavoval, ale také četl*“, připomíná, že „*neskládal ruce*

²⁸⁶ Karel Havlíček se chystá do života. *Lidové noviny*. 29. 7. 1936, roč. 44, č. 376, s. 1.

²⁸⁷ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 148.

²⁸⁸ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 165n.

²⁸⁹ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 204 a 233.

v klín ani v nejhorších okolnostech“ a zdůrazňuje, že „nevyhledával mučednictví“. Vytýká také, že o svobodu a demokracii se bál, „do posledního dechu na stráži svobody setrval“, a právě to je podle autora oblast, ze které je nutno si nejvíce brát z Havlíčka příklad.

Článek *Havlíček o Jihoslovanech*²⁹¹ vychází z Havlíčkových novinových textů, z nichž byly vybrány některé jeho názory na Slovanstvo, zvláště pak na jižní Slovany, jimž „zvlášť ještě máme příčiny vše dobré přátí a jim dle možností pomáhati, protože mezi námi a nimi veliká analogie jest“, připomenuta jsou v textu slova Havlíčkova.

Z dalších textů to bylo např. v rubrice *Besídka* otištěné zamyšlení nazvané *Skutečný Havlíček*.²⁹² Autor píše, že každý vzpomíná na Havlíčka podle svého, ale tak je tomu prý „u každého velkého člověka“ a zdůrazňuje, že nejlépe lze poznat a zároveň uctít Havlíčka, pokud budou lidé číst méně o Havlíčkovi a více samotného Havlíčka. V rubrice *Z literatury o Havlíčkovi* byly uveřejněny poznámky ke knize Cyrila Merhouta *O Havlíčkově dceři* pojednávající o Zdence Havlíčkové, dceři „národního trpitele a mučedníka“²⁹³ a jejím osudu. Článek *Karel Havlíček učitelem svobody*²⁹⁴ vybírá některé Havlíčkovy úvahy o svobodě a způsobech, jak jí dosáhnout. Havlíček je zde „nedostižným učitelem občanského života“, jehož rad je třeba uposlechnout, píše autor textu, a „pilnou prací na sobě samých hleděti si svobody zasloužiti, t.j. svobodu si utvořiti“, shrnuje Havlíčkův odkaz.

Emanuel Chalupný v textu *Havlíčková tragédie*²⁹⁵ kritizuje fakt, že se stále objevují spekulace, že si Havlíček v Brixenu poškodil zdraví a že tyto nesmysly opakují i řečníci. Důvod vidí v tom, že oslavovatelé o Havlíčkovi vůbec nečtou. To, že se u něj rozvinula tuberkulóza, přičítá duševnímu strádání, neboť, jak zdůrazňuje „*Havlíček byl bojovník ducha, a také zhyнул na poli ducha ranami duševními*“. Mezi ně počítá smutek nad ztrátou manželky, pronásledování vídeňskou vládou, „*hněv a hanbu nad zbabělostí vrstevníků*“ a vyčerpání, které „*si způsobil sám, obětovav se vysilující práci buditelské*“, připomíná. Havlíčkův osud porovnává s osudem jiného mučedníka, Jana Husa a zdůrazňuje, že „*Hus bez hranice nebyl by Husem, ale Havlíček i bez Brixenu zůstal by Havlíčkem. Jeho působení na současnou dobu i na potomstvo a věčně svěží literární dědictví zůstane drahocenným naším majetkem národním [...] význam a*

²⁹⁰ 31. X. 1821– 31. X. 1921. *České slovo*. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 1.

²⁹¹ MIRKOVIČ, Míjo. Havlíček o Jihoslovanech. *České slovo*. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 2.

²⁹² Z. N. Besídka: Skutečný Havlíček. *České slovo*. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 2.

²⁹³ jš. Z literatury o Havlíčkovi: O Havlíčkově dceři. *České slovo*. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 3n.

²⁹⁴ ČERNÝ, Josef. Karel Havlíček učitelem svobody. *České slovo*. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 7.

velikost jeho netkvi v utrpení, nýbrž v bujném jeho temperamentu, v smíchu a jáсотu obrození a vítězného boje národního i všelidského, jehož oheň zaplašil mocnosti temnoty z naší vlasti.“

V článku *Borová a její škola*²⁹⁶ je nejen přiblížen kraj, kde leží „kolébka našeho národního hrdiny“, ale také připomenuto působení místního učitele Antonína Líška, který byl rovněž učitelem Havlíčkovým.

Příspěvek *Havlíček a ženy*²⁹⁷ otisknutý v příloze Českého slova *Ženské slovo* zdůrazňuje úlohu českých žen při naplňování Havlíčkova odkazu výchovou nových generací. Kromě obvyklého hodnocení osobnosti Havlíčkovy např. jako „velkého pracovníka a mučedníka našeho“ se věnuje i jeho ženě Julii. Vyzdvihuje, že „jen málo velkých mužů mělo ženy velké duchem a srdcem“ a že „[o]ba byli velcí ve svém utrpení, velcí šlechetnou myslí a bezměrnou láskou“. Jako i na jiných místech, také zde je připomenuto, že vzdělání je cestou k demokracii a svobodě a kterou nám Havlíček ukazuje. A jak naznačeno výše, „česká žena se musí zamyslet nad svou povinností a spolupracovati na poli kultury ducha našeho národa“ a výchovou mladých pokolení „nejčistších zásad, svobody a humanity, ryzího charakteru vpravdě vzdělaných vlastenců“ mohou tak ženy naplnit Havlíčkův odkaz, vysvětluje autorka textu.

V *Nedělní čítárně Českého slova* uveřejnil deník úryvek z práce Cyrila Merhouta popisující vzájemnou náklonnost Zdenky Havlíčkové, „živé památky drahého muže“²⁹⁸ a rakouského důstojníka polského původu Quida Battaglia.

Na mnoha místech tohoto výročního vydání najdeme také některé Havlíčkovy epigramy, úryvky z jeho básnické tvorby nebo jiné texty. Ty jsou obvykle samostatným příspěvkem s vlastním nadpisem, např. *Z Havlíčkových epigramů* nebo *Ze spisů Karla Havlíčka Borovského*. V jednom případě jsou otisknuty jako skupina příspěvků bez názvu a celek je pak započítán jako jediný příspěvek.

5.4.2.2 Výročí úmrtí: 1926

Sedmdesát let od Havlíčkovy smrti zveřejnilo České slovo ve sledovaném období celkem sedmnáct příspěvků, včetně fotografie Havlíčkova rodného domu.

V osmi informačních/organizačních textech se čtenáři dozvěděli např. o tom, že pražská obec uspořádá v den výročí slavnostní schůzi, na níž navrhne, aby byl z obecního rozpočtu financován Havlíčkův pomník, který by měl stát před

²⁹⁵ CHALUPNÝ, Emanuel. Havlíčkova tragédie. *České slovo*. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 7n.

²⁹⁶ ZEMAN, Josef. Borová a její škola. *České slovo*. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 8.

²⁹⁷ GEBAUEROVÁ, Marie. Havlíček a ženy. *České slovo*. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 9.

parlamentem.²⁹⁹ Jiná zpráva oznamovala, že 70. výročí od doby, kdy zemřel „*neohrožený bojovník a zastánce práv národa českého, tvůrce našeho národního politického programu*“,³⁰⁰ vzpomene beseda Havlíček pietní akcí na olšanských hřbitovech, kde bude pronesena i přednáška o životě a významu „*tohoto našeho velikána*“.³⁰¹ Kromě toho byli čtenáři informováni také o dalších akcích, projevech, přednáškách a výpravách k oslavencovu hrobu, jimiž spolky plánovaly uctít Havlíčkovu památku. Jeden z příspěvků vyjmenovává korporace, které se doposud přihlásily k pietní vzpomínkové akci plánované na 28. července a zveřejňuje program celé slavnosti.

Zajímavostí je dětská příloha *Klíčení*,³⁰² (viz Příloha č. 10), která byla věnována vzpomínce na „*neohroženého bojovníka za práva českého národa, Karla Havlíčka Borovského*“. Malí čtenáři Českého slova se tu dozvídají, že Havlíček „*probouzel český lid k životu národně politickému, k lásce k vlasti a svobodě*“ a že jeho jméno je jedním ze tří nejslavnějších jmen v českých dějinách za posledních sto let vedle Palackého a Masaryka. Hned vedle je kresba Havlíčkova pomníku vytvořeného Josefem Strachovským, otištěna je i Havlíčkova báseň *Má hvězda* a epizoda nazvaná *V borovské škole*³⁰³ od Karla Václava Raise idylicky popisující Havlíčkův příjezd do rodné Borové, setkání s panem učitelem a několika borovskými chlapci.

V den jubilea byl Havlíčkově památce věnován prostor hned na titulní straně: portréty oslavence a jeho manželky Julie, úryvek z Havlíčkova článku *Vojsko a stať Emanuela Chalupného Naše nejbližší povinnosti k Havlíčkovi*.³⁰⁴ Chalupný zde připomíná, že po 70 letech „*od úmrtí muže tak velikého a obecně uznávaného, jako je Havlíček*“, je nejvyšší čas, aby národ, nebo alespoň jeho představitelé „*vedle obvyklých oslav se přičinili o řádné, úplné a dokonalé uspořádání jeho dědictví, aby dědictví to odevzdali národu, pro nějž Havlíček pracoval a se obětoval, a aby jemu i jeho dílu postavili trvalý pomník*“. To, že se ani jedno ještě nestalo, je podle něj velmi divné, poukazuje přitom na to, že Palacký svůj pomník již má a to i přesto, že Havlíček je podle jeho názoru mnohem populárnější. Upozorňuje také, že „*[p]omníkem není jen pomník z kamene či kovu, ale také každé dílo, které přispěje, aby oslavenec ožil v paměti národa jasněji, plněji, obsažněji, bohatěji, pravdivěji a svérázněji než bylo tomu*

²⁹⁸ MERHOUT, Cyril. Tragická láska. *České slovo*. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 11.

²⁹⁹ Pražská obec Karlu Havlíčku Borovskému. *České slovo*. 22. 7. 1926, roč. XVIII, č. 170, s. 3.

³⁰⁰ Havlíčkova oslava na Vyšehradě. *České slovo*. 22. 7. 1926, roč. XVIII, č. 170, s. 3.

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² Klíčení: Dětská příloha Českého slova, číslo 30. *České slovo*. 25. 7. 1926, roč. XVIII, č. 173, s. 15n.

³⁰³ RAIS, Karel Václav. V borovské škole. *České slovo*. 25. 7. 1926, roč. XVIII, č. 173, s. 15n.

dosud“, a takový pomník „*nepodává Havlíčka v zpracování uměleckém, ale podává jej v podobě skutečné, obrazivosti nedotčené*“, čímž poukazuje na to, že ani v tomto ohledu, tedy kompletní zpracování a zpřístupnění Havlíčkovy pozůstalosti, není věc hotova.

Do rubriky *Denní zprávy* zařadila redakce text *Havlíčková smrt a život věčný*³⁰⁵ připomínající aktuálnost Havlíčkova odkazu. Píše se v něm, že Havlíčkovu úsilí nebylo v jeho době ještě plně doceněno, ale jelikož bylo „*tak ryzí a tak dobré, přetrvalo a vzklíčilo, Havlíček ožil a stal se učitelem celých pozdějších generací*“. Obsahuje rovněž výzvu, aby lidé četli jeho dílo, připomíná, že jeho spisy jsou politickou učebnicí a jeho učení je „*stále živé a stále časové*“.

Dva reportážní články referují jednak o uctění památky Havlíčkovy u jeho hrobu a o zasedání zastupitelstva pražské obce. V předvečer výročí přišli mnozí vzdát čest „*tomuto velikému buditeli našeho národa na poli politickém i národním*“³⁰⁶ k jeho olšanskému hrobu, který byl ozdoben věnci se stuhami v národních barvách. Stručně je přiblížen průběh oslavy, kdo zde promluvil a jaká píseň byla zapěna. Mezi řečníky byli i zástupci novinářů jihoslovanských, rumunských, polských, ukrajinských či ruských. Čeští řečníci vesměs připomínali oslavencův odkaz a apelovali na to, aby na něj lidé nezapomínali. Prezident republiky zaslal pro tuto příležitost svůj projev, který byl obecnostu přečten a na stránkách Českého slova i otištěn. Uveřejněn byl rovněž v Lidových novinách.

Druhý příspěvek líčí průběh slavnostní schůze ústředního zastupitelstva města Prahy,³⁰⁷ která byla věnována „*památku tohoto našeho velkého národního buditele, novináře a apoštola zdravého češství*“. Ve slavnostních projevech je připomenut Havlíčkův přínos jako „*zakladatele české žurnalistiky, prvního hlasatele státoprávní české politiky, jemuž byl ideálem stát neodvislý a národ vzdělaný a statečný*“, podotknuto, že „*jeho zásady přijal český národ jako své evangelium, a Havlíček stal se miláčkem českého lidu*“ a vzpomenu ho také jako „*nehroženého národního bojovníka a apoštola*“. Ke slovu se dostal i komunista Šváb, který Havlíčka nazval revolucionářem, ale tento výstup označil redaktor za rušivý, nehodící se do slavnostní

³⁰⁴ CHALUPNÝ, Emanuel. Naše nejbližší povinnosti k Havlíčkovi. *České slovo*. 29. 7. 1926, roč. XVIII, č. 176, s. 1.

³⁰⁵ Havlíčkova smrt a život věčný. *České slovo*. 29. 7. 1926, roč. XVIII, č. 176, s. 3.

³⁰⁶ U hrobu K. Havlíčka-Borovského. *České slovo*. 29. 7. 1926, roč. XVIII, č. 176, s. 8.

³⁰⁷ -ap-. Obec pražská památce K. Havlíčka-Borovského. *České slovo*. 30. 7. 1926, roč. XVIII, č. 177, s. 2.

nálady schůze a poukázal na to, že na projev nikdo nereagoval. Na závěr byl jednomyslně přijat návrh na zbudování Havlíčkova pomníku, což redaktor velmi ocenil.

5.4.3 Právo lidu

Právo lidu se roku 1897 stává ústředním deníkem Československé sociálně demokratické stany dělnické (ta je založena v roce 1878). Původně bylo titulem východočeských sociálních demokratů (od roku 1893),³⁰⁸ bylo prvním periodikem, které před první světovou válkou přineslo deníkovou fotografii.³⁰⁹ V meziválečné době pracovali v jeho redakci mnozí významní novináři (např. Jaroslav Koudelka, František Václav Krejčí aj.).³¹⁰ Během protektorátu bylo jeho vydávání zastaveno, a proto mohlo být po válce obnoveno pod svým starým názvem jako hlavní orgán Československé strany sociálně demokratické.³¹¹ Po jejím sloučení s KSČ byl i její ústřední deník sloučen s Rudým právem. Poslední číslo Práva lidu vyšlo 30. června 1948.³¹²

5.4.3.1 Výročí narození: 1921, 1931

5.4.3.1.1 Rok 1921

Havlíčkovu sté jubileum vzpomnělo *Právo lidu* pětaticeti příspěvků. Tři záznamy byly komerční, dvacet osm informačních/organizačních. Nepřekvapí asi, že největší pozornosti se dostalo přednáškám a oslavám pořádaných dělnickými organizacemi. Kromě oznámení o slavnostních shromážděních, jsou i zde čtenáři informováni o nově vydaných knihách Havlíčkových nebo o něm pojednávajících, o divadelních představeních, věnovaných jeho památce či upozorňováni na nový program kabaretu *Lucerna Brixen*, který „v znamenitém provedení provanul hlediště zbožnou pietou k velkému Havlíčkovi“.³¹³

Jelikož deník v pondělí nevycházel a v roce 1921 připadalo výročí právě na pondělí, věnoval se mu již v nedělním vydání. Celou první stranu zaujímá Havlíčkův portrét a první ze tří tzv. primárně personálních textů *Karel Havlíček. K stému výročí narození*.³¹⁴ Autor textu František Václav Krejčí řadí Havlíčka k nejpopulárnějším českým osobnostem, uvádí doslova, že „proces našeho probuzení nemá postavy, jež by byla tak populární a již by bylo vzpomínáno s takovou vroucností jako Havlíčka“, což

³⁰⁸ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 143n.

³⁰⁹ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 138.

³¹⁰ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 168n.

³¹¹ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 233.

³¹² BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 255n.

³¹³ Nový program v kabaretu *Lucerna*. *Právo lidu*. 2. 11. 1921, roč. XXX, č. 256, s. 7.

vysvětluje tím, že on byl v kontaktu s lidmi, zatímco jiní se jim odcizili. Připomíná ho jako „*prvého volného, neodvislého českého publicistu*“ a upozorňuje, že za „*svou činnost ve službě národa a jeho svobody zaplatil zdravím a životem*“, a proto se stal „*oním jediným z buditelů, jehož hlava je v paměti dalších pokolení ozářena gloriolou hrdinství a mučednictví*“. Vyzdvihuje, že „*[p]řed jeho jménem mizely i třídní rozdíly, i sociálně demokratický dělník čítá Havlíčka ke svým nejdražším jménům a dovolává se jeho slov, ačkoli ví, že nebyl socialistou*“. Havlíček je slovy F. V. Krejčího „*předním publicistickým hlasatelem českých snah*“, zmiňuje také kouzlo jeho osobnosti, „*karakter z nejryzejšího kovu, poctivý a neohrožený*“ a poznamenává, že zejména v období let 1848 a 1849 projevil svou rozvážnost, střízlivost, „*jedinečnou statečnost, odvahu a nepoddajnost*“. Vyzdvihuje i vliv jeho veřejného vystupování na lidi a zdůrazňuje, že nebyl „*jen dobrým a rozumným politikem, ani jen výborným novinářem [...], byl obdařen vedle toho skvělými dary duševními, jimiž vynikal nade všechny své vrstevníky v politice i literatuře. Měl silného, pronikavého a kritického ducha...*“ A v Havlíčkovi, stejně „*jako v každé pravé české povaze byl v něm zakořeněn vášnivý zájem o věci náboženské, husitský to odkaz v naší krvi.*“ A tento zájem je podle autora důvodem jeho velké obliby zejména mezi socialistickým dělnictvem – „*massy českého lidu ze všech pokrokových snah nejraději a s největší chutí zdůrazňují protiklerikalismus.*“

V závěru podotýká, že Havlíček zemřel brzy a že by s přibývajícím věkem jeho názory dozrály a vytříbily se, na druhou stranu „*snad právě proto, že hvězda Havlíčkova tak náhle vyšla, aby tak rychle zase pohasla, snad právě proto, že nebylo času, aby jméno Havlíčkovo bylo omleto v zápasech stran a příliš dlouhým a blízkým stykem sevšednělo, snad právě proto vznáší se ono dnes, v den jeho stého výročí narození, tak čisté a neposkvrněné před námi a on nám zůstává ‚rytířem bez bázně a hany‘ české demokratické politiky*“, uvádí.

V článku *Havlíček a socialism*³¹⁵ je připomenuto, že Havlíčkův postoj k socialismu byl odmítavý, což autor zdůvodňuje jeho povahou, tím, že „*byl mužem dobře postihujícím okamžitou situaci, v níž dovedl rychle a správně rozhodnouti a jednati, ale nebyl mužem dalekého rozhledu: byl nedostižným novinářem, mluvčím a učitelem lidu, ale nebyl politikem.*“ V jeho názorech ho ovlivnilo i prostředí, z něhož

³¹⁴ KREJČÍ, F[rantišek] V[áclav]. Karel Havlíček: K stému výročí narození. *Právo lidu*. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 1n.

³¹⁵ ŽALUD, Augustin. Havlíček a socialism. *Právo lidu*. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 9n.

pocházel, a také to, že „*měl do krajnosti vyvinutý smysl pro realitu života a proto nepodléhal politickým snům*“, domnívá se autor. Důvod, proč na něj i přes jeho negativní postoj k socialismu vzpomíná také dělnictvo, spočívá v tom, že „*duch Havlíčkova působení byl duch pokroku, jímž nese se i práce sociální demokracie*“, a je tedy „*nejen právem, nýbrž i skutečnou povinností třídně organizovaného dělnictva hlásiti se k Havlíčkovi,*“ zdůrazňuje.

Text nazvaný *Karel Havlíček Borovský před kutnohorskou porotou* byl otištěn v rubrice *Soudní síň* a popisuje Havlíčkovo druhé soudní přelíčení související s jeho žurnalistickou činností. Od této události uplynulo 12. listopadu 1921 již sedmdesát let.

Reportážní text informuje o společné oslavě³¹⁶ Čs. obce sokolské a Čs. obce novinářské. V její odpolední části o Havlíčkovi promluvil předseda Národního shromáždění František Tomášek. Vzpomněl jej jako „*politického buditele, učitele a vychovatele, čímž stává se vzorem novináře*“, připomenul, že „*stanul svým významem v řadě největších v našem národě buditelů Palackého, Dobrovského a Kollára, postaviv se v lásce národa mezi nimi nejvýše*“ a zdůraznil, že „*[m]onumentality dostává se však Havlíčkově postavě jeho mravní opravdovostí, silou charakteru*“ a že je stále naším „*zářivým, podněcujícím vzorem.*“ O této slavnosti referovaly i ostatní deníky, vyjma Rudého práva.

5.4.3.1.2 Rok 1931

Stodesátému výročí Havlíčkova narození se Právo lidu nevěnovalo.

5.4.4 Rudé právo

Deník *Rudé právo* byl hlavním tiskovým orgánem KSČ. Jeho první číslo vyšlo 21. září 1920 tehdy ještě jako ústřední list levice sociální demokracie. V květnu 1921 se stává hlavním deníkem Komunistické strany Československa. Náklady komunistického tisku nebyly vysoké, na druhou stranu měla komunistická strana velmi rozvětvený stranický regionální tisk. Komunistická periodika byla v době první republiky často postihnuta cenzurou.³¹⁷

5.4.4.1 Výročí narození: 1921

V roce Havlíčkových stých narozenin bylo nejméně příspěvků ze všech analyzovaných titulů otištěno v Rudém právu. Bylo jich dohromady devět, šest informačních/organizačních, dva tzv. primárně personální a jedna glosa.

³¹⁶ Oslavy k Havlíčkovým narozeninám. *Právo lidu*. 1. 11. 1921, roč. XXX, č. 255, s. 5.

³¹⁷ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPOVÁ 2011: 169.

Pět z šesti informačních příspěvků pochází z rubriky *Divadla*. Čtenáři jsou v nich denně upozorňováni např. na to, že v neděli budou k oslavě Havlíčkově v Národním divadle na programu Jiráskovi *Psohlavci*, v pátek je v Městském divadle Královských Vinohrad ze stejného důvodu uváděna Jiráskova historická hra *Emigrant* a v Lidovém divadle na Královských Vinohradech bude ten samý den „*slavnostní představení na oslavu výročí naší samostatnosti a 100. výročí Karla Havlíčka Borovského „Jiříkovo vidění“*“.³¹⁸ Poslední z informačních textů čtenáře zpravuje o konání přednášky a o tom, že u příležitosti výročí bude v kině Světozor pro studenty zdarma promítán film o Karlu Havlíčkovi.

V rubrice *Feuilleton* přineslo Rudé právo v předvečer³¹⁹ Havlíčkova výročí zamyšlení s názvem *Vzpomínka na Havlíčka*,³²⁰ který je tu popsán jako „*první opravdový a ideový náš žurnalista*“. Autor upozorňuje na to, že každá politická strana se snaží Havlíčka uzurpovat, píše přímo, že „*[p]olitické partaje vzaly si v Čechách do zvyku anektovati pro sebe každého mrtvého, který jen trochu „táhne“*“, o což se ale komunisté slovy autora nesnaží. Podotýká, že „*nevzdáváme se však úmyslu číst ho a číst ho znovu, třeba kdesi cosi napsal proti komunismu.*“

V nedělním vydání byla v Literární příloze Rudého práva jako vzpomínka na Havlíčka otištěna krátká báseň, která stojí samostatně a není doplněna žádným jiným textem.

Posledním příspěvkem k Havlíčkovým narozeninám je glosa, jejíž název je v podstatě začátkem věty samotného textu: „*Zlatým pokladem frází byla řeč starosty Sokola, bankovního presidenta dra Scheinera nad hrobem Havlíčkovým*“,³²¹ stěžuje si redaktor. Terčem kritiky jsou řečnickovy fráze, které jsou podle Rudého práva tak politicky korektní, že se žádná strana nemůže takovými slovy cítit dotčena. Chybí v nich ale skutečný Havlíček, jehož si navíc každá z politických stran chce přivlastnit, což Rudé právo také odsuzuje.

5.4.4.2 Výročí úmrtí: 1936

Osmdesát let od Havlíčkova úmrtí připomenulo Rudé právo jedním příspěvkem *Živý odkaz Karla Havlíčka Borovského*.³²² V něm si stěžuje na praktiky všech deníků, které sice vzpomenuly jeho výročí, ale všechny si ho upravily a to hlavně, „*aby co*

³¹⁸ Divadla: Lidové divadlo na Král. Vinohradech. *Rudé právo*. 27. 10. 1921, roč. II, č. 252, s. 8.

³¹⁹ V nedělním vydání, v pondělí Rudé právo nevycházelo.

³²⁰ J.H. Vzpomínka na Havlíčka. *Rudé právo*. 30. 10. 1921, roč. II, č. 254, s. 2n.

³²¹ Zlatým pokladem frází. *Rudé právo*. 2. 11. 1921, roč. II, č. 256, s. 7.

³²² Živý odkaz Karla Havlíčka Borovského. *Rudé právo*. 2. 8. 1936, roč. XVII, č. 179, s. 9.

nejméně vynikl jeden a právě ten dnes nejživější znak jeho životního boje, jeho protináboženskou, jeho protiklerikální smýšlení, které nejhlouběji zakotvilo v českém národě a nalezlo nejupřímnější odezvu v širokých vrstvách lidu“. Rudé právo zdůrazňuje zejména Havlíčkův antiklerikalismus a protináboženské smýšlení, vyzdvihuje to, že „v duchu revolučního odkazu Husova vykonal velikou věc pro myšlenku sociálního a kulturního pokroku“, když ve svých Epištolách kutnohorských útočil na katolicismus, čímž „osvobozoval českého člověka od pověr, lži a zaostalosti duševní“. Oceňován je také jako jeden z nejschopnějších žurnalistů, vyzdvihnuta je jeho lidovost, přístupnost jeho polemik i nejširším lidovým vrstvám. Podle redakce právě v těchto „proticírkevních myšlenkách je živý odkaz Havlíčkův, je jeho revoluční myšlení, které reakce, kdyby toto myšlení nebylo tak hluboko zakořeněno v lidu, znovu by potlačila“ a zdůrazňuje, že „[r]evoluční proletariát i nejširší vrstvy lidové se plně hlásí k této havlíčkovské tradici“.

5.4.5 Venkov

5.4.5.1 Výročí narození: 1921

Z pětaticeti příspěvků uveřejněných v deníku Venkov v roce Havlíčkových stých narozenin bylo dvacet pět informačních/organizačních. Stejně jako ostatní analyzované tituly i Venkov informuje o přednáškách, recitacích, slavnostních představeních divadelních či filmových nebo o jiných formách vzpomínky věnované „brixenskému mučedníkovi“,³²³ jakou např. věnovala památce „velikého Havlíčka, vzácného příkladu energie, mužnosti a opravdovosti našemu Sokolstvu“³²⁴ Čs. obec sokolská dopoledním vzpomínkovým aktem v Národním divadle.

Ze zajímavostí zmiňme sdělení, že na výstavě památek na Karla Havlíčka Borovského pořádané u příležitosti jeho narozenin v Národním muzeu lze zhlédnout deportační akta,³²⁵ spisy vedené o Karlu Havlíčkovi vídeňskou vládou, oznámení o plánované koupi Havlíčkova rodného domku státem³²⁶ nebo o tom, že pražský nakladatel a knihkupec Kočí věnoval Penzijním fondům sdružených novinářských spolků 500 korun k uctění památky „největšího českého novináře“.³²⁷

Zbýlé příspěvky byly komerční (dva), reportážní (jeden) a tzv. primárně personální (sedm).

³²³ -jbz-. Sokolská oslava Havlíčkova v Národním divadle. *Venkov*. 1. 11. 1921, roč. XVI, č. 255, s. 5.

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ Deportační akta Karla Havlíčka v Národním muzeu. *Venkov*. 28. 10. 1921, roč. XVI, č. 253, s. 5.

³²⁶ K. N. Rodný domek K. Havlíčka zakoupen bude státem. *Venkov*. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 6.

Ani deník *Venkov* nevycházel v pondělí, a jak již zmíněno výše, v roce 1921 připadalo Havlíčkovu výročí právě na první den v týdnu. Většina velkých textů byla proto opět otištěna o den dříve. První strana nedělního vydání obsahovala jeden text, sloupek s názvem *Za Havlíčkem*³²⁸ a Havlíčkův portrét. Autor sloupku zdůrazňuje, že „*národ náš má málo takových světců, jakým byl Havlíček*“ a upozorňuje, že se nám nedostává jeho ctností a předností. Vzpomíná „*velikého rodáka borovského, jehož osobnost v našich politických dějinách, je dosud jedinečná*“, vyzdvihuje jeho novinářskou činnost, kde „*[g]enius Havlíčkův projevil se v jeho všech novinách... osobitostí v žurnalistice dosud nepřekonanou*“. Připomíná, že byl „*prvním naším politickým učitelem a vychovatelem*“ a „*mesiášem ve smyslu prvního buditele a ukazatele k cíli*“. Zdůrazňuje nakonec, že je nutno se jej držet a neuchylovat se od něj.

Článek *Havlíček a Němcová*³²⁹ pojednává o vzájemných vztazích těchto dvou současníků, zmiňuje „*poctivý a čestný Havlíčkův charakter*“. Oba pak popisuje jako „*vzácné a čisté duše*“ a zdůrazňuje, že měli mnoho shodného např. ve „*svém poctivém úsilí sloužit čestně svému národu a jít přes bědy všedního života za vznešeným cílem*“.

U příležitosti výročí jsou připomínány také Havlíčkovy myšlenky běžně nezpomínané, jako je tomu např. v příspěvku *Havlíčkův ideal národního vojska*.³³⁰ Ten ukazuje, jak si Havlíček představoval armádu, např. jak chápal rozdíl mezi vojákem a žoldněrem. „*Naše branná moc půjde jistě za Havlíčkovým ideálem národního vojska*“, dodává autor optimisticky.

Z dalších velkých textů zmiňme také článek *Z neznámých listů K. Havlíčka*,³³¹ který představuje Havlíčkův dopis bratrovi z března 1856 a připomíná mj. „*nelidské internování Havlíčka v Brixenu a jeho chikanování se strany vlády ještě po návratu z exilu*“. Text nazvaný *Karel Havlíček a pražský magistrát*³³² přibližuje na základě archivních dokumentů „*historii styků Brixenského mučenníka s úřady*“ a rozsáhlý příspěvek *Jak byl postaven rodný domek Karla Havlíčka Borovského*³³³ využívá pro ilustraci zápisky Havlíčkova otce Matěje nebo různé dokumenty např. o koupi pozemku.

³²⁷ Z Havlíčkova komitétu. *Venkov*. 1. 11. 1921, roč. XVI, č. 255, s. 4.

³²⁸ F.O. Za Havlíčkem. *Venkov*. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 1.

³²⁹ TILLE, V[áclav]. Havlíček a Němcová. *Venkov*. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 2n.

³³⁰ ZAPLETAL. Flor. Havlíčkův ideal národního vojska. *Venkov*. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 3n.

³³¹ ZAPLETAL. Flor. Z neznámých listů K. Havlíčka. *Venkov*. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 4.

³³² ŠEBESTA, Ed. Karel Havlíček a pražský magistrát. *Venkov*. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 2n.

³³³ NOVOTNÝ, Karel. Jak byl postaven rodný domek Karla Havlíčka Borovského. *Venkov*. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 3n.

Zhodnocení Havlíčkových oslav se objevuje např. v článku *Havlíčkovy oslavy*³³⁴. Během „jubilejních vzpomínek na našeho velkého Havlíčka“ si „od Šumavy až k Tatrám“ celý národ přivolával „v nesčetných přednáškách osobnost Havlíčkovu, jeho nesmrtelnou práci a nesmrtelné zásluhy o národ a sotva bude vesničky, která by ho vůbec nějak vhodně nebyla v těchto dnech vzpomněla“, zdůrazňuje text. Z hlavních akcí přináší Venkov podrobnosti o pražské slavnosti z Olšanských hřbitovů, kterou uspořádala Čs. obec sokolská ve spolupráci s Čs. obcí novinářskou. Oslava byla zahájena pietní poutí k Havlíčkovu hrobu, na který položily věnce pořádající organizace a také město Praha a lužičtí a ukrajinští studenti. Další část oslav byla zahájena zpěvem, po něm promluvil Vavro Šrobár o Havlíčkovi jako o „velikém našem politickém buditeli a vychovateli“ a vyzdvihl jeho zájem o Slovensko a „jeho převzácné vlastnosti, jež jsou jeho velkým odkazem celému národu i dnes“. Posléze se u řečnického pultu vystřídali i zástupci pořadatelských korporací a náměstek pražského starosty.

Vrcholem oslav „brixenského mučedníka“ bylo slavnostní shromáždění uspořádané Čs. obcí novinářskou v prostorách Pantheonu Národního muzea. Jak redaktor vyzdvihuje „[z]výšeného lesku dodala slavnosti“ účast prezidenta republiky a dalších významných osobností. Stejně jako pietní akce na Olšanských hřbitovech se i této zúčastnili někteří Havlíčkovi příbuzní. Při slavnostních projevech byl Havlíček vzpomenut jako „vzor prozíravosti, neohroženosti a obětavosti“, zařazen byl „mezi největší naše buditele: Palackého, Dobrovského a Kollára“, což si vysloužil tím, že povznesl českou žurnalistiku „na tak vysokou úroveň, že stalo se pro všechnu budoucnost u nás nevyhnutelným vzorem“. V projevech zaznělo i to, že byl „opravdovým demokratem“, vyzdvihnuta byla jeho „životní čistota a statečnost“ a jeho stále trvajícím vlivu podepřen tvrzením, že „postava Havlíčkova se ve svém vysokém významu národním nezmenšuje“. Neméně důležitá, je síla jeho charakteru, která „jest nejmonumentálnějším rysem, kterým dovedl imponovati současnosti a zachovati se jako zářivý vzor další budoucnosti.“ Slavnost byla zakončena zpěvem a prezident Masaryk poté slavnostně zahájil Havlíčkovu výstavu, která „vyvolala mocný dojem na všechny uspořádáním a bohatostí památek na našeho velikána“. Celou „řadou přednášek a schůzí svého velikého národovce a nezlomného buditele“ vzpomenuli lidé na tehdejších pražských předměstích, uzavírá příspěvek.

³³⁴ Havlíčkovy oslavy. *Venkov*. 1. 11. 1921, roč. XVI, č. 255, s. 3–4.

5.4.5.2 Výročí úmrtí: 1936

Na Havlíčkovy nedožitě osmdesátiny upozornil deník *Venkov* na svých stránkách dvaceti příspěvky, z nichž dvanáct bylo informačních/organizačních. V pěti z nich se v průběhu sledovaného období čtenářům připomínalo, že už pouze do 30. července je v Belvederu k vidění Havlíčkova výstava, vyzývalo čtenáře k její návštěvě: „*zajděte si tam neodkladně a připomeňte také známým*“, lákalo zájemce na zajímavý exponát, který na výstavu na poslední chvíli přibyl, a nakonec konstatovalo, že výstava se vydařila a že „*výsledek je plně uspokojivý*“.³³⁵ Příspěvky hodnotily Havlíčka jako vzor „*největšího publicisty našeho národa*“,³³⁶ „*prvního bojovníka za československou jednotu*“³³⁷ nebo jako buditele.

Další informační/organizační články oznamují, že rozhlas uvede ve výroční den Havlíčkovu životopisnou dramaturgii, že v Kutné Hoře proběhnou na podzim oslavy 85 let od jeho osvobození před porotním soudem a při té příležitosti bude otevřeno Havlíčkovo muzeum a odhalena jeho pamětní deska. Kromě toho upozorňují na to, že Česká obec sokolská uspořádá před Belvederem oslavu Havlíčkovy památky a o této akci pak informuje další příspěvek den po jejím konání. Nechybí ani zpráva, že Syndikát čs. novinářů položil věnec na jeho hrob.

Osm zbývajících příspěvků bylo tzv. primárně personálních. 24. července je v článku *Před 80 lety umíral Havlíček*³³⁸ připomenuto, že toho dne byl Havlíček již po návratu z „*brixenského vyhnanství*“ převezen z lázní Šternberk do Prahy, kde o pět dní později zemřel. Spolu s tím je otisknut jeho dopis příteli zasláný z lázní.

Titulní strana je v den jubilea vyhrazena dvěma článkům. První z nich nazvaný *První politický vůdce osvobozených sedláků. Havlíček – Šťastný – Švehla*³³⁹ je zaměřením nad Havlíčkovým vlivem na český lid. Ten by podle redaktora v dobách velkých změn roku 1848 „*tápal dlouho, byl by se mýlil a byl by se i velmi zklamal, kdyby nebylo Havlíčka. Bohem nadaný novinář měl dar vyložit i těžké otázky jadrně a prostě*“, čímž „*se stal učitelem politiky, vykladatelem demokracie i despotie, tak se stal prvním politickým vůdcem selského lidu*“, upozorňuje. A na Havlíčka pak prý navazuje agrární hnutí, nejdříve Alfons Šťastný, později Antonín Švehla. Bez Havlíčka „*sotva by*

³³⁵ b. Havlíčkova výstava končí. *Venkov*. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 7.

³³⁶ Dokud ještě trvá Havlíčkova výstava v Belvederu. *Venkov*. 22. 7. 1936, roč. XXXI, č. 169, s. 7.

³³⁷ Poslední dny Havlíčkovy výstavy v Belvederu. *Venkov*. 28. 7. 1936, roč. XXXI, č. 174, s. 6.

³³⁸ Před 80 lety umíral Havlíček. *Venkov*. 24. 7. 1936, roč. XXXI, č. 171, s. 6.

³³⁹ ŘEHOŘ. V. První politický vůdce osvobozených sedláků: Havlíček – Šťastný – Švehla. *Venkov*. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 1.

bylo agrárního hnutí československého v dnešní jeho podobě“, zdůrazňuje autor, načež text končí slovy: „Karel Havlíček Borovský, jméno nám z nejdražších!“

Autor sloupku *Havlíček k nám mluví*³⁴⁰ připomíná „strhující živost Havlíčkova zjevu pro dnešek“, tedy jeho aktuálnost. Dokazuje to na jeho názorech týkajících se divadla a shrnuje, že nejen zde, ale i v jiných oblastech není „znát těch sto let na soudu Havlíčkově. To k nám mluví někdo z vás. Někdo, kdo duchovně proniká až k dnešku.“

V rubrice *Kultura* byly rovněž ve výroční den otištěny další tři tzv. primárně personální texty. Krátký příspěvek *Jak Havlíček kritisoval divadlo?*³⁴¹ připomíná, že Havlíček chtěl do českých divadel více cizích her, vyzdvihoval výchovnou a buditeckou funkci divadla, v níž ale nemělo divadlo zůstat, požadoval, aby šlo i za toto poslání, čímž ukázal, že „byl to, chcete-li, náš první divadelní Evropan“, upozorňuje autor.

V příspěvku *Havlíček jako literární kritik*³⁴² je rozebírána jeho práce literárního kritika, jímž byl „celou svou výbušnou osobností“ a během níž také „vytyčuje některé zcela moderní zásady kritické praxe“. Je zejména proti frázím, v čemž je podle autora jeho neustálá živost.

Aktuálnost se objevuje i v článku *Havlíčkův boj o moderní myšlenky*.³⁴³ Jeho autor se zaměřuje na myšlenky, jimiž Havlíček předstihl svou dobu. „Velikost každé osobnosti,“ vysvětluje, „lze měřit podle toho, přetrvají-li její myšlenky dobu a jsou-li stále moderní a aktuální. Po té stránce bude učitelem generací dnešních a budoucích...“ U Havlíčka oceňuje, že byl důsledný demokrat a liberál, vystupoval proti planému vlastenectví, kladl důraz na poctivost a pro národ žádal spravedlnost a politickou umírněnost. A zdůrazňuje, že „v mravní opravdovosti a ve vytrvalosti v boji o právo je také Havlíčkova velikost a zároveň vzor pro nás...“

Kromě příspěvků textových se ve vydání objevily i dva příspěvky obrazové. První z nich, fotografie odlitku pomníku v Německém Brodě, jehož autorem je Bohumil Kafka, je umístěna na stránce již zmiňované kulturní rubriky. Náleží k ní krátký popis: Havlíček jako věčný inspirační zdroj a jeho pomník, doposud „nejkrásnější sochařské dílo zobrazující Karla Havlíčka: Vítězný, statečný, silný muž činu, národní

³⁴⁰ BROUSIL, A[ntonín] M[artin]. Havlíček k nám mluví... *Venkov*. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 1.

³⁴¹ b. Jak Havlíček kritisoval divadlo? *Venkov*. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 7.

³⁴² Kp. Havlíček jako literární kritik. *Venkov*. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 7.

³⁴³ DOLENSKÝ, Josef B. Havlíčkův boj o moderní myšlenky: Několik poznámek. *Venkov*. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 7.

vůdce a bojovník, obhájce pravdy a práva a svědomí národa".³⁴⁴ Fotografie je zároveň upozorněním na Havlíčkovu výstavu v Belvederu, o níž Venkov dostatečně informoval v jiných zprávách. Druhý snímek je otištěn samostatně, rovněž ve výroční den. Zachycuje týž Kafkův pomník přímo na jeho místě v Německém Brodě: „*U pomníku vzácné krásy zvyšuje jeho účín šťastné místo, kde stojí tento pomník*“,³⁴⁵ nešetří redakce chválou.

Pro roky 1918–1938 byla vybrána periodika, která v porovnání s předchozími obdobími lépe reprezentují různé politické tendence. Vzhledem k jejich neúplnému zastoupení není možno vyvodit jednoznačný závěr, ale z naznačených sond vyplývá, že jednotlivé tituly o Havlíčkovi referují podobně, vyjma Rudého práva. Např. v roce jeho stých narozenin věnovalo Havlíčkovi na svých stránkách nejméně pozornosti. Příspěvky zde otištěné mezi posledním říjnovým týdnem a prvním týdnem listopadu roku 1921 jsou ve většině případů oznámeními o divadelních představeních (navíc jsou v rámci divadelní rubriky). Pokud Rudé právo o Havlíčkovi referuje, vyzdvihuje jeho lidovost, revolučnost, antiklerikalismus, případně kritizuje jiná politická uskupení, že si ho uzurpují pro sebe.

V ostatních titulech je Havlíček shodně připomínán pro své „mužné ctnosti“, statečnost, odvalu, nepoddajnost, objevuje se také jako politický učitel, bojovník za demokracii, národní a politický vychovatel. Stále je vzorem jako novinář i jako autor, několikrát je zdůrazněna živost a aktuálnost jeho myšlenek. Velmi často je zmiňována jeho služba národu, objevuje se také, avšak nesprávně, jako „bořitel“ Rakouska. Kromě toho bylo zmíněno i jeho hrdinství a mučednictví.

³⁴⁴ Rubrika Kultura. *Venkov*. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 7.

³⁴⁵ B. Kafka: Karel Havlíček Borovský [fotografie]. *Venkov*. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 3.

5.5 V. období: 1939 – 1945

Také během druhé světové války bylo v tisku připomenuto Havlíčkovu výročí, tentokrát 120 let od jeho narození, které připadlo na rok 1941. Mezi analyzovaná periodika byly zahrnuty domácí deníky *Venkov*, *Lidové noviny*, *Lidové listy* a exilový týdeník *Čechoslovák* vydávaný v Londýně.

Lidové listy vycházely od ledna 1922 jako ústřední deník Československé strany lidové. V roce 1934 se sloučily s deníkem *Lid* a s *Pražským večerníkem*. Všechny byly vydávány v rámci Československé akciové tiskárny, kterou ovládala Lidová strana. Po válce byly přejmenovány na *Lidovou demokracii*, jelikož vycházely i během okupace. Ústředním deníkem Československé strany lidové zůstaly.³⁴⁶

Vydávání deníku *Venkov* bylo po válce zcela zastaveno.

5.5.1 Lidové listy a Lidové noviny

Ani v jednom z titulů se redakce o Havlíčkovi nebo jeho výročí nezmínila.

5.5.2 Venkov

List českého zemědělského lidu, deník *Venkov* upozornil na Havlíčka v době 120. výročí jeho narození celkem třikrát. Poslední říjnový den byly otištěny oba tzv. primárně personální texty, jediný informační článek pak o dva dny později.

V článku *Politiku poctivou a rozumnou*³⁴⁷ zdůrazňuje autor nutnost „*dívat se na veliké osobnosti s úctou, ale vážně a opravdově*“ a snažit se je „*vidět tak, jak se vskutku jeví celým svým dílem a všemi svými názory.*“ Připomíná, že Havlíček byl „*veliký novinář, který po mnohé stránce zůstává nám vzorem*“, podotýká, že „*[c]il české politiky neviděl v odboji a fantasiích, nýbrž v realismu*“ a zdůrazňuje, že si byl vědom, že k tomu, aby byl národ veliký a šťastný „*nevede zjitřený cit bez rozumu a logiky, romantika, jež odvádí od fakt, ale právě ona rozvaha, byť byla trpká a nepopulární. Tisk, který bez vášně a náruživosti počítá s danou situací, jde v duchu Havlíčkově,*“ zdůrazňuje a možná, že tím tak zároveň obhajuje postoj tehdejších žurnalistů, snaží se uklidnit situaci.

³⁴⁶ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 168 a 233.

³⁴⁷ HALÍK. Rudolf. Politiku poctivou a rozumnou. *Venkov*. 31. 10. 1941, roč. 36, č. 257, s. 4.

Bezprostředně pod tímto referátem jsou pod názvem *To napsal Havlíček* otištěny některé jeho výroky. Druhého listopadového dne se pak v článku *Kde odpočívají nejlepší synové českého národa?*³⁴⁸ objevuje jméno Havlíčkovo jako jméno jednoho z „našich duchovních velikánů“. Na seznamu publicistů, kteří jsou pohřbeni na Olšanských hřbitovech, je Havlíček uveden na prvním místě. Je samozřejmě možné, že Havlíček nebyl připomenut kvůli svému výročí, ale prostě jen proto, že jeho ono připadá na dny, kdy si lidé připomínají památku zesnulých. Pokud by se ovšem o Havlíčkovi psát nesmělo, zmíněn by zřejmě nebyl vůbec.

5.5.3 Čechoslovák

Nezávislý týdeník Čechoslovák vyšel během sledovaného období jen třikrát, jedno z čísel přesně v jubilejní den, 31. července. Celý levý sloupec na titulní straně je prvním z tzv. primárně personálních textů. Otištěn je tu Havlíčkův novinový článek *Statečnost politická*, který pochází z vydání jeho *Národních novin* z 26. 8. 1849.

Havlíčkově památce je pak věnována celá čtvrtá a pátá strana tohoto čísla. Reportážní vzpomínka *Muž a boj* popisuje Havlíčkův život a využívá při tom textu, který uspořádal již ke stému výročí narození „neohroženého politického vůdce, pravého politického buditele a národního mučedníka“³⁴⁹ Bohumil Vavroušek Slavětínský v publikaci *Památník Karla Havlíčka Borovského*. Jedná se vlastně o Havlíčkův stručný životopis. Připomenuto je zde, že v „činnosti žurnalistické a v dalším vývoji svého novinářského života a díla Havlíček vyrostl v obrovskou postavu, jaké se dosud nikdo v našich dějinách nevyrovnal“, v „nejslavnějšího českého novináře“. Vynechána není ani jeho dráha politická, kdy autor připomíná, že se stal spolu „s Palackým politickým vůdcem národa“. Závěr biografického příspěvku „o sklonku této skvělé a smělé dráhy“³⁵⁰ využívá vzpomínky doktora Podlipského, lékaře, který se staral o „zdraví muže, na němž visela láska a naděje veškerých Čechů“ v době před jeho smrtí, s nímž pak „shasla naše hvězda. Velký, upřímný, obětavý, jediný náš Havlíček.“, končí své vyprávění dr. Podlipský.

Zbývající část stránky obsahuje další texty, jejichž autorem je Havlíček sám – úryvek z Tyrolských elegií, některé jeho epigramy a báseň *Život věčný*.

³⁴⁸ -n. Kde odpočívají nejlepší synové českého národa? *Venkov*. 2. 11. 1941, roč. 36, č. 259, s. 5.

³⁴⁹ 1821 Karel Havlíček Borovský 1941. *Čechoslovák. Nezávislý týdeník*. 31. 10. 1941, roč. III, č. 44, s. 4.

³⁵⁰ *Čechoslovák. Nezávislý týdeník*. 31. 10. 1941, roč. III, č. 44, s. 5.

Za druhé světové války byl analyzovaný materiál opět o něco chudší, ale i v období Protektorátu Čechy a Morava se o Havlíčkovi psalo, třebaže méně – deník *Venkov* hned třikrát otiskl text, který Havlíčka nějakým způsobem připomínal. Průzkumem bylo také zjištěno, že na stránkách *Venkova* se Havlíček objevil i u příležitosti 85 let od jeho smrti, a to v textu nazvaném *Tyl a Havlíček*,³⁵¹ Lidové listy se o něm ani tady nezmiňovaly a u Lidových novin ani u týdeníku *Čechoslovák* nebyl takový průzkum proveden.

Charakteristiky se příliš neliší od předchozích období: nejslavnější český novinář, neohrožený, politický vůdce, buditel a národní mučedník, jeden z našich duchovních velikánů. Tentokrát se ale ve sledovaném období neobjevil žádný příspěvek, který by naznačoval, že Havlíčkovo výročí bylo připomenuto také formou nějaké slavnosti.

³⁵¹ Tyl a Havlíček. *Venkov*. 3. 8. 1941, roč. XXXVI, č. 181, s. 7.

5.6 VI. období: 1946 – 1989

Pro nejdelší časový úsek, období od konce druhé světové války do konce osmdesátých let, bylo pro analýzu vybráno sedm titulů: ústřední orgán Komunistické strany Československa *Rudé právo*, deníky *Lidová demokracie*, *Mladá fronta*, *Svobodné noviny*, později přejmenované zpět na *Lidové noviny*, jejichž vydávání bylo zastaveno v roce 1952. V polovině padesátých let přidáváme *Večerní Prahu* a od šedesátých let deník východočeského kraje *Pochodeň*.

V tomto období byla dvě velká havlíčkovská výročí. Roku 1956 to bylo 100 let od jeho úmrtí, v roce 1971 150 let od jeho narození.

5.6.1 Rudé právo

5.6.1.1 Výročí úmrtí: 1946, 1956, 1966, 1976, 1986

V prvním poválečném výročí se v Rudém právu objevilo dohromady devět příspěvků. K devadesátému výročí úmrtí Karla Havlíčka připravila redakce Rudého práva článek s názvem *Vzor národního bojovníka*,³⁵² text je doplněn Havlíčkovou podobiznou. Karel Havlíček je slovy autora textu „*dodnes nepřekonaným satirickým básníkem a spisovatelem... prvním velkým českým novinářem... zakladatelem české literární kritiky... význačným českým politikem*“ mimo to je také „*symbolem novodobého boje českého národa za svobodu, za demokratická práva*“ a navíc „*národní hrdina... národní svatý*“. Vyzdvihuje jeho neústupnost, když „*stojí jako z kamene a bronzu, jak žije v paměti lidu – smělý, nesmlouvavý, bojovník-mučedník, hrdina*“, zdůrazňuje také, že některé jeho vlastnosti jako láska k vlasti nebo obětavost jsou potřeba stále.

Tři informační/organizační příspěvky oznamují například to, že na Žižkově dojde ke znovuodhalení Havlíčkova pomníku nebo že novináři položili věnec na jeho hrob,³⁵³ aby tak vzdali „*hold tomu, kdo jméno českého žurnalisty vyzvedl do nejvyšších mravních výšin a pokřtil je hrdinností bojovníka*“. Nebyli to ale jen žurnalisté, kteří vzpomněli „*jednoho z největších učitelů našeho národa*“, byl mezi nimi i prezident republiky, o čemž informovala samostatná zpráva. Ty věnce svědčí podle redakce „*o největší úctě, jakou může národ k svému synu chovat*“.

³⁵² NEČÁSEK., František. Vzor národního bojovníka. *Rudé právo*. 28. 7. 1946, roč. 26, č. 172, s. 1.

³⁵³ Novináři K. Havlíčkovi Borovskému. *Rudé právo*. 30. 7. 1946, roč. 26, č. 173, s. 5.

Jediná reportáž přináší podrobnosti o tom, že „Žižkov znovu odhalil pomník hrdiny-novináře“ a že *Národ uctil památku Karla Havlíčka*,³⁵⁴ jak se dozvídáme z jejího názvu. V neděli, v předvečer výročí, se na Žižkově shromáždilo množství lidí, včetně ministra informací Václava Kopeckého a zástupců českých novinářů. Ministr pronesl při této příležitosti slavnostní projev, v němž vyzdvihl u Havlíčka „všechno to příkladně hrdinné u našeho národního bojovníka a mučedníka“, jako je „hrdá Havlíčkova postava... Havlíčkova velikost, velikost jeho životního díla, osudová pravdivost jeho pojetí národní politiky, hluboký smysl jeho češství, síla jeho charakteru, heroismus jeho boje, vznešenost jeho mučednictví.“ Zdůraznil, že „[p]rožíváme šťastné dějinné řešení všech těch velikých problémů slovanské vzájemnosti, které rozněcovaly horoucí slovanské srdce Havlíčkovo...“ související s poválečnými změnami zahraničně-politické orientace. Karel Havlíček by pak podle přání ministra Kopeckého měl ze svého místa připomínat „všem občanům nutnost krásných národních ctností“ a pozorovat, jak „úspěšně lid dovede spravovat své věci a jak zdárně dovede pracovat pro rozkvět obce, pro rozkvět Prahy, pro rozkvět republiky,“ zakončil.

Řečník, který promluvil za Svaz českých novinářů, vyzdvihl, že Havlíček nám zanechal „odkaz trvalé a nepomíjející hodnoty“, je velkým příkladem našim novinářům.

O této události informovaly i Svobodné noviny a to rozsáhleji, proto i my věnujeme větší pozornost textu otištěnému právě tam.

5.6.1.1.1 Rok 1956

V roce stého výročí od Havlíčkovy smrti se v Rudém právu objevilo sedm článků. Čtyři z nich byly tzv. primárně personální, dva z nich byly otisknuty v den výročí na titulní straně. Polovina padesátých let má svůj charakteristický slovník plný frází, což se projevuje hned v prvním příspěvku *Karel Havlíček Borovský a naše národní tradice*.³⁵⁵ Havlíček je tu oceňován za svoji lidovost, jeho jméno „je jedním z těch velikých jmen, která potvrzují, že nejlepší morální a intelektuální síla, formující duši našeho člověka a jeho charakter, vždy vzešla z lidu a tvořila pevnou, nenarušitelnou jednotu mezi každou opravdu velikou postavou naší historie a širokým národním kolektivem.“ Popsán je také jako jeden z „nejstatečnějších bojovníků za národní práva a národní svobodu“, národní velikán, který „neohroženě hájil zájmy svého národa, svého lidu“, byl to „čestný a nezlomný bojovník za pokrok“. Spolu s Nerudou a Fučíkem jeden z „klasiků naší pokrokové žurnalistiky“. Objevuje se tu i

³⁵⁴ *Národ uctil památku Karla Havlíčka. Rudé právo. 30. 7. 1946, roč. 26, č. 173, s. 3.*

známá historka, že Božena Němcová přinesla na jeho smrtelné lože vavřínový věnec propletený trním.

Také v následujícím textu *Odkaz věčně živý*³⁵⁶ se setkáváme s již známými charakteristikami: „*jeden z největších bojovníků za práva českého lidu*“, s důrazem na onu lidovost, např. tím, že „*patřil lidu, protože z lidu vyšel a pracoval pro lid*“ nebo že oplýval „*zdravým rozumem a kritickým vtípem našeho lidu*“. Text dále připomíná, že byl „*přímý, hrdý, sebevědomý*“, že to on „*položil pevné základy českému novinářství*“.

V rámci tzv. primárně personálních příspěvků otisklo Rudé právo Havlíčkovy epigramy a dva jeho úvodníky z Národních novin.

Den před výročím byly v Havlíčkově Brodě zahájeny celostátní vzpomínkové oslavy Havlíčkova jubilea, slavnostní akce byla uspořádána i v jeho rodné Borové. Trojice informačních článků dává na vědomí, kdy se slavnost uskuteční, jaký bude program a posléze v delším textu shrnuje, jak se slavnosti vydařily. Oslav se zúčastnila i vládní delegace, chybět nemohly slavnostní projevy, recitace, výzdoba ulic nebo zastávka u oslavencova pomníku, kde účastníci „*vděčně vzpomněli velkého bojovníka za pravdu a pokrok*“.³⁵⁷ V Havlíčkově Borové byl zpřístupněn rodný dům „*neohroženého novináře*“ s expozicí, v havlíčkobrodské radnici byla zahájena výstava nazvaná *Havlíčkovo dílo*.

5.6.1.1.2 Rok 1986

Další výročí bylo na stránkách Rudého práva připomenuto až v roce 1986, kdy byly uveřejněny dva informační příspěvky. Tím prvním byla zpráva informující o tom, že předchozí sobotu 26. července si 130. výročí úmrtí „*tohoto význačného novináře a statečného bojovníka za práva českého národa*“³⁵⁸ připomněly mnohé organizace u jeho hrobu na Olšanských hřbitovech. Druhá zpráva z rubriky *Světlem kultury* upozorňuje na nově otevřenou výstavu obrazů, grafiky, soch nebo dobových pohlednic v Havlíčkově Brodě připomínající památku Karla Havlíčka.

5.6.1.2 Výročí narození: 1951, 1961, 1971, 1981

5.6.1.2.1 Rok 1961

Teprve v roce 1961 otisklo Rudé právo dva informační/organizační články vztahující se k Havlíčkovu výročí, v roce 1951 nebyl žádný. Týden před jubileem

³⁵⁵ Karel Havlíček Borovský a naše národní tradice. *Rudé právo*. 29. 7. 1956, roč. 36, č. 210, s. 1.

³⁵⁶ DOLANSKÝ. Julius. Odkaz věčně živý. *Rudé právo*. 29. 7. 1956, roč. 36, č. 210, s. 3.

³⁵⁷ Vzpomínkové oslavy k výročí Karla Havlíčka Borovského. *Rudé právo*. 30. 7. 1956, roč. 36, č. 211, s. 1.

v kulturní rubrice oznamovalo, že k 140. výročí Karla Havlíčka bude uspořádán literárně-hudební večer. Ve stejné rubrice pak 31. října píše, že „[d]nes vzpomínáme 140. výročí narození K. Havlíčka Borovského, neohroženého novináře, s jehož jménem jsou spjaty dějiny našeho moderního novinářství, a jednoho z největších našich satirických básníků, jehož dílo zůstává podnes živé.“ A připomíná také, že jeho verše znovu vydalo nakladatelství Československý spisovatel.

5.6.1.2.2 Rok 1971

O deset let později připomnělo Havlíčkovy kulaté 150. narozeniny opět jen dvěma příspěvky. Byly ale obširnější. První tzv. primárně personální text³⁵⁹ zabírající celou čtvrtou stranu včetně Havlíčkovy podobizny se zaměřuje na Havlíčka hlavně jako na novináře a autora. Používané přívlastky a charakteristiky jsou typické pro dobu vzniku textu. Jeho tvorba je slovy autorky textu „otevřeně spjata se současným společenským zápasem“, Havlíček je zde vyzdvihován především jako satirik a zejména pak jeho písně a politické popěvky jsou „[p]rosté a srozumitelné, inspirované v rytmu, rýmu i verši lidovou poezií, dokonalou její znalostí a ztotožněním se s ní [...] Patří k bojové poezii...“ Dobové výrazy lze spatřit také v tom, jak autorka označuje Havlíčkovu vnitřní napětí „dané na jedné straně jednoznačným a zřetelným třídním zakotvením a na straně druhé touhou hovořit za celý národ.“ Jeho Národní noviny představují „první, vstupní kapitolu historie českého politického novinářství“, byly „prvním skutečně moderním českým listem“. V později vydávaném Slovanu je pak podle ní „možné spatřovat vlastní Havlíčkův odkaz českému novinářství“ v tom, že „sbližuje své stanovisko v celé řadě rysů se stanovisky radikálů a předává tak druhé polovině 19. stol. novinářský odkaz let 1848 – 1849.“

Druhý textem je zpráva informující o tom, že v Havlíčkově Brodě Skončily oslavy K. H. Borovského.³⁶⁰ Stopadesáté výročí narození „bojovníka za práva českého národa, politika a novináře“ bylo připomenuto položením věnce k jeho pomníku a při té příležitosti vysvětlil předseda Svazu českých novinářů Havlíčkův význam „jako novináře a politika pro naši socialistickou současnost“. Během oslav byly také uděleny pamětní medaile K. H. Borovského, z nichž jednu obdrželo i Rudé právo.

³⁵⁸ 130. výročí smrti Karla Havlíčka Borovského. *Rudé právo*. 28. 7. 1986, roč. 66, č. 175, s. 2.

³⁵⁹ HRZALOVÁ, Hana. Karel Havlíček Borovský: K 150. výročí narození. *Rudé právo*. 29. 10. 1971, roč. 52, č. 257, s. 4.

³⁶⁰ Skončily oslavy K. H. Borovského. *Rudé právo*. 29. 10. 1971, roč. 52, č. 257, s. 2.

5.6.1.2.3 Rok 1981

V tomto roce otisklo Rudé právo ve své sobotní příloze *Haló sobota* článek Mileny Beránkové oznamující, že „před 160 lety se narodil K. H. Borovský, zakladatel české politické žurnalistiky“.³⁶¹ Článek je věnována celá strana, její dominantou je Havlíčkova podobizna. M. Beránková si všimá profesních vlastností a na jeho osobní charakteristiky se příliš nezaměřuje. Oceňuje jeho lidovost, připomíná, že jako politik byl spoluvůrcem českého národního programu a že se jeho *Duch Národních novin* stal „trvalou součástí naší pokrokové národní tradice“. Zdůrazňuje, že jako novinář položil základy české politické žurnalistiky a dalším generacím novinářů předal tento „jedinečný zjev české žurnalistiky 19. století“ mnohé zásady jakými jsou např. „[b]ojovnost, věrnost myšlenke, oddanost věci českého národa, nesmírná píle, aktivita, pohotovost, politický postřeh, smysl pro aktualitu, neutuchající schopnost vystihnout jádro problému, skvělý novinářský styl a jazyk“, uzavírá.

5.6.2 Lidová demokracie

Ústřední deník Československé strany lidové musel po válce svůj název změnit z původních *Lidových listů*, jelikož během protektorátu byl vydáván legálně. Jako komentátor tu působil např. Pavel Tigrid. List zanikl v polovině 90. let 20. století.³⁶²

5.6.2.1 Výročí úmrtí: 1946, 1956

5.6.2.1.1 Rok 1946

První jubilejní rok od skončení války vzpomněla Lidová demokracie devadesát let od Havlíčkovy smrti sedmkrát. Pět příspěvků je informačních/organizačních. Oznamují např., že městská knihovna v Havlíčkově Brodě se přestěhuje do Havlíčkova domu, že na Žižkově bude znovu odhalen Havlíčkův pomník nebo že věnec na jeho olšanský hrob položili zástupci vlády, stejně jako ho tam nechal zaslat prezident republiky.

Deník v pondělí nevycházel, a poněvadž výročí připadalo právě na první den v týdnu, věnovala se Lidová demokracie Havlíčkovu výročí již v neděli. Autor statě *Karel Havlíček Borovský a dnešek*³⁶³ nazývá Havlíčka Masarykovým velkým učitelem, „vzorem uvědomělého Čecha“, přesvědčeným demokratem. Text ještě Havlíčka prezentuje nezátíženého různými (pozdějšími) výklady. Připomíná aktuálnost jeho

³⁶¹ BERÁNKOVÁ, Milena. Před 160 lety se narodil K. H. Borovský, zakladatel české politické žurnalistiky. *Rudé právo*. 31. 10. 1981, roč. 62, č. 258, s. 5.

³⁶² BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPOVÁ 2011: 233, 275, 373.

myšlenek, zdůrazňuje, že jeho „*vlastní význam netkví v básnictví, ale v jeho novinářském a politickém úsilí*“, že by nemělo být zapomínáno na to, že nebyl revolucionář ani stoupenec socialismu. Havlíčkův odkaz nám podle autora i dnes ukazuje „*životní pravdivost a nadčasovou závažnost jeho myšlenek*“ a Havlíček sám představuje tradici, která staví základ „*národnímu a státnímu bytu: pravdymilovnost, upřímnost, nezáhlednost a poctivost, demokratickou přímou i rozvážnost*“ a dodává, že „*[v]íc, než kdy jindy je nám dnes třeba konfrontovati naši přítomnost ve světle Havlíčkových zásad.*“

Text³⁶⁴ reportážního charakteru přibližuje průběh oslav u příležitosti znovuodhalení Havlíčkova pomníku v Jičíně. Ministr techniky Vošahlík označil Havlíčka ve slavnostním proslovu za „*muže činorodého vlastenectví, který nemiloval prázdných slov*“, připomenul, že byl rozeným demokratem, který „*šel sám proti všem a jeví se nám dnes jako průkopník demokracie, jako zjev, který náleží dnešní době*“. Mnohá řečnicková vyjádření vykreslují Havlíčka tak, jak je aktuálně potřeba. V roce 1946 jsou ještě v paměti válečné události, a proto je v Havlíčkově postoji vůči Němcům zdůrazněno vše negativní, vyzdvihována je jeho cesta na východ, do Ruska. Ta měla slovy řečnickovými velký význam i tehdy, jelikož „*naše budoucnost bude jen tehdy šťastná, budeme-li se opírat o svého největšího a nejmocnějšího bratra,*“ uvedl.

Prostor je v rámci článku věnován i krátké zprávě o znovuodhalení Havlíčkovy sochy na pražském Žižkově. Předseda Svazu českých novinářů ho v projevu nazývá „*vzorem čestného a neohroženého plnění novinářské povinnosti*“ a připomíná, že měl vliv na mnohé generace novinářů.

5.6.2.1.2 Rok 1956

Sto let od Havlíčkova skonu se na stránkách Lidové demokracie objevily čtyři příspěvky. V rubrice *Lidé, věci, události* to byly dva texty. Prvním z nich bylo pojednání o Havlíčkových pomnících.³⁶⁵ O tom, že se tu text objevil s jasným záměrem upozornit na výročí, svědčí hned první věta: „*Koncem tohoto týdne bude tomu sto let, co v tiché ulici u Hyberského nádraží v Praze skonal mladý český novinář, politik a básník...*“ Text se sice zmiňuje o jeho „*neochvějně odvaze, charakterové přímosti a vlivu na český veřejný život*“, o tom, že jeho slova byla hlasem českého lidu, ale to jen mimoděk.

³⁶³ STRAKOŠ, Jan. Karel Havlíček Borovský a dnešek. *Lidová demokracie*. 28. 7. 1946, roč. II, č. 171, s. 1n.

³⁶⁴ Národ uctívá památku K. H. Borovského. *Lidová demokracie*. 30. 7. 1946, roč. II, č. 172, s. 3.

³⁶⁵ E.H. Čeští sochaři Karlu Havlíčkovi. *Lidová demokracie*. 25. 7. 1956, roč. XII, č. 179, s. 1.

Soustřeďuje se totiž na pomníky zobrazující „nejslavnějšího z českých novinářů“, a to nejen na našem území.

Druhý text z téže rubriky se věnuje filmům o Karlu Havlíčkovi,³⁶⁶ nejdříve němému filmu a posléze i filmu zvukovému, o jehož vzniku uvádí zajímavou historku.

Polovina titulní strany vydání z 29. července je vyhrazena článku *Velký bojovník a novinář*³⁶⁷ s portrétem od Maxe Švabinského. U příležitosti uplynulšího století od smrti Karla Havlíčka je oslavenec vzpomenut jako stále „živoucí a bojovný“, jako „skutečný průkopník činnorodé české politiky“ a zdůrazněn je také jeho „smělý duch, jenž nikdy neresignoval“. Připomíná, že tento Havlíčkův duch „žije dál v jeho odkazu, v jeho bojovných básnických dílech, v jeho epigramech, v jeho novinách, v jeho příkladu, v celé české národní skutečnosti, za jejíž lepší příští bojoval, neváhaje obětovat své osobní štěstí i život“.

Posledním z příspěvků byla krátká zpráva³⁶⁸ informující o vzpomínkové slavnosti v Havlíčkově Borové, jíž se zúčastnila i vládní delegace, a o slavnostním položení věnců na jeho hrob na Olšanech. V projevech bylo Havlíčka vzpomenu jako „velkého básníka a novináře“, jako žurnalisty „neohroženého“ a zdůrazněno, že jeho velikost jako „buditele našeho národního obrození i zakladatele moderního českého novinářství“ byla za posledních sto let přesvědčivě prokázána.

5.6.2.2 Výročí narození: 1961, 1971

Jak v roce 1961, tak i o deset let později otiskla Lidová demokracie u příležitosti výročí shodně dva příspěvky.

5.6.2.2.1 Rok 1961

V tomto roce to byl tzv. primárně personální článek s názvem *První politický novinář*.³⁶⁹ Havlíček je „zakladatelem a průkopníkem české politické žurnalistiky, prvním politickým novinářem svého lidu, svého národa“ a také „zakladatelem bojovné politické satiry a staví umění do služeb aktuální společenské potřeby“. Vzpomínán je rovněž jako vzor (je „příkladem neochvějné poctivosti, obětavosti, věrnosti i odvahy ve službě národu, pro niž nelitoval ani největších obětí“) nebo jako inspirátor („současná satira by v Havlíčkově díle mohla najít nejeden tvůrčí podnět“).

³⁶⁶ WASSERMAN, V. Jak jsme filmovali Karla Havlíčka. *Lidová demokracie*. 28. 7. 1956, roč. XII, č. 182, s. 1.

³⁶⁷ RICHTER, Stanislav. Velký bojovník a novinář. *Lidová demokracie*. 29. 7. 1956, roč. XII, č. 183, s. 1.

³⁶⁸ Na paměť K. H. Borovského. *Lidová demokracie*. 31. 7. 1956, roč. XII, č. 184, s. 5.

³⁶⁹(g). První politický novinář. *Lidová demokracie*. 31. 10. 1961, roč. XVII, č. 261, s. 3.

Informační článek pak sděluje, že delegace Svazu čs. spisovatelů položila věnec na Havlíčkův olšanský hrob.

5.6.2.2 Rok 1971

V roce 1971 bylo výročí Havlíčkových stopadesátých narozenin připomenuto jedinou větou ve vydání 29. října. Jen o něco více se o něm píše ve druhém informačním příspěvku „*Na Olšanských hřbitovech odpočívá sta a sta vynikajících lidí, o hodně víc než na Vyšehradě. Jsou mezi nimi tak vynikající jedinci jako [...] K. Havlíček Borovský [...]*“.³⁷⁰ Jeho jméno není samozřejmě připomenuto jako jediné.

5.6.3 Mladá fronta

Mladá fronta vzniká hned v květnu 1945 jako list Svazu české mládeže.³⁷¹ Na jejích stránkách (a na stránkách deníků *Práce* a *Zemědělské noviny*) byla 27. června 1968 otištěna výzva Ludvíka Vaculíka *Dva tisíce slov*³⁷² a spolu s deníkem *Svobodné slovo* přináší hned 20. listopadu 1989 informace o zásahu policistů na pražské Národní třídě.³⁷³ Jako *Mladá fronta DNES* je pak součástí české mediální krajiny dodnes.

5.6.3.1 Výročí úmrtí: 1956

Toto významné výročí vzpomenu Mladá fronta deseti příspěvky. Čtyřmi informačními/organizačními, z nichž dva oznamují, že v Havlíčkově Borové a Havlíčkově Brodě se budou konat Havlíčkovy oslavy a třetí o průběhu těchto oslav později přináší podrobnosti. Vládní delegace přijela do obou měst, bylo otevřeno Havlíčkovu muzeum v jeho rodném domku a v Havlíčkově Brodě byla na radnici zahájena výstava o jeho díle. Nechyběly četné proslovy. Oslavy byly podle redakce „*velkou manifestací našeho lidu hrdě se hlásící k Havlíčkovu odkazu*“ a potvrzením, že „*plamen havlíčkovské pochodně svítí dál i na naši cestu*“.³⁷⁴ Čtvrtý text informuje o slavnosti na Olšanských hřbitovech.

Ve výroční den je pak téměř celá jedna strana³⁷⁵ plná Havlíčkových epigramů, rébusů, hádanek s havlíčkovskou tematikou (viz Příloha č. 13) či krátkých příhod z jeho života. Pokud je tu uvedena nějaká jeho charakteristika, pak jsou to již známé:

³⁷⁰ RANČÁK, Jan. Na starých Olšanech. *Lidová demokracie*. 2. 11. 1971, roč. XXVII, č. 259, s. 4.

³⁷¹ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 233.

³⁷² BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 286.

³⁷³ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 367.

³⁷⁴ (hj) Z průběhu celostátních oslav K. H. Borovského: Havlíčkova pochodně osvětila i naši cestu. *Mladá fronta*. 31. 7. 1956, roč. XII, č. 184, s. 1.

³⁷⁵ *Mladá fronta*. 29. 7. 1956, roč. XII, č. 183, s. 6.

„brixenský mučedník“, „*neohrožený bojovník, novinář a břitký satirik*“ nebo „veliký buditel“.

5.6.3.2 Výročí narození: 1951, 1971

5.6.3.2.1 Rok 1951

V roce Havlíčkových 130. narozenin publikovala Mladá fronta dva texty. Prvním z nich je stručná informace o tom, že v novém čísle časopisu *Květy* vychází článek o Havlíčkově výročí. Druhý je tzv. primárně personální a byl otištěn ve výroční den.³⁷⁶ Havlíček se tu objevuje jako „*básník, novinář a bojovník*“, jako „*silná, nebojácná osobnost*“. Připomenuta je také jeho „*neohroženost, nesmlouvavost*“, nezlomnost a vytrvalost. Je naším vzorem a proto „*vážíme si Havlíčkova díla a řadíme jej k nejdražším odkazům naší minulosti*“, je naším vychovatelem – „*učíme se u něj činorodé lásce k vlasti, obětavosti a nesmiřitelnosti v boji proti reakci a proti falešné demokracii, jak ji dnes vidíme v západních kapitalistických zemích*“. Na závěr jsou uveřejněny dva jeho epigramy, které „*jsou důkazem, jak bystře dovedl Havlíček vidět rub tehdejší lžidemokracie...*“.

5.6.3.2.2 Rok 1971

O dvacet let později u příležitosti půldruhého století od Havlíčkova narození byly na stránkách Mladé fronty otištěny opět dva texty. Informační/organizační příspěvek stručně sděloval, že v Havlíčkově Brodě vrcholily předchozího dne Havlíčkovy oslavy a že „*u pomníku tohoto velkého novináře*“³⁷⁷ přednesl projev tehdejší předseda Svazu českých novinářů.

Druhý článek nazvaný *Jeden z nejopravdovějších*³⁷⁸ připomíná, že na 31. říjen připadá „*výročí první velikosti*“, 150 let od narození Karla Havlíčka Borovského, k jehož jménu připojuje typické atributy „*neohrožený, bystrý, bojovný i vtípný*“ a podotýká, že „*k jeho jménu patří aureola, ale jeho dílo žije nejspíše tím, co je evidentně nejlidovější...*“. V textu jsou použity mnohé charakteristiky, které si autor vypůjčil od Karla Čapka. Ať už o Havlíčkovi, jehož „*mučednictví dokresluje jenom jeho statečnost bojovníka...*“, nebo o jeho díle, které „*stojí za čtení jako by bylo psáno dnes; i dnes je aktuální ta jasná, neromantická, protiromantická kritičnost; to nebarokní, nepatetické, spolehlivé češství; ta politická chytrost a rozumnost rozeného aktivisty... ten všestranný a praktický rozhled nejskvělejšího publicisty... ten odpor k frázi a velkohubosti...*“.

³⁷⁶ Před 130 lety se narodil Karel Havlíček Borovský. *Mladá fronta*. 31. 10. 1951, roč. VII, s. 5.

³⁷⁷ V Havlíčkově Brodě. *Mladá fronta*. 29. 10. 1971, roč. XXVII, č. 257, s. 2.

Závěr patří opět autorovi textu: „*Havlíček a jeho dílo skrývají energii, která daleko překračuje rámeček poloviny minulého století*“, shrnuje.

5.6.4 Svobodné noviny/Lidové noviny

Prvorepublikové *Lidové noviny* byly po válce přejmenovány na *Svobodné noviny*, aby nakonec skončily opět pod názvem *Lidové noviny*. Jejich vydávání bylo zastaveno v roce 1952, nahradil je týdeník *Literární noviny*, jehož vydavatelem byl Svaz československých spisovatelů.³⁷⁹ V období od konce války do roku 1952 v nich byla připomenuta dvě havlíčkovská výročí.

5.6.4.1 Výročí úmrtí: 1946

První výročí od skončení druhé světové války bylo 90 let od Havlíčkovy smrti. *Svobodné noviny*, *List sdružení kulturních organizací* ho vzpomenuly pěti příspěvky, jedním z nich byla reklama. Nejpočetněji jsou zastoupeny (jak již tradičně) příspěvky informační/organizační. Oznamují, že na Žižkově bude opětně instalován Havlíčkův pomník, nebo že pražská odbočka Svazu českých novinářů položí květiny na jeho olšanský hrob, čímž uctí „*vynikajícího českého novináře, satirika a nebojácného bojovníka za práva národa*“.³⁸⁰

Poslední informační text čtenáře zpravuje právě o této návštěvě novinářů u Havlíčkova hrobu,³⁸¹ „*kde tlí tělo, duch však žije dále*“. Havlíček je tu znovu označen za „*neohroženého bojovníka za obrození českého národa, nesmlouvavého a neúnavného zastávce spravedlnosti a lidských práv*“, za „*velkého českého člověka*“ a v neposlední řadě za vzor žurnalistů, jejich předchůdce a zakladatele moderního novinářství.

Obnovení Havlíčkova žižkovského pomníku je věnován jediný z reportážních textů³⁸² přibližující slavnostní shromáždění konané v neděli 28. července, tedy v předvečer výročí. Akce byla zahájena recitací Havlíčkových *Tyrolských elegií*, po té přednesl řeč předseda obvodní rady, v níž Havlíčkův pomník označil za „*znamení ryzího češství a hrdého odboje proti násilí*“. Bronzová socha stála na svém místě do roku 1940, kdy měla být z příkazu německé správy odstraněna a zužitkována pro vojenské účely. Pomník byl ale ukryt a díky tomu zachráněn. Při této slavnostní příležitosti řečník oznámil, že náměstí ponese jméno Karla Havlíčka Borovského.

³⁷⁸ HEŘMAN. Z. Jeden z nejoprávněnějších. *Mladá fronta*. 29. 10. 1971, roč. XXVII, č. 257, s. 4.

³⁷⁹ KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG 2010: 148.

³⁸⁰ od. U hrobu Karla Havlíčka Borovského. *Svobodné noviny*. 28. 7. 1946, roč. 2, č. 170, s. 4.

³⁸¹ krt. Novináři u hrobu Karla Havlíčka Borovského. *Svobodné noviny*. 30. 7. 1946, roč. 2, č. 171, s. 3.

³⁸² čt. Havlíčkův pomník na Žižkově obnoven. *Svobodné noviny*. 30. 7. 1946, roč. 2, č. 171, s. 3.

Jako druhý vystoupil se svým projevem ministr informací Václav Kopecký, který zdůraznil, jak Havlíček stále „*žije hluboko v srdci všech věrných Čechů, a jak je nám dnes drahý*“. Vzpomínky na druhou světovou válku byly v tu dobu ještě velmi živé, proto je ve své řeči nevynechal. Po šesti letech německé okupace se podle něj zdá „*jako by Havlíček... ještě více vyrostl a vynikla velikost jeho životního díla, osudová pravdivost jeho pojetí národní politiky, hluboký smysl jeho češství, síla jeho charakteru, heroismus jeho boje, vznešenost jeho mučednictví*“. Válečné zkušenosti s německým sousedem jsou v ministrově projevu srovnávány s dobou Havlíčkovou, a tak je Havlíček pro Kopeckého „*důsledný a neohrožený protiněmecký bojovník*“ a jako takový „*se stal v době odboje naším zářným příkladem*“. Naším vzorem je rovněž „*jako národní politik, jako vlastenec, jako Čech*“.

V době bezprostředně po válce, a také s ohledem na osobnost samotného řečníka, je aktualizace Havlíčkových cílů značně tendenční: „*V Havlíčkově jménu provádíme ony velké historické změny, které naši vlasti dávají zcela novou tvář; vyháníme všechny Němce z naší vlasti... Naplňují se i Havlíčkovy tužby slovanské. Havlíček snil o tom, aby uplatněním mohutné síly Slovanstva byla sražena k zemi německá moc a aby slovanské národy zaujaly významné místo v Evropě. Tuto Havlíčkovu tužbu přivedl k uskutečnění vítězný Sovětský svaz*“, vyzdvihl ministr. V nové době, která se opírá o spolupráci všech Slovanů „*se s největší vděčností skláníme před památkou K. H. Borovského, který hlásal slovanství jako národní program Čechů a Slováků a který slovanství učinil základním rysem naší národní politiky*“, zdůraznil. Karel Havlíček by pak podle přání ministra Kopeckého měl z tohoto místa připomínat „*všem občanům nutnost krásných národních ctností*“ a sledovat, jak „*úspěšně lid dovede spravovat své věci a jak zdárně dovede pracovat pro rozkvět obce, pro rozkvět Prahy, pro rozkvět republiky*“, zakončil svůj projev.

Poslední řečník, předseda Svazu českých novinářů Otakar Wunsch připomenul, že Havlíček se stal pro české novináře „*vzorem svědomitého, čestného a neohroženého plnění novinářské povinnosti*“. Nemohl se nezmínit o práci žurnalistů během války, o těch, kteří „*zůstali pevní podle Havlíčkova ,nepopustím‘*“, i o těch, kteří ne, a vzpomněl na mnohé oběti z řad novinářů. Na závěr zdůraznil, že Havlíček by neměl být vzorem jen novinářům, ale celému národu.

5.6.4.2 Výročí narození: 1951

Výročí Karla Havlíčka Borovského připomněly Lidové noviny, teď již *List Svazu československých spisovatelů*, naposled roku 1951. Tehdy to bylo 130 let od jeho narození. Během sledovaného období se objevilo sedm článků, dva informační a pět tzv. primárně personálních. Jejich nezvykle vysoké zastoupení bylo způsobeno tím, že byly často uveřejněny vlastní Havlíčkovy texty či verše. Použitý slovník je velmi často plný frází a Havlíček i jeho dílo interpretován v intencích doby.

V nedělní příloze *Lidové noviny pionýrům* byl otisknut jeden z Havlíčkových veršů a pod ním stručně oznámeno, že 31. října 1821 se narodil „*náš první pokrokový novinář a spisovatel, neohrožený zastánce lidu...*“³⁸³

V den samotného jubilea byl pak Havlíčkovi věnován prostor na prvních třech stranách vydání. První z příspěvků s názvem *Živý pramen*³⁸⁴ je věnován Havlíčkově tvorbě, u níž je zdůrazněno, že pochází z lidových kořenů a že „*je to právě lidovost, která dala Havlíčkově tvorbě pokrokový směr*“. Autor zde připomíná, že „*rozhodnější a pokrokovější je Havlíček-básník než Havlíček-novinář*“. Upozorňuje také na to, že je-li čtenář pozorný, najde „*v těch úsečných verších i hlásící se socialismus*“ a že celé Havlíčkově dílo „*je bojovným heslem utlačovaných proti utlačovatelům*“, za což „*jsme mu hluboce vděční nejen pro jeho pravdivost, ale i pro bystrý, veselý pohled, kterému nás učil brixenský vyhnanec*“. Připomíná, že to vše „*čím nás [Havlíček] podaroval, pravdu, vtip i dobrou pohodu, načerpal z pokladu lidové moudrosti. Dobral se jednoty s lidem, z něho a jím se stal nesmrtelným.*“

Na titulní straně byla kromě výše zmíněného textu Havlíčkova podobizna, jeden z jeho epigramů a vlastní Havlíčkova stať *Kapitola o kritice*, pocházející z *České Včely* z roku 1846.

V rubrice *Historický kalendář*, velmi stručně upozorňující na důležité události připadající na určitý den, je narození Karla Havlíčka vzpomenu to na prvním místě.

Primárně personální příspěvek *O pravý smysl odkazu Karla Havlíčka Borovského*³⁸⁵ je zhodnocením dosavadního pohledu na Havlíčka, je ovšem poplatný době svého vzniku. Jeho autorka konstatuje, že je třeba, „*abychom nyní dovedli rozrazit krunýř vypočítavých polopravd, abychom odstranili pokřivený, měšťačky sentimentální, nepravdivý obraz Havlíčkův. Náš vítězný lid především má na to právo, neboť jemu byly*

³⁸³ Lidové noviny pionýrům. *Lidové noviny*. 28. 10. 1951, roč. 59, č. 255, s. 7.

³⁸⁴ LACINA, Václav. Živý pramen. *Lidové noviny*. 31. 10. 1951, roč. 59, č. 257, s. 1.

³⁸⁵ WIRTHOVÁ, Božena. O pravý smysl odkazu Karla Havlíčka Borovského. *Lidové noviny*. 31. 10. 1951, roč. 59, č. 257, s. 3.

posvěceny nejstatečnější stránky Havlíčkova novinářského díla, z jeho ducha se inspirovala pádnost, humor i pathos jeho poesie, pro něj bojoval...“, a tudíž je *„povinností jak naši nové historické, tak literárně historické vědy vynést k novému životu správným zhodnocením, rozvržením světla i stínu celé dílo Havlíčkovo, podat celistvý obraz jeho činnosti, omylů i vítězství a vysvětlit je“*. Kromě toho si autorka všímá Havlíčkových vlastností a zásluh: *„skvělý novinář, kritik, básník a neohrožený bojovník za budoucnost národa“*, a podobně jako její redakční kolega připomíná *„bojovný a lidový tón Havlíčkovy poesie a její působivost a ostře politický dosah v lidových vrstvách“*.

Poslední krátká zpráva sdělovala, že zástupci Svazu čs. novinářů položili u příležitosti Havlíčkova výročí věnce u jeho hrobu na Olšanech, u jeho pomníku na Žižkově, v Borové, v Havlíčkově Brodě i Kutné Hoře.

5.6.5 Večerní Praha

Deník pro Prahu a střední Čechy *Večerní Praha* se objevil v dubnu 1955 jako první český večerník v poválečném období. Jeho založení bylo jedním z počínajících projevů liberalizace, kdy začínal být brán v potaz také zájem čtenářů. Spolu s ním došlo k obnovení pouličního prodeje prostřednictvím kamelotů, který byl obvyklý v meziválečném období.³⁸⁶

5.6.5.1 Výročí úmrtí: 1956, 1966, 1986

5.6.5.1.1 Rok 1956

Ani *Večerní Praha* na Havlíčka nezapomněla. Sto let po jeho smrti otiskla tři texty, dva informační/organizační, jeden tzv. primárně personální. Informace se týkaly vzpomínkové akce, kterou pořádal Svaz čs. novinářů se Svazem čs. spisovatelů u Havlíčkova olšanského hrobu. Jednou to bylo oznámení o jejím konání, podruhé krátká zpráva zhodnocující její průběh.

Velký článek *Smýšlím jako český národ*³⁸⁷ připomíná mimo jiné Havlíčkovu aktuálnost – *„jeho dílo k nám dosud mluví“* –, což autor zdůvodňuje tím, že se *„nezpronevěřilo lidu. Vždy šlo s lidem bojovně a poctivě.“* Kromě lidovosti (*„věří svému lidu. A lid věří jemu.“*) je často vyzdvihnuta bojovnost: Havlíček jako bojující básník, bojující novinář, který *„jasně a věcně usuzuje, přesně a kriticky myslí, prostě a*

³⁸⁶ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPOVÁ 2011: 292n.

vtipně píše“. Z jiných oceňovaných charakteristik je to jeho neústupnost ve věci názoru nebo to, že je „*naveskrz poctivý*“.

5.6.5.1.2 Rok 1966

Stodesáté výročí úmrtí nebylo na stránkách *Večerní Praha* v roce 1966 zmíněno, stejně tak se neobjevil ani článek o Havlíčkovi.

5.6.5.1.3 Rok 1986

V roce 1986, kdy uplynulo 130 let od jeho smrti, přinesl deník dva krátké informační příspěvky. Text *Klenotnice klasiků. Karel Hynek Mácha a Karel Havlíček Borovský*³⁸⁸ informuje čtenáře o tom, že nakladatelství Československý spisovatel připravuje u příležitosti Máchova a Havlíčkova výročí jejich díla v samostatných dvousvazkových vydáních. Havlíčkův soubor prací uzavírají jeho „*vrcholné skladby*“, tj. satirické básně a oba tyto soubory jsou určeny „*mladší čtenářské generaci*“.

Druhý příspěvek *Věnc na dožití*³⁸⁹ připomíná, že „*naše kulturní veřejnost*“ si zítra připomene Havlíčkovo výročí a upozorňuje, že na domě, kde Havlíček zemřel, je jako „*pěst na oko zašlý stříbrný věnc s omšelymi pentlemi*“.

5.6.5.2 Výročí narození: 1971

Text *Stopadesátiletá vzpomínka*³⁹⁰ je jedním ze dvou příspěvků, jimiž *Večerní Praha* připomenula 150 let od Havlíčkova narození, jedné „*z největších osobností našeho obrození*“. Zdůrazňována je spíše jeho tvorba, žurnalistická činnost, to, co „*tento velký člověk přinesl do kulturní pokladnice našeho národa*“, zvláštní pozornost je věnována jeho epigramům „*se šarmem inteligentní politické satiry*“.

O jednom z míst spojených s životem Karla Havlíčka, o lázních Šternberk (resp. o nedalekém Smečně u Kladna), kde se Havlíček před smrtí léčil, se píše v druhém textu nazvaném *Náš tip na nedělní výlet za Havlíčkem*.³⁹¹ Prostor je samozřejmě věnován i Havlíčkovi samotnému – zmíněn je dům s pamětní deskou, kde pobýval „*brixenský exulant*“, a připomenuto, že v Praze pak tento „*padlý hrdina*“ „*k nevyšlovné bolesti národa*“ umírá.

³⁸⁷ SLAVÍK, Bedřich. Smýšlím jako český národ. Literární příloha *Večerní Praha*, č. 30. *Večerní Praha*. 28. 7. 1956, roč. II, č. 178, s. 1.

³⁸⁸ -jok- Klenotnice klasiků. *Večerní Praha*. 24. 7. 1986, roč. XXXII, č. 143, s. 6.

³⁸⁹ šlm. Věnc na dožití. *Večerní Praha*. 28. 7. 1986, roč. XXXII, č. 145, s. 6.

³⁹⁰ leh. Stopadesátiletá vzpomínka. *Večerní Praha*. 28. 10. 1971, roč. XVII, č. 216, s. 5.

³⁹¹ HREJKA. Jirí. Náš tip na nedělní výlet: Za Havlíčkem. *Večerní Praha*. 5. 11. 1971, roč. XVII, č. 221, s. 9.

5.6.6 Pochodeň

Východočeský krajský deník *Pochodeň* vycházel jako deník od prvního dne roku 1960. Jeho založení bylo součástí reorganizace tiskových orgánů krajských a okresních výborů KSČ související s novým územním uspořádáním státu. Cílem této nové mediální politiky bylo, aby v každém krajském městě vycházel jeden deník a v každém okrese jeden týdeník.³⁹²

5.6.6.1 Výročí úmrtí: 1976

Jediný příspěvek, který se na stránkách regionálního listu *Pochodeň* ve sledovaném období objevil, nepřipomíná 120 let od Havlíčkova úmrtí. Týden před výročím je v rubrice *Jak účelně doplnit a zpestřit volné chvíle o dovolené*³⁹³ představen tip na výlety na Havlíčkovobrodsku. Redaktorka poznamenává, že na těchto místech nalezneme mnohé památky „*připomínající významná údobí a osobnosti našich národních dějin*“, z nichž je na prvním místě jmenován právě Karel Havlíček. Expozice umístěná v jeho památníku zachycuje „*vrcholné tvůrčí období tohoto novináře a spisovatele doby našeho národního obrození*“. Upozorňuje na expozici v jeho rodné Havlíčkově Borové, ale více se o něm nezmiňuje.

Zařazení příspěvku věnujícího se památkám v okolí Havlíčkova Brodu zřejmě není spojené s Havlíčkovým výročím, jelikož Havlíček není jediný, kdo je v příspěvku připomenut.

5.6.6.2 Výročí narození: 1961, 1971, 1981

5.6.6.2.1 Rok 1961

V roce Havlíčkových sto čtyřicátých narozenin nebyla o Havlíčkovi v deníku *Pochodeň* ani zmínka.

5.6.6.2.2 Rok 1971

V tomto roce uplynulo 150 let od Havlíčkova narození, a proto nebylo jediného titulu, který by na toto výročí nějak neupozornil. *Pochodeň* tak učinila třemi texty, jedním tzv. primárně personálním a dvěma příspěvky informačními.

Ten první oznamuje, že k 150. výročí narození Karla Havlíčka bude v Turnově 28. října uspořádán Literární večer, kde zazní přednáška a vystoupí také žáci Lidové školy umění.

³⁹² BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 290n.

³⁹³ HLOUŠKOVÁ. Květa. Jak účelně doplnit a zpestřit volné chvíle o dovolené: Havlíčkovobrodsko. *Pochodeň*. 22. 7. 1976, roč. 65, č. 173, s. 3.

Druhý³⁹⁴ informuje o oslavách Havlíčkova výročí v Havlíčkově Brodě. Ve výčtu událostí se ale poněkud ztrácí osobnost samotného oslavovaného, o němž je řečeno jen to, že k jeho pomníku byly položeny věnce. Text je spíše doménou předsedů toho či onoho výboru, různých zástupců a delegací. Vyvrcholením oslav bylo podle redaktora zasedání pléna Okresního národního výboru a Městského národního výboru v Havlíčkově Brodě a Městského národního výboru v Havlíčkově Borové. Z dalšího programu oslav to byly také nesčetné projevy, předání pamětních medailí za zásluhy o rozvoj Havlíčkobrodsko a kromě toho „v bohatém kulturním programu“ vystoupil komorní orchestr, pěvecký sbor či sbor studentů místního gymnázia.

Autor předchozího krátkého nástinu oslav v Havlíčkově Brodě sliboval, že se Pochodeň k těmto oslavám ještě vrátí. Učinila tak textem *Ještě k oslavám 150. výročí narození Karla Havlíčka Borovského. Dílo i pro budoucnost.*³⁹⁵ Ten je spíše zamyšlením nad Havlíčkovým významem u příležitosti jeho výročí. Setkáváme se tu s některými charakteristikami: „statečný pokrokový novinář a spisovatel“, „muž, který se nedal koupit, podplatit ani umlčet“ a dokonce i s jeho vzezřením: tvrdý a neústupný pohled a buřičské gesto, jak autor popisuje jeho sochu v havlíčkobrodských sadech. Prostor je věnován také jeho dílu, které je „svým zaměřením, prostotou a optimismem stále živé a svěží“. Nejvíce oceňované jsou pak jako obvykle jeho satirické skladby *Tyrolské elegie, Král Lávra, Křest sv. Vladimíra*, jimiž „korunoval své životní dílo“ a stal se vzorem spisovatelů i novinářů. Z charakterových vlastností je vyzdvihována Havlíčkova zásadovost a také on podle autora svým dílem a odkazem přispěl k socialistické současnosti, kterou „tvorí siluety továren, stříbřitý pás plynovodu i spokojení, šťastní lidé v tomto kamenitém kousku naší země [na Vysočině]“, uzavírá.

5.6.6.2.3 Rok 1981

O deset let později bylo 160. výročí vzpomenueno jen jedním, tzv. primárně personálním textem *Ziskal si úctu českého lidu*,³⁹⁶ který je „zamyšlením nad jeho životem, dílem a odkazem“. Připomenut je jako jeden z představitelů pokrokových sil, jako zakladatel českého politického žurnalismu a jako tvůrce moderní politické satiry. Vedle toho byl „vynikajícím představitelem svého národa a své třídy, zosobněním jejich

³⁹⁴ (mř). Vyvrcholily oslavy Karla Havlíčka Borovského. *Pochodeň*. 29. – 31. 10. 1971, roč. 60, č. 257, s. 2.

³⁹⁵ (mř). Ještě k oslavám 150. výročí narození Karla Havlíčka Borovského: Dílo i pro budoucnost. *Pochodeň*. 2. 11. 1971, roč. 60, č. 259, s. 1.

³⁹⁶ (mř). Ziskal si úctu českého lidu. *Pochodeň*. 3. 11. 1981, roč. 70, č. 260, s. 5.

politických snah“ a zisk oné úcty, zmiňované v titulku, připisuje autor zejména jeho statečnosti.

Mezi lety 1945 až 1989 byla dvě významná jubilea – v roce 1956 100 let od Havlíčkova úmrtí a roku 1971 pak 150 let od jeho narození. Obě byla připomenuta v každém z deníků, i když v jiném rozsahu. V jednotlivých letech byla havlíčkovská výročí vzpomenuata, pakliže vůbec, jedním či dvěma příspěvky a celkem bylo během celého období otištěno 76 textů.

Z průzkumu vybraných periodik vyplývá, že v letech poválečných chvíli přežíval Havlíček jako mučedník, ale převažujícími a posléze zastiňujícími kategoriemi jsou „neohroženost a bojovnost“ případně „lidovost a pokrokovost“.

Zejména v letech následujících bezprostředně po druhé světové válce je u Havlíčka kladen silný důraz na postoj proti Němcům a s postupujícími změnami v zahraniční politice i akcent na jeho slovanskou orientaci.

5.7 VII. období: 1989 – 2011

Pro dobu nejnovější jsme zvolili celkem pět periodik, která oproti předešlým obdobím pokryla celé sledované období. Jedním z důvodů je množství jednotlivých příspěvků, které je v porovnání s předchozími etapami mnohem menší.³⁹⁷ Původní záměr zkoumat pouze/také texty uveřejněné na Internetu se nakonec neukázal jako vhodný. Rozsáhlost podkladového materiálu by stačila na samostatný výzkum a k tištěnému zdroji bylo přikročeno i proto, aby byl zachován stejný typ materiálu ve všech sledovaných obdobích.

Vybrány byly tři celostátní deníky a dva časopisy. Z deníků to jsou: *Lidové noviny*, které posloužily i jako podkladový materiál pro výzkum havlíčkovského ohlasu v půlkulatých výročí. Výběrem tohoto periodika a určitou výsadou v tom, že ono jediné sloužilo i jako podklad pro analýzu půlkulatých výročí, odkazujeme na prvorepublikové *Lidové noviny*. Dalšími tituly jsou *Mladá fronta DNES* jako jeden z nejčtenějších titulů a *Právo* jakožto deník s českou majetkovou účastí (a také jistá kontinuita z období předchozího). Časopisecké tituly *Reflex* a *Respekt* byly vybrány mj. proto, že pokrývají celé sledované období a jejich obsah je zaměřen na náročnějšího čtenáře.

5.7.1 Lidové noviny

Lidové noviny začaly vycházet z nově založených titulů nejdříve, hlásily se k tradici předválečného listu a navazovaly na samizdatová vydání *Lidových novin* vydávaných skupinou disidentů od roku 1987. První legální číslo vyšlo v prosinci 1989, od 2. dubna 1990 vycházely šestkrát týdně.³⁹⁸ List je v současné době ve vlastnictví mediální skupiny MAFRA, jejímž majoritním vlastníkem je vydavatelská skupina Rheinisch-Bergische Druckerei und Verlagsgesellschaft mbH.³⁹⁹

5.7.1.1 Výročí narození: 1991, 2001, 2011

Havlíček ani jeho kulatá výročí nebyla v těchto letech vůbec zmíněna.

³⁹⁷ Ze všech pěti periodik je to celkem dvacet příspěvků, započítány jsou i texty z půlkulatých výročí.

³⁹⁸ BENDA 2007: 105.

³⁹⁹ O společnosti: Portrét společnosti. *Mediální skupina MAFRA* [online]. © Copyright MAFRA a.s. 2012 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all/cs_o-spolecnosti_portret-spolecnosti.htm.

5.7.1.2 Výročí úmrtí: 1996, 2006

5.7.1.2.1 Rok 1996

Na poslední straně vydání Lidových novin se v rubrice *Lidé* objevuje stručná zpráva: „*Včera uplynulo 140 let od smrti novináře a spisovatele Karla Havlíčka Borovského.*“⁴⁰⁰

5.7.1.2.2 Rok 2006

Sto padesát let od Havlíčkova úmrtí otiskly Lidové noviny dva příspěvky, oba přitom explicitně připomínaly toto výročí. Prvním z nich je zamyšlení Svatopluka Karáska *Havlíčkovy recepty stále fungují, ale ne bez práce.*⁴⁰¹ Autor si tu všímá tří věcí, které Havlíček prosazoval a jimiž vlastně předběhl svoji dobu. Jsou jimi snaha o rovnocennost mezi národy v jednom státě a vzájemnou spolupráci. V jeho době to znamenalo federalizaci Habsburské monarchie, v našem století byla tato jeho myšlenka aktualizována v podobě Evropské unie, uvádí S. Karásek. Druhou věcí je výzva k náboženské snášenlivosti a třetí poctivost. Právě důraz na poctivost je ten „*recept na náš dnešní úpadek, recept Karla Havlíčka Borovského, který má žít v nás, a tím i v našem národě, a tím i v Evropě a ve světě. Recept je to jednoduchý, ale nad jiné složitý a pracný. A bez něj nelze,*“ zdůrazňuje.

Druhým textem je sloupek literárního kritika Jaromíra Slomka *Slova značky KHB.*⁴⁰² Uvádí, že po jednom a půl století od Havlíčkova úmrtí nám po něm zbylo nespočet názvů ulic, sadů, náměstí, také pojmenování dvou měst a zamýšlí se nad tím, co tu zbylo z jeho slov. Odkazuje na lingvistickou práci Alexandra Sticha o Havlíčkových neologismech a podotýká, že z těchto neologismů se v češtině neudržel žádný, avšak „*v éře estrádních a politických bavičů se možná ještě ukáže potřebnost slova „baviště“.* Pokud jeho čas nadejde, bude to tichá vzpomínka“, uzavírá.

5.7.1.3 Výročí úmrtí: 1991, 2001, 2011 – půlkulatá výročí

Pouze jednou připomenuly Lidové noviny Havlíčkovo půlkulaté výročí, a to hned v roce 1991, kdy uplynulo 135 let od jeho smrti. Krátká glosa „*Nespi, Havlíčku...*“ připomíná, že „*před sto třiceti pěti lety zemřel KHB.*“⁴⁰³ V době, kdy se česká společnost vracela k některým tématům nebo na ně již mohla nazírat i jinak, přináší text zamyšlení nad Havlíčkem, jeho odkazem a jeho aktuálností.

⁴⁰⁰ Lidé. *Lidové noviny*. 30. 7. 1996, roč. IX, č. 176, s. 16.

⁴⁰¹ KARÁSEK. Svatopluk. *Havlíčkovy recepty stále fungují, ale ne bez práce.* *Lidové noviny*. 28. 7. 2006, roč. XIX, č. 174, s. 16.

⁴⁰² SLOMEK, Jaromír. *Slova značky KHB.* *Lidové noviny*. 29. a 30. 7. 2006, roč. XIX, č. 175, s. IV.

5.7.1.4 Výročí narození: 1996, 2006 – půlkulatá výročí

Stejně jako v případě půlkulatých výročí úmrtí i Havlíčkovu narození věnovaly Lidové noviny jediný informační příspěvek, a to jen v roce 1996. Ten informuje o oslavách Havlíčkových 175. narozenin, které se konaly o víkendu v jeho rodné Borové a v Havlíčkově Brodě. V jejich programu nechyběla přednáška a proslovy, koncerty, vystoupení amatérského divadelního souboru nebo setkání hostů s místními občany. Havlíček byl připomenut jako „*osobnost středoevropského formátu*“.⁴⁰⁴

5.7.2 Mladá fronta DNES

Mladá fronta byl deník vydávaný Socialistickým svazem mládeže (SSM). Když byla tato organizace v lednu 1990 rozpuštěna, její nástupkyní se stal Svaz mladých a ten se stal i vlastníkem titulu. Samotní redaktoři listu začali záhy usilovat o jeho osamostatnění, což se podařilo a první číslo nově registrovaného deníku vyšlo 1. září 1990 pod názvem *Mladá fronta DNES*.⁴⁰⁵ V současné době je jeho vydavatelem (stejně jako v případě *Lidových novin*) mediální skupina MAFRA, jejímž většinovým vlastníkem je od roku 1994 německý holding Rheinisch-Bergische Druckerei und Verlagsgesellschaft mbH.⁴⁰⁶

5.7.2.1 Výročí narození: 1991, 2001, 2011

Z těchto tří let byl rok 2001 jediným, kdy se na stránkách MF DNES objevila zmínka o Havlíčkovi nebo o jeho výročí. V krátkém informačním příspěvku *Borová si připomněla slavného rodáka*⁴⁰⁷ se píše, že na zakladatele české moderní žurnalistiky a spisovatele bylo vzpomenuo v jeho rodné Borové, v Havlíčkově Brodě a rovněž v tyrolském Brixenu, kam se vypravila česká delegace.

5.7.2.2 Výročí úmrtí: 1996, 2006

Na poslední straně vydání MF DNES z roku 1996 v rubrice *Tento týden* je Havlíčkova smrt připomenuta jen v jedné větě.⁴⁰⁸ V roce 2006 je mu věnován velký primárně personální příspěvek. U příležitosti 150. výročí jeho úmrtí byla v literární příloze *Kavárna* zveřejněna stať prof. Jaroslavy Janáčkové *Karel Havlíček: Mučedník či*

⁴⁰³ jpj. Nespí, Havlíčku... *Lidové noviny*. 29. 7. 1991, roč. IV, č. 174, s. 4

⁴⁰⁴ jmf. Havlíčkovské oslavy. *Lidové noviny*. 4. 11. 1996, roč. IX, č. 258, s. 10.

⁴⁰⁵ BENDA 2007: 89n a 94n.

⁴⁰⁶ O společnosti: Portrét společnosti. *Mediální skupina MAFRA* [online]. © Copyright MAFRA a.s. 2012 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_o-spolecnosti_portret-spolecnosti.htm.

⁴⁰⁷ (ČTK). Z celé země: Borová si připomněla slavného rodáka. *Mladá fronta DNES*. 29. 10. 2001, roč. XII, č. 252, s. A4.

⁴⁰⁸ Tento týden: pondělí 29. července. *Mladá fronta DNES*. 29. 7. 1996, roč. VII, č. 175, s. 16.

pouhý lázeňský host.⁴⁰⁹ V ní reaguje na článek Tomáše Feřtka uveřejněný na webových stránkách časopisu Reflex⁴¹⁰ a poukazuje na některé nepřesnosti, kterých se podle ní redaktor dopustil.

5.7.3 Právo (Rudé právo)

S deníkem *Právo* je od jeho počátků v 90. letech spojeno jméno Zdeňka Porybného, úřadujícího šéfredaktora i majoritního akcionáře společnosti BORGIS a.s., která je vydavatelem listu. Deník s novými majiteli vycházel až do října roku 1995 pod starým názvem (*Rudé právo*), od 1. listopadu 1995 byl název zkrácen na *Právo*.⁴¹¹

Deník *Rudé právo/Právo* přináší v období Havlíčkových výročí nejvíce zmínek z analyzovaných polistopadových periodik. S výjimkou roku 2011 to byl alespoň jeden příspěvek v každém roce a celkově se jich na stránkách Práva objevilo osm.

5.7.3.1 Výročí narození: 1991, 2001, 2011

5.7.3.1.1 Rok 1991

V roce 1991 ještě pod jménem *Rudé právo* uveřejnil deník posledního říjnového dne článek o Karlu Havlíčkovi s názvem *Karel Havlíček Borovský: Lhát nechci a nebudu*.⁴¹² Příspěvek zaplňuje téměř celou novinovou stranu, včetně Havlíčkovy podobizny a kresby zachycující Havlíčka před kutnohorským porotním soudem. Můžeme jej považovat za text připravený speciálně k Havlíčkovu výročí, neboť pod portrétem stojí: „*Od narození K. H. Borovského uplynulo právě dnes 170 let*“. Text poukazuje na to, jak je Havlíček i jeho názory dodnes aktuální. Připomenuty jsou tu jeho charakterové vlastnosti: zásadovost, nepřelétavost, důraz na pravdu, solidarita, tolerance. Co nám podle autora z Havlíčka nejvíce chybí je jeho „*vědomí sounáležitosti, pospolitosti, vzájemnosti, osobní odpovědnosti za osudy společenství, v němž žijeme*“, můžeme od něj převzít i důraz na toleranci lidí jinak smýšlejících, což dokládá Havlíčkovými slovy: „*kolikrát se mnohem více člověk naučí od svých nepřátelů než od příznivců*“. Patrně nejsilněji působí Havlíčkova obava ze „*svévolného rozeštvávání lidí nezodpovědnými politickými vůdci*“, zvláště pokud si uvědomíme, v jaké době tento novinový příspěvek vznikl.

⁴⁰⁹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Karel Havlíček: Mučedník, či pouhý lázeňský host? *Mladá fronta DNES*. 29. –30. 7. 2006, roč. XVII, č. 175, s. D5 a D7.

⁴¹⁰ Později vyšel i v tištěném vydání Reflexu. Viz kapitola Reflex.

⁴¹¹ BENDA 2007: 96 a 116.

⁴¹² KŘEŠŤAN, Jiří. Karel Havlíček Borovský: Lhát nechci a nebudu. *Rudé právo*. 31. 10. 1991, roč. 1, č. 254, s. 9.

5.7.3.1.2 Rok 2001

V roce 2001 přineslo Právo pět různých příspěvků, čtyři primárně personální a jeden informační.

Rozhovor⁴¹³ s velvyslancem ČR ve Vídni Jiřím Grušou byl pořizen po jeho proslovu při Havlíčkových oslavách v Brixenu. Havlíček je podle Gruši „*příkladem české vzpřímené páteře*“, vyzdvihuje jeho zásluhy na konstituování češtiny a připomíná, že „*bez něho by moderní česká žurnalistika nebyla vůbec myslitelná*“. Oceňuje, že jeho texty a mnohé myšlenky jsou dodnes živé a čtivé.

Druhý text⁴¹⁴ připomíná, že nebýt Karla Havlíčka zřejmě by nedošlo ke spolupráci měst Brixen a Havlíčkův Brod. V Brixenu si toho roku mohli připomenout 150 let od jeho příjezdu, stejně jako 450 let od vzniku hotelu Elefant, kde Havlíček první dny bydlel a tato výročí brixenští obyvatelé vzpomenuli v rámci oslav 1100. výročí od založení města. Jak zdůraznil opět Jiří Gruša, bez pobytu v tomto tyrolském městě by nevznikly tři jeho velké satirické skladby, a tak by byl vlastně „*jen‘ mimořádně důležitý žurnalista*“. Tehdejší prezident Havel ocenil Havlíčkův boj „*proti všem formám hlouposti, omezenosti, zbabělosti i zvůle [...] je to výzva, která neztrácí své intenzitě v žádné době a v žádném režimu,*“ vzkázal.

V literární příloze *Salon* byl otištěn článek Jiřího Gruši *Karel Havlíček Borovský – 150 let exilu*.⁴¹⁵ Text byl původně zamýšlen jako proslov ke slavnostní připomínce Havlíčkova příjezdu do Brixenu, byl pak autorem upraven do výsledné podoby. Od jeho cesty do Brixenu uplynulo toho roku již 150 let, a tak jsou připomenuty zejména *Tyrolské elegie*, v nichž tuto výpravu popsal. Báseň je podle Gruši geniálním dílem, jež „*dodnes platí za literární skvost a zároveň je snad nejvýznamnějším dokladem české přímočarosti Je to model rovné páteře. Cosi jako genetický kód antišvejka.*“ Havlíčkův význam jakožto autora zdůrazňuje tím, že „*[b]ožské u Havlíčka bylo jeho nadání. Bohatství jazyka a stylistické umění. Před ním jsme nikoho takového neměli. A každý, kdo přišel po něm, se s ním musel měřit.*“ Posléze se vrací k místu Havlíčkovy konfinace a zdůrazňuje, že „*teprve Brixenu vděčíme za celého Havlíčka*“, jelikož tam vznikly tři satirické skladby, díky nimž „*se navždy stal jedinečným autorem.*“

⁴¹³ CINGER, František. Havlíček je příklad vzpřímené páteře. *Právo*. 24. 10. 2001, roč. 11, č. 248, s. 12.

⁴¹⁴ (cg). [Týž] Výzva, která neztrácí na intenzitě. *Právo*. 24. 10. 2001, roč. 11, č. 248, s. 12.

⁴¹⁵ GRUŠA, Jiří. Karel Havlíček Borovský – 150 let exilu. *Salon. Literární příloha Práva. Právo*. 1. 11. 2001, roč. 11, č. 255, s. 1 a 3.

Posledním z tzv. primárně personálních příspěvků je Renčínův kreslený vtíp.⁴¹⁶ Zveřejněn byl v době, kdy Českou televizi vedl pouze prozatímní ředitel a kdy se veřejnoprávní stanice již více než rok potýkala s problémy s obsazením postu řádného generálního ředitele, s nesouhlasem a stávkou svých zaměstnanců a s protesty veřejnosti. Generálním ředitelem ČT byl nakonec zvolen její dosavadní prozatímní ředitel Jiří Balvín a své funkce se ujal od 15. listopadu 2001.⁴¹⁷



⁴¹⁶ RENČÍN, Vladimír. [kreslený vtíp] *Právo*. 3.–4. 11. 2001, roč. 11, č. 257, s. 7.

⁴¹⁷ Televizní krize (2000). *Česká televize: Vše o ČT. Historie. Česká televize od roku 1993*. [online]. © Česká televize 1996–2013 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceska-televize-od-r-1993/krize/>.

Po krizi (2001). *Česká televize: Vše o ČT. Historie. Česká televize od roku 1993*. [online]. © Česká televize 1996–2013 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceska-televize-od-r-1993/po-krizi/>.

Jediný informační text přibližuje průběh oslav, které se konaly u příležitosti 180. výročí Havlíčkova narození. Starosta Havlíčkova Brodu ve svém proslovu neopomenul zásadní vlastnosti oslavence: „*odvahu, zarputilost, pracovitost, smysl pro humor, snahu hledat pravdu*“⁴¹⁸ a vyjádřil přání, abychom alespoň některé z nich měli i my dnes. Čtenáři byli také upozorněni na dvě expozice instalované v Havlíčkově bývalém domě věnující se jeho životu a divadelnímu ochotnickému spolku, v němž působil. Slavnosti byl přítomen i rakouský velvyslanec v ČR.

5.7.3.2 Výročí úmrtí: 1996, 2006

5.7.3.2.1 Rok 1996

O připomenutí 140 let od Havlíčkovy smrti se postarala čtenářka Práva, jejíž dopis byl otištěn v rubrice *Z redakční pošty*.⁴¹⁹ Píše v něm, že Havlíčkův olšanský hrob je jedním z nejnavštěvovanějších v Praze, že jeho osobnost i dílo „*působily v českém národě v dobách jeho těžkých historických zkoušek, útočily proti všemu byrokratickému a tmářskému v naší historii [...]*“, jeho přínos „*je tak hluboce zakotven v povědomí našeho národa, že jeho olšanský hrob nemůže zůstat zapomenutý*“.

5.7.3.2.2 Rok 2006

V roce 2006 najdeme jedinou informaci v rubrice *Literatura* upozorňující na nové vydání epigramů a básní „*klasika českého žurnalistu Karla Havlíčka Borovského*“,⁴²⁰ které vychází v nakladatelství Akropolis.

5.7.4 Reflex

Společenský týdeník *Reflex* zakládá v dubnu roku 1990 novinář Petr Hájek, pozdější spolupracovník prezidenta Václava Klause.⁴²¹ V současnosti je jeho vydavatelem společnost Ringier Axel Springer CZ, která vznikla fúzí vydavatelství Ringier ČR a vydavatelství Axel Springer Praha. Ta je součástí švýcarsko-německé vydavatelské skupiny.⁴²²

5.7.4.1 Výročí narození: 1991, 2001, 2011

V těchto letech se v Reflexu neobjevil jediný článek týkající se Havlíčka nebo výročí jeho narození.

⁴¹⁸ (cg) [CINGER, František]. V Brodě oslavili Karla Havlíčka. *Právo*. 1. 11. 2001, roč. 11, č. 255, s. 17.

⁴¹⁹ Z redakční pošty: JELÍNKOVÁ, Drahomíra. Květiny na Havlíčkově hrobě. *Právo*. 29. 7. 1996, roč. 6, č. 175, s. 8.

⁴²⁰ (cg) [CINGER, František]. *Literatura*. *Právo*. 26. 7. 2006, roč. 16, č. 172, s. 15.

⁴²¹ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ 2011: 375.

⁴²² O nás: Vítá vás vydavatelství. *Ringier Axel Springer CZ* [online]. © Ringier Axel Springer Media AG 2011 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://www.ringieraxelspringer.cz/company>.

5.7.4.2 Výročí úmrtí: 1996, 2006

Stočtyřicáté výročí Havlíčkovy smrti v roce 1996 nebylo na stránkách Reflexu zaznamenáno, rozsáhlý primárně personální článek se tu objevil až v roce 2006. Na čtyřech stranách byl v jednom z prázdninových čísel uveřejněn článek Tomáše Feřtka o Brixenu, tedy o dnešním italském městě Bressanone. Text⁴²³ má pomoci vyvrátit brixenskou mučednickou legendu, při čemž se opírá o Havlíčkův životopis z pera Jiřího Moravy a také o text domácí provenience *Vojna s hloupostí a zlobou* vydaného v roce 1981. Havlíček se tu objevuje jako neústupný „*energický a vysoce praktický*“, „*liberál*“, „*kovaný antiklerikál*“ či „*podnikatel*“, připomenuta je jeho píle a schopnost argumentovat. Kromě legendy o Havlíčkově pobytu v Tyrolech se snaží o vysvětlení dalších tradovaných výkladů. Třeba to, jak se k němu chovali Češi ještě za jeho života, což autor v závěru vtipně shrnuje: „[...] *Karel Havlíček Borovský, muž, jenž s německou pílí a důsledností bojoval za českou věc a jemuž se oba tyto národy za jeho práci odměnily, jak jim to bylo a jest vlastní.*“⁴²⁴

5.7.5 Respekt

Týdeník *Respekt* je pokračovatelem opozičního samizdatového periodika *Informační servis* z roku 1989.⁴²⁵ V současné době vychází ve vydavatelství *Economia*, a. s.

5.7.5.1 Výročí narození: 1991, 2001, 2011

Jediný havlíčkovský příspěvek přinesl *Respekt* až v roce 2001. Autor glosy *Bože, dej, aby ze mě měli Češi radost. Trojí výročí průkopníka českého liberálního myšlení*⁴²⁶ Zdeněk Zaccpal, připomíná, že v onom roce uplynulo 145 let od Havlíčkovy smrti, 180. výročí jeho narození a také 150 let od jeho zatčení a přemístění do Brixenu. V textu se zamýšlí nad tím, o co Havlíček usiloval, co z něho převzali jiní a co si od něj můžeme vzít dnes my.

5.7.5.2 Výročí úmrtí: 1996, 2006

Pouze v roce 2006 věnoval *Respekt* Havlíčkovi prostor a to nejen uvnitř listu, ale i na obálce. Ta je červeno-bílá, je tu Havlíčkova podobizna a heslo „*Barwa má je čerwená a bílá, / moje heslo: poctivost a síla.*“⁴²⁷ Článek *Pravdivý příběh Karla*

⁴²³ FEŘTEK, Tomáš. Brixen. *Reflex*. 27. 7. 2006, roč. 17, č. 30, s. 60–63.

⁴²⁴ FEŘTEK, Tomáš. Brixen. *Reflex*. 27. 7. 2006, roč. 17, č. 30, s. 63.

⁴²⁵ BENDA 2007: 200.

⁴²⁶ ZACCAL, Zdeněk. Bože, dej, aby ze mě měli Češi radost: Trojí výročí průkopníka českého liberálního myšlení. *Respekt*. 29. 10. – 4. 11. 2001, roč. XII, č. 44, s. 22.

⁴²⁷ *Respekt*. 24.–30. 7. 2006, roč. XVII, č. 30, s. 1.

Havlíčka. Strach, mýty a udavači kolem velkého vlastence se snaží obdobně jako text v *Reflexu* přinést o Havlíčkovi informace oprostěné od legend. Při přípravě textu byly informace čerpány z jiné knihy Jiřího Moravy o Havlíčkovi v Brixenu. Z použitých charakteristik zmiňme, že byl „statečný, neuměl být sentimentální. První moderní a dodnes asi nejlepší český novinář,“ který „ve svém politickém myšlení předstihl dobu“.⁴²⁸

Spolu s textem byl od vydání zařazen krátký rozhovor⁴²⁹ s politologem Bohumilem Doležalem. Podle jeho slov byl Havlíček „nejspíš největší [novinář a publicista], jakého jsme kdy měli“ a zdůrazňuje, že jeho význam spočívá mj. v tom, že „založil tradici spojující realismus a zásadní kriticismus“ a zprostředkoval evropská témata liberalismu v českém prostředí.

Nejnovější období připomenulo Karla Havlíčka nebo jeho výročí různými způsoby celkem dvacetkrát. Příspěvky jsou kratší, občas vyvrací některé tradované výklady okolo Havlíčkova díla nebo jeho osobnosti, upozorňují na vzpomínkové akce, které se u příležitosti jeho výročí pořádají, ale takových informací je jen málo. Havlíček je spíše než shromážděními či oslavami připomínán texty, statěmi, zamyšleními o něm, které zmiňují jeho myšlenky nebo aktuálnost. Z oceňovaných vlastností jsou zmiňovány například zásadovost, nepřelétavost, důraz na pravdu, solidarita, tolerance, odvaha a statečnost, zarputilost, pracovitost a píle, smysl pro humor, snaha hledat pravdu, energičnost, schopnost argumentace. Připomenuty jsou jeho zásluhy o moderní českou žurnalistiku, jeho stálá živost. Objevuje se také jako klasik českého žurnalismu a první moderní, dodnes asi nepřekonaný novinář.

⁴²⁸ ŠVEHLA, Marek. Pravdivý příběh Karla Havlíčka: Strach, mýty a udavači kolem velkého vlastence. *Respekt*. 24.–30. 7. 2006, roč. XVII, č. 30, s. 13.

⁴²⁹ TABERY, Erik. Rozhovor s politologem Bohumilem Doležalem. *Respekt*. 24.–30. 7. 2006, roč. XVII, č. 30, s. 14.

6 Interpretace neměnných a proměnných znaků

6.1 Atributy

Tato podkapitola představuje zhuštěný Havlíčkův obraz, který se v průběhu let objevoval na stránkách vybraného českého periodického tisku. Podtržená slova se v analyzovaných titulech opakovala, lze je tak označit za charakteristiky dominantní.

Mezi lety 1866 až 1886 jsou s Havlíčkem spojovány tyto vlastnosti a charakteristiky neboli atributy: nejdříve v *Národních listech* je to nezapomenutelný, jediný [= jedinečný] Karel Havlíček Borovský, protože si zachoval svůj názor, byl to mravní vzor; vzor člověka a muže, občana a vlastence, vzor občanské neohroženosti. Objevuje se jako bojovník, (hrdiný) apoštol, pravý, ryzí Čech a Slovan, první publicista národa českého, náš světec národní, učitel a vychovatel českého lidu, statečný, náš miláček, mučedník brixenský, o národ zasloužilý. Využity jsou i křesťanské motivy, někdy tu dochází až k Havlíčkovu zbožštění: národní pouť do českého Betléma [= do Borové], Betlém národa českého [= Borová], národní patron.

Rovněž *Hlas národa* ho zmiňuje jako: zářivý příklad, který je nezlomný, ušlechtilý, o vlast a národ zasloužilý. Je jedním z těch, kteří žili a trpěli pro náš národ a jeho památka je blahoslavená, nikdy nehynoucí.

I v letech od roku 1887 do začátku první světové války se o Havlíčkovi píše ve všech čtyřech periodických velmi podobně. V *Národních listech* je to nesčetněkrát mučedník brixenský, chrabrý, apoštol, veliký Čech, nenahraditelný, nesmrtelný; jediný [= jedinečný] Havlíček, miláček náš. Vystupuje jako vtělení nejlepších národních ctností, vzor pravého ryzího Čecha, novověký Roháč z Dubé [= vytrvalost a neústupnost], mravní vůdce a učitel národa, jeden z největších buditelů národních a politických vůdců, veliký vlastenec, slavný publicista, národní bojovník; bojovník i mučedník zároveň, zářící vzor. Zdůrazněna je jeho nebojácnost, bojovnost, odvaha, zásadovost, častokrát statečnost, nepoddajnost, důslednost, vytrvalost, antiaristokratismus, jeho ryzí a pevná povaha. Představen je jako velký a nehynoucí vzor, duch a srdce vznešené a chrabré. Připomínána je jeho nehynoucí památka nebo památné výročí a vděčný národ, který bude následovat jeho příkladu.

Hlas národa píše opět mnohokrát o mučedníku, Havlíček tu vystupuje jako nezapomenutelný mučedník národní, (brixenský) trpitel, jehož duch žije v celém

národě. Připomíná aktuálnost jeho myšlenek, jeho „znamenité ctnosti“, jakými jsou železná píce a neúmorná vytrvalost, obětavost, několikrát se objevuje opravdovost a statečnost; odvaha, neúnavnost, poctivost, neohroženost, bezúhonnost, smělý duch, rozumný, bystrý, vzor národní statečnosti, bojovník za práva národa, jehož památka potrvá.

V deníku *Čas* je vyzdvihnuta znovu jeho poctivost a neohroženost, připomenut je jako bojovník za práva lidu, jako nezapomenutelný publicista český a zakladatel českého publicistického slohu, mučedník pravdy nebo zakladatel programu národního, jemuž projevujeme úctu.

Agrárnický *Venkov* ho označuje za zářivý příklad vytrvalosti a všech národních ctností; připomíná jeho výjimečný, pevný charakter, vroucnost, zanícenost, důslednost, důraz na vzdělání lidu, demokratismus a pokrok. Havlíček byl velký člověk, náš nejslavnější publicista, brixenský mučedník, veliký vlastenec, vzor publicisty českého, neohrožený bojovník, učitel českého lidu, nezlomný, měl železnou píli; připomenuta je jeho aktuálnost.

Havlíček není opomenut ani v časech první světové války: v domácích *Národních listech* vystupuje jako třetí mučedník po Husovi a Jeronýmovi, jeden z prvních a největších, neústupný, hrdina, velký člověk, zakladatel novějšího českého novinářství, příklad, který zavazuje, náš vzor, vychovatel národa. Zdůrazněno je jeho mužné přesvědčení, šlechtnost, utrpení a to, že je nutné na něj pamatovat a číst ho.

Venkov shodně připomíná nutnost číst Havlíčka a rozšiřovat jeho spisy; popisován je jako poctivý/veliký novinář a politický vychovatel, vyznač pravdy spolu s Husem, mučedník, veliký politik, učitel národa, spisovatel, vzor a příklad českému národu, veliký člověk, příkladný charakter, miláček lidu českého, který je nesmrtelný a lid na něj neustále vzpomíná.

Na stránkách *Národní politiky* se dvakrát objevuje jako nezapomenutelný, také jako stále aktuální, zakladatel nového českého novinářství, náš velikán nebo náš slavný publicista.

V jediném analyzovaném periodiku vycházejícím mimo území Habsburské monarchie, v týdeníku *Čechoslovan* je Havlíček zmíněn jako brixenský mučedník, miláček lidu, neohrožený bojovník, vzor, jako bojovník za samostatnost národa, jehož je třeba neustále vzpomínat.

Meziválečné období si v roce 1921 připomnělo 100 let od jeho narození, atributy však zůstávají více méně stejné jako v předešlých letech. Konkrétně v *Lidových novinách* vystupuje jako náš první novinář a zároveň náš největší, důsledný, rázný; jako ztělesnění české národní povahy, veliký politický učitel, národní vychovatel, bojovník za demokracii a svobodu, náš osvoboditel. Má zásluhy o národní svobodu, je to připravovatel 28. října, vzor mužného charakteru, miláček českého lidu, brixenský mučedník. Oceňována je jeho vůle, statečnost, humor, rozvaha.

České slovo vykresluje Havlíčka jako vynikajícího politického buditele, velmi často jako nehroženého (národního) bojovníka a zastánce práv národa českého, apoštola a tvůrce našeho národního politického programu. Zdůrazňuje jeho pokrokovost a opravdový demokratismus, vytrvalost. Dále se objevuje jako náš velikán a příklad, jako výborný novinář, národní trpitel a mučedník, velký pracovník, drahý muž, bojovník ducha, který pracoval a obětoval se pro národ. Jeho dílo je naším drahocenným národním dědictvím, je stále živé a stále časové.

Jako prvního a nezávislého českého publicistu ozdobeného gloriolou hrdinství a mučednictví vidí Havlíčka *Právo lidu*. Připomíná jeho charakter z nejryzejšího kovu, poctivost a neohroženost, mravní odpovědnost; je politickým buditelem, učitelem a vychovatelem, zdůrazňuje, že národ ho miluje.

V *Rudém právu* je vyzdvihována zejména lidovost a antiklerikalismus.

Na stránkách *Venkova* se o Havlíčkovi píše jako o brixenském mučedníku, o národním vůdci a bojovníku, obhájci pravdy a práva a svědomí národa, jako o největším českém novináři či největším publicistovi našeho národa, o velkém rodákovi borovském. Jeho osobnost je jedinečná, charakter poctivý a čestný. Objevuje se tu jako náš veliký Havlíček, náš první politický učitel a vychovatel, první buditel a ukazatel k cíli. Dále oceňuje jeho statečnost, neohroženost, obětavost, prostý jazyk, blízkost k lidu, aktuálnost, živost.

Za druhé světové války byl Havlíček vzpomenut, byť jen krátce a třeba i v rámci jiných příspěvků, z domácích analyzovaných periodik pouze ve *Venkově* např. jako náš duchovní velikán, jeden z nejlepších synů našeho národa, veliký novinář, který je stále vzorem.

V exilovém týdeníku *Čechoslovák* je Havlíčkovi věnováno více pozornosti: objevuje se tu např. jako politický vůdce národa spolu s Palackým, nejslavnější český novinář, neohrožený politický vůdce, národní mučedník.

Ve druhé polovině dvacátého století tisk postupně upouští od atributu mučedníka. Do Havlíčkova hodnocení vstupuje politická situace (poválečná averze vůči všemu německému a postupný příklon k Sovětskému svazu je vyzdvihován i u Havlíčka, v jeho případě cestou do Ruska). Na stránkách *Rudého práva* se Havlíček objevuje hlavně jako satirický básník, první velký český novinář, literární kritik, politik, symbol boje za samostatnost, národní hrdina a národní svatý, smělý, nesmlouvavý, bojovník-mučedník, hrdina, jeden z největších učitelů našeho národa, (národní) bojovník (za pravdu a pokrok/ za práva českého národa). Zdůrazněna je jeho velikost, velikost jeho díla, lidovost, znovu a znovu je připomínán jako neohrožený novinář. Neustále je také vyzdvihována jeho bojovnost, věrnost myšlence, oddanost věci českého národa, nesmírná píle, aktivita, pohotovost, politický postřeh, smysl pro aktualitu, schopnost vystihnout jádro problému, skvělý novinářský styl a jazyk. Ještě v prvním výročí bezprostředně po válce se Havlíček objevuje jako mučedník, v pozdějších letech už takto připomínán není.

Lidová demokracie vidí v Havlíčkovi vzor uvědomělého Čecha, v roce 1946 ho ještě nazývá Masarykovým učitelem, ale to je spíše výjimečnost, dále se objevuje jako náš učitel, nejslavnější z českých novinářů, živoucí, bojovný, smělý, nikdy nerezignoval, neohrožený, velký básník a novinář, zakladatel a průkopník české politické žurnalistiky.

Deník *Mladá fronta* vyzdvihuje u Havlíčka jeho neohroženost, nesmlouvavost, nezlomnost a vytrvalost; zdůrazňuje, že byl bystrý, bojovný i vtipný, také jako brixenský mučedník (1956), neohrožený bojovník, novinář a britký satirik nebo veliký buditel, který je našim učitelem.

Svobodné noviny později přejmenované na *Lidové noviny* počítáme jako dva tituly. V prvním je Havlíček objevuje jako vynikající satirik a novinář, nebojácný bojovník za práva národa, příp. důsledný a neohrožený protiněmecký bojovník, čestný, svědomitý, náš příklad, je vzorem novinářům; vyzdvihováno je jeho slovanství a protiněmectví. Pozdější *Lidové noviny* o něm píší jako o prvním pokrokovém novináři a spisovateli, brixenském vyhnanci, neohroženém zastánci lidu, příp. neohroženém bojovníku za budoucnost národa; vyzdvihují jeho lidovost, pokrokovost, to, že vyšel z lidu, pro lid psal, bojovný a lidový tón jeho poezie, pravdivost.

Také deník pro hlavní město *Večerní Praha* zdůrazňuje, že byl bojující básník a bojující novinář, statečný a pokrokový, brixenský exulant; zmiňuje jeho neústupnost, poctivost, lidovost, aktuálnost.

Pochodeň, krajský deník Východočeského kraje, připomíná, že to byl statečný pokrokový novinář a spisovatel, neúplatný, jeden z představitelů pokrokových sil, zakladatel českého politického žurnalismu a tvůrce moderní politické satiry.

Nejnovější období informuje oproti všem předchozím velmi stručně. V *Lidových novinách* je Havlíček připomínán jako novinář a spisovatel, zdůrazněna je jeho poctivost, aktuálnost. *Mladá fronta DNES* o něm psala jako o slavném rodákovi [borovském]. *Rudé právo/Právo* se Havlíčkovi věnovalo ze všech periodik nejvíce. Z vlastností vzpomíná jeho zásadovost, nepřelétavost, důraz na pravdu, solidaritu, toleranci, odvahu, zarputilost, pracovitost, smysl pro humor, snahu hledat pravdu. Připomenuty jsou jeho zásluhy o moderní českou žurnalistiku, to, že jsou jeho texty a mnohé myšlenky dodnes živé a čtivé. Objevuje se také jako klasik českého žurnalismu. Časopis *Reflex* se v jediném příspěvku věnoval spíše „demytizování“ Havlíčkova brixenského mýtu a mezi několika málo charakteristikami nalezneme energičnost, praktičnost, píli, schopnost argumentace. V *Respektu* se objevuje jako statečný, první moderní a dodnes asi nepřekonaný novinář.

Pokud porovnááme Havlíčkův obraz, jak jej představil Alexandr Stich, Vladimír Macura nebo Michal Šimůnek s obrazem, který jsme získali z naší analýzy, vidíme, že mnoho z toho souhlasí. Havlíček je často zmiňován spolu s Janem Husem, stejně tak platí, že počáteční kult je spojen s křesťanskou symbolikou mučedníků, jak o tom píše Karel Šima. Havlíček se jako mučedník objevuje až do druhé poloviny 20. století, pak se tento jeho obraz ztrácí. Kromě toho je Borová v prvních desetiletích po Havlíčkově smrti označována za Betlém národa českého, Havlíček sám pak za apoštola nebo národního patrona.

Po druhé světové válce se objevil i Havlíček, který přebírá ideje radikálních demokratů. To sice není pravda, ale jak Stich upozornil ve své práci, tuto teorii „dvojího Havlíčka“ využívala levicově orientovaná historiografie, tudíž i to souhlasí. Podobně nesprávný je jeho označení za „božitele Rakouska“. Stejně tak je potvrzen symbol Havlíčka jako morální autority. V tisku to může být explicitně řečeno, nebo je možno ho tak chápat s ohledem na kladné vlastnosti u něj vyzdvihované.

6.2 *Festivní rituály*

Tato podkapitola shrnuje způsoby, kterými mohla být Havlíčkova výročí připomínána. Nabízí přehled různorodých slavnostních aktů, nevěnuje se jen velkým oslavám.

V období od roku 1866 do 1886 je Havlíčkova památka připomenuta např. přátelským večerem nebo skromnou slavností, kterou pořádají různé spolky, přednáškou připomínající osobnost oslavovaného, návštěvou Havlíčkova hrobu. Kromě toho se konají i větší slavnosti a noviny o nich podrobně referují: popisovaná oslava byla rozložena do dvou dní, nechyběla výzdoba města nebo místa konání slavnosti, průvod, hudba, zpěv. Druhý den byla na pořadu slavnostní mše, proslov, případně proslovy. Články zdůrazňují množství hostů, ať už osob nebo korporací. Přechtením došlých telegramů a pozdravů se alespoň symbolicky účastní slavnosti i ti, kteří se nemohli dostavit osobně. Odpolední zábava zahrnovala občerstvení (bufet), případně společné jídlo (např. večere). Nechyběly slavnostní přípitky.

Na přelomu století, tj. ve druhém období mezi léty 1887–1914, je skladba slavnostních aktů v podstatě shodná s obdobím předchozím. Zejména poslední desetiletí 19. století a posléze 50 let od Havlíčkovy smrti je obdobím, kdy tisk masivně informuje o mnohých slavnostních aktech u příležitosti Havlíčkova jubilea. Ty se konají na mnohých místech českých zemí. Nejčastějšími způsoby uctění Havlíčkovy památky jsou znovu přednášky, slavnostní schůze, nebo pietní položení věnců a květin. Větší slavnosti doprovázely např. odhalování pomníků. Při velkých oslavách nechyběla střelba z děl, slavnostní průvod za zvuků hudby, slavnostní osvětlení a výzdoba, divadelní představení, recitace básní nebo zpěv. Důležité místo měly proslovy a připomenutí těch, kteří se slavnosti nemohli zúčastnit, alespoň prostřednictvím jejich telegramů. Odpoledne bývala na programu lidová slavnost (zábava) s živou hudbou a s občerstvením. Mohl být organizován slavnostní oběd/večere, při nichž nechyběly přípitky. Těchto oslav se účastnily korporace, významné osobnosti i množství diváků. Komornějším způsobem byla např. slavnostní schůze, kterou pořádal spolek pro své členy, nebo místní samospráva pro omezený počet hostů.

Spolková aktivita je velmi čilá – spolky a korporace se účastní slavnostních průvodů doprovázející oslavy, nebo samy organizují přednášky, slavnostní večery a setkání, podílí se na přípravě slavností.

Během první světové války nebylo možno pořádat množství oslav jako v čase míru, přesto se ve sledovaném období objevily skromnější formy oslav, např. vycházka k Havlíčkovu hrobu. Větší akce byla připravena pro vybrané jedince – české novináře a novinářky a jiné veřejně činné osobnosti, kteří navštívili Německý Brod, Borovou a okolí. Byli přivítáni obecními představiteli jednotlivých míst, prohlédli si místa spojená s Havlíčkovým působením, setkali se s pamětníky.

Mezi lety 1918 a 1938 bylo uspořádáno opět množství oslav. V roce 1921 bylo připomínáno sté výročí od narození Karla Havlíčka, oslavy konané na jeho počest bývaly někdy spojeny i s oslavami založení republiky. Významnou složkou jsou slavnostní fanfáry a státní hymny. V podmínkách mladé republiky dodává oslavám na lesku účast prezidenta republiky. Během ostatních výročí zasílá prezident alespoň svůj projev.

Výročí byla oslavována způsoby již známými: přednášky, tábory lidu, slavnostní schůze uspořádané místní samosprávou, slavnostní divadelní představení, nově se objevuje projekce v biografu. Proneseny jsou samozřejmě nesčetné projevy, součástí oslav mohla být také návštěva Havlíčkova hrobu, pietní průvody. Ostatní výročí jsou tedy připomínána podobně, jen nejsou tak pompézní. Z dalších způsobů uveďme např. Havlíčkovu výstavu v pražském Belvederu (1936) nebo avizované otevření Havlíčkova muzea a odhalení jeho pamětní desky v Kutné Hoře. V tomto případě se nejednalo o připomenutí výročí jeho narození nebo smrti, ale o oslavy 85 let od jeho osvobození před kutnohorským porotním soudem, které byly chystány na podzim roku 1936.

Do oslav se také zapojuje nové médium – rozhlas –, když svým posluchačům např. zprostředkovává jednu ze slavností (1926) nebo vysílá Havlíčkovu životopisnou dramaturgii (1936).

Periodika se během druhé světové války o případných festivitech ve sledovaném období nezmiňovala. Teprve po válce se na stránkách deníků objevují podrobnosti z oslav uskutečněných u příležitosti Havlíčkových výročí. Tehdy byla připomínána dvě výročí – jednak 100 let o jeho smrti (1956), a pak 150 let od narození (1971). První jubileum po skončení války (rok 1946, 90. výročí úmrtí) bylo v Praze spojeno se slavnostním znovuoživením Havlíčkova pomníku, taktéž v Jičíně. Výročí sice ještě nebylo kulaté, ale oslavy byly velké, zúčastnili se jich zástupci vlády (např. ministr informací Václav Kopecký), zazněly pochopitelně projevy nebo slavnostní přednes básní.

Sto let od Havlíčkovy smrti byly uspořádány celostátní vzpomínkové oslavy, které byly zahájeny v Havlíčkově Brodě a v jeho rodné Borové. Přítomna byla i vládní delegace, proneseny slavnostní proslovy, nechyběla recitace, výzdoba ulic nebo zastávka u oslavencova pomníku. Bylo otevřeno Havlíčkovu muzeum v jeho rodném domku a v Havlíčkově Brodě byla na radnici zahájena výstava o jeho díle. V Praze se na Olšanských hřbitovech konala vzpomínková slavnost.

Půldruhého století od jeho narození byly opět na Vysočině přichystány oslavy, k Havlíčkovu pomníku byl položen věnec, předneseny projevy, vystoupil komorní orchestr i pěvecký sbor. Kromě kulturního programu se při festivitech objevují i prvky v předchozích obdobích nezaznamenané. Jsou jimi např. předání pamětních medailí za zásluhy o rozvoj kraje nebo zasedání pléna národních výborů v Havlíčkově Brodě a v Havlíčkově Borové.

Během ostatních výročí byl na Havlíčkovu počest uspořádán literárně-hudební večer, položeny věnce k jeho hrobu a k pomníkům na Žižkově, v Kutné Hoře, v Borové a v Havlíčkově Brodě. Zde byla při jiné příležitosti nově otevřena výstava obrazů, grafiky, soch nebo dobových pohlednic připomínající Havlíčkovu památku. Popis průběhu oslav je stále stručnější, což pokračuje i v období následujícím.

V nejnovějším období bylo organizováno mnohem méně slavností než v předchozích obdobích, Havlíček byl tak připomínán spíše slovem, jednotlivými příspěvky. Oslavy nebyly pořádány jen během kulatých výročí – např. v roce 1996 si v Borové a v Havlíčkově Brodě připomenuli jeho 175. narozeniny. Na programu jako již tradičně nechyběla přednáška a proslovy, koncerty, vystoupení amatérského divadelního souboru nebo setkání hostů s místními občany.

Stejně jako v období předešlém, i tady otisknuté texty naznačují, že oslavy se soustřeďují spíše do Havlíčkova Brodu nebo do Borové, Praha jako centrum již není zmiňována tak často. Například v roce 2001 si slavného rodáka připomínala Borová spolu s Havlíčkovým Brodem. Toho roku se slavnosti odbyly i mimo území republiky, v Brixenu. V Tyrolsku jim byla přítomna česká delegace, slavnosti na Havlíčkobrodsku se zúčastnil rakouský velvyslanec v ČR.

Pokud se zaměříme na průběh festivit samotných, vidíme, že zejména na přelomu století vystupují v příspěvcích četné korporace, které se účastní Havlíčkových oslav. To koresponduje s informacemi z textu M. Lenderové a M. Mackové, v němž

autorky upozorňují na aktivitu nově zakládaných spolků. Svou aktivitu projevují minimálně do meziválečných let.

Ještě v dobách mnohonárodnostní habsburské monarchie byl některým oslavám přisuzován velký význam právě z hlediska národnostního. V příspěvcích se tento aspekt občas objevil, zejména v období od devadesátých let 19. století a v prvních letech 20. století. O významu pomníku v takovém smíšeném území se zmiňovali Z. Hojda a J. Pokorný. Jeho odhalení bylo příležitostí prezentovat politické i jiné názory, jak upozorňují Hojda s Pokorným i Michal Šimůnek. I to bylo možno v příspěvcích jednotlivých titulů zaznamenat.

V tisku jsme také mohli nalézt podrobnosti o průběhu slavností, jak je popsaly M. Lenderová a M. Macková. Jednou ze složek oslav devatenáctého století byla slavnostní mše, o níž byla v tisku zmínka (viz např. Slavnost v Borové v roce 1886). Dále to byla výzdoba, slavnostní průvod, barvy, prapory, hudební doprovod, osvětlení – to vše se v příspěvcích objevilo.

6.3 Formy

Dobová komemorace výročí se odrazila i na stránkách novin. Především ve druhé polovině 19. století a v první třetině století následujícího jsou převažující formou příspěvky informačního/organizačního charakteru upozorňující na velké množství akcí, které byly tehdy pořádány. V této době byla připomínána některá z klíčových Havlíčkových výročí – 50 let od úmrtí (1906) a 100 let od narození (1921). Při oslavách stého výročí smrti (1956) a jeho 150. narozeniny (1971) je takových informací v novinách ve srovnání s předchozími obdobími méně. V období 1989–2011 je pak Havlíček spíše než akcí připomínán slovem. Zmiňován je v porovnání s předešlými dobami jen sporadicky. Příspěvky komerční se vyskytují rovněž zejména na přelomu století a v období mezi válkami. Po druhé světové válce již prakticky nenajdeme žádný. Od období 1918–1938 dále se objevují i fotografie, kresby nebo reprodukce, což souvisí s rozvojem tiskové techniky.

7 Závěr

Na základě průzkumu vybraného česky psaného periodického tisku sledovaného v letech 1866 až 2011 zjišťujeme, že ten o Karlu Havlíčkovi Borovském u příležitosti výročí jeho narození a úmrtí psal až na výjimky po celé období od šedesátých let devatenáctého století až do století jedenadvacátého. V různých obdobích mu byla věnována různě velká pozornost, lišil se také důraz na rozličné vlastnosti či zásluhy. Na předchozích stranách jsme se pokusili na vybraném materiálu ukázat, jak noviny o Havlíčkovi referovaly, kolik místa mu ve vydáních věnovaly, jakými způsoby byla jeho výročí připomínána a zejména, jaké vlastnosti u něj byly zdůrazňovány.

V prvním období od roku 1866 do roku 1886 mu bylo nejvíce pozornosti věnováno až od osmdesátých let, v letech sedmdesátých nenacházíme v analyzovaných periodikách ani zmínku. Byl rovněž vzpomenut 10 let po smrti. Rozdíl mezi vybranými tituly (*Národní listy* a *Hlas národa*) není v tom, jakým způsobem o Havlíčkovi píší, ale spíše v tom, jak často a kolik prostoru mu věnují. Havlíček tu vystupuje jako kladný hrdina: velký a nenahraditelný bojovník, šlechtyn, nezapomenutelný, nejpoctivější a nejstatečnější, mučedník brixenský. Objevuje se i křesťanská symbolika (Borová – Betlem národa českého, národní pouť do českého Betléma, náš světec národní, národní patron, památka blahoslavená, apoštol).

Kromě drobných způsobů uctění Havlíčkova výročí (přednáška o něm, návštěva jeho hrobu, slavnostní schůze, divadelní představení), byla v tomto období zorganizována i velká oslava, deníky uveřejňují detailní popis jejího průběhu. Jako jedna z částí byla zmiňována i slavnostní mše, která se v pozdějších obdobích již neobjevila.

Druhé období (1887–1914) přináší velké množství článků, zejména v souvislosti s půlstoletím od Havlíčkova úmrtí. Celkový počet příspěvků je 209, z toho 167 v roce 1906 (viz Příloha č. 2). Je organizováno mnoho slavností, o jejich průběhu deníky podrobně referují. Kromě přednášek, schůzí, táborů lidu, divadelních představení jsou odhalovány pomníky. Odhalení je spojeno s oslavou, které láká početné obecnstvo. V této době (i v období předešlém) se na festivitech podílí organizace a spolky, ať už tím, že se prezentují ve slavnostním průvodu během slavnosti, nebo tím, že pořádají vlastní schůze, přátelské večery nebo přednášky.

Havlíček tu stále vystupuje jako mučedník i jako bojovník, jako náš příklad a vzor, mravní vůdce a učitel národa. Zdůrazněna je jeho odvaha, zásadovost, statečnost, důslednost, vytrvalost, poctivost, neohroženost, bezúhonnost, železná píle.

Během první světové války informují o Havlíčkovi periodika domácí i jeden z vybraných exilových titulů. Nejvíce prostoru mu je věnováno v Národních listech. Opět tu vidíme Havlíčka jako mučedníka, neohroženého bojovníka, poctivého, velkého člověka. Jako příklad politického vychovatele a učitele národa. O žádné velké slavnosti, jíž by se mohlo účastnit větší množství lidí, se deníky nezmiňovaly, zůstaly však ostatní způsoby, např. návštěva hřbitova.

Mezi lety 1918–1938, které představují čtvrté období, bylo opět velké výročí: 100 let od Havlíčkovy smrti. Deníky se mu intenzivně věnují s výjimkou Rudého práva. Je tu opět odvaha, nepoddajnost, hrdinství a mučednictví, živost a aktuálnost jeho myšlenek, objevuje se také jako politický učitel, bojovník za demokracii, národní a politický vychovatel, je vzorem jako novinář, Významné jubileum je vzpomenu to velkým množstvím oslav, jejichž skladba se neliší od předchozích dvou období. Novinkou jsou rozhlas a biograf, dvě média podílející se na festivitech, např. živým vysíláním z místa slavnosti, nebo slavnostní projekcí.

Havlíček se objevil i v domácím tisku během druhé světové války jako nejslavnější český novinář, neohrožený, politický vůdce, buditel a národní mučedník. O slavnostech se deníky nezmiňovaly.

Až do doby poválečné vystupuje Havlíček často jako mučedník, v druhé polovině dvacátého století je to již jen výjimečně a tento atribut postupně mizí. Pro tisk je zejména „neohrožený, bojovný“ a „lidový, pokrokový“. Převažuje důraz na jeho profesní význam (nejdříve básník/satirik, na dalších místech až novinář). Kromě toho je připomenuta jeho poctivost, píle, prezentován je opět jako vzor a učitel. U příležitosti 100. výročí úmrtí a 150. výročí narození byly uspořádány oslavy, v porovnání s předchozími obdobími je jich ale méně. Nově bývá centrem oslav Vysočina – Havlíčkův Brod nebo Havlíčkova Borová spíše než Praha. Objevují se i nové prvky slavností: předání pamětních medailí za rozvoj kraje, zasedání národních výborů.

Od začátku devadesátých let do roku 2011 se Havlíček objevuje v porovnání s předchozími léty zřídka, tisk neinformuje o velkém počtu pořádaných slavností. Pokud je uspořádána oslava, odbývá se většinou v Havlíčkově Brodě nebo v Havlíčkově Borové. Z charakteristik to jsou: odvaha, statečnost, pracovitost a píle, jeho stálá živost, smysl pro humor, schopnost argumentace, zásluhy o moderní českou žurnalistiku.

Vidíme tedy, že u Havlíčka přetrval obraz vynikajícího novináře (prvního moderního/ našeho nejslavnějšího) a publicisty, který oplývá celou řadou vynikajících vlastností: je zásadový, poctivý, neústupný, neúplatný, statečný, nebojácný, neohrožený, pracovitý a pilný. Je to svým způsobem hrdina. V každém období jsou jeho myšlenky a názory připomínány jako stále aktuální, případně on sám je označen za vzor a příklad, ať už jako člověk, či jako novinář. Jeho příklad je občas i zavazující, jeho vzor může být i nehynoucí. Atribut mučedníka byl u něj zdůrazňován až do druhé poloviny 20. století, pak se z jeho hodnocení vytrácí. S výjimkou nejnovějšího období je připomínán jako učitel nebo buditel národa, jako jeho politický vychovatel. To platí i pro jeho službu národu, věrnost národu, zasloužilost o národ, oddanost národu. Zdůrazňované atributy a vlastnosti ovlivňovala spíše aktuální politická situace.

Způsob oslav se proměňoval, drobné slavnostní akty (přednášky, schůze, položení květin na hrob) přetrvávaly, naproti tomu velké oslavy u příležitosti významných výročí ve druhé polovině 20. století spíše ustupují.

8 Prameny a literatura

8.1 Periodický tisk

Poznámka: Seznam příspěvků zveřejněných na stránkách vybraných periodik ve sledovaném období (týden před výročím, týden po něm) je řazen abecedně podle názvu titulu, příspěvky samotné pak chronologicky. Číslování odkazuje na celkové součty příspěvků (viz tabulky v Příloze). Nečíslované texty jsou příspěvky otisknuté během půlkulatých výročí, které nebyly zahrnuty do analýzy. Představují tak pouze sondy. Pokud byl některý příspěvek publikován v jiném než ranním vydání (v případě, že titul měl ranní a odpolední vydání), je tato skutečnost vyznačena v hranatých závorkách. V případě meziválečných *Lidových novin* to však nebylo zapotřebí, jelikož každé vydání mělo své vlastní číslo.

8.1.1 Čas (1901, 1906)

8.1.1.1 -1901-

1. Havlíčkův večer. 26. 10. 1901, roč. XV, č. 295, s. 5.
2. Oslava 80. narozenin Havlíčkových v Libšicích nad Vltavou. 29. 10. 1901, roč. XV č. 298, s. 1n.
3. Česká beseda ve Lvově. 2. 11. 1901, roč. XV, č. 302, s. 5.

Z našich měsíčníků. 23. 7. 1901, roč. XV, č. 201, s. 2.

PETRÁK, Josef. Stopou za Havlíčkem. 27. 7. 1901, roč. XV, č. 205, s. 2n.

Na paměť Havlíčkovu. 28. 7. 1901, roč. XV, č. 206, s. 1.

8.1.1.2 -1906-

1. Žatečtí Němci o oslavě J. Husa a Havlíčka. 22. 7. 1906, roč. XX, č. 200, s. 6.
2. Z Prahy VIII. 22. 7. 1906, roč. XX, č. 200, s. 7.
3. [K oslavám Havlíčkovým]. [inzerce]. 22. 7. 1906, roč. XX, č. 200, s. 10.
4. [Havlíčkovy spisy]. [inzerce]. 22. 7. 1906, roč. XX, č. 200, s. 10.
5. Schůze na oslavu Husovu a Havlíčkovu. 23. 7. 1906, roč. XX, č. 201, s. 3.
6. Na studentskou slavnost Havlíčkovu. 23. 7. 1906, roč. XX, č. 201, s. 4.
7. Sdružené spolky v Mladé Vožici. 23. 7. 1906, roč. XX, č. 201, s. 4.
8. T. G. Masarykova přednáška v Havlíčkově rodišti. 24. 7. 1906, roč. XX, č. 202, s. 5.
9. Klerikální švindl s Havlíčkem. 24. 7. 1906, roč. XX, č. 202, s. 5.
10. .O životě a působení Karla Havlíčka Borovského. 24. 7. 1906, roč. XX, č. 202, s. 6.
11. K oslavám Havlíčkovým. 24. 7. 1906, roč. XX, č. 202, s. 6.
12. Z Č. O. Besedy. 24. 7. 1906, roč. XX, č. 202, s. 6.
13. Oslava K. Havlíčka v Berlíně. 25. 7. 1906, roč. XX, č. 203, s. 5.
14. Oslava Havlíčkova v Libni. 26. 7. 1906, roč. XX, č. 204, s. 5.
15. Beseda: Havlíčkána. 27. 7. 1906, roč. XX, č. 205, s. 2n.
16. Páté přes deváté: Spolek českých žurnalistů. 27. 7. 1906, roč. XX, č. 205, s. 5.
17. Oslavu Karla Havlíčka Borovského v Novém Strašecí. 27. 7. 1906, roč. XX, č. 205, s. 5.
18. Ze Smíchovského divadla. 28. 7. 1906, roč. XX, č. 206, s. 2.
19. Velké Meziříčí na Mor. 28. 7. 1906, roč. XX, č. 206, s. 4.
20. Úcta k Havlíčkovi. 29. 7. 1906, roč. XX, č. 207, s. 1.
21. Oficiální oslava Karla Havlíčka Borovského. 29. 7. 1906, roč. XX, č. 207, s. 5n.
22. Z Rakovníka. 29. 7. 1906, roč. XX, č. 207, s. 6n.
23. [Tento týden vyjde určitě očekávaný třetí svazek]. [inzerce]. 29. 7. 1906, roč. XX, č. 207, s. 10.
24. Prager Tagblatt. 30. 7. 1906, roč. XX, č. 208, s. 1.
25. Oslava Havlíčkova v Borové. (29. července). 30. 7. 1906, roč. XX, č. 208, s. 2.
26. Oficiální oslavy Havlíčkovy. 30. 7. 1906, roč. XX, č. 208, s. 3.
27. Havlíčkův pomník v Jičíně. 31. 7. 1906, roč. XX, č. 209, s. 5.
28. K oficiální oslavě Havlíčkově. 31. 7. 1906, roč. XX, č. 209, s. 5.
29. Páté přes deváté. 31. 7. 1906, roč. XX, č. 209, s. 5.
30. Havlíčkova oslava v Sedlci. 31. 7. 1906, roč. XX, č. 209, s. 5.
31. Z Ústí n. Lab. 31. 7. 1906, roč. XX, č. 209, s. 6.

32. Článek o Havlíčkovi. 1. 8. 1906, roč. XX, č. 210, s. 2.
33. Beseda: Havlíčkoviána II. 1. 8. 1906, roč. XX, č. 210, s. 2–4.
34. Páté přes deváté: Mnohé čtenáře překvapí. 1. 8. 1906, roč. XX, č. 210, s. 5.
35. Oslava Havlíčkova v Hulíně. 1. 8. 1906, roč. XX, č. 210, s. 5.
36. Z Nové Kdýně. 1. 8. 1906, roč. XX, č. 210, s. 5.
37. Švihov. 1. 8. 1906, roč. XX, č. 210, s. 6.
38. Umění a věda: Některé poznámky po Havlíčkových slavnostech. 2. 8. 1906, roč. XX, č. 211, s. 2n.
39. Drobnosti: Národní listy. 2. 8. 1906, roč. XX, č. 211, s. 3.
40. Klatovy. Naše oslava Havlíčkova. 2. 8. 1906, roč. XX, č. 211, s. 5.
41. Havlíčkova oslava na hřbitově olšanském. 2. 8. 1906, roč. XX, č. 211, s. 5.
42. K českoněmecké srážce v Prostějově. 2. 8. 1906, roč. XX, č. 211, s. 6.
43. Pepnou lekci inteligenci. 2. 8. 1906, roč. XX, č. 211, s. 6.
44. TICHÝ, Gustav. Havlíček a náboženství. 3. 8. 1906, roč. XX, č. 212, s. 2n.
45. V Krčíně n. M. 3. 8. 1906, roč. XX, č. 212, s. 5.
46. Z Nezdic. 3. 8. 1906, roč. XX, č. 212, s. 6.
47. TICHÝ, Gustav. Havlíček a náboženství (Dokončení.). 4. 8. 1906, roč. XX, č. 213, s. 2n.
48. Umění a věda: Falšování Havlíčka. 5. 8. 1906, roč. XX, č. 214, s. 2–4.
49. O Havlíčkových oslavách. 5. 8. 1906, roč. XX, č. 214, s. 4.
50. MUSIL, František. Borová. 5. 8. 1906, roč. XX, č. 214, s. 5.
51. Z české strany pokrokové. 5. 8. 1906, roč. XX, č. 214, s. 6.
52. Z Chýnova. 5. 8. 1906, roč. XX, č. 214, s. 7.
53. [Nejlépe uctíte památku K. Havlíčka-Borovského]. [inzerce]. 5. 8. 1906, roč. XX, č. 214, s. 10.

8.1.2 Čechoslovák (1941)

1. HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. Statečnost politická. 31. 10. 1941, roč. III. č. 44, s. 1.
2. 1821 Karel Havlíček Borovský 1941: Muž a boj. 31. 10. 1941, roč. III. č. 44, s. 4n.
3. HAVLÍČEK, Karel. Epigramy [výběr]. 31. 10. 1941, roč. III. č. 44, s. 5.
4. HAVLÍČEK, Karel. Tyrolské elegie [úryvek]. 31. 10. 1941, roč. III. č. 44, s. 5.
5. HAVLÍČEK, Karel. Život věčný. 31. 10. 1941, roč. III. č. 44, s. 5.

8.1.3 Čechoslovan (1916)

1. TUREK. Karel Havlíček Borovský. 31. 7. 1916, roč. VI, č. 20, s. 3.

8.1.4 České slovo (1921, 1926)

8.1.4.1 -1921-

1. Sokolstvo: Na sokolské slavnosti Havlíčkově v Národním divadle. 25. 10. 1921, roč. XIII, č. 246, s. 7.
2. Sokolstvo: Sokol Praha III. 25. 10. 1921, roč. XIII, č. 246, s. 7.
3. [inzerce]. 25. 10. 1921, roč. XIII, č. 246, s. 8.
4. Přednášky, schůze, kursy. 26. 10. 1921, roč. XIII, č. 247, s. 5.
5. »Ústřední Škola Dělnická« pořádá k oslavě velikého Čecha. 26. 10. 1921, roč. XIII, č. 247, s. 5.
6. Z našeho hnutí: Praha VII. mládež. 26. 10. 1921, roč. XIII, č. 247, s. 9.
7. Sokolstvo: Sokol v Bělé u B. 26. 10. 1921, roč. XIII, č. 247, s. 9.
8. Sokolstvo: Stará Garda Vyšehradského Sokola. 26. 10. 1921, roč. XIII, č. 247, s. 9.
9. Havlíčkovy oslavy. 27. 10. 1921, roč. XIII, č. 248, s. 6.
10. Divadlo a Umění: Městské divadlo Král. Vinohrad, Lid. divadlo na Král. Vinohradech. 27. 10. 1921, roč. XIII, č. 248, s. 9.
11. Tělesná výchova: Střelectví. 27. 10. 1921, roč. XIII, č. 248, s. 10.
12. »Ústřední Škola Dělnická« pořádá k oslavě velikého Čecha. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 1.
13. Přednáška bra. sen. V. J. Klofáče. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 5.
14. Havlíčkova oslava na Kr. Vinohradech. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 6.
15. Bio na Slovanec [sic]. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 7.
16. Českoslov. Unie zřízenců obchodů, kancelářů, průmyslu a dopravy. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 9.

17. Z našeho hnutí: Praha VII. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 9.
18. Z našeho hnutí: Bubeneč. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 9.
19. Divadlo a Umění: ND, Městské divadlo Král. Vinohrad, Lid. divadlo na Král. Vinohradech. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 9.
20. Pěvecká obec československá. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 9.
21. Sokolstvo: Sokolstvo paměti Havlíčkově. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 11.
22. Sokolstvo: Z Čs. Obce Sokolské. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 11.
23. Sokolstvo: Sokol Praha I. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 11.
24. Sokolstvo: Sokol v Radboři. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 11.
25. [Výročí K. Havlíčka Borovského]. [inzerce]. 28. 10. 1921, roč. XIII, č. 249, s. 11.
26. 31. X. 1821–31. X. 1921. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 1.
27. »Ústřední Škola Dělnická« pořádá k oslavě velikého Čecha. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 1.
28. MIRKOVIČ, Mijo. Havlíček o Jihoslovanech. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 2.
29. Z. N. Besídka: Skutečný Havlíček. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 2.
30. Ze spisů Karla Havlíčka Borovského. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 2.
31. jš. Z literatury o Havlíčkovi: O Havlíčkově dceři. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 3n.
32. HAVLÍČEK, Karel. [Bez názvu: úryvky z Havlíčkova díla]. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 3.
33. Oslava 100. narozenin Karla Havlíčka Borovského. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 5.
34. Městský osvětový sbor na Smíchově. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 5.
35. Schůze a přednášky: Dnes. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 5.
36. ČERNÝ, Josef. Karel Havlíček učitelem svobody. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 7.
37. CHALUPNÝ, Emanuel. Havlíčkova tragédie. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 7n.
38. ZEMAN, Josef. Borová a její škola. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 8.
39. HAVLÍČEK, Karel. Z Havlíčkových »Epigramů«: Meč a kalich. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 8.
40. HAVLÍČEK, Karel. Z Havlíčkových »Epigramů«: Objavenije. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 8.
41. GEBAUEROVÁ, Marie. Havlíček a ženy. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 9.
42. MERHOUT, Cyril. Tragická láska. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 11.
43. Epigramy Karla Havlíčka. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 11.
44. [K oslavám 31. října]. [inzerce]. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 12.
45. Divadlo a Umění: ND, Městské divadlo Král. Vinohrad. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 12.
46. Z našeho hnutí: Česká Třebová. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 13.
47. Sokolstvo: Sokol v Praze VII. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 14.
48. Sokolstvo: Sokol Praha III. 30. 10. 1921, roč. XIII, č. 250, s. 14.
49. ŠMÍD, J. J. Karla Havlíčka Borovského, názory na občanskou správu. 1. 11. 1921, roč. XIII, č. 251, s. 2.
50. Pečetní prsten Karla Havlíčka Borovského zapůjčen pro Havlíčkovu výstavku. 1. 11. 1921, roč. XIII, č. 251, s. 4.
51. Členové Havlíčkovy rodiny. 1. 11. 1921, roč. XIII, č. 251, s. 4.
52. Z našeho hnutí: Pankrác. 1. 11. 1921, roč. XIII, č. 251, s. 8.
53. [Památku KHB]. [inzerce]. 1. 11. 1921, roč. XIII, č. 251, s. 10.
54. Denní zprávy: Z Michle. 2. 11. 1921, roč. XIII, č. 252, s. 4.
55. Denní zprávy: Havlíčkova oslava v Sofii. 2. 11. 1921, roč. XIII, č. 252, s. 4.
56. Z našeho hnutí: Středočeský výk. výb. mládeže. 2. 11. 1921, roč. XIII, č. 252, s. 6.
57. Z našeho hnutí: Pro Vysočany a okolí. 3. 11. 1921, roč. XIII, č. 253, s. 4.
58. Sokolstvo: Z pražského »Sokola«. 3. 11. 1921, roč. XIII, č. 253, s. 9.
59. Sokolstvo: »Sokol« v Bubenči. 3. 11. 1921, roč. XIII, č. 253, s. 9.
60. Divadlo a Umění: Havlíčkova výstava. 4. 11. 1921, roč. XIII, č. 254, s. 8.
61. Z našeho hnutí: Praha II. 10. sekce. 5. 11. 1921, roč. XIII, č. 255, s. 8.
62. Z našeho hnutí: Masarykova síň v Žižkově. 5. 11. 1921, roč. XIII, č. 255, s. 8.
63. Sokolstvo: »Sokol« v Bubenči. 5. 11. 1921, roč. XIII, č. 255, s. 10.
64. Sokolstvo: »Sokol« Praha-Libeň. 5. 11. 1921, roč. XIII, č. 255, s. 10.
65. Přednášky, schůze, kursy. 6. 11. 1921, roč. XIII, č. 256, s. 5.
66. Z našeho hnutí: Praha II. 10. sekce. 6. 11. 1921, roč. XIII, č. 256, s. 12.
67. Sokolstvo: Pražského Sokola. 6. 11. 1921, roč. XIII, č. 256, s. 14.
68. Sokolstvo: Sokol v Bubenči. 6. 11. 1921, roč. XIII, č. 256, s. 14.

8.1.4.2 -1926-

1. Pražská obec Karlu Havlíčku Borovskému. 22. 7. 1926, roč. XVIII, č. 170, s. 3.
2. Havlíčkova oslava na Vyšehradě. 22. 7. 1926, roč. XVIII, č. 170, s. 3.
3. Naše schůze a projevy: Župa I. (pražská). 22. 7. 1926, roč. XVIII, č. 170, s. 4.
4. Různé. 23. 7. 1926, roč. XVIII, č. 171, s. 4.
5. 70 výročí smrti Havlíčkovy. 25. 7. 1926, roč. XVIII, č. 173, s. 2.
6. Slavnostní schůze ústředního zastupitelstva města Prahy. 25. 7. 1926, roč. XVIII, č. 173, s. 5.
7. Klíčení: Dětská příloha Českého slova, číslo 30: Karel Havlíček Borovský. 25. 7. 1926, roč. XVIII, č. 173, s. 15.
8. Klíčení: Dětská příloha Českého slova, číslo 30: HAVLÍČEK, Karel. Má hvězda. 25. 7. 1926, roč. XVIII, č. 173, s. 15.
9. Klíčení: Dětská příloha Českého slova, číslo 30: RAIS, Karel Václav. V borovské škole. 25. 7. 1926, roč. XVIII, č. 173, s. 15n.
10. CHALUPNÝ, Emanuel. Naše nejbližší povinnosti k Havlíčkovi. 29. 7. 1926, roč. XVIII, č. 176, s. 1.
11. HAVLÍČEK, Karel. Vojsko. 29. 7. 1926, roč. XVIII, č. 176, s. 1n.
12. Havlíčkova smrt a život věčný. 29. 7. 1926, roč. XVIII, č. 176, s. 3.
13. Rodný dům Havlíčkův v Borové. [fotografie]. 29. 7. 1926, roč. XVIII, č. 176, s. 3.
14. U hrobu K. Havlíčka-Borovského. 29. 7. 1926, roč. XVIII, č. 176, s. 8.
15. -ap-. Obec pražská památce K. Havlíčka-Borovského. 30. 7. 1926, roč. XVIII, č. 177, s. 2.
16. Hasičstvo u hrobu K. Havlíčka Borovského. 30. 7. 1926, roč. XVIII, č. 177, s. 4.
17. Články o nás v jihoslovanském tisku. 5. 8. 1926, roč. XVIII, č. 182, s. 3.

8.1.5 Hlas národa (1886, 1891, 1896, 1906)

8.1.5.1 -1886-

1. Slavnost Zeleného v Borové. 24. 7. 1886, roč. 1, č. 203, s. 2.
2. ČENSKÝ, Ferdinand. Naše časopisectvo v letech 1848–50: Příspěvky k dějinám české žurnalistiky. (příloha Nedělní listy). 25. 7. 1886, roč. 1, č. 204, s. 76.
3. Účastníkům borovské slavnosti. 28. 7. 1886, roč. 1, č. 207, s. 2.
4. Výstava dáreků pro slavnostní bazar borovský. 28. 7. 1886, roč. 1, č. 207, s. 2.
5. Ke dni 29. července: 1856–1886: Nesmrtelné památce Karla Havlíčka. 29. 7. 1886, roč. 1, č. 208, s. 1.
6. Různé zprávy: Památka Havlíčkova úmrtí. 29. 7. 1886, roč. 1, č. 208, s. 2.
7. Hlas mrtvého svědka. 30. 7. 1886, roč. 1, č. 209, s. 1.
8. J. L. T. Feuilleton: Památce Václava Zeleného. 31. 7. 1886, roč. 1, č. 210, s. 1.
9. K oslavě památky Karla Havlíčka a Václava Zeleného. 31. 7. 1886, roč. 1, č. 210, s. 2.
10. Bazar v Borové. 31. 7. 1886, roč. 1, č. 210, s. 2.
11. Zrušené nařízení stran národní slavnosti v Borové. 31. 7. 1886, roč. 1, č. 210, s. 2.
12. Různé zprávy: Slavnost v Borové. 1. 8. 1886, roč. 1, č. 211, s. 1.
13. Na počest památky Havlíčkovy. 2. 8. 1886, roč. 1, č. 212, s. 2.
14. Borovská slavnost. 3. 8. 1886, roč. 1, č. 213, s. 3.
15. Borovská slavnost: (Dokončení). 4. 8. 1886, roč. 1, č. 214, s. 3.
16. O Borové. 5. 8. 1886, roč. 1, č. 214, s. 3.

8.1.5.2 - 1891-

1. Památce Karla Havlíčka. 30. 10. 1891, roč. 6, č. 298, s. 2.

8.1.5.3 -1896-

1. Havlíčkova památka. 29. 7. 1896, roč. 11, č. 207, s. 1.
2. Karel Havlíček Borovský. 29. 7. 1896, roč. 11, č. 207, s. 2.

O Karlu Havlíčkovi. 25. 10. 1896, roč. 11, č. 294, s. 2.

V den zemřelých. 2. 11. 1896, roč. 11, č. 302, s. 2.

Havlíčkův večer. 6. 11. 1896, roč. 11, č. 306, s. 2.

8.1.5.4 -1906-

1. Denní zprávy: Poslední okamžiky Karla Havlíčka Borovského. 22. 7. 1906, roč. XX, č. 200, s. 5.
2. [K hromadnému rozšiřování k oslavě Havlíčkově]. [inzerce]. 22. 7. 1906, roč. XX, č. 200, s. 8.
3. Denní zprávy: Oslava Havlíčkova v Praze. 23. 7. 1906, roč. XX, č. 201, s. 3.
4. Denní zprávy: Z české obce sokolské. 23. 7. 1906, roč. XX, č. 201, s. 3.
5. Denní zprávy: Havlíčkovy oslavy. 23. 7. 1906, roč. XX, č. 201, s. 3.
6. Denní zprávy: Z Radlic. 24. 7. 1906, roč. XX, č. 202, s. 4.
7. Denní zprávy: Z Blatné. 24. 7. 1906, roč. XX, č. 202, s. 4.
8. Denní zprávy: Z Nymburka. 26. 7. 1906, roč. XX, č. 204, s. 4.
9. Denní zprávy: Havlíčkova oslava v Praze. 27. 7. 1906, č. 205, s. 3.
10. Denní zprávy: K dnešní Havlíčkově oslavě v Praze. 28. 7. 1906, roč. XX, č. 206, s. 3.
11. Denní zprávy: Služebnice Karla Havlíčka Borovského. 28. 7. 1906, roč. XX, č. 206, s. 4.
12. Divadla: Z kanceláře Smíchovského divadla. 28. 7. 1906, roč. XX, č. 206, s. 6.
13. [Divadla: Arena na Smíchově]. [inzerce]. 28. 7. 1906, roč. XX, č. 206, s. 6.
14. Na paměť 50. výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského. 29. 7. 1906, roč. XX, č. 207, s. 1n.
15. 29. červenec 1856. 29. 7. 1906, roč. XX, č. 207, s. 1.
16. Denní zprávy: V duchu oslav Havlíčkových. 29. 7. 1906, roč. XX, č. 207, s. 3.
17. Denní zprávy: K Havlíčkově oslavě. 29. 7. 1906, roč. XX, č. 207, s. 3.
18. Havlíčkova oslava. 30. 7. 1906, roč. XX, č. 208, s. 2.
19. Slavnost odhalení pomníku Havlíčkova v Jičíně. 30. 7. 1906, roč. XX, č. 208, s. 2.
20. Denní zprávy: Z Německého Brodu. 31. 7. 1906, roč. XX, č. 209, s. 3.
21. Denní zprávy: Havlíčkův vrstevník. 31. 7. 1906, roč. XX, č. 209, s. 3.
22. Denní zprávy: Oslava Karla Havlíčka v Náchodě. 1. 8. 1906, roč. XX, č. 210, s. 3.
23. NOVOTNÝ, Karel. Svědek smutných chvil. 1. 8. 1906, roč. XX, č. 210, s. 1n.
24. [inzerce]. 2. 8. 1906, roč. XX, č. 211, s. 6.
25. Denní zprávy: Z Blatné. 5. 8. 1906, roč. XX, č. 214, s. 4.
26. Umělecká a literární oznámení: Veškeré beletristické spisy Karla Havlíčka Borovského. 5. 8. 1906, roč. XX, č. 214, s. 5.

8.1.6 Lidová demokracie (1946, 1956, 1961, 1971)

8.1.6.1 -1946-

1. Knihovna do Havlíčkova domu v Havlíčkově Brodě. 25. 7. 1946, roč. II, č. 168, s. 4.
2. STRAKOŠ, Jan. Karel Havlíček Borovský a dnešek. 28. 7. 1946, roč. II, č. 171, s. 1n.
3. Znovuodhalení pomníku K. H. Borovského na Žižkově. 28. 7. 1946, roč. II, č. 171, s. 5.
4. Presidentův věnec na hrob K. H. Borovského. 30. 7. 1946, roč. II, č. 172, s. 3.
5. Delegace vlády u hrobu Karla Havlíčka Borovského. 30. 7. 1946, roč. II, č. 172, s. 3.
6. Národ uctívá památku K. H. Borovského. 30. 7. 1946, roč. II, č. 172, s. 3.
7. Vycházky Péče o mládež pro Prahu I a V v neděli 4. srpna. 4. 8. 1946, roč. II, č. 177, s. 4.

Dějepisné vzpomínky. 27. 10. 1946, roč. II, č. 248, s. 8.

Položení věnce k Havlíčkovu hrobu. 1. 11. 1946, roč. II, č. 251, s. 4.

ŠMÍD, Zdeněk. K Havlíčkovu jubileu. 1. 11. 1946, roč. II, č. 251, s. 7.

8.1.6.2 -1956-

1. E.H. Čestí sochaři Karlu Havlíčkovi. 25. 7. 1956, roč. XII, č. 179, s. 1.
2. WASSERMAN, V. Jak jsme filmovali Karla Havlíčka. 28. 7. 1956, roč. XII, č. 182, s. 1.
3. RICHTER, Stanislav. Velký bojovník a novinář. 29. 7. 1956, roč. XII, č. 183, s. 1.
4. Na paměť K. H. Borovského. 31. 7. 1956, roč. XII, č. 184, s. 5.

8.1.6.3 -1961-

1. (g). První politický novinář. 31. 10. 1961, roč. XVII, č. 261, s. 3.
2. Uctění památky K. H. Borovského. 1. 11. 1961, roč. XVII, č. 262, s. 5.

DNES je sobota. 29. 7. 1961, roč. XVII, č. 181, s. 5.

8.1.6.4 -1971-

1. [Výročí] 29. 10. 1971, roč. XXVII, č. 257, s. 4.

2. RANČÁK, Jan. Na starých Olšanech. 2. 11. 1971, roč. XXVII, č. 259, s. 4.

8.1.7 Lidové noviny (1921–1936, 1951, 1991–2011)

8.1.7.1 -1921-

1. Havlíčkovu oslavu v Brně. 24. 10. 1921, roč. 29, č. 534, s. 2.
2. Karel Havlíček v Arnoldově Popsání. 25. 10. 1921, roč. 29, č. 535, s. 7.
3. Havlíčkovy oslavy v Praze. 25. 10. 1921, roč. 29, č. 536, s. 2.
4. SKÁCELÍK, F. Borová. 26. 10. 1921, roč. 29, č. 537, s. 1n.
5. Havlíčkova oslava na Masarykově univerzitě v Brně. 26. 10. 1921, roč. 29, č. 537, s. 5.
6. Karel Havlíček Borovský: Křest sv. Vladimíra. 26. 10. 1921, roč. 29, č. 537, s. 7.
7. Nová vydání Havlíčkových spisů. Epigramy. 26. 10. 1921, roč. 29, č. 537, s. 7.
8. Karel Novotný: Sviť, měsíčku, polehoučku. 26. 10. 1921, roč. 29, č. 537, s. 7.
9. Dnes a zítra: Divadlo: Staré. 26. 10. 1921, roč. 29, č. 537, s. 8.
10. Dnes a zítra: Biografie: Oslava Havlíčkova a biografy. 26. 10. 1921, roč. 29, č. 537, s. 8.
11. Dnes a zítra: Přednášky a schůze. 26. 10. 1921, roč. 29, č. 537, s. 8.
12. Dnes a zítra: Koncerty. 26. 10. 1921, roč. 29, č. 537, s. 8.
13. Z čs. národní demokracie: Letovice. 27. 10. 1921, roč. 29, č. 539, s. 6.
14. Jan Herben: Karel Havlíček. 27. 10. 1921, roč. 29, č. 539, s. 7.
15. Karel Havlíček Borovský: Křest sv. Vladimíra. 27. 10. 1921, roč. 29, č. 539, s. 7.
16. Duch Karla Havlíčka Borovského. 27. 10. 1921, roč. 29, č. 539, s. 7.
17. Dnes a zítra: Divadlo. 27. 10. 1921, roč. 29, č. 539, s. 8.
18. Dnes a zítra: Přednášky a schůze. 27. 10. 1921, roč. 29, č. 539, s. 8.
19. Havlíčkův večer. 27. 10. 1921, roč. 29, č. 540, s. 2.
20. Odložená Havlíčkova oslava. 27. 10. 1921, roč. 29, č. 540, s. 2.
21. BASS, Eduard. Havlíčkovské památky. 28. 10. 1921, roč. 29, č. 541, s. 2.
22. -š- Karel Havlíček Borovský. 28. 10. 1921, roč. 29, č. 541, s. 7.
23. Tělocvik: Sokol Židenice. 28. 10. 1921, roč. 29, č. 541, s. 8.
24. Dnes a zítra: Divadlo. 28. 10. 1921, roč. 29, č. 541, s. 8.
25. Dnes a zítra: Přednášky a schůze. 28. 10. 1921, roč. 29, č. 541, s. 8.
26. Z Havlíčkových epigramů.[kresba Kratochvíl]. 29. 10. 1921, roč. 29, č. 542, s. 2.
27. NOVÁK, Arne. Karel Havlíček Borovský. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 1n.
28. SOVA, Antonín. K věčné chvále Karla Havlíčka Borovského. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 1.
29. DOLEŽAL, Jaromír. Počátky v Brixenu. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 2n.
30. DEML, Jakub. [verše]. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 7.
31. Havlíčkova oslava v Brně. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 7.
32. [kresba]. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 9.
33. [Havlíčková čítanka]. [inzerce]. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 10.
34. DURYCH, Jaroslav. Havlíček. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 11.
35. Kulturní kronika: Havlíčkův »Král Lávr« s obrázky Vlastimila Rady. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 11.
36. Oprava. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 11.
37. ak. Karel Havlíček o tělesných cvičeních. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 11.
38. Dnes a zítra: Divadlo. 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 12.
39. ČTK. Havlíčkovy oslavy. 31. 10. 1921, roč. 29, č. 544, s. 2n.
40. Z Havlíčkových epigramů.[kresba Kratochvíl]. 31. 10. 1921, roč. 29, č. 544, s. 3.
41. [Památku KHB]. [inzerce]. 31. 10. 1921, roč. 29, č. 545, s. 2.
42. Z brněnské činohry: E.S. Jubileum Havlíčkovo v Národním divadle. 1. 11. 1921, roč. 29, č. 546, s. 7.
43. Dnes a zítra: Divadlo. 1. 11. 1921, roč. 29, č. 546, s. 8.
44. Prsten Karla Havlíčka Borovského. 2. 11. 1921, roč. 29, č. 547, s. 5.
45. Odhalení Havlíčkovy desky v Batelově u Jihlavy. 2. 11. 1921, roč. 29, č. 547, s. 5.
46. Havlíčkova oslava na Komenského univerzitě v Bratislavě. 2. 11. 1921, roč. 29, č. 547, s. 5.
47. Nové knihy. 2. 11. 1921, roč. 29, č. 547, s. 7.
48. Dnes a zítra: Divadlo. 2. 11. 1921, roč. 29, č. 547, s. 8.
49. Z Havlíčkových epigramů.[kresba Kratochvíl]. 2. 11. 1921, roč. 29, č. 548, s. 2.

50. Dnes a zítra: Divadlo. 3. 11. 1921, roč. 29, č. 549, s. 8.
51. Nové knihy. 4. 11. 1921, roč. 29, č. 551, s. 7.
52. Dnes a zítra: Divadlo. 4. 11. 1921, roč. 29, č. 551, s. 8.
53. Ze Sokola v Král. Polí. 4. 11. 1921, roč. 29, č. 552, s. 2.
54. Nové knihy. 5. 11. 1921, roč. 29, č. 553, s. 7.
55. Dnes a zítra: Divadlo. 5. 11. 1921, roč. 29, č. 553, s. 8.
56. Dnes a zítra: Divadlo. 6. 11. 1921, roč. 29, č. 555, s. 8.
57. O Havlíčkovi. 7. 11. 1921, roč. 29, č. 557, s. 2.

- Slet sokolské župy Havlíčkovy ve Žďáře. 22. 7. 1921, roč. 29, č. 362, s. 10.
 Sokolský zájezd do Bedřichova u Jihlavy. 22. 7. 1921, roč. 29, č. 362, s. 10.
 Slavnosti odhalení pomníku Karla Havlíčka Borovského v Prostějově. 23. 7. 1921, roč. 29, č. 364, s. 5.
 První oslavy Havlíčkova výročí: V jeho rodišti Borové. 25. 7. 1921, roč. 29, č. 367, s. 2.
 V Prostějově. 25. 7. 1921, roč. 29, č. 367, s. 2.
 [Památník KHB]. [inzerce]. 26. 7. 1921, roč. 29, č. 369, s. 10.
 Havlíčkova dýmka. 27. 7. 1921, roč. 29, č. 371, s. 4.
 Tělesná výchova: Havlíčkův seminář. 2. 8. 1921, roč. 29, č. 382, s. 9.

8.1.7.2 -1926-

1. Pražská obec a jubileum Havlíčkovy smrti. 22. 7. 1926, roč. 34, č. 364, s. 5.
2. NOVÁK, Arne. Havlíček po sedmdesáti letech. 29. 7. 1926, roč. 34, č. 377, s. 1.
3. MASARYK, T. G. Havlíčkův politický odkaz. 29. 7. 1926, roč. 34, č. 377, s. 2.
4. ma. Oslava Havlíčkova na Olšanských hřbitovech. 29. 7. 1926, roč. 34, č. 377, s. 2.
5. V předvečer Havlíčkova úmrtního dne. 29. 7. 1926, roč. 34, č. 377, s. 2.
6. M. L. H. V Havlíčkově městě. 29. 7. 1926, roč. 34, č. 377, s. 5.
7. MRKVIČKA. Havlíček v českém nebi. [kresba]. 29. 7. 1926, roč. 34, č. 377, s. 7.
8. Co se děje: K včerejší oslavě Havlíčkovy památky. 29. 7. 1926, roč. 34, č. 378, s. 1.
9. djk. U Havlíčkova hrobu. 29. 7. 1926, roč. 34, č. 378, s. 2.
10. jv. Pražská obec Karlu Havlíčkovi Borovskému. 30. 7. 1926, roč. 34, č. 379, s. 4.
11. kzk.[KLÍMA, Karel Zdeněk]. Hyršova oběť Karlu Havlíčkovi. 30. 7. 1926, roč. 34, č. 380, s. 1.
12. Ze světa: Německobrodské legendy o Havlíčkovi. 3. 8. 1926, roč. 34, č. 387, s. 1.

8.1.7.3 -1931-

1. [DOPZ: Karel Havlíček Borovský]. [inzerce]. 24. 10. 1931, roč. 39, č. 534, s. 7.
2. [DOPZ: Karel Havlíček Borovský]. [inzerce]. 27. 10. 1931, roč. 39, č. 539, s. 5.
3. [DOPZ: Karel Havlíček Borovský]. [inzerce]. 29. 10. 1931, roč. 39, č. 541, s. 4.
4. M.N. Kulturní kronika: Havlíčkově památce. 3. 11. 1931, roč. 39, č. 549, s. 7.

8.1.7.4 -1936-

1. Poslední den Havlíčkovy výstavy v Belvederu. 27. 7. 1936, roč. 44, č. 372, s. 4.
2. Karel Havlíček se chystá do života. 29. 7. 1936, roč. 44, č. 376, s. 1–3.
3. di. Před Havlíčkovými oslavami: Průvod národních socialistů. 29. 7. 1936, roč. 44, č. 376, s. 4.
4. rk. K osmdesátému výročí Havlíčkovy smrti. 29. 7. 1936, roč. 44, č. 376, s. 7.
5. [K dnešnímu 80letému výročí smrti KHB]. [inzerce]. 29. 7. 1936, roč. 44, č. 376, s. 9.
6. Havlíčkovy oslavy v Praze. 29. 7. 1936, roč. 44, č. 377, s. 2.
7. [Jaký byl Havlíček]. [inzerce]. 29. 7. 1936, roč. 44, č. 377, s. 5.

8.1.7.5 -1951-

1. Lidové noviny pionýrům. 28. 10. 1951, roč. 59, č. 255, s. 7.
2. LACINA, Václav. Živý pramen. 31. 10. 1951, roč. 59, č. 257, s. 1.
3. HAVLÍČEK, Karel. Špaček, básník a osel pod lipú. 31. 10. 1951, roč. 59, č. 257, s. 1.
4. HAVLÍČEK, Karel. Kapitola o kritice. 31. 10. 1951, roč. 59, č. 257, s. 1n.
5. kum. Historický kalendář. 31. 10. 1951, roč. 59, č. 257, s. 2.
6. WIRTHOVÁ, Božena. O pravý smysl odkazu Karla Havlíčka Borovského. 31. 10. 1951, roč. 59, č. 257, s. 3.
7. čtk. Čs. novináři vzpomněli 130. výročí K. Havlíčka Borovského. 1. 11. 1951, roč. 59, č. 258, s. 5.

8.1.7.6 -1991-

1. jpj. Nespí, Havlíčku... 29. 7. 1991, roč. IV, č. 174, s. 4.

8.1.7.7 -1996-

1. Lidé. 30. 7. 1996, roč. IX, č. 176, s. 16.
2. jmf. Havlíčkovské oslavy. 4. 11. 1996, roč. IX, č. 258, s. 10.

8.1.7.8 -2006-

1. KARÁSEK. Svatopluk. Havlíčkovy recepty stále fungují, ale ne bez práce. 28. 7. 2006, roč. XIX, č. 174, s. 16.
2. SLOMEK, Jaromír. Slova značky KHB. 29. a 30. 7. 2006, roč. XIX, č. 175, s. IV.

8.1.8 Mladá fronta (1951, 1956, 1971)**8.1.8.1 -1951-**

1. Tisk RP v tomto týdnu: Květy čís. 43 z 28. X. 27. 10. 1951, roč. VII, s. 5.
2. Před 130 lety se narodil Karel Havlíček Borovský. 31. 10. 1951, roč. VII, s. 5.

8.1.8.2 -1956-

1. (dz) Vzpomínkové slavnosti k 100. výročí úmrtí K. Havlíčka Borovského. 27. 7. 1956, roč. XII, č. 181, s. 1.
2. (hj) Celostátní oslavy K. H. Borovského zahájeny. 29. 7. 1956, roč. XII, č. 183, s. 6.
3. BALÁK, Karel. Na jednom zažloutlém lístku. 29. 7. 1956, roč. XII, č. 183, s. 6.
4. (blk) Pomník kovu trvalejší. 29. 7. 1956, roč. XII, č. 183, s. 6.
5. Epigramy KHB. 29. 7. 1956, roč. XII, č. 183, s. 6.
6. HAVLÍČEK, Karel. Purkmistru slavné obce B... 29. 7. 1956, roč. XII, č. 183, s. 6.
7. Znáte básnické dílo Karla Havlíčka Borovského? 29. 7. 1956, roč. XII, č. 183, s. 6.
8. Tři rebusy. 29. 7. 1956, roč. XII, č. 183, s. 6.
9. HORA, Jiří. Marnost nad marnost. 29. 7. 1956, roč. XII, č. 183, s. 6.
10. (hj) Z průběhu celostátních oslav K. H. Borovského: Havlíčkova pochodeň osvětila i naši cestu. 31. 7. 1956, roč. XII, č. 184, s. 1.

8.1.8.3 -1971-

1. V Havlíčkově Brodě. 29. 10. 1971, roč. XXVII, č. 257, s. 2.
2. HEŘMAN. Z. Jeden z nejopravdovějších. 29. 10. 1971, roč. XXVII, č. 257, s. 4.

8.1.9 Mladá fronta DNES (1991–2011)**8.1.9.1 -1996-**

1. Tento týden: pondělí 29. července. 29. 7. 1996, roč. VII, č. 175, s. 16.

8.1.9.2 -2001-

1. (ČTK). Z celé země: Borová si připomněla slavného rodáka. 29. 10. 2001, roč. XII, č. 252, s. A4.

8.1.9.3 -2006-

1. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Karel Havlíček: Mučedník, či pouhý lázeňský host? 29. –30. 7. 2006, roč. XVII, č. 175, s. D5 a D7.

8.1.10 Národní listy (1866–1916)**8.1.10.1 -1866-**

1. Zejtra tomu plných deset let. 28. 7. 1866, roč. VI, č. 205, s. 2.

Návštěva na hřbitovech. 2. 11. 1866, roč. VI, č. 301, s. 2.

-1876-

Návštěva hřbitovů. 2. 11. 1876, roč. XVI, č. 303, s. 2.

8.1.10.2 -1881-

1. Památku Karla Havlíčka. 29. 10. 1881, roč. XXI, č. 267, s. 3.
2. Na oslavu 60letých narozenin Karla Havlíčka. 30. 10. 1881, roč. XXI, č. 268, s. 1.
3. Z hřbitovů olšanských. 1. 11. 1881, roč. XXI, č. 270, s. 3.
4. Návštěva olšanských hřbitovů. 2. 11. 1881, roč. XXI, č. 271, s. 2.
5. Zprávy spolkové. 3. 11. 1881, roč. XXI, č. 272, s. 3.
6. Pomník Karla Havlíčka. 5. 11. 1881, roč. XXI, č. 274, s. 1.
7. Přátelský večer akademiků. 5. 11. 1881, roč. XXI, č. 274, s. 1.
8. Přátelský večer Akad. čten. spolku. 7. 11. 1881, roč. XXI, č. 276, s. 2.

8.1.10.3 -1886-

1. Denní zprávy: Slavnosti národní. 23. 7. 1886, roč. XXVI, č. 202, s. 5.
2. Slavnost Zeleného v Borové. 24. 7. 1886, roč. XXVI, č. 203, s. 1.
3. Slavnost odhalení desky Václava Zelenému v Borové. 26. 7. 1886, roč. XXVI, č. 205, s. 2.
4. Účastníkům nedělní borovské slavnosti. 27. 7. 1886 [odpolední vydání], roč. XXVI, č. 206, s. 2.
5. Památce Karla Havlíčka. 29. 7. 1886, roč. XXVI, č. 208, s. 1n.
6. Program akademie, pořádané na počest Karla Havlíčka a Václava Zeleného. 31. 7. 1886, roč. XXVI, č. 210, s. 3.
7. Zrušený výměr stran národní slavnosti v Borové. 31. 7. 1886, roč. XXVI, č. 210, s. 3.
8. Slavnost Havlíčkova a Zeleného v Německém Brodě. 3. 8. 1886, roč. XXVI, č. 213, s. 2.
9. Slavnost Havlíčkova a Václava Zeleného v Borové dne 1. srpna. 3. 8. 1886, roč. XXVI, č. 213, s. 2.
10. Řeč dra. J. Strakatého při odhalení desky V. Zelenému v Borové dne 1. srpna. 3. 8. 1886, roč. XXVI, č. 213, s. 2.
11. Ochotnické divadlo v Bělohradě. 3. 8. 1886 [odpolední vydání], roč. XXVI, č. 213, s. 2.
12. Slavnost Havlíčkova a Zeleného v Německém Brodě. 4. 8. 1886, roč. XXVI, č. 214, s. 2.
13. Slavnost Havlíčkova a odhalení desky Václava Zeleného v Borové dne 1. srpna. 5. 8. 1886, roč. XXVI, č. 215, s. 2.

8.1.10.4 -1896-

1. Oslava Karla Havlíčka Borovského. 22. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 200, s. 3.
2. Tělocvičná jednota Sokol N. Smíchov-Radlice. 22. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 200, s. 3.
3. K oslavě památky Karla Havlíčka Borovského. 23. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 201, s. 3n.
4. Z literatury: Karel Havlíček. 24. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 202, s. 4.
5. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 25. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 203, s. 3.
6. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 25. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 203, s. 4.
7. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 26. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 204, s. 3.
8. [Karel Havlíček v rodinných vzpomínkách]. [inzerce]. 26. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 204, s. 6.
9. [Karel Havlíček]. [inzerce]. 26. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 204, s. 14.
10. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 28. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 206, s. 3.
11. Karlu Havlíčkovi Borovskému. 29. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 207, s. 1.
12. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 29. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 207, s. 4.
13. Z Národní jednoty severočeské. 29. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 207, s. 4.
14. Ke hrobu Karla Havlíčka Borovského. 29. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 207, s. 4.
15. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 29. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 207, s. 4.
16. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 30. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 208, s. 3.
17. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 30. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 208, s. 4.

18. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 31. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 209, s. 3.
19. Tělocvičná jednota Sokol v Unhošti. 31. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 209, s. 3.
20. Z Nové Paky. 31. 7. 1896, roč. XXXVI, č. 209, s. 3.
21. Oslava Karla Havlíčka Borovského. 31. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 209, s. 4.
22. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 31. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 209, s. 4.
23. Z Nového Bydžova. 31. 7. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 209, s. 4.
24. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 1. 8. 1896, roč. XXXVI, č. 210, s. 3.
25. Z Národní jednoty severočeské. 1. 8. 1896, roč. XXXVI, č. 210, s. 4.
26. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 2. 8. 1896, roč. XXXVI, č. 211, s. 2.
27. Z Národní jednoty pošumavské. 2. 8. 1896, roč. XXXVI, č. 211, s. 4.
28. [Právě vyšly vzpomínky na KHB]. [inzerce]. 4. 8. 1896, roč. XXXVI, č. 213, s. 6.
29. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 4. 8. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 213, s. 3.
30. Denní zprávy: Přednášky. 5. 8. 1896, roč. XXXVI, č. 214, s. 3.
31. K uctění památky Karla Havlíčka Borovského. 5. 8. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 214, s. 4.
32. Z Kutné Hory. 5. 8. 1896 [odpolední vydání], roč. XXXVI, č. 214, s. 4.

8.1.10.5 -1901-

1. KARÁSEK, Josef. Feuilleton: Ze „slavnosti založení“. 1. 11. 1901, roč. XXXXI, č. 301, s. 1.

8.1.10.6 -1906-

1. Oslava památky Karla Havlíčka Borovského. 22. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 200, s. 3.
2. [K hromadnému rozšiřování]. [inzerce]. 22. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 200, s. 6.
3. Havlíčkova oslava v Čáslavi. 23. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 201, s. 2.
4. Oslava památky Havlíčkovy. 24. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 202, s. 2.
5. Oslava památky Havlíčkovy. 24. 7. 1906 [odpolední vydání], roč. XXXXVI, č. 202, s. 2.
6. VOLF, J. Feuilleton: Havlíček ve své mládežnické domácnosti. 25. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 203, s. 1n.
7. Oslava památky Havlíčkovy. 25. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 203, s. 2.
8. Českému lidu v Praze a okolí. 25. 7. 1906 [odpolední vydání], roč. XXXXVI, č. 203, s. 2.
9. Spolek českých žurnalistů svým členům k oslavě Havlíčkově. 26. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 204, s. 1.
10. Oslava Havlíčkova v Praze. 26. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 204, s. 2.
11. Oslava památky Havlíčkovy. 27. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 205, s. 2.
12. Dramatické umění. 27. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 205, s. 3.
13. Oslava památky Havlíčkovy. 27. 7. 1906 [odpolední vydání], roč. XXXXVI, č. 205, s. 2.
14. K dnešní oslavě Havlíčkově v Praze. 28. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 206, s. 2.
15. Oslava památky Havlíčkovy. 28. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 206, s. 2.
16. Havlíčkův pomník v Jičíně. 28. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 206, s. 2.
17. Oslava památky Havlíčkovy. 28. 7. 1906 [odpolední vydání], roč. XXXXVI, č. 206, s. 2.
18. MUŽÍK, Augustin, Eugen. Památce Karla Havlíčka Borovského. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 1.
19. Slavné paměti Karla Havlíčka. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 1n.
20. Feuilleton: Havlíček a Tyl. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 1.
21. .A. Z. K. Havlíček. Několik myšlenek o osobnosti a době. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 2.
22. KARÁSEK, Josef. Neznámé rukopisy Havlíčkovy. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 2.
23. Z Havlíčkových výroků. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 2.
24. Uctění památky Havlíčkovy na staroměstské radnici pražské. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 3n.
25. Z Bělehradu. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 4.
26. Z Bělehradu. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 4.
27. U hrobu Karla Havlíčka Borovského. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 4.
28. Školská hlídka: Havlíčkova školská politika. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 10.
29. [Veškeré původní belletristické práce KHB]. [inzerce]. 29. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 207, s. 15.

30. Slavné památce Karla Havlíčka. 30. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 208, s. 1.
31. Slavné památce Karla Havlíčka: U hrobu Karla Havlíčka na Olšanském hřbitově. 30. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 208, s. 1.
32. Slavné památce Karla Havlíčka: Vzpomínkový večer v Měšťanské besedě pražské. 30. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 208, s. 1.
33. Na hrob Havlíčkův. 30. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 208, s. 1.
34. Odevzdání pomníku Karla Havlíčka-Borovského v Jičíně. 30. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 208, s. 2.
35. Oslava památky Havlíčkovy. 30. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 208, s. 2.
36. Jindy a nyní. 30. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 208, s. 2.
37. Zůstaňme našemu Havlíčkovi věrni! 31. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 209, s. 1.
38. Slavnost Havlíčkova v Jičíně. 31. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 209, s. 2.
39. Sjezd Jednoty samosprávných úředníků. 31. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 209, s. 2.
40. Německý tisk a Havlíček. 31. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 209, s. 3.
41. Ke dnům Havlíčkovým. 31. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 209, s. 3.
42. Oslava památky Havlíčkovy. 31. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 209, s. 3.
43. Povahu a názory Havlíčkovy. 31. 7. 1906, roč. XXXXVI, č. 209, s. 4.
44. Oslavy památky Havlíčkovy. 31. 7. 1906 [odpolední vydání], roč. XXXXVI, č. 209, s. 2.
45. Havlíčkova oslava na hřbitově olšanském. 31. 7. 1906 [odpolední vydání], roč. XXXXVI, č. 209, s. 2.
46. Havlíčkova slavnost v Borové. 1. 8. 1906, roč. XXXXVI, č. 210, s. 2.
47. Oslava památky Havlíčkovy. 1. 8. 1906, roč. XXXXVI, č. 210, s. 2.
48. IV. tábor lidu šumavského na Kašperskohorsku. 1. 8. 1906 [odpolední vydání], roč. XXXXVI, č. 210, s. 2.
49. Dar Spolku »Komenský«. 1. 8. 1906 [odpolední vydání], roč. XXXXVI, č. 210, s. 2.
50. Nestoudně drzá provokace Němců v Prostějově. 1. 8. 1906 [odpolední vydání], roč. XXXXVI, č. 210, s. 2.
51. Ze Dvora Králové n. L. 2. 8. 1906, roč. XXXXVI, č. 211, s. 3.
52. [Pištěkovo lidové divadlo]. [inzerce]. 2. 8. 1906, roč. XXXXVI, č. 211, s. 4.
53. [Pištěkovo lidové divadlo]. [inzerce]. 2. 8. 1906 [odpolední vydání], roč. XXXXVI, č. 211, s. 6.
54. [Pištěkovo lidové divadlo]. [inzerce]. 3. 8. 1906, roč. XXXXVI, č. 212, s. 4.
55. Z českých listů. 3. 8. 1906, roč. XXXXVI, č. 212, s. 6.
56. Bibliografie. 3. 8. 1906, roč. XXXXVI, č. 212, s. 6.
57. [Pištěkovo lidové divadlo]. [inzerce]. 3. 8. 1906 [odpolední vydání], roč. XXXXVI, č. 212, s. 6.
58. Oslava památky Havlíčkovy. 4. 8. 1906 [odpolední vydání], roč. XXXXVI, č. 213, s. 2.
59. SCHIEBL, Jaroslav. Kdo je mučedníkem?. 5. 8. 1906, roč. XXXXVI, č. 214, s. 2.
60. [Nejlépe uctíte památku KHB]. [inzerce]. 5. 8. 1906, roč. XXXXVI, č. 214, s. 10.

Oslava památky Karla Havlíčka. 26. 10. 1906, roč. XXXXVI, č. 295, s. 3.

Přednášky. 28. 10. 1906, roč. XXXXVI, č. 297, s. 4.

Oslava památky Karla Havlíčka-Borovského. 31. 10. 1906, roč. XXXXVI, č. 300, s. 3.

Památka zesnulých. 2. 11. 1906, roč. XXXXVI, č. 302, s. 3.

Oslava Havlíčkova v Poličce. 3. 11. 1906, roč. XXXXVI, č. 303, s. 3.

8.1.10.7 -1911-

1. Beseda Havlíček v Praze. 29. 10. 1911, roč. 51, č. 299, s. 3.
2. Památce Karla Havlíčka Borovského. 1. 11. 1911, roč. 51, č. 302, s. 4.

8.1.10.8 -1916-

1. Václav Jansa: Vysoká brána v Rakovníku. 28. 7. 1916, roč. 56, č. 207, s. 4.
2. Šedesát let po smrti Karla Havlíčka. 29. 7. 1916, roč. 56, č. 208, s. 1.
3. Do kraje Havlíčkova. 29. 7. 1916, roč. 56, č. 208, s. 4.
4. Šedesáté výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského. 29. 7. 1916, roč. 56, č. 208, s. 4.
5. K dnešnímu jubileu Havlíčkovu. 29. 7. 1916, roč. 56, č. 208, s. 4.
6. Na Olšany. 29. 7. 1916, roč. 56, č. 208, s. 4.
7. Šedesáté výročí smrti 35letého Havlíčka. 29. 7. 1916, roč. 56, č. 208, s. 4.
8. [Ke vzpomínkám na 60. výročí úmrtí KHB]. [inzerce]. 29. 7. 1916, roč. 56, č. 208, s. 5.

9. [Jediné úplné a kritické vydání spisů KHB]. [inzerce]. 29. 7. 1916, roč. 56, č. 208, s. 6.
10. Karel Havlíček Borovský. 30. 7. 1916, roč. 56, č. 209, s. 5.
11. K šedesátiletému výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského. 30. 7. 1916, roč. 56, č. 209, s. 5.
12. Dívčí družina spis. P.B. 30. 7. 1916, roč. 56, č. 209, s. 5.
13. [Karel Havlíček Borovský]. [inzerce]. 30. 7. 1916, č. 209, s. 6.
14. Literatura. 30. 7. 1916, č. 209, s. 9.
15. Uctění památky 60. výročí smrti Havlíčkovy v jeho rodném kraji. 31. 7. 1916, roč. 56, č. 210, s. 2.
16. [Ke vzpomínkám na 60. výročí úmrtí KHB]. [inzerce]. 31. 7. 1916, roč. 56, č. 210, s. 4.
17. Uctění památky 60. výročí smrti Havlíčkovy v jeho rodném kraji. 31. 7. 1916 [večerní vydání], roč. 56, č. 210, s. 2.

8.1.11 Národní politika (1916)

1. JOACHIM, Václav. Reforma správy veřejné a budoucnost samosprávy: Budoucnost samosprávy. 23. 7. 1916, roč. XXXIV, č. 202, s. 1n.
2. J. St. Havlíčkovo a Smetanovo gymnasijsní vysvědčení. 28. 7. 1916, roč. XXXIV, č. 207, s. 8.
3. NOVOTNÝ, Karel. Feuilleton: Karel a Julie Havlíčkovi ve vzpomínkách Zdenčiny chůvy: K dnešnímu úmrtnímu jubileu. 29. 7. 1916, roč. XXXIV, č. 208, s. 1.
4. Šedesátého výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského. 29. 7. 1916, roč. XXXIV, č. 208, s. 6.
5. Lidový písničkář Haisz a popěvek o Havlíčkovi. 30. 7. 1916, roč. XXXIV, č. 209, s. 6.
6. Karel Havlíček Borovský. 30. 7. 1916, roč. XXXIV, č. 209, s. 6.
7. [Karel Havlíček Borovský: Beletrie]. [inzerce]. 30. 7. 1916, roč. XXXIV, č. 209, s. 10.
8. Čeští novináři v kraji Havlíčkově. 1. 8. 1916 [odpolední vydání], roč. XXXIV, č. 211, s. 5.
9. Ke vzpomínce na Karla Havlíčka. 3. 8. 1916 [odpolední vydání], roč. XXXIV, č. 213, s. 5.

8.1.12 Pochodeň (1961, 1971, 1976, 1981)

8.1.12.1 -1971-

1. (har). Literární večer k 150. výročí narození Karla Havlíčka Borovského. 25. 10. 1971, roč. 60, č. 253, s. 5.
2. (mř). Vyvrcholily oslavy Karla Havlíčka Borovského. 29. – 31. 10. 1971, roč. 60, č. 257, s. 2.
3. (mř). Ještě k oslavám 150. výročí narození Karla Havlíčka Borovského: Dílo i pro budoucnost. 2. 11. 1971, roč. 60, č. 259, s. 1.

8.1.12.2 -1976-

1. HLOUŠKOVÁ, Květa. Jak účelně doplnit a zpestřit volné chvíle o dovolené: Havlíčkobrodsko. 22. 7. 1976, roč. 65, č. 173, s. 3.

8.1.12.3 -1981-

1. (mř). Získal si úctu českého lidu. 3. 11. 1981, roč. 70, č. 260, s. 5.
- (vmk). Rodný dům K. H. Borovského. 23. 7. 1981, roč. 70, č. 172, s. 5.
- BÁČA, Milan. Nikdy nelitoval svého chování: K 125. výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského. [M magazin na sobotu a neděli]. 1. a 2. 8. 1981, roč. 70, č. 180, s. 3.

8.1.13 Pokrok (1871–1881)

- K slavnosti Havlíčkově v Něm. Brodě. 27. 7. 1871, roč. 3, č. 206, s. 4.
 Jednotám československým! 28. 7. 1871, roč. 3, č. 207, s. 6.
 Slavnost Havlíčkova v Něm. Brodě. 29. 7. 1871, roč. 3, č. 208, s. 4.
 Slavnost Havlíčkova v Něm. Brodě. 31. 7. 1871, roč. 3, č. 210, s. 2.
 Ctěným pěveckým jednotám československým. 31. 7. 1871, roč. 3, č. 210, s. 3.
 „Svatobor“. 4. 8. 1871, roč. 3, č. 214, s. 4.

8.1.13.1 -1881-

1. Z pražských hřbitovů. 2. 11. 1881, roč. 13, č. 269, s. 1.
2. Z Kutné Hory. 4. 11. 1881, roč. 13, č. 271, s. 3.

3. Prátelský večer Akad. čten. spolku. 7. 11. 1881, roč. 13, č. 274, s. 2.

Památku 60. narozenin Havlíčkových. 4. 8. 1881, roč. 13, č. 185, s. 2.

8.1.14 Právo (1996–2011)

8.1.14.1 -1996-

1. Z redakční pošty: JELÍNKOVÁ, Drahomíra. Květiny na Havlíčkově hrobě. 29. 7. 1996, roč. 6, č. 175, s. 8.

8.1.14.2 -2001-

1. CINGER, František. Havlíček je příklad vzpřímené páteře. 24. 10. 2001, roč. 11, č. 248, s. 12.

2. (cg). [Týž] Výzva, která neztrácí na intenzitě. 24. 10. 2001, roč. 11, č. 248, s. 12.

3. (cg) [CINGER, František]. V Brodě oslavili Karla Havlíčka. 1. 11. 2001, roč. 11, č. 255, s. 17.

4. GRUŠA, Jiří. Karel Havlíček Borovský – 150 let exilu. Salon. Literární příloha Práva. 1. 11. 2001, roč. 11, č. 255, s. 1 a 3.

5. RENČÍN, Vladimír. [kreslený vtip]. 3.–4. 11. 2001, roč. 11, č. 257, s. 7.

8.1.14.3 -2006-

1. (cg) [CINGER, František]. Literatura. 26. 7. 2006, roč. 16, č. 172, s. 15.

8.1.15 Právo lidu (1921–1931)

1. Záležitosti strany: Dnešní schůze: Středa: Praha VII. 25. 10. 1921, roč. XXX, č. 250, s. 5.

2. Z dělnické akademie: O Karlu Havlíčku Borovském přednáseti bude. 25. 10. 1921, roč. XXX, č. 250, s. 7.

3. Záležitosti strany: Dnešní schůze: Bubeneč. 26. 10. 1921, roč. XXX, č. 251, s. 5.

4. Havlíčkovy oslavy. 26. 10. 1921, roč. XXX, č. 251, s. 6.

5. Oslavy Havlíčkovy. 26. 10. 1921, roč. XXX, č. 251, s. 6.

6. Literatura a umění: Havlíčkova výstavka. 26. 10. 1921, roč. XXX, č. 251, s. 7.

7. Městské divadlo Král. Vinohrad. 26. 10. 1921, roč. XXX, č. 251, s. 7.

8. Na paměť stých narozenin Karla Havlíčka Borovského. 27. 10. 1921, roč. XXX, č. 252, s. 7.

9. Literatura a umění: Národní divadlo. 27. 10. 1921, roč. XXX, č. 252, s. 7.

10. Spisovatel soudr. F. V. Krejčí promluví zítra. 28. 10. 1921, roč. XXX, č. 253, s. 6.

11. Bio na Slované. 28. 10. 1921, roč. XXX, č. 253, s. 8.

12. Děj. těl. jednota v Kročehlavech. 28. 10. 1921, roč. XXX, č. 253, s. 8.

13. Z dělnické akademie: Přednášky Dělnické akademie o Karlu Havlíčkovi Borovském. 28. 10. 1921, roč. XXX, č. 253, s. 8.

14. Literatura a umění: Národní divadlo. Městské divadlo Král. Vinohrad. Lidové divadlo na Král. Vinohradech. 28. 10. 1921, roč. XXX, č. 253, s. 9.

15. KREJČÍ, F[rantišek] V[áclav]. Karel Havlíček: K stému výročí narození. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 1n.

16. Oslava stých narozenin K. Havlíčka Borovského. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 7.

17. Přednáška spisovatele soudr. F. V. Krejčího o Havlíčkovi. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 7.

18. Veškerou veršovanou, satirickou i básnickou tvorbu Karla Havlíčka Borovského. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 8.

19. Husova škola Svazu osvětového. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 8.

20. Závěrečné přednášky Dělnické akademie o Karlu Havlíčku Borovském na paměť 100. jeho narozenin. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 8.

21. ŽALUD, Augustin. Havlíček a socialism. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 9n.

22. -fk. O Havlíčkovi. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 11.

23. Knihy redakci zaslané. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 11.

24. Literatura a umění: Národní divadlo. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 11.

25. Soudní síň: Karel Havlíček Borovský před kutnohorskou porotou. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 12.

26. Před 100 lety. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 13.

27. Dobrá kniha je nejlepším přítelem člověka!. 30. 10. 1921, roč. XXX, č. 254, s. 13.

28. Oslavy k Havlíčkovým narozeninám. 1. 11. 1921, roč. XXX, č. 255, s. 5.

29. Svaz Dělnických tělocvičných jednot. 1. 11. 1921, roč. XXX, č. 255, s. 5.

30. Kabaret Lucerna zahajuje dnes nový program. 1. 11. 1921, roč. XXX, č. 255, s. 6.
31. Spolky a schůze: Spolek »Komenský« na Smíchově. 1. 11. 1921, roč. XXX, č. 255, s. 9.
32. Nový program v kabaretu Lucerna. 2. 11. 1921, roč. XXX, č. 256, s. 7.
33. Spolky a schůze: Z Michle. 2. 11. 1921, roč. XXX, č. 256, s. 8.
34. Literatura a umění: Havlíčkova výstava. 4. 11. 1921, roč. XXX, č. 258, s. 7.
35. „Epigramy a ostatní básně“. 6. 11. 1921, roč. XXX, č. 260, s. 13.

-1931-

- Havlíčkův odkaz. 29. 7. 1931, roč. XL, č. 175, s. 1.
 K 75. výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského. [fotografie]. 29. 7. 1931, roč. XL, č. 171 [Večerník Práva lidu], s. 1.
 Žurnalisté vzpomínají památky Havlíčkovy. 30. 7. 1931, roč. XL, č. 176, s. 5.
 Různé zprávy: V úmrtním pokoji Karla Havlíčka. 31. 7. 1931, roč. XL, č. 177, s. 5.

8.1.16 Reflex (1991–2011)

1. FEŘTEK, Tomáš. Brixen. 27. 7. 2006, roč. 17, č. 30, s. 60–63.

8.1.17 Respekt (1991–2011)

8.1.17.1 -2001-

1. ZACPAL, Zdeněk. Bože, dej, aby ze mě měli Češi radost: Trojí výročí průkopníka českého liberálního myšlení. 29. 10. – 4. 11. 2001, roč. XII, č. 44, s. 22.

8.1.17.2 -2006-

1. ŠVEHLA, Marek. Pravdivý příběh Karla Havlíčka: Strach, mýty a udavači kolem velkého vlastence. 24.– 30. 7. 2006, roč. XVII, č. 30, s. 13–15.
2. TABERY, Erik. Rozhovor s politologem Bohumilem Doležalem. 24.– 30. 7. 2006, roč. XVII, č. 30, s. 14.

8.1.18 Rudé právo (1921, 1936, 1946–1991)

8.1.18.1 -1921-

1. Divadla: Národní divadlo. 25. 10. 1921, roč. II, č. 250, s. 8.
2. Oslavy Havlíčkovy. 26. 10. 1921, roč. II, č. 251, s. 7.
3. Divadla: ND, Městské divadlo Král. Vinohrad. 26. 10. 1921, roč. II, č. 251, s. 8.
4. Divadla: ND, Městské divadlo Král. Vinohrad, Lidové divadlo na Král. Vinohradech. 27. 10. 1921, roč. II, č. 252, s. 8.
5. Divadla: ND, Městské divadlo Král. Vinohrad, Lidové divadlo Na Král. Vinohradech. 28. 10. 1921, roč. II, č. 253, s. 7.
6. J.H. Vzpomínka na Havlíčka. 30. 10. 1921, roč. II, č. 254, s. 2n.
7. Sentimentální. 30. 10. 1921, roč. II, č. 254, s. 5.
8. Divadla: ND, Městské divadlo Král. Vinohrad. 30. 10. 1921, roč. II, č. 254, s. 5.
9. Zlatým pokladem frází. 2. 11. 1921, roč. II, č. 256, s. 7.

8.1.18.2 -1936-

1. Živý odkaz Karla Havlíčka Borovského. 2. 8. 1936, roč. XVII, č. 179, s. 9.

8.1.18.3 -1946-

1. NEČÁSEK., František. Vzor národního bojovníka. 28. 7. 1946, roč. 26, č. 172, s. 1.
2. Dnes znovuodhalení pomníku K. H. Borovského na Žižkově. 28. 7. 1946, roč. 26, č. 172, s. 2.
3. PELC, Ant. Svět v zrcadle Havlíčkových epigramů... a pokrok, který od jeho doby udělal. [kresba]. 28. 7. 1946, roč. 26, č. 172, s. 3.
4. Z Havlíčkových epigramů. 28. 7. 1946, roč. 26, č. 172, s. 4.
5. Holobrádkův kalendář. 28. 7. 1946, roč. 26, č. 172, s. 4.
6. Z myšlenek Karla Havlíčka. 28. 7. 1946, roč. 26, č. 172, s. 4.
7. Národ uctil památku Karla Havlíčka. 30. 7. 1946, roč. 26, č. 173, s. 3.

8. Novináři K. Havlíčkovi Borovskému. 30. 7. 1946, roč. 26, č. 173, s. 5.
9. Presidentův věnec na hrob Karla Havlíčka Borovského. 30. 7. 1946, roč. 26, č. 173, s. 5.

8.1.18.4 -1956-

1. V neděli vzpomeneme 100. výročí úmrtí K. Havlíčka Borovského. 27. 7. 1956, roč. 36, č. 208, s. 1.
2. Karel Havlíček Borovský a naše národní tradice. 29. 7. 1956, roč. 36, č. 210, s. 1.
3. (ČTK). Vzpomínkové oslavy Karla Havlíčka Borovského. 29. 7. 1956, roč. 36, č. 210, s. 1.
4. DOLANSKÝ, Julius. Odkaz věčně živý. 29. 7. 1956, roč. 36, č. 210, s. 3.
5. HAVLÍČEK, Karel. Epigramy [výběr]. 29. 7. 1956, roč. 36, č. 210, s. 3.
6. Z Havlíčkovy publicistiky. 29. 7. 1956, roč. 36, č. 210, s. 3.
7. Vzpomínkové oslavy k výročí Karla Havlíčka Borovského. 30. 7. 1956, roč. 36, č. 211, s. 1.

Konference o Karlu Havlíčku Borovském. 3. 11. 1956, roč. 37, č. 307, s. 2.

(ČTK) Havlíčkův dům znovu otevřen. 6. 11. 1956, roč. 37, č. 310, s. 2.

8.1.18.5 -1961-

1. K 140. výročí K. Havlíčka Borovského. 24. 10. 1961, roč. 42, č. 296, s. 2.
2. Dnes vzpomínáme 140. výročí narození K. Havlíčka Borovského. 31. 10. 1961, roč. 42, č. 303, s. 2.

8.1.18.6 -1971-

1. Skončily oslavy K. H. Borovského. 29. 10. 1971, roč. 52, č. 257, s. 2.
2. HRZALOVÁ, Hana. Karel Havlíček Borovský: K 150. výročí narození. 29. 10. 1971, roč. 52, č. 257, s. 4.

8.1.18.7 -1981-

1. BERÁNKOVÁ, Milena. Před 160 lety se narodil K. H. Borovský, zakladatel české politické žurnalistiky. 31. 10. 1981, roč. 62, č. 258, s. 5.

8.1.18.8 -1986-

1. 130. výročí smrti Karla Havlíčka Borovského. 28. 7. 1986, roč. 66, č. 175, s. 2.
2. Světem kultury: Vzpomínkou na Karla Havlíčka Borovského. 31. 7. 1986, roč. 66, č. 178, s. 2.

8.1.18.9 -1991-

1. KŘEŠŤAN, Jiří. Karel Havlíček Borovský: Lhát nechci a nebudu. 31. 10. 1991, roč. 1, č. 254, s. 9.

8.1.19 Svobodné noviny (1946)

1. čt. Odhalení pomníku Karla Havlíčka Borovského na Žižkově. 27. 7. 1946, roč. 2, č. 169, s. 4.
2. od. U hrobu Karla Havlíčka Borovského. 28. 7. 1946, roč. 2, č. 170, s. 4.
3. KHB. Náš učitel a vzor Karel Havlíček Borovský. 28. 7. 1946, roč. 2, č. 170, s. 8.
4. krt. Novináři u hrobu Karla Havlíčka Borovského. 30. 7. 1946, roč. 2, č. 171, s. 3.
5. čt. Havlíčkův pomník na Žižkově obnoven. 30. 7. 1946, roč. 2, č. 171, s. 3.

8.1.20 Večerní Praha (1956, 1966, 1971, 1986)

8.1.20.1 -1956-

1. Kultura: Vzpomínkovou slavnost. 25. 7. 1956, roč. II, č. 175, s. 3.
2. SLAVÍK, Bedřich. Smýšlím jako český národ. Literární příloha Večerní Prahy, č. 30. 28. 7. 1956, roč. II, č. 178, s. 1.
3. ČTK – K. Mevald. [fotografie s popiskem]. 30. 7. 1956, roč. II, č. 179, s. 1.

8.1.20.2 -1971-

1. leh. Stopadesátiletá vzpomínka. 28. 10. 1971, roč. XVII, č. 216, s. 5.
2. HREJKA, Jiří. Náš tip na nedělní výlet: Za Havlíčkem. 5. 11. 1971, roč. XVII, č. 221, s. 9.

8.1.20.3 -1986-

1. -jok- Klenotnice klasiků. 24. 7. 1986, roč. XXXII, č. 143, s. 6.

2. šlm. Věvec na dožití. 28. 7. 1986, roč. XXXII, č. 145, s. 6.

8.1.21 Venkov (1906, 1911, 1916, 1921, 1936, 1941)

8.1.21.1 -1906-

1. Zpěváckým spolkům. 22. 7. 1906, roč. 1, č. 97, s. 6.
2. [K hromadnému rozšiřování]. [inzerce]. 22. 7. 1906, roč. 1, č. 97, s. 9.
3. Družstvo pro zřízení pomníku Havlíčkova v Jičíně. 24. 7. 1906, roč. 1, č. 98, s. 5.
4. Oslavu K. Havlíčka Borovského. 24. 7. 1906, roč. 1, č. 98, s. 5.
5. Sbor dobrovolných hasičů ve Spomyšli. 24. 7. 1906, roč. 1, č. 98, s. 5.
6. Společnou oslavu. 24. 7. 1906, roč. 1, č. 98, s. 5. 24. 7. 1906, roč. 1, č. 98, s. 5.
7. Spolek absolventů hosp. školy v Čes. Brodě. 24. 7. 1906, roč. 1, č. 98, s. 5.
8. Ze Zámrsku. 25. 7. 1906, roč. 1, č. 99, s. 6.
9. Oslava Havlíčkova v Praze. 27. 7. 1906, roč. 1, č. 101, s. 3.
10. Oslava Karla Havlíčka Borovského. 27. 7. 1906, roč. 1, č. 101, s. 3.
11. Ze Slivence. 27. 7. 1906, roč. 1, č. 101, s. 3.
12. Sjezd abiturientský. 27. 7. 1906, roč. 1, č. 101, s. 4.
13. Tělocvičná jednota „Sokol“. 27. 7. 1906, roč. 1, č. 101, s. 4.
14. „Památce Havlíčkově“. 27. 7. 1906, roč. 1, č. 101, s. 4.
15. Ku oslavě Havlíčkově v Praze. 28. 7. 1906, roč. 1, č. 102, s. 4.
16. Havlíčkův pomník v Jičíně. 28. 7. 1906, roč. 1, č. 102, s. 4.
17. Karel Havlíček Borovský. 29. 7. 1906, roč. 1, č. 103, s. 1.
18. M. V. Jak se chtěl Havlíček státi hospodářem. 29. 7. 1906, roč. 1, č. 103, s. 2n.
19. Havlíčkova oslava v Praze. 29. 7. 1906, roč. 1, č. 103, s. 4.
20. Slavnostní večer v Měšťanské besedě pražské. 31. 7. 1906, roč. 1, č. 104, s. 2n.
21. O Karlu Havlíčkovi Borovském. 1. 8. 1906, roč. 1, č. 105, s. 3.
22. Slavnost Havlíčkovu. 1. 8. 1906, roč. 1, č. 105, s. 3n.
23. Společnou oslavu Havlíčkovu. 2. 8. 1906, roč. 1, č. 106, s. 3.
24. Oslava Havlíčkova. 3. 8. 1906, roč. 1, č. 107, s. 4.
25. Ze Svratky. 3. 8. 1906, roč. 1, č. 107, s. 6.
26. V Novém Strašecí. 4. 8. 1906, roč. 1, č. 108, s. 3.
27. Oslavu Mistra Jana Husa a Karla Havlíčka Borovského. 4. 8. 1906, roč. 1, č. 108, s. 3.
28. Oslava Havlíčkova v Přešticích. 4. 8. 1906, roč. 1, č. 108, s. 3.

8.1.21.2 -1911-

1. Beseda Havlíček v Praze. 29. 10. 1911, roč. VI, č. 256, s. 6.

8.1.21.3 -1916-

1. Havlíčkovo šedesáté výročí. 23. 7. 1916, roč. XI, č. 175, s. 12.
2. SVOBODA, J. Havlíčkovy názory a snahy hospodářské. 28. 7. 1916, roč. XI, č. 179, s. 1.
3. Karel Havlíček Borovský: K 60. výročí jeho úmrtí. 29. 7. 1916, roč. XI, č. 180, s. 1.
4. Šedesáté výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského. 29. 7. 1916, roč. XI, č. 180, s. 7.
5. K šedesátiletému výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského. 30. 7. 1916, roč. XI, č. 181, s. 11.
6. [Karel Havlíček Borovský]. [inzerce]. 30. 7. 1916, roč. XI, č. 181, s. 12.
7. Do kraje Havlíčkova: Borová – Něm. Brod – Přibyslav. 1. 8. 1916, roč. XI, č. 182, s. 7.

8.1.21.4 -1921-

1. Oslava 28. října a Havlíčkova jubilea. 25. 10. 1921, roč. XVI, č. 250, s. 5.
2. Havlíčkovy oslavy. 26. 10. 1921, roč. XVI, č. 251, s. 4.
3. Komitě pro uspořádání Havlíčkovy oslavy v Praze. 26. 10. 1921, roč. XVI, č. 251, s. 4.
4. Havlíčkovy oslavy. 27. 10. 1921, roč. XVI, č. 252, s. 4.
5. Sokolstvo a vzpomínka Havlíčkova. 27. 10. 1921, roč. XVI, č. 252, s. 5.
6. Deportční akta Karla Havlíčka v Národním museu. 28. 10. 1921, roč. XVI, č. 253, s. 5.
7. Bio na Slovanech. 28. 10. 1921, roč. XVI, č. 253, s. 7.
8. F.O. Za Havlíčkem. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 1.

9. TILLE, V[áclav]. Havlíček a Němcová. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 2n.
10. ŠEBESTA, Ed. Karel Havlíček a pražský magistrát. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 2n.
11. ZAPLETAL. Flor. Havlíčkův ideal národního vojska. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 3n.
12. NOVOTNÝ, Karel. Jak byl postaven rodný domek Karla Havlíčka Borovského. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 3n.
13. ZAPLETAL. Flor. Z neznámých listů K. Havlíčka. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 4.
14. Divadlo: Emigrant. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 4.
15. Oslava stých narozenin Karla Havlíčka-Borovského. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 6.
16. K. N. Rodný domek K. Havlíčka zakoupen bude státem. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 6.
17. Sokolský obzor: ZYKA, J. B. Sokolstvo v kraji Havlíčkově. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 7.
18. Sokolský obzor: Sokolské vzpomínky o Havlíčkovi. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 7.
19. Divadlo, hudba, literatura, umění. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 8.
20. NOVOTNÝ, Karel. Soudní zprávy Havlíčkova »Slovana«. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 9.
21. [Do české rodiny, české obrazy!]. [inzerce]. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 9.
22. [Literární noviny Českomoravského knihkupectví]. [inzerce]. 30. 10. 1921, roč. XVI, č. 254, s. 9.
23. Havlíčkovy oslavy. 1. 11. 1921, roč. XVI, č. 255, s. 3n.
24. Členové Havlíčkovy rodiny. 1. 11. 1921, roč. XVI, č. 255, s. 3.
25. Pečetní prsten Karla Havlíčka Borovského zapůjčen pro Havlíčkovu výstavu. 1. 11. 1921, roč. XVI, č. 255, s. 4.
26. Havlíčkovo číslo revue „Brázdy“. 1. 11. 1921, roč. XVI, č. 255, s. 4.
27. Z Havlíčkova komitétu. 1. 11. 1921, roč. XVI, č. 255, s. 4.
28. -jzb-. Sokolská oslava Havlíčkova v Národním divadle. 1. 11. 1921, roč. XVI, č. 255, s. 5.
29. Divadlo, hudba, literatura, umění: Divadlo. 1. 11. 1921, roč. XVI, č. 255, s. 5.
30. Nový program v kabaretu »Lucerna«. 2. 11. 1921, roč. XVI, č. 256, s. 6.
31. Sokolské oslavy Havlíčkovy na venkově. 3. 11. 1921, roč. XVI, č. 257, s. 5.
32. Havlíčkova výstava v Národním museu. 4. 11. 1921, roč. XVI, č. 258, s. 4.
33. Z Michle. 4. 11. 1921, roč. XVI, č. 258, s. 4.
34. Masarykova síň v Žižkově. 5. 11. 1921, roč. XVI, č. 259, s. 4.
35. Divadlo. 6. 11. 1921, roč. XVI, č. 260, s. 9.

8.1.21.5 -1936-

1. Havlíčkova výstava v pražském Belvederu. 22. 7. 1936, roč. XXXI, č. 169, s. 2.
2. Dokud ještě trvá Havlíčkova výstava v Belvederu. 22. 7. 1936, roč. XXXI, č. 169, s. 7.
3. Před 80 lety umíral Havlíček. 24. 7. 1936, roč. XXXI, č. 171, s. 6.
4. Pietní projev na paměť Karla Havlíčka Borovského. 25. 7. 1936, roč. XXXI, č. 172, s. 6.
5. Vzácný přírůstek na Havlíčkově výstavě. 25. 7. 1936, roč. XXXI, č. 172, s. 6.
6. Otevření Havlíčkova musea v Kutné Hoře: Odhalení pamětní desky. 28. 7. 1936, roč. XXXI, č. 174, s. 6.
7. Poslední dny Havlíčkovy výstavy v Belvederu. 28. 7. 1936, roč. XXXI, č. 174, s. 6.
8. ŘEHOŘ. V. První politický vůdce osvobozených sedláků: Havlíček – Šťastný – Švehla. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 1.
9. BROUSIL, A[ntonín] M[artin]. Havlíček k nám mluví... 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 1.
10. B. Kafka: Karel Havlíček Borovský. [fotografie]. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 3.
11. V předvečer 80. výročí smrti Karla Havlíčka-Borovského. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 5.
12. [fotografie]. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 7.
13. b. Jak Havlíček kritisoval divadlo? 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 7.
14. K dnešnímu 80. výročí Havlíčkovy smrti. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 7.
15. b. Havlíčkova výstava končí. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 7.
16. Kp. Havlíček jako literární kritik. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 7.
17. DOLENSKÝ, Josef B. Havlíčkův boj o moderní myšlenky: Několik poznámek. 29. 7. 1936, roč. XXXI, č. 175, s. 7.
18. Havlíčkova výstava v pražském Belvederu. 30. 7. 1936, roč. XXXI, č. 176, s. 4.
19. U příležitosti 80. výročí smrti Karla Havlíčka Borovského. 31. 7. 1936, č. 177, s. 4.
20. frk. Kutnohorská slavnost odhalení desky Havlíčkovi. 5. 8. 1936, č. 181, s. 6.

8.1.21.6 -1941-

1. HALÍK, Rudolf. Politiku poctivou a rozumnou. 31. 10. 1941, roč. 36, č. 257, s. 4.
2. To napsal Havlíček. 31. 10. 1941, roč. 36, č. 257, s. 4.
3. -n. Kde odpočívají nejlepší synové českého národa? 2. 11. 1941, roč. 36, č. 259, s. 5.

Tyl a Havlíček. 3. 8. 1941, roč. XXXVI, č. 181, s. 7.

8.2 Literatura

BEDNAŘÍK, Petr – JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara. (2011): *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 439 s. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-802-4730-288.

BENDA, Josef. (2007): *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989-2006*. Praha: Karolinum, 273 s. ISBN 978-80-246-1387-1.

CIBULKA, Pavel. (2005): 4. Národní strana. MALÍŘ, Jiří et al. Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl: období 1861–1938. Brno: Nakladatelství Doplněk, s. 109–138. ISBN 80-7239-178-X.

HENDL, Jan. (2008): *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Druhé, aktualizované vydání. Praha: Portál, 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HOJDA, Zdeněk – POKORNÝ, Jiří. (1996): *Pomníky a zapomínky*. Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 280 s. ISBN 80-718-5050-0.

KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr. (2010): *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 310 s. ISBN 978-807-3676-988.

LENDEROVÁ, Milena – MACKOVÁ, Marie. (2010): Svátky a slavnosti.
LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. První dotisk prvního vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 277–302. ISBN 978-80-246-1683-4.

MACURA, Vladimír. (1998a): Sen o dceři národa. Týž. *Český sen*. Praha: Nakl. Lidové noviny, s. 129–147. Knižnice Dějin a současnosti, sv. 6. ISBN 80-7106-270-7.

MACURA, Vladimír. (1998b): Sen o trnové koruně. Týž. *Český sen*. Praha: Nakl. Lidové noviny, s. 119–128. Knižnice Dějin a současnosti, sv. 6. ISBN 80-7106-270-7.

NOSOVSÝ, Karel. (1921): *Karel Havlíček-Borovský; Národní kroj a ruční práce: Dvě bibliografické studie*. Praha: [nákl.vl.].

NOSOVSÝ, Karel. (1932): *Karel Havlíček Borovský 1821-1856 (Bibliografická studie)*. 2. doplněné vydání. Praha. Příloha č. 7 Věstníku čsl. Novinářů ze září 1932, roč. VI.

STICH, Alexandr. (1996a): Neologismy a slovní hříčky v Havlíčkově publicistickém stylu. Týž. *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi*. Praha: TORST, s. 15–45. ISBN 80-85639-84-X.

STICH, Alexandr. (1996b): Novinář Karel Havlíček očima následujících generací a očima dneška. Týž. *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi*. Praha: TORST, s. 46–65. ISBN 80-85639-84-X.

STICH, Alexandr. (2011a): *Sabina – Němcová – Havlíček a jiné textologické studie*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 291 s. Varianty, sv. 3. ISBN 978-808-5778-816.

STICH, Alexandr. (2011b): Havlíček kontra Sabina v letech 1848 – 1849 a v pozdější tradici. Týž. *Sabina – Němcová – Havlíček a jiné textologické studie*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., s. 189–237. Varianty, sv. 3. ISBN 978-808-5778-816.

ŠIK, Hynek – LAISKE, Miroslav. (1967): *Karel Havlíček Borovský: Soupis hlavní literatury o jeho životě a díle*. Praha: Čs. novinář, 239, [5] s.

8.3 Příspěvky ve sbornících

PEŠEK, Jiří. (1995): Slavnost jaké téma dějepisného zkoumání. In: PEŠEK, Jiří – LEDVINKA, Václav. *Pražské slavnosti a velké výstavy: Sborník příspěvků z konferencí Archivu hlavního města Prahy 1989 a 1991*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, s. 7–27. DOCUMENTA PRAGENSIA XII, 1995. ISSN 0231-7443.

ŠIMA, Karel. (2008): "Člověk nestojí za nic, nenadchne-li ho blízkost velkého muže." Personifikace významového prostoru národních oslav 60. a 70. let 19. století. *Theatrum historiae* 3, Pardubice: Univerzita Pardubice, s. 201–233. ISBN 978-80-7395-139-9.

ŠIMŮNEK, Michal. (1999): Karel Havlíček a katolická církev na počátku 50. let 19. století. In: *Havlíčkobrodsko. Vlastivědný sborník*. Havlíčkův Brod: Okresní vlastivědné muzeum. SOA, 15, s. 161–181.

ŠIMŮNEK, Michal. (2000): Karel Havlíček a jeho kult v praxi českých politických stran. In: MAREK, Pavel, ed. *Osobnost v politické straně: sborník referátů z konference "Úloha osobností v dějinách politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1861–1999", Olomouc 19.–20. října 1999*. Olomouc: Moneta-FM, s. 170–180. ISBN 80-900965-9-X.

ŠIMŮNEK, Michal. (2003): Pro památku Havlíčkovu 1861-1862. K Havlíčkovu politickému mýtu. In: *Havlíčkobrodsko. Vlastivědný sborník*. Havlíčkův Brod: Okresní vlastivědné muzeum. SOA, 17, s. 32–43.

8.4 Monografie o Havlíčkovi

BERÁNKOVÁ, Milena. (1973): *Karel Havlíček Borovský*. Praha: Horizont.

CHALUPNÝ, Emanuel. (1908) *Havlíček: Obraz psychologický a sociologický*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské.

CHALUPNÝ, Emanuel. (1921): *Karel Havlíček*. Druhé vydání. Praha: SVU Mánes. 95 s. Zlatoroh. Sbírká ilustrovaných monografií. Svazek čtvrtý.

CHALUPNÝ, Emanuel. (1929): *Havlíček: prostředí, osobnost a dílo*. Praha: Melantrich.

MASARYK, Tomáš Garrigue. (1996): *Karel Havlíček: Snahy a tužby politického probuzení*. SVOBODOVÁ, Jana, ed. Čtvrté vydání. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 381 s. Spisy TGM – svazek 7. ISBN 80-86142-00-0.

MORAVA, Jiří. (1991): *C. k. disident Karel Havlíček*. Praha: Panorama, 316, 48 s. příl. Stopy, fakta, svědectví. ISBN 80-77038-059-4.

SRB, Adolf. (1906): *Karel Havlíček Borovský: Neohrožený bojovník za práva národa českého*. Praha: Tiskem a nákladem F. Šimáčka. 296 s.

TŮMA, Karel. (1883–1885): *Karel Havlíček Borovský: Nejslavnější publicista českého národa*. V Hoře Kutné: Nákladem knihkupectví Karla Šolce, 2 sv.

8.5 Vybrané edice Havlíčkova díla

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. (1897): *Básnické spisy Karla Havlíčka*. QUIS, Ladislav, ed. V Praze: F. Šimáček.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. (1903): *Epištoly Kutnohorské*. TOBOLKA, Zdeněk Václav, ed. Praha: Jan Laichter.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. (1904): *Obrazy z Rus*. TOBOLKA, Zdeněk Václav, ed. V Praze: J. Otto.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. (1906): *Belletrie Karla Havlíčka Borovského*. KREJČÍ, František Václav, ed. Praha: B. Kočí.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. (1950): *Plamenem veselým*. NOVOTNÝ, Miloslav, ed. Praha: Brázda.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. (1962): *Básnické dílo*. BĚLIČ, Jaromír, ed. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. (1971): *Duch Národních novin: výbor*. SKALIČKA, Jiří, ed. – BĚLIČ, Jaromír, ed. Praha: Odeon.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. (1981): *Vojna s hloupostí a zlobou*. KRONUSOVÁ, Věra, ed. Praha: Mladá fronta.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. (1986): *Dílo*. KOREJČÍK, Jiří, ed. 1. vyd. jako celek. Praha: Československý spisovatel. 2 sv. (609, 586 s.).

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. (1990): *Stokrát plivni do moře*. KOREJČÍK, Jiří, ed. – STICH, Alexandr, ed. Praha: Československý spisovatel. 320 s. Klub přátel poezie. Zlatý fond poezie. ISBN 80-202-0208-0.

TOBOLKA, Zdeněk Václav, ed. (1900): *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl 1, Pražské noviny (1846-1848)*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera.

TOBOLKA, Zdeněk Václav, ed. (1902): *Karla Havlíčka Borovského politické spisy. Díl 2, Národní Noviny (1848-1850)*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera.

8.6 Korespondence

QUIS, Ladislav. (1903): *Korespondence Karla Havlíčka*. Praha: Bursík a Kohout.

ZELENÝ, Václav Vladimír. (1888): *Karla Havlíčka Rodinné listy brixenské*. V Hoře Kutné: Nákladem knihkupectví a knihtiskárny Karla Šolce.

8.7 Elektronické zdroje

O nás: Vítá vás vydavatelství. *Ringier Axel Springer CZ* [online]. © Ringier Axel Springer Media AG 2011 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://www.ringieraxelspringer.cz/company>.

O společnosti: Portrét společnosti. *Mediální skupina MAFRA* [online]. © Copyright MAFRA a.s. 2012 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_o-spolecnosti_portret-spolecnosti.htm.

Po krizi (2001). *Česká televize: Vše o ČT. Historie. Česká televize od roku 1993*. [online]. © Česká televize 1996–2013 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceska-televize-od-r-1993/po-krizi/>.

Projekty řešené s podporou Grantové agentury ČR. In: *Ústav českého jazyka a teorie komunikace* [online]. ©2011 FFUK [cit. 2013-05-07]. Dostupné z: <http://ucjtk.ff.cuni.cz/node/413>.

Televizní krize (2000). *Česká televize: Vše o ČT. Historie. Česká televize od roku 1993*. [online]. © Česká televize 1996–2013 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceska-televize-od-r-1993/krize/>.

Udělené grantové projekty v roce 2012. In: *Grantová agentura České republiky: Grantové projekty - statistika* [online]. © 2007 [cit. 2013-05-07]. Dostupné z: <http://www.gacr.cz/statistiky/2/2012/4>.

9 Seznam příloh

Příloha č. 1: počet příspěvků v I. období (tabulka)	151
Příloha č. 2: počet příspěvků v II. období (tabulka)	151
Příloha č. 3: počet příspěvků v III. období (tabulka).....	151
Příloha č. 4: počet příspěvků v IV. období (tabulka)	152
Příloha č. 5: počet příspěvků v V. období (tabulka).....	152
Příloha č. 6: počet příspěvků v VI. období (tabulka)	152
Příloha č. 7: počet příspěvků v VII. období (tabulka)	153
Příloha č. 8: Celostránková kresba otištěná u příležitosti výročí (fotografie)	154
Příloha č. 9: Havlíček v českém nebi (fotografie).....	155
Příloha č. 10: Dětská příloha Českého slova (fotografie).....	155
Příloha č. 11: Svět v zrcadle Havlíčkových epigramů (fotografie).....	156
Příloha č. 12: a pokrok, který od té doby udělal (fotografie).....	157
Příloha č. 13: Hádanky a rébusy (fotografie).....	158

10 Přílohy

Příloha č. 1: počet příspěvků v I. období (tabulka)

		<i>rok</i>	počet textů
I.	<i>Národní listy</i>	1866	1
		1871	0
		1876	0
		1881	8
		1886	13
	<i>Pokrok</i>	1871	0
		1876	0
		1881	3
	<i>Hlas národa</i>	1886	16
			41

Zdroj: vlastní průzkum

Příloha č. 2: počet příspěvků v II. období (tabulka)

		<i>rok</i>	počet textů
II.	<i>Národní listy</i>	1891	0
		1896	32
		1901	1
		1906	60
		1911	2
	<i>Hlas národa</i>	1891	1
		1896	2
		1906	26
	<i>Čas</i>	1901	3
		1906	53
	<i>Venkov</i>	1906	28
		1911	1
			209

Zdroj: vlastní průzkum

Příloha č. 3: počet příspěvků v III. období (tabulka)

		<i>rok</i>	počet textů
III.	<i>Národní listy</i>	1916	17
	<i>Národní politika</i>		9
	<i>Venkov</i>		7
	<i>Čechoslovan</i>		1
			34

Zdroj: vlastní průzkum

Příloha č. 4: počet příspěvků v IV. období (tabulka)

		rok	počet textů
IV.	<i>Lidové noviny</i>	1921	57
		1926	12
		1931	4
		1936	7
	<i>České slovo</i>	1921	68
		1926	17
	<i>Právo lidu</i>	1921	35
		1931	0
	<i>Rudé právo</i>	1921	9
		1936	1
	<i>Venkov</i>	1921	35
		1936	20
			265

Zdroj: vlastní průzkum

Příloha č. 5: počet příspěvků v V. období (tabulka)

		rok	počet textů
V.	<i>Čechoslovák</i>	1941	5
	<i>Lidové listy</i>		0
	<i>Lidové noviny</i>		0
	<i>Venkov</i>		3
			8

Zdroj: vlastní průzkum

Příloha č. 6: počet příspěvků v VI. období (tabulka)

		rok	počet textů
VI.	<i>Rudé právo</i>	1946	9
		1951	0
		1956	7
		1961	2
		1966	0
		1971	2
		1976	0
		1981	1
		1986	2
	<i>Lidová demokracie</i>	1946	7
		1956	4
		1961	2
		1971	2
	<i>Mladá fronta</i>	1951	2
		1956	10
		1971	2
	<i>Svobodné noviny</i>	1946	5
		1951	7
		1956	3
		1966	0
	<i>Lidové noviny</i>	1971	2
		1986	2
		1961	0
	<i>Věčerní Praha</i>	1971	3
		1976	1
		1981	1
		1986	2
	<i>Pochodeň</i>	1961	0
		1971	3
		1976	1
		1981	1
			76

Zdroj: vlastní průzkum

Příloha č. 7: počet příspěvků v VII. období (tabulka)

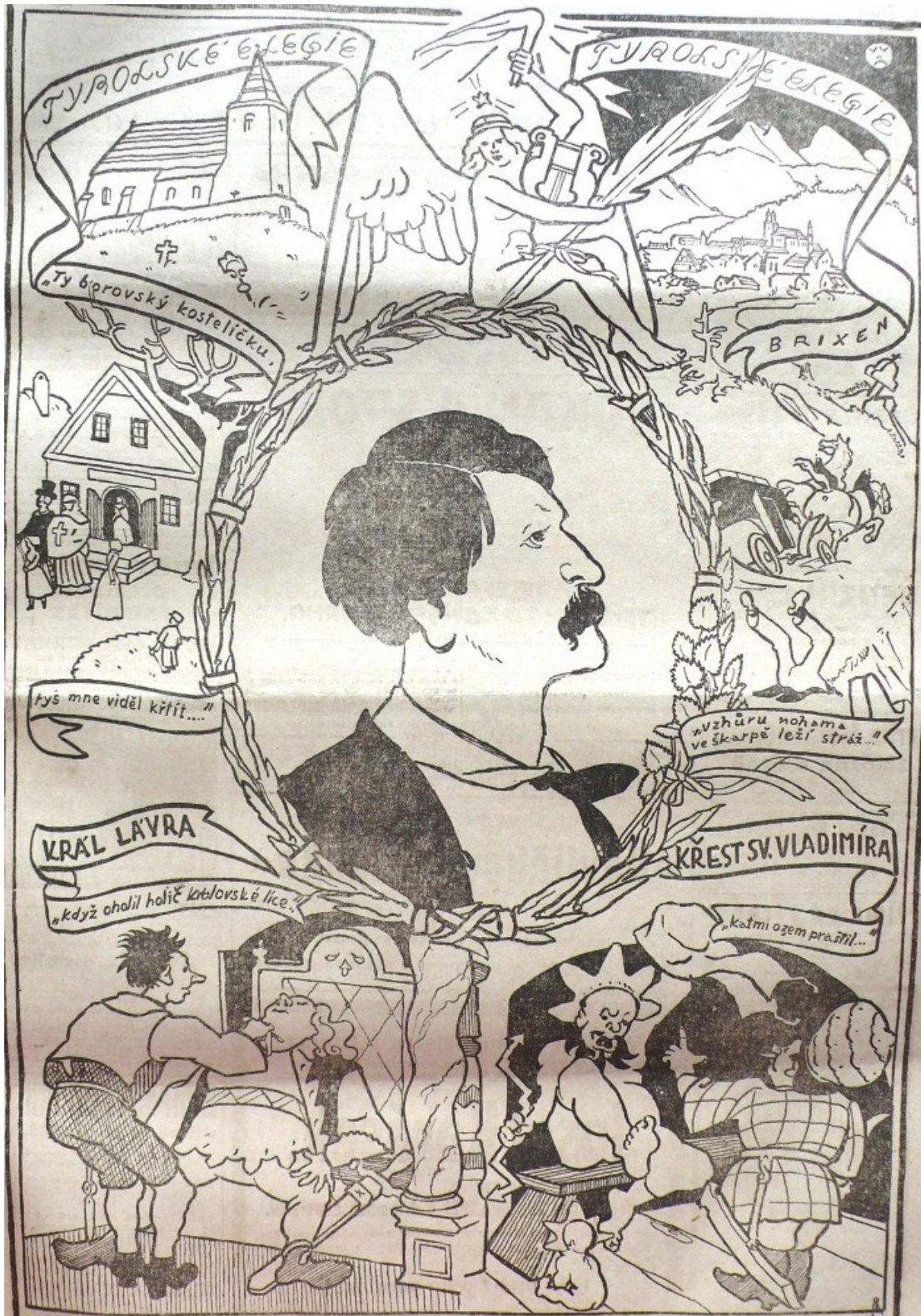
		<i>rok</i>	počet textů
VII.	<i>Lidové noviny</i>	1991	0
		1996	1
		2001	0
		2006	2
		2011	0
	<i>LN--B</i>	1991	1
		1996	1
		2001	0
		2006	0
		2011	0
	<i>MF DNES</i>	1991	0
		1996	1
		2001	1
		2006	1
		2011	0
	<i>Rudé právo Právo</i>	1991	1
		1996	1
		2001	5
		2006	1
		2011	0

	<i>Reflex</i>	1991	0
		1996	0
		2001	0
		2006	1
		2011	0
	<i>Respekt</i>	1991	0
		1996	0
		2001	1
		2006	2
		2011	0

20

Zdroj: vlastní průzkum

Příloha č. 8: Celostránková kresba otištěná u příležitosti výročí (fotografie)



Zdroj: Lidové noviny, 30. 10. 1921, roč. 29, č. 543, s. 9.

Příloha č. 9: Havlíček v českém nebi (fotografie)



Zdroj: *Lidové noviny*. 29. 7. 1926, roč. 34, č. 377, s. 7.

Příloha č. 10: Dětská příloha Českého slova (fotografie)

25. VII. 1926 **Kličer** číslo 30
Dětská příloha Českého slova

Karel Havlíček Borovský.

29. července letošního roku slavíme 70. výročí smrti neotročeného bojovníka za práva českého národa, Karla Havlíčka Borovského. Havlíček probouzel český lid k životu národně politickému, k lásce k vlasti a svobodě; po něm Palacký postavil svými Dějinami národu před oči jeho světlou minulost a dal program jeho politickým snahám. Masaryk pak tento program uskutečnil. To jsou tři nejslavnější jména v českých dějinách za posledních sto let.

Má hvězda.

Když jsem býval malinký,
věděl jsem jen málu.
Každého jsem mival rád,
vše se na mne smálo.

Poslouchal jsem maminku,
a tatičku taky,
chtěli jsme s sestřičkou,
hvězdy nad oblaky.

A tu jednou zářil,
zračila máti moje,
«Podívej se, Karišče,
tamhle je ta tvoje.»

Znal jsem svoji hvězdičku
hráli jsme si spolu;
«Hvězdo, hvězdo, hvězdičko,
půjď sem ke mně, šofe.»
K. Havlíček Borovský.

V borovské škole.

V pokojku borovské školy seděl starý pan učitel Lisek, probíral se balíčkem sešitů z hrubého bedlivého papíru. Nad každým listem pokroutil se do srylenských slzavých stálek zvlášť rý, třebaže drobná alba pláta po vráždě trval. Na vechal knížce bylo šra-
buchen nadepsáno:
Početná knížka Karla Havlíčka z Borová.
Tyto knížky mival pan učitel máti svými knížkami naprosto. V duchu stádl černo-
vlasého, správného božka věčného planou-
cích očí; vidal jsi jak sedal ve staré lavici
a zpíval slova stříbra ošleho; slyšel jsi, jak
odpovídal vždy zvolna, mudecky, věčně. Mě-
lody se ten boch usmál.
Předě dvěma orvaly se široky, za dveře
někdo rázně zatukal, dveře se otevřely...
«Karišče, stáhl slyšelsi radosti z učitel-
ských rý a jsi dolet starochů tihá státného
muže ve své náruči.
Oči stáncovy zazářily blahem, modř tvář
zrůměnila se v objetí starých dobrých ra-
manou. Teď je hrdá výstava, uzavřel vstary
demonstrak, pod nosem splyřaly tihé, tmavé
klmy; odlu byl v čemate.
«Kde jsi se tu, boche zlatý, směl?»

Zdroj: *České slovo*. 25. 7. 1926, roč. XVIII, č. 173, s. 15.

Příloha č. 11: Svět v zrcadle Havlíčkových epigramů (fotografie)



Zdroj: Rudé právo. 28. 7. 1946, roč. 26, č. 172, s. 3.

Příloha č. 12: a pokrok, který od té doby udělal (fotografie)



Zdroj: Rudé právo. 28. 7. 1946, roč. 26, č. 172, s. 3.

Příloha č. 13: Hádanky a rébusy (fotografie)

Znáte básnické dílo
**KARLA HAVLÍČKA
 BOROVSKEHO?**

Jestliže ano, pak snadno ve
 skryvačkách naleznete známé po-
 stavy z Havlíčkových básní.

1. S podivem hleděl na bílá vrata
2. Jako při zázraku kulí na to
oči
3. Přinesl dnes večer víček do-
statek
4. A potom zavlád' i mír v říši
5. To prádlo vyper u nás
6. Neumí německy. Nedovede
„der“ a „denn“ rozlišiti
7. On nás oba chrání
8. Zavolala Dášu selka

1. Lávra. 2. Kukulín. 3. Červíček
 (Král Lávra). 4. Vladimír. 5. Pe-
 run (Křest svatého Vladimíra).
 6. Dедера. 7. Bach (Tyrolské ele-
 gle), 8. Šuselka (Šuselka nám
 píše).

TŘI REBUSY

(K Havlíčkovu výročí)

Zdroj: *Mladá fronta*. 29. 7. 1956, roč. XII, č. 183, s. 6.